

**FİZİKSEL VE DUYGUSAL İSTİSMARIN
ÖNLENMESİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİ ODAKLI
ÇOK DÜZEYLİ MÜDAHALE
UYGULAMALARININ GELİŞTİRİLMESİ**

Hatice ÖZGEN

Doktora Tezi

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

2023

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**FİZİKSEL VE DUYGUSAL İSTİSMARIN ÖNLENMESİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİ
ODAKLI ÇOK DÜZEYLİ MÜDAHALE UYGULAMALARININ GELİŞTİRİLMESİ**

(Development of Student-Focused Multi-Level Intervention Practices in the Process of
Preventing Physical and Emotional Abuse)

DOKTORA TEZİ

Hatice ÖZGEN

Danışman: Prof. Dr. İsmail SEÇER

Erzurum

Ocak, 2023

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Hatice ÖZGEN tarafından hazırlanan “Fiziksel ve Duygusal İstismarın Önlenmesi Sürecinde Öğrenci Odaklı Çok Düzeyli Müdahale Uygulamalarının Geliştirilmesi” başlıklı çalışması 27 / 01 / 2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Dr. Öğretim Üyesi Seher AKDENİZ <i>KTO Karatay Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Danışman:	Prof. Dr. İsmail SEÇER <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Fatih VEYİS <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Adnan TAŞGIN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Dr. Öğretim Üyesi Yavuz KOŞAN <i>Muş Alparslan Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

.... / / 2023

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Fiziksel ve Duygusal İstismarın Önlenmesi Sürecinde Öğrenci Odaklı Çok Düzeyli Müdahale Uygulamalarının Geliştirilmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

23 / 02 / 2023

Aslı ıslak imzalıdır

Hatice ÖZGEN

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitim sürecimin her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım, hoşgörölü yaklaşımıyla hiçbir zaman ilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İsmail SEÇER'e teşekkürü borç bilirim.

Tez yazım sürecinde tezi titizlikle gözden geçiren ve önerileriyle çalışmaya değerli katkıları sunan Öğretim Görevlisi Fatmanur ÇİMEN'e ve Dr. Öğretim Üyesi Sümeyye ULAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Hatice ÖZGEN

ÖZ

DOKTORA TEZİ

FİZİKSEL VE DUYGUSAL İSTİSMARIN ÖNLENMESİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİ ODAKLI ÇOK DÜZEYLİ MÜDAHALE UYGULAMALARININ GELİŞTİRİLMESİ

Hatice ÖZGEN

Ocak 2023, 218 Sayfa

Amaç: Bu araştırmada ortaokul öğrencilerine yönelik duygusal ve fiziksel istismar boyutunda önleyici, koruyucu ve rehabilite edici uygulamaların yer aldığı çok düzeyli müdahale uygulamalarının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma, *çoklu araştırma yöntemleri* ile yürütülmüş ve bu kapsamda sırasıyla nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması ve sistematik derleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 19 alan uzmanı ile görüşmeler yapılmış ve nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Sistematik derleme kapsamında, Web of Science veri tabanında “emotional child abuse”, “physical child abuse”, “sexual child abuse”, “psychological child abuse”, “child abuse prevention” ve “child abuse intervention” anahtar kelimeleri kullanılarak 2013-2022 yılları arasında yayınlanan makaleler taranmış ve 91 araştırma makalesi sistematik derlemeye dâhil edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde Maxqda 2022 programı kullanılmıştır. Veriler tematik analiz yöntemiyle analiz edilerek kodlara ilişkin temalara ulaşılmıştır.

Bulgular: Araştırmada, görüşmelerden ve sistematik derleme kapsamında incelenen çalışmalardan elde edilen bulgular iki ayrı başlık altında verilmiştir. Görüşmelere ilişkin temalar istismarın tanımlanması, risk faktörleri, istismarın göstergeleri, önleme ve çok düzeyli uygulamaların odak noktası olarak belirlenmiştir. İncelenen yayınlarda ise ele aldıkları istismar türüne göre fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ile önleme ve iyileştirme temalarına ulaşılmıştır. Araştırmada, istismarın çocuklarda şiddet eğiliminin artmasına, değersizlik ve suçluluk duygularının gelişmesine, benlik saygısının azalmasına ve yıkıcı davranışların açığa çıkmasına yol açtığı bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda, çocuklarda farkındalık oluşturma, kendini koruma, iletişim becerilerini geliştirme, duygu ve düşüncelerini ifade edebilme, yardım arama ve başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamalara dayalı bir müdahale programı geliştirilmiştir.

Sonuçlar: Görüşmelerden ve sistematik derlemeden elde edilen bulgular genel olarak, çocuklarda istismar farkındalığı kazandırmaya, kendini koruma ve etkili başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik geliştirilen okul temelli çok düzeyli uygulamaların fiziksel ve duygusal istismarı önlemede etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: fiziksel istismar, duygusal istismar, okul temelli önleme, çok düzeyli müdahale uygulamaları

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

DEVELOPMENT OF STUDENT-FOCUSED MULTI-LEVEL INTERVENTION PRACTICES IN THE PROCESS OF PREVENTING PHYSICAL AND EMOTIONAL ABUSE

Hatice ÖZGEN

January 2023, 218 Pages

Purpose: This research aims to develop multi-level intervention practices for secondary school students, including preventive, protective and rehabilitation practices in the level of emotional and physical abuse.

Method: The research was conducted through “*multiple research methods*” and in this context, case study and systematic compilation, one of the qualitative research patterns, respectively, was used. Discussions were conducted with 19 domain experts, accessed using the purpose sampling method, and qualitative data was collected with semi-structured interview form. Under systematic compilation, articles published between 2013-2022 were scanned and 91 research articles were included in the Web of Science database using the keywords “emotional child abuse”, “physical child abuse”, “sexual child abuse”, “psychological child abuse prevention”, “child abuse intervention” and “child abuse intervention”. The analysis of the data obtained uses the Maxqda 2022 program. The themes for the codes have been analyzed by thematic analysis method.

Findings: The findings from the research, the discussions and the studies examined under systematic compilation are given under two separate topics. The themes related to the discussions were identified as the focus of abuse identification, risk factors, indicators of abuse, prevention and multi-level practices. In the published publications, the themes of physical abuse, emotional abuse, sexual abuse and prevention and improvement have been reached, according to the type of abuse they are dealing with. In the study, abuse has led to increased violence in children, improved invalence and guilt, reduced self-esteem and uncovered destructive behavior. According to findings, an intervention program has been developed based on practices for developing awareness, self-preservation, developing communication skills, expressing feelings and thoughts, seeking help and developing coping skills in children.

Conclusions: The findings from the interviews with experts and gains of systematic compilation generally show that school-based multi-level practices developed to raise awareness of the phenomenon of abuse in children and to improve self-preservation and effective coping skills are effective in preventing physical and emotional abuse.

Keywords: physical abuse, emotional abuse, school-based prevention, multi-level intervention practices

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	12
Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri	13
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	14
Araştırmanın Sınırlılıkları	15
Terim ve Tanımlar.....	16
Çocuk İstismarı	16
Fiziksel İstismar	16
Duygusal İstismar	16
İKİNCİ BÖLÜM	17
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	17
İhmal	17
Çocuk İstismarı	19
Çocuk İstismarının Türleri	20
Fiziksel İstismar	20
Duygusal İstismar	22
Cinsel İstismar.....	24
Ekonomik İstismar	27
Çocuk İstismarının Yaygınlığı	29
Çocuk İstismarının Nedenleri ve Olası Risk Faktörleri	30

<i>Çocuklara İlişkin Faktörler</i>	31
Ebeveyn Faktörleri	31
Çevresel Faktörler	32
Çocuk İstismarına İlişkin Koruyucu Faktörler.....	33
Çocuk İstismarının Etkileri	33
Çocuk İstismarının Önlenmesi ve Müdahale Yaklaşımları	37
<i>Çocuk İstismarı ile İlgili Yasal Düzenlemeler</i>	38
<i>Türkiye’de Yürütülen Çocuk İstismarını Önleme Uygulamaları</i>	40
Çocuk İstismarı ve Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
Yöntem	52
Araştırma Yöntemi.....	52
Çalışma Grubu	54
Veri Toplama Teknikleri.....	56
Görüşme Formu	56
Süreç/Uygulama.....	58
Verilerin Analizi.....	59
Araştırmacının Rolü	59
Geçerlik ve Güvenirlik.....	59
Çok Düzeyli Uygulamaların Geliştirilmesi.....	61
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	64
Bulgular	64
Alan Uzmanları ile Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular	64
Sistematik Derlemeye Dâhil Edilen Çalışmalardan Elde Edilen Bulgular	79
BEŞİNCİ BÖLÜM	90
Tartışma ve Sonuç	90
İstismarın Tanımına İlişkin Bulguların Tartışılması	90
İstismarın Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Tartışılması	91
İstismarın Göstergelerine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	92
İstismarın Önlenmesine ve Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	94
Mevcut Müdahale Uygulamalarının Değerlendirilmesi.....	96
Çok Düzeyli Müdahale Uygulamaları	99
Öneriler	102
KAYNAKÇA	104

EKLER	123
EK-1. Çok Düzeyli Müdahale Uygulamaları.....	123
I. DÜZEY UYGULAMALAR.....	123
II. DÜZEY UYGULAMALAR.....	139
EK-2. Görüşme Formu.....	186
EK-3. SistematiK Derleme Kapsamında İncelenen Makalelere İlişkin Bilgiler	187
ÖZ GEÇMİŞ.....	205

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler</i>	55
Tablo 2. <i>Akademik Veri Tabanı Taraması İçin Kullanılan Dâhil Etme ve Dışlama Kriterleri</i>	55
Tablo 3. <i>Birinci Düzey Uygulamalara İlişkin Eğitim İçerikleri</i>	62
Tablo 4. <i>Fiziksel ve Duygusal İstismarı Önlemeye Yönelik BDT Temelli Psikoeğitim Programı</i>	62
Tablo 5. <i>Alan Uzmanlarının İstismarın Tanımına İlişkin Görüşleri</i>	66
Tablo 6. <i>Alan Uzmanlarının Risk Faktörlerine İlişkin Görüşleri</i>	68
Tablo 7. <i>Alan Uzmanlarının İstismarın Göstergelerine İlişkin Görüşleri</i>	71
Tablo 8. <i>Alan Uzmanlarının İstismarın Önlenmesine İlişkin Görüşleri</i>	74
Tablo 9. <i>Alan Uzmanlarının Çok Düzeyli Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Görüşleri</i>	77

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Primal Akış Şeması	56
Şekil 2. Görüşme Formunun Geliştirilmesi Süreci	57
Şekil 3. Görüşme Formunun Oluşturulma Süreci	57
Şekil 4. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Kelime Bulutu	64
Şekil 5. İstismarın Tanımı Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	65
Şekil 6. Risk Faktörleri Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	67
Şekil 7. İstismarın Göstergelerine İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	70
Şekil 8. İstismarın Önlenmesi Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	73
Şekil 9. Çok Düzeyli Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	76
Şekil 10. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Kod Bulutu	78
Şekil 11. Görüşmelere İlişkin Kod İlişki Matrisi	79
Şekil 12. Yayınlara İlişkin Kelime Bulutu	80
Şekil 13. Fiziksel İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	81
Şekil 14. Ebeveyn Özellikleri	82
Şekil 15. Duygusal İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	83
Şekil 16. Cinsel İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	85
Şekil 17. Önleme ve İyileştirme Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli	87
Şekil 18. Analiz Edilen Yayınlara İlişkin Kod Bulutu	88
Şekil 19. Yayınlara İlişkin Kod İlişki Matrisi	89

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

BDT	: Bilişsel Davranışçı Terapi
ÇİM	: Çocuk İzlem Merkezi
IRC	: Uluslararası Kurtarma Komitesi
İHD	: İnsan Hakları Derneği
PCIT	: Ebeveyn Çocuk Etkileşim Terapisi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Problem Durumu

Çocukluk çağı yaşantıları, çocuğun kişiliğini ve tüm yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bakımdan gelişimi odak noktasına alan birçok kuramcı, çocukluk dönemi yaşantılarının ve ebeveynler ile kurulan etkileşimin niteliğinin tüm yaşamı etkileme özelliği olduğunu ileri sürmektedirler. Bu anlamda Freud anne-baba ve çocuk etkileşiminin önemine vurgu yaparak anne babanın benimsediği disiplin kalıplarının ve davranış örüntülerinin çocuğun kişilik gelişiminde belirgin etkileri olduğunu, bireyin karakterinin önemli oranda yaşamın ilk 6 yılında biçimlendiğini ve bu süreçten sonra radikal bir değişimin mümkün olmadığını savunur (Corey, 2008, ss. 74-75). Erikson ise, kişilik gelişiminin ve ruhsal uyumun ön koşulu olarak önceki gelişim dönemlerinin sağlıklı bir şekilde tamamlanmış olmasını gösterir ve geçmiş yaşantılarının kişinin yetişkinlik yaşamındaki uyumunu kolaylaştıracağı veya aksi yönde zorlaştıracağını iddia eder (Işık, 2017). Sosyal öğrenme kuramcıları ise öğrenmenin model alma yolu ile gerçekleştiği ilkesinden hareketle çocukların ilk öğretmenlerinin anne babaları olduğunu, çocukların örnek alma sürecinde anne babalarına ait birçok davranış, tutum ve değer yargılarını içselleştirdiklerini öne sürmektedirler (Morgan, 2006). Bağlanma teorisine göre de anne babalarıyla bağlanma ilişkisi kuramayan çocuklar olumsuz kişilik özellikleri geliştirmektedirler. Bowlby 1944 yılında yayınladığı “Kırk dört küçük hırsız: yaşamları ve kişilikleri” adlı makalesinde yaşamlarının ilk üç yılında anne yoksunluğu yaşayan çocukların ilerleyen yıllarda önemli oranda fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklara maruz kaldıklarını ortaya koyarak çocukluk çağında aile ile olan etkileşimin ve bu evredeki yaşantıların önemini gözler önüne sermektedir (Akt., Soysal vd., 2005).

Olumsuz çocukluk çağı yaşantılarının bireylerin gelecekte birçok fiziksel, zihinsel ve ruhsal sorunla karşı karşıya kalmalarına neden olduğu, olumlu yaşantıların ise bireylerin yaşamları boyunca devam eden iyi olma durumunun korunmasına katkıda bulunduğu bilinmektedir. Bireylerin sağlıklı kişilik yapısı geliştirmelerinde ve psikopatolojinin oluşumunda kritik öneme sahip olan çocukluk çağı travmatik yaşantılarının, kısa ve uzun vadeli etkilere sahip olduğu, bununla birlikte çocukların travmatik stres karşısında yetişkinlere oranla daha savunmasız oldukları bilinmektedir (Güloğlu vd., 2016). Çocukluk döneminde ortaya çıkabilecek kronik rahatsızlıklar, ebeveyn kaybı veya boşanma, aile içi şiddet, alkol ve madde

kullanımı, yoksulluk, istismar, ihmal, göç ve doğal afetler gibi birtakım travmatik yaşantılar, uzun yıllar boyunca bireylerin yaşamına etki etmektedir (Clark & Clark, 2007; Wise vd., 2001).

Kronik hastalıklar çocuklar ve ergenler üzerinde, korku, kaygı, kızgınlık, depresyon, içe kapanma ve anti-sosyal davranışlar sergileme şeklinde birtakım psikolojik etkilere yol açmakta, çocuğun veya ergenin uyum dengelerinin kalıcı olarak bozulmasına neden olabilmektedir (Gültekin & Baran, 2005). Bu durum gelişmekte olan çocuk veya ergenin bilişsel ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir (Naude vd., 2004).

Ebeveyn kaybı çocuk ve gençlerin ruh sağlığını olumsuz etkileyen travmatik bir yaşantı niteliği taşımaktadır. Ebeveynin ölümünden sonra aile sisteminde meydana gelen değişiklikler çocuğun sağlıklı aile ilişkilerinden yoksun kalmasına ve gece korkuları, karabasanlar, tikler, bayılma ve titreme nöbetleri, bedensel yakınmalar, okul başarısında düşme gibi çeşitli uyum problemleri yaşamasına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2008). Anne veya babanın ölümü sonrasında çocuklar duygusal, davranışsal ve ruhsal açıdan daha savunmasız hâle gelmektedirler (Uluğ, 2008). Ebeveyn kaybının etkileri çocukların yaşına göre farklılaşabilmektedir. Erken çocukluk döneminde yaşanan ebeveyn kaybı, çocukta terk edilmişlik hissinin oluşmasına neden olmakta, yetişkinlik döneminde depresif belirtiler gösterme riskini artırmakta; ileri çocukluk döneminde yaşanan ebeveyn kaybı ise bireylerde depresyon, bipolar bozukluk ve şizofreni riskini artırmaktadır (Agid vd., 1999). Umberson'a (2016) göre çocuklar ebeveynlerini model alarak yaşamlarını şekillendirmekte, kendi benliğine, yaşadığı çevreye ve dünyaya ilişkin çıkarımlarda bulunmakta, kişilerarası iletişim süreçlerini yönetmektedir. Bu nedenle çocuklarına karşı olumsuz tutumlar sergileyen ebeveynlerin kaybı çocuklar için, hem olumsuz ebeveyn figürünün kaybı hem de düşledikleri olumlu ebeveyn figürüne bir daha hiç ulaşamayacakları anlamına gelebilmektedir.

Ebeveyn kaybına benzer biçimde boşanma da, aile yaşamında meydana gelen değişimler, model eksikliği gibi nedenlerle çocuklar açısından olumsuz sonuçlara yol açan bir olaydır. Boşanma sonrasında ebeveynlerin içinde bulundukları ruhsal çöküntünün etkisiyle çevrelerine ve özellikle de çocuklarına karşı ilgi ve duyarlılıkları azalmakta, çocuklarının ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmaktadır (Fiyakalı, 2008). Çocukların bu yeni duruma uyum sağlayabilmesi uzun bir süreci gerektirmekte ve çocuklarda boşanma sonrasında üzüntü, korku, kaygı, suçluluk hissi ve depresif belirtiler ortaya çıkmaktadır (Vural, 2015). Boşanma, çocukların yaşamlarındaki stresörlerin artmasına ve nihayetinde bilişsel, davranışsal ve duygusal gelişimlerinde gerilemenin yaşanmasına yol açmaktadır (Fiyakalı, 2008).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin ebeveyn kaybından çok daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Amato ve Both'a (1991) göre parçalanmış ailelerin çocuklarının olumsuz

yaşantılarla karşılaşma olasılıkları ebeveyn kaybı yaşayan çocuklara oranla daha yüksektir. Özellikle ergenlik dönemindeki çocuklar için boşanma olayı duygusal değişimlerin ve yoğunluğunun fazla olduğu bir süreci beraberinde getirmekte, ergenler terk edilmişlik hissiyle evden uzaklaşmakta, diğer ebeveyne karşı düşmanlık ve öfke duyabilmektedirler (Kulaksızoğlu, 2008, s.90). Ayrıca ebeveyn ayrılığı yaşayan çocuklar şiddete eğilimli olmakta, problem çözümünde daha çok kaba kuvvete başvurumaktadırlar (Şentürk, 2006).

Aile bütünlüğünün sağlanmasının yanı sıra aile üyeleri arasındaki ilişkilerin niteliği de çocuk ruh sağlığı üzerinde etkilidir. Sağlıklı bir ailenin en önemli işlevlerinden biri, çocukların fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişimlerini desteklemektir. Sevgi ve saygının önemsendiği aile ortamında yetişen gençlerin kendini kabul düzeyleri yüksek olmakta, sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmekte ve daha bağımsız bireyler olmaktadır. Bunun yanında reddedilen, ihtiyaçları karşılanmayan bir aile ortamında yetişen gençlerin kendine zarar verme potansiyeli artmakta, içe kapanık ve daha saldırgan olma eğiliminde oldukları bilinmektedir. (Ovacık, 2008).

Şiddetin hüküm sürdüğü ailelerde çocuklar çoğu kez şiddetin en yakın tanığı olmakta kimi zaman da doğrudan şiddete maruz kalmaktadırlar (Lök vd., 2016). Osofsky'e (2005) göre okul çağındaki çocukların kendilerine ve çevrelerine ilişkin farkındalıkları yüksek olduğu için tanık oldukları aile içi şiddet durumunda şiddetin nedenleri, nasıl önleneceği konusunda düşünüp endişelenebilir, şiddeti önleyemediği için kendini suçlayabilir, tüm bu rahatsız edici düşüncelerden dolayı odaklanma problemleri, kaygı ve uyku bozuklukları yaşayabilir ve sonuç olarak davranışları, sosyal becerileri ve akademik performansları olumsuz etkilenebilir (Akt., Kahraman & Çokamay, 2016). Aile içi şiddetin çocuklar üzerine en önemli etkisi, çocukların şiddeti aile yaşamının bir parçası olarak görmeleri ve şiddet uygulamanın normal bir davranış biçimi olduğunu kabul ederek her türlü problemin çözümünde şiddete başvurmalarıdır (Lök vd., 2016). Anneleri fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan çocuklar sık sık kâbus görme, yatağını ıslatma, içine kapanık olma, anneye veya diğer çocuklara karşı saldırgan davranışlar sergileme, hırçınlık, ağlama nöbetleri gibi davranış problemleri sergilemektedirler (Seyrek & Gencer, 2022).

Aile içi şiddetin tek bir nedeni yoktur. Depresyon, şizofreni, antisosyal kişilik bozukluğu gibi ruhsal problemler ile iletişim eksikliği, kültürel değerler, yoksulluk, alkol ve madde kullanımı aile içi şiddete yol açan faktörlerdir. Alkol ve madde bağımlısı olan ebeveynlerin çocuklarında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'na (DEHB) daha sık rastlanmakta ve çocuklardaki bu durum ebeveynlerinin alkol ve madde kullanımını artırmaktadır (Güçlü & Erkıran, 2004). Alkol ve madde kullanımının etkisiyle ebeveynler daha

kontROLSÜZ davranışlar sergilemekte ve bu da şiddet döngüsünü devam ettirmektedir (Çetintaş vd., 2021).

Yoksulluk, aile içi şiddete zemin hazırlamasının yanı sıra çocuk ruh sağlığını doğrudan tehdit etmektedir. Yoksul çevrelerde büyüyen çocuklar yaşama, büyüme ve gelişmeleri için gereksinim duydukları maddi ve manevi kaynakları kullanamamakta, haklarından yararlanamamakta, yeteneklerini geliştirme fırsatı bulamamaktadırlar (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2014) Beslenme yetersizlikleri, yoksulluğun çocuklar üzerindeki bilinen en önemli etkisidir. Yoksulluk, beslenme yetersizliği ve yetersiz yaşam koşullarından dolayı birçok hastalığa kapı aralanmakta, çocuklar eğitimlerini yarıda bırakmakta, şiddet, ihmal ve sömürü ile karşılaşmaktadırlar (Şener & Ocakçı, 2014). Ayrıca temel besinlerin yeteri kadar alınmadığı durumlarda çocuklarda ölüm, körlük, bodurluk, kronik hastalıklar, motor becerilerde ve bilişsel becerilerde gerilik ve zihinsel yetersizlik görülebilmektedir (UNICEF, 2011). Yoksulluğun çocuk üzerindeki davranışsal ve psikolojik boyuttaki etkileri en az biyolojik etkileri kadar önemlidir. Yoksulluktan etkilenen çocukların algılama fonksiyonlarının düşük olması akademik başarıdaki düşüşü beraberinde getirmekte, bu çocuklarda anksiyete, depresyon, dikkat ve öz güven eksikliği, hiperaktivite, madde kullanımı ve intihar riski artmaktadır (Şener & Ocakçı, 2014; Temiz, 2008).

Yoksulluk, biyolojik ve psikolojik etkilerine ek olarak toplumsal yönü ile de çocukların gelişimlerini etkilemektedir. Yoksulluk, toplumsal hareketliliğe yol açan göç olgusunun hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusu, yüzyıllardır bireyleri, toplumları ve özellikle de çocukları ekonomik, toplumsal ve psikolojik yönden etkilemeye devam etmektedir. 2015 yılı göç istatistiklerine göre Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yapılan göçlerde, yanında anne veya babası olmadığı hâlde düzensiz olarak göç eden ve kayıt altına alınan 45300 çocuğun %51'i Afganistan, %16'sı ise Suriye kökenlidir ve özellikle İsveç, Macaristan ve Almanya'da sığınma başvurusu yapan Suriyeli göçmenlerin %70'i bu kategorideki çocuklardan oluşmaktadır (Özservet & Sirkeci, 2016). Göç sürecinde yaşanan olumsuzluklar, çocukları fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden olumsuz etkilemekte, göç yaşayan çocuklar çeşitli uyum problemleri ile arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşamakta ve anksiyete, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, hiperaktivite, uyku ve yeme bozuklukları, öz güven eksikliği, madde bağımlılığı, intihar ve suça yönelme riski taşımaktadırlar (Aydın vd., 2017).

Çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimlerden biri olan doğal afetler kayıpları ve zorlu yaşam koşullarını beraberinde getirmekle birlikte çocuklarda ciddi ruhsal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu afetler sonrasında çocuklarda en sık görülen ruhsal problemlerdir (Moss vd., 2006). Afetler sonrasında

çocukların veya aile bireylerinden birinin yaralanması, sevilen birinin kaybı, televizyonlarda istemediği görüntülere tanık olma ve korkma gibi durumlar çocukları derinden etkilemekte ve bu etki uzun yıllar devam edebilmektedir (Gözübüyük vd., 2015).

İçinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak çocuklar, kültürel değer yargılarından etkilenmekte ve kimi zaman toplumca kabul gören kültürel içerikli uygulamalar, çocuklar için bir tehdit unsuruna dönüşebilmektedir. Örneğin kimi toplumlarda bir disiplin yöntemi olarak fiziksel cezanın uygulanması, öğretmene verilmiş bir hak olarak görülürken, kimi toplumlarda ise bu çocuğun haklarına saldırı olarak değerlendirilmektedir (Akbaş & Ergin, 2020; Fleckman, 2019; Polat, 2017, s. 25). Bazı toplumlarda geleneksel uygulamalar, her ne kadar ait olduğu toplumda yaygın kabul görse de çocuklar için birer travmatik deneyimdir. Bunlar buluş çağına gelmiş kız ve erkek çocuklarına uygulanan kastrasyon, klitoridektomi, yüz ve vücut izleri, skarlar ile yiyecek ve uyku kısıtlaması gibi uygulamaları içerir (Polat, 2017, s. 28). Diğer insanlara karşı şiddeti olumlu kılan, fiziksel cezanın gerekliliğini savunan, ebeveyn ve çocuk arasındaki mesafeli ilişkiye vurgu yapan sosyal ve kültürel normlar ile erkek çocuk beklentisinden kaynaklanan ve kız çocuklarının doğumundan itibaren eğitim, sağlık ve beslenmelerine yeterli özen gösterilmemesi şeklinde kendini gösteren toplumsal cinsiyet eşitsizliği de çocuklara yönelik kötü muamele riskini artırmaktadır (Aktepe & Atay, 2017; Polat, 2017, ss. 55-57). Polat'a (2017) göre istismara zemin hazırlayan kültürel unsurlar arasında çocukların ve kadınların fiziksel şiddete maruz kalmasına müsamaha gösterme, problemlerin çözümünde şiddete başvurmayı normalleştirme ve erkeklerin kadın üzerinde bir "sahiplik hakkı" olduğunu kabul etme yer almaktadır (s. 53).

Çocuk ruh sağlığını olumsuz etkileyen kronik hastalıklar, ebeveyn kaybı ya da ayrılığı, aile içi şiddet, madde bağımlılığı, yoksulluk ve göç gibi risk unsurlarından beslenen çocuk ihmal ve istismarı da çocukların sağlıklı ve normal gelişimine yönelik bir tehdit ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk istismarı, son yıllarda bütün toplumların gündeminde önemli düzeyde yer eden ve gerek önleme gerekse de koruyucu-rehabilite edici uygulamaların yoğun bir şekilde araştırıldığı ve geliştirildiği bir problem alanı hâline gelmiştir. Her ne kadar son yıllarda dikkati çeken bir olgu hâline gelmişse de çocuk istismarı, çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bazı eski kültürlerde çocukların yaşam hakkını, anne babaları tarafından kendilerine bahşedildiği anda kazandıkları; yaşamaya uygun olup olmadıklarının su birikintisine atılıp suyun yüzeyine çıkabilme ve ağlayabilme ya da buzlu suya dayanabilme gibi uygunluk testlerine göre belirlendiği; çok ağlayan, fiziksel olarak kusurlu olduğu düşünülen bebekler ile kız bebeklerin ise ölüme terk edilerek yaşam haklarının ellerinden alındığı bilinmektedir (Clark & Clark, 2007). Çocuklara yönelik kötü muamele biçimsel olarak

değişiklik gösterse de istismarın uygulayıcıları değişmemiş, çocuklar daha çok anne-baba, bakıcı gibi birincil bakım veren kişiler ya da yakın akrabaları tarafından istismara maruz kalmışlardır (UNICEF, 2010).

Çocuk istismarının tıbbi, hukuki, psikolojik ve sosyal boyuttaki etkileri düşünüldüğünde, geniş bir yelpazede değerlendirilmesi bir gereklilik hâline gelmektedir. İstismarın farklı disiplinler tarafından çalışılıyor olması istismarın ortak bir tanımının yapılmasını güçleştirmekte, ancak istismar ve ihmale ilişkin kavramların farklı bakış açıları ile tanımlanması istismar olgularının çok boyutlu değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin hemşireler, doktorlar gibi sağlık çalışanları istismarı tıbbi açıdan değerlendirerek yaralanmalar ve beden hasarlarına odaklanmakta, sosyal çalışmacılar aile ve çocuğun bakımından sorumlu bireylerin istismar olgusundan ne derece sorumlu oldukları ve istismar karşısındaki tutumları ile ilgilenmekte, hukukçular ile güvenlik güçleri ise karşılaşılan bir istismar olgusunda masumiyet veya suç delillerini ön planda tutabilmektedirler (Polat, 2017, s. 32). Tanımlama sorununun bir diğer nedeni de kültürel farklılıklar olup hangi davranışın uygun hangisinin uygunsuz olduğu konusunda ikilem yaşanmasıdır (Clark & Clark, 2007). Bu nedenle istismarın çok sayıda tanımına ulaşmak mümkündür. İstismar tanımlarının genel olarak “kasıtlılık” ve “çocukta bıraktığı hasar” üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Chadwick 1991 yılında yaptığı tanımlamada çocuğun zarar görmesine neden olabilecek “kaza dışı” ve “bilinçli olarak” yapılan yetişkin tutum ve davranışlarına dikkati çekerken, 1972 yılında Helfner ve Kempe çocuk istismarını anne babaların ya da çocuğun bakımından sorumlu yetişkinlerin ihmal ettiği ya da gerçekleştirdiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı hasara uğraması olarak tanımlamışlardır (Akt., Polat, 2017, s. 34). World Health Organization [WHO] (2016) ise çocuk istismarını, bir yetişkinin bilerek ya da bilmeyerek yaptığı, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığına, gelişimine, güven duygusuna, sorumluluk bilincine, yetenek ve becerileri ile ilgili değerlerine ve gelişimine zarar veren her türlü davranışsal ve sözel eylem olarak tanımlamaktadır.

Çocuk istismarı yaygın olarak fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ekonomik istismar olmak üzere 4 boyutta ele alınmaktadır. Fiziksel istismar çocuğun ebeveyni ya da bakıcısı tarafından yaralanma veya ölümle sonuçlanabilecek fiziksel bir eyleme maruz bırakılmasını; cinsel istismar, herhangi bir fiziksel yaralanmadan bağımsız olarak çocuğa bir yetişkin ya da yaşça büyük başka bir çocuk tarafından uyarılma yahut sömürü amaçlı teması; duygusal istismar, çocuğun yaşı ve gelişimi göz önünde bulundurulduğunda çocuğa psikolojik olarak zarar verebilecek sözlü veya sözsüz iletişim biçimlerini; ekonomik istismar ise çocuğun yaşı ve işin tehlikesi dikkate alınmadan çocuk üzerinden ticari kazanç elde edilmesini ifade etmektedir (Deb, 2018, s. 6). Bununla birlikte son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla

gelişmesi bir yandan dezavantajlı konumda olan çocukların bilgiye kolaylıkla erişebilmeleri için onlara fırsat sunarken diğer yandan da çocukları çevrim içi risklere maruz bırakmaktadır. UNICEF'in 2017 yılında yayınladığı Dijital bir Dünyada Çocuklar başlıklı raporda, 18 yaşından küçük ergen ve çocukların tüm dünyadaki internet kullanıcılarının üçte birini oluşturduğu, bilgi iletişim teknolojilerinin insan tacirlerinin, zorbaların, cinsel suç faillerinin savunmasız durumda olan çocuklara ulaşmalarını kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Malezya'da cinsel suçlar birimi, 2015 yılında internet aracılığı ile tanıştıkları kişiler tarafından tecavüze maruz bırakılan kişilerin %80 kadarını 10-18 yaş arası çocukların oluşturduğunu bildirmiştir (UNICEF, 2017). Söz konusu rapora göre online ortamda çocukları bekleyen tehlikeler genel olarak üç kategoriye ayrılmaktadır:

İçerikle ilgili riskler: Çocuğun cinsel, pornografik ve şiddet içeren görüntülerle; ırkçı, ayrımcı ya da içinde nefret söylemleri barındıran materyallerle; kendine zarar vermeyi, intihar etmeyi ya da anoreksiya gibi sağlıksız beslenme ve yaşam önerileri sunan web sayfaları, dijital oyun veya reklamlarla karşılaşmalarını ifade eder.

Temas ile ilgili riskler: Çocuğun onu sağlıksız ve tehlikeli davranışlara ikna etmeye çalışan, uygunsuz temas ya da çocuğu uygunsuz cinsel davranışlara yönlendiren bir yetişkinle iletişime girmesini ifade eder.

Davranışla ilgili riskler: Çocuğun başka çocuklara ilişkin nefret ve saldırganlık içeren materyaller oluşturmaları, cinsel görüntü paylaşmasını ifade eder.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, çocukların internete erişiminin kolay olması çocuk istismarı için bir risk kaynağı olarak görülmektedir ancak riskler bununla sınırlı değildir. Polat'a (2017) göre çocukları bekleyen tehlikelerin temel nedenleri göç, kalabalık nüfus, işsizlik, eğitim ve yoksulluk düzeyi olup, risk altındaki çocukların ve ailelerinin profili genel olarak şu şekildedir (s. 414):

- Anne/baba işsizdir ya da çok düşük ücretle çalışmaktadır, anne babadan biri ölmüş ya da hapse girmiştir dolayısıyla çocuk tek ebeveynli bir evde, standartların altında yaşamakta ve istismara maruz kalmaktadır.
- Çocukların eğitim durumuna bakıldığında ise çocukların çoğunun ilkokulu terk ettiği, ortaokula ise hiç gitmediği görülmektedir.
- Çocuklar uygun olmayan biçimlerde çalışmaya zorlanmakta ve sömürülmektedir.
- Ailede ve çocukta madde kullanımı yaygın olarak görülmektedir.

Alanyazında çocuk istismarına zemin hazırlayan risk faktörlerinin çoğunlukla çocuk, aile ve toplum bağlamında ele alındığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda çocuğun yaşının

istismara maruz kalmasıyla kısmen ilişkili olduğu, küçük yaştaki çocukların ve bebeklerin ihmale ve özellikle fiziksel istismara karşı daha savunmasız konumda oldukları (Fırat vd., 2017; Kirschner & Wilson, 2001), ölümcül istismar vakalarının ve yaralanmaların büyük bir kısmının yaşamın ilk yıllarında gerçekleştiği bildirilmektedir (Flaherty vd., 2014; Menick, 2001). Yine prematüre olarak dünyaya gelen bebeklerin, ikiz bebeklerin, istenmeyen gebelik sonucu doğan çocukların, herhangi bir fiziksel veya zihinsel yetersizliğe sahip olan çocukların (Koçtürk, 2019) aşırı hareketlilik, saldırganlık gibi davranış problemleri olan, dikkat sorunu yaşayan çocukların (Friedrich & Eibender, 1983) istismar yönünden daha fazla risk altında oldukları ifade edilmektedir. İletişim becerileri eksik, kendini ifade edemeyen, arkadaş grupları içerisinde kendini ispat edemeyen, özsayıgıları eksik çocukların da istismara daha açık oldukları bilinmektedir. (Aküzüm & Oral, 2015; Alıkaşıfoğlu, 2011). Ebeveynlerin veya bakıcıların demografik özellikleri, kişisel özellikleri ve bulundukları sosyal çevre de istismar ile ilişkili olabilmektedir. Genç ebeveynlerin sınırlı yaşam deneyimleri nedeniyle çocuklarının ihtiyaçlarını fark edememeleri ve problem anında uygun tepki verememeleri, çok çocuklu ebeveynlerin çocuklara olan toleranslarını yitirmeleri ve otoriteyi korumak adına daha fazla fiziksel şiddete başvurmaları, ebeveynlerin çocuklarını tek başına büyütme zorunda kalmaları ve ihtiyaç duydukları sosyal destekten yoksun olmaları, aile içinde yaşanan iletişim sorunları, maddi zorluklar, ebeveynin çocukluk çağı istismar yaşantısı, yaşadığı ruhsal sorunlar, eğitim düzeyinin düşük olması, madde kullanması gibi nedenler de ebeveynin çocuğunu istismar etme olasılığını artırmaktadır (Akyüz, 2013; Berger, 2005; Brown vd., 1998; Petersen vd., 2014, s. 4).

Yaşanan istismar vakalarının tarafları her ne kadar bireyler olsa da, bireyleri içinde yaşadıkları toplumdaki ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu noktada toplumsal değerler, toplumca benimsenen birtakım normlar çocukların istismarına zemin hazırlayabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları iletişim dili ve çocuk yetiştirmede kullandıkları yöntemler, içinde yaşadıkları toplumun etkisiyle şekillenmektedir. Örneğin, sevgi dilinin yeterince kullanılmaması, dayak, cezalandırma gibi geleneksel disiplin yöntemlerine başvurulması, eşine ve ailesine sadakati ve bağlılığı için kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi gerektiği inancı, çocukların gerektiğinde ev ekonomisine katkıda bulunmak için çalışmasının olağan kabul edilmesi ve dolayısıyla ucuz işgücü olarak görülüp, sömürülmelerine kayıtsız kalınması, çocuk işçiliğini önlemek için yapılan yasal düzenlemelerin ve denetimlerin yetersiz kalması da çocuğa yönelik kötü muamelenin en bilinen nedenleri olarak görülmektedir (Aktepe & Atay, 2017; Plummer & Njuguna, 2009; Yüksel vd., 2015).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan rapora göre dünya genelinde 300 milyon civarında çocuk anne babaları ya da bakıcıları tarafından düzenli olarak fiziksel ve duygusal kötü muameleye maruz bırakılmakta ve yaşları yirminin altında 120 milyon kız ve genç kadın cinsel olarak sömürülmekte, istismara maruz kalmaktadır (WHO, 2020). Birey ve toplum üzerindeki yıkıcı etkileri düşünüldüğünde bu rakamın tüm dünyayı ilgilendiren bir sosyal sorun olduğu söylenebilir. Çocukluk çağı istismar yaşantısı bireylerin fiziki sağlığına verdiği zararın yanı sıra, akademik ve kariyer gelişimlerini, sosyal-duygusal gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir. İhmal ve istismar yaşantısı olan ergenler okulun ve okula devam etmenin önemini tam olarak kavrayamamakta, sıklıkla sınıf tekrarı yapmakta, çoğunlukla da eğitimlerini yarıda bırakmaktadırlar (Koçtürk vd., 2019; Moses & Villodas, 2017). İhmal ve istismarın çocuğun gelişim alanları üzerinde bıraktığı hasar, tüm yaşamını etkilemektedir. İstismar mağduru çocuk ve ergenlerde, genellikle yalan söyleme, şiddet eğilimi, alkol madde kullanımı gibi riskli eylemlerde bulunma ve yaşamış oldukları fiziksel acıdan, rahatsız edici anılardan, depresif ve umutsuz ruh hâlinde veya yaşadıkları suçluluk duygusundan kurtulmak için intihar etme eğilimi görülebilmektedir. (De-Bellis vd., 2019; Petersen vd., 2014, s. 148; Yiğit & Erden, 2015). Bununla birlikte istismar mağduru çocukların öz güvenleri zedelenmiştir, kendi ihtiyaçlarının, duygularının çoğunlukla farkına varamazlar ve kendilerini değerli bir birey olarak algılama konusunda problem yaşarlar dolayısıyla benlik saygıları düşüktür (Arslan, 2016; Çeçen-Eroğul & Türk, 2013; Irmak, 2011). Çevrelerine karşı kayıtsız görünürler ve sosyal becerilerde zayıftırlar (Maguire vd., 2015; Şahin, 2002), başkaları ile yakın ilişkiler kurmaktan kaçınırlar, duygu yoğunlukları az ve yüzeysel olduğundan diğerlerinin duygularını anlama becerisini edinemezler, problem çözme becerileri zayıftır ve genellikle ilişkilerinde boyun eğici ya da yıkıcı olmak üzere iki kutuplu bir tutum sergilediklerinden sosyalleşme düzeyleri de düşüktür (Gökler, 2009; Kaplan, vd., 1999; Petersen vd., 2014, ss. 5-6).

İhmal ve istismarın yaygınlığı bölgelere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Tran vd. (2017), Vietnam ve Hollanda'daki istismar vakalarını karşılaştırmış ve Vietnam'da son bir yıl içerisinde en az bir ihmal ve istismar türüne maruz kalan çocukların oranının %50 iken, Hollanda'da son bir yıl içerisinde en az bir ihmal ve istismar türüne maruz kalan çocukların oranının %18.7 olduğunu bulmuşlardır. Yine yapılan araştırmalarda ihmalin yaygınlığının az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha fazla olduğu, gelişmemiş ülkelerde çocukların üçte birinin, gelişmiş ülkelerde ise çocukların beşte birinin istismar yaşantısı olduğu belirtilmektedir (WHO, 2016). Türkiye'de çocuk ihmal ve istismarının yaygınlığı ile ilgili yapılan en kapsamlı araştırmalardan biri olarak kabul edilen Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile içi Şiddet Araştırması özet raporuna göre, duygusal istismarın yaygınlığı %51, fiziksel istismarın yaygınlığı %43, cinsel istismarın yaygınlığı ise %3 olarak tespit edilmiştir (UNICEF,

2010). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in 2016 yılı verilerine göre, 2014 yılında istismar mağduru çocuk sayısı 74.064 iken bu sayı 2016 yılında 83.552'ye yükselmiştir. Yine TÜİK'in (2018) bildirdiği 2017 yılı Adalet İstatistikleri verileri incelendiğinde suç mağduru çocuklar arasında çocuğa yönelik suçların oranı 2015 yılında %10, 2016 yılında %12.1 iken bu oran 2017 yılında %13.5' e yükselmiştir. Bu veriler çocuğa yönelik şiddetin yıldan yıla artarak devam ettiğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla istismarın önlenmesine yönelik çalışmalar da önem kazanmaktadır. İstismarı önleme çalışmaları, Amerika ve Kanada'da cinsel istismar vakalarının bilinenin aksine çok daha fazla yaşandığının fark edilmesi ile birlikte 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Bolen, 2003). Cinsel istismarı önlemeye yönelik özellikle okul temelli yapılan bu çalışmalar toplumsal farkındalığı artırmış ve konu ile ilgili çalışmaların yapılmasının da önünü açmıştır (Bolen, 2003).

Alanyazında istismarı önleme ile ilgili programlar incelendiğinde önleme boyutunun ön plana çıktığı, daha çok istismar hakkında bilgilendirme ve farkındalık kazandırmanın hedeflendiği, istismar türleri açısından bakıldığında ise cinsel istismarı önleme programlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar çocukların istismar hakkında bilgi sahibi olma ve kendilerini koruma becerilerini kazanmalarına katkıda bulunmuştur. Örneğin; Conte vd. (1985) çocuklara yönelik hazırladıkları cinsel istismarı önleme programının, Wurtele ve Owens'ın (1997) yine çocuklara yön geliştirmiş oldukları "Davranışsal Beceri Eğitimi" programının, Tutty'nin (2000) çocuklara yönelik uyguladıkları "Who do yo Tell?" (Kime Söylersin?) adlı önleme programının odak noktası çocuk cinsel istismarının önlenmesi olup, verilen istismar risklerini tanıma, iyi ve kötü dokunuşları ayırt edebilme, hayır diyebilme ve yardım isteme kazanımlarının ortak sonucu olarak eğitim sonrasında çocukların riskli durumların farkına varabildikleri ve kendilerini koruma becerilerini kazandıkları görülmüştür. Çocuğun odağa alındığı okul temelli önleme çalışmalarının etkili sonuçlar doğurduğu ancak öğrenilenlerin evde ebeveynleri tarafından desteklenmesinin süreci daha etkin kılacağı, ailenin belirtilerin farkında olmasının olası bir istismar durumunda yardım isteme ve müdahale etme becerilerini etkin kullanabilmelerine katkıda bulunacağı gerekçesiyle ebeveynlerin de önleme programlarına dâhil edilmesinin faydalı olacağı görüşü birçok araştırmacı tarafından savunulmuştur (Bolen, 2003; Brassard & Fiorvanti, 2015; Şahin & Kalburan, 2009; Wurtele & Kenny, 2010).

Lape-Brinkman (2000), okul öncesi dönemdeki çocuklar için geliştirdiği cinsel istismarı önleme programına ebeveynleri de dâhil etmiş ve sonuç olarak ebeveynlerin eğitim sonrasında çocukları ile istismar ve korunma yolları üzerine daha rahat konuşabildiklerini tespit etmişlerdir. Yine aynı şekilde Kenny (2009), geliştirdiği cinsel istismarı önleme programında hem çocuklara hem de ailelerine yönelik uygulama yapmış, kişisel güvenliği sağlama, özel

bölgelerin neler olduğunu ve bunlara dokunma kurallarını anlatmıştır. Çocuk ve ailenin yanı sıra öğretmenlere yönelik hazırlanmış önleme programları da mevcuttur. Jacobsen (1993), tarafından hazırlanan cinsel istismarı önleme programında okul öncesi ve ilkokul düzeyinde görev yapan öğretmenlere belirtileri tanıma, istismarı önleme becerilerini kazandırma ve mağdur çocukla kurulacak iletişim hakkında bilgi verilmiştir. Barcenas (2005), hem eğitimcilere hem de öğretmenlere yönelik yaptığı uygulamada istismarın tüm boyutlarını odağa almış, sağlıklı/sağlıksız aile, çocuk eğitimi, geleneksel disiplin ve ceza yöntemleri üzerinde durmuştur.

Okul temelli önleme çalışmalarının ortak yönlerinin birincil düzeyde önleme çalışmalarına ağırlık vermesi, cinsel istismarı odağa alması ve farkındalık oluşturma, başa çıkma becerilerini geliştirme, kişisel haklar, yardım arama, dokunma eğitimleri, sır kavramı gibi temaları işlemesi olduğu dikkati çekmektedir. Yakın zamanda geliştirilmiş ve etkisi test edilmiş olan okul temelli önleme programlarından bir kısmı şu şeklide özetlenebilir; Rudolph vd. (2018), çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik geliştirdikleri programın istismar farkındalığını artırmada ve olası istismar durumlarıyla başa çıkmaları için gerekli olan temel becerileri kazanmalarında etkili bir yaklaşım olduğunu tespit etmişlerdir. Cinsel istismarı önlemeye yönelik okul temelli uygulanan diğer programlarda Chen vd. (2012), sır türleri, dokunma eğitimleri ile çocuklara yardım arama becerilerini kazandırmaya yönelik, Daigneault vd. (2012), kişisel haklar, kendini koruma, yardım arama becerilerine yönelik, Hurtado vd. (2014) ise yine cinsel istismar ile ilgili farkındalık kazandırma ve başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik sosyal ve kültürel faaliyetlerin de programa dâhil edildiği uygulamalar yapılmış, sonuç olarak bu programların etkili olduğu görülmüştür. Blakey ve Thigpen (2015) ise “Play it Safe” adını verdikleri okul temelli önleme programında cinsel istismarın yanı sıra fiziksel istismarı da odağa almış, çocuklara fiziksel ve cinsel istismar hakkında farkındalık oluşturmaya ve etkili başa çıkma yöntemlerini kullanabilmeleri için gerekli temel becerileri kazandırmaya yönelik yapılan uygulamaların etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ulusal alanyazın incelendiğinde okul temelli önleme programlarının sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalardan birkaçını şu şekilde özetleyebiliriz; Seydooğulları (2018), ilkokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada kişisel güvenlik farkındalığı psikoeğitim programını uygulamış, sonuç olarak çocukların kişisel güvenlik farkındalıklarının arttığını ve dolayısıyla cinsel istismarı önlemede okullarda kullanılabilecek etkili bir program olduğunu belirtmiştir.

Citak-Tunc, vd. (2018) 3-6 yaş okul öncesi çocuklara yönelik uyguladıkları, uygun ve uygun olmayan davranışı tanıma, ifade etme, anlatma becerileri üzerinde durmuş ve programın

cinsel istismarı önlemede ve çocukların kendilerini koruma becerisi kazanmalarında etkili olduğunu saptamışlardır. Gürsel'in (2019) duygusal istismarı önlemeye yönelik geliştirdiği programda 7. ve 8. Sınıfta öğrenim gören öğrenci velilerini odağa almış ve akılcı olmayan inançlar, empati, iletişim becerileri ve öfke kontrolü ile ilgili bilgilendirme ve uygulamalara yer vermiş, uygulama sonucunda ebeveynlerin duygusal istismar davranışlarında azalma olduğu görülmüştür. Aktu (2021) ebeveynlerle yaptığı çalışmada, çocuk hakları ve çocuk istismarı, duygu eğitimi, mahremiyet eğitimi, aile içi iletişim konularında bilgi vermiş ve uygulamalar yapmış, Türkkan (2022) ise öğretmenlere yönelik, istismar türleri, risk faktörleri, etkileri ve bildirim yükümlülüğünü içeren bir psikoeğitim programı uygulamış, her iki programın da istismar farkındalığını artırmada etkili olduğu bulunmuştur.

İncelenen önleme programlarında gerek öğrenci gerek veli gerekse öğretmenlere yönelik yapılan uygulamalarda cinsel istismarı önlemeye yoğunlaşıldığı, daha çok farkındalık kazandırma ve başa çıkma becerilerinin kazandırılmasının temel hedef olarak alındığı görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Çocuk istismarı, çocukların ruh sağlığını ve tüm gelişim alanlarını etkileyen toplumsal bir sorun olmasına rağmen, problemin niteliği ve diğer birtakım faktörlerden dolayı tanınması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde araştırmacılar tarafından daha çok cinsel istismar üzerine odaklanıldığı ve istismarın diğer türlerine ilişkin olarak yeterli düzeyde müdahale yaklaşımının bulunmadığı söylenebilir. Buna ek olarak mevcut çalışmaların istismar mağduru çocukların korunması ve tedavi edilmesine yönelik tasarlandığı ve bu yönüyle önleyici boyutunun eksik kaldığı değerlendirilmektedir. Birçok araştırmada çocukların istismardan korunmasına yönelik birinci düzey önleme çalışmalarına yoğunlaşıldığı görülmektedir (Alzoubi vd., 2018; Sawrikar & Katz, 2017). Dolayısıyla henüz istismar edilmemiş ancak risk altında bulunan çocukların mevcut pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla yapılan uygulamalar yetersiz kalmaktadır.

Bu araştırma sürecinde yukarıda alanyazına ilişkin olarak raporlaştırılan bilgiler ve çocuk istismarının önlenmesine yönelik olarak sahada var olduğu temellendirilen boşluğun doldurulması amacıyla ortaokul öğrencilerine yönelik duygusal ve fiziksel istismar boyutunda önleyici, koruyucu ve rehabilite edici uygulamaların yer aldığı çok düzeyli müdahale uygulamalarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Çocuk istismarını önleme faaliyetleri genel olarak üç temel düzeyde gerçekleşmektedir (McKibbin & Humphreys, 2020; Stagner & Lansing, 2009; Wurtele & Kenny, 2010):

1. Birincil / Evrensel Müdahaleler: Birincil önleme çalışmaları, çocuğa yönelik kötü muamelenin gerçekleşmesini engellemek için, problem oluşmadan önce genel nüfusa yönelik yapılan faaliyetleri içerir. Bu faaliyetler genellikle toplum, aile ve çocuk düzeyinde istismara yönelik farkındalık kazandırmayı hedefler. Çocukların korunması için oluşturulan politikalar, yasal düzenlemeler, aile içi iletişimi güçlendirmeye yönelik programlar, çocukların ve ergenlerin kendilerini koruyabilmeleri için verilen kişisel güvenlik eğitimleri, özellikle küçük yaştaki çocuklara kazandırılması gerekli görülen mahremiyet eğitimleri, çocukların ve gençlerin sosyal ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik yapılan faaliyetler birincil önleme müdahaleleri kapsamında değerlendirilebilir.

2. İkincil / Seçici Müdahaleler: İkincil önleme çalışmaları, istismar riski yüksek ailelere ve risk altındaki çocuklara odaklanır. Ekonomik zorluklar, aile içi şiddetin varlığı gibi daha birçok faktör istismar riskini artırabilir. Bu durumda yapılacak risk tespiti ve ikincil düzey müdahaleler istismarı önlemede hayati önem taşır. Ev ziyaretleri, özellikle bebek bekleyen veya bebek sahibi olmuş genç ebeveynlere yönelik beceri eğitimleri, engelli çocuğa sahip aileler için bakım ve destek hizmetleri ikincil müdahalelere örnek gösterilebilir.

3. Üçüncül / Belirli Müdahaleler: Üçüncül önleme faaliyetleri, kötü muamelenin gerçekleşmesinin ardından, çocuk üzerindeki uzun süreli etkilerini azaltmaya ve tekrarını önlemeye yönelik, tepkisel yaklaşımlar olarak ifade edilir. Üçüncü düzey önleme faaliyetleri iyileştirmeye yöneliktir. İstismar mağduru çocuk ve aileler için deneyimli ruh sağlığı uzmanlarının yürüttükleri tedavi ve rehabilitasyon süreci, kriz durumundaki ailelere uygulanan ebeveyn rehber programları üçüncül önleme yöntemlerinden birkaçıdır.

Bu araştırmada, çok düzeyli müdahale uygulamalarının birinci düzeyinde, bütün öğrencileri istismara ilişkin olarak bilinçlendirmeye ve olası durumlara karşı etkin bir başa çıkma becerisi kazandırmaya yönelik uygulamaların yapılması; ikinci düzeyde istismara maruz kalmış veya risk altında olduğu belirlenen öğrencilerde pozitif davranış değişimi sağlamaya yönelik *Psikoeğitim uygulamalarının* yapılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Araştırmanın temel araştırma problemi; *“Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen mülakat verileri ile sistematik derleme sonucu elde edilen veriler, fiziksel ve duygusal istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programını geliştirmede nasıl yardımcı olur?”* şeklinde ifade edilmiş olup bu soruya cevap bulabilmek amacıyla belirlenen alt araştırma problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen görüşme verileri fiziksel ve duygusal istismarı önleme amacını taşıyan çok düzeyli müdahale programı geliştirmede nasıl kullanılabilir?
 - 1.1. Alan uzmanlarının çocuk istismarına ve istismarın önlenmesine ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 1.2. Alan uzmanları ile gerçekleştirilen mülakat verilerine göre duygusal ve fiziksel istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programı hangi uygulamaları içermelidir?
2. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan yayınlardan elde edilen veriler fiziksel ve duygusal istismarı önleme amacını taşıyan çok düzeyli müdahale programı geliştirmede nasıl kullanılabilir?
 - 2.1. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan yayınlarda çocuk istismarına ilişkin bulgular nelerdir?
 - 2.2. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan yayınlardan elde edilen verilere göre duygusal ve fiziksel istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programı hangi uygulamaları içermelidir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Çocuk istismarı gerek kısa vadede gerekse de uzun vadede bireyin yaşamı üzerinde, davranış ve kişilik anormalliklerine kadar geniş bir yelpazede ağır etkiler bırakan bir sosyal problem olması nedeniyle hem önleyici çalışmaların hem de koruyucu-rehabilite edici çalışmaların eşgüdüm hâlinde yürütülmesi kaçınılmaz bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın yukarıda alanyazına ilişkin verilen bilgiler doğrultusunda Türkiye’de istismarın önlenmesine yönelik çocuk odaklı ve çok düzeyli uygulamaların önemli düzeyde sınırlılık içerdiği ve bu sınırlılığın da istismar açısından önemli bir dezavantaj yarattığı değerlendirilmektedir (Küçüköğlu & Karakoç-Başar, 2020; Yildirim vd., 2014). Buna ek olarak istismarın bütün türlerinin çocuk üzerinde ağır travmatik etkiler bırakmasına karşın Türkiye’de çocuk istismarını önleme çalışmaları incelendiğinde daha çok cinsel istismar üzerinde durulduğu ve bu çalışmalarda çocuklara farkındalık kazandırma ve başa çıkma becerisini kazandırmaya dönük uygulamaların yapıldığı, diğer istismar türlerinin yeteri kadar ele alınmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu uygulamalarda fiziksel ve duygusal istismarın göz ardı edilmesi ve risk altında-mağdur statüsünde yer alan çocuklara yönelik uygulamaların bulunmaması gibi hususların var olan önleme yaklaşımlarına önemli bir sınırlılık olarak yansıdığı ve önleyici nitelikteki çalışmaların önleyici uygulamaların temel felsefesine uygun

olmadığı ve bu durumunda önemli bir sınırlılık ve doldurulması gereken boşluk oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Çocuk istismarının önlenmesinde güvenlik tedbirlerinin, yasal düzenlemelerin ya da tedavi edici çalışmaların yanı sıra çocuklara istismara maruz kalmadan kendi güvenliklerini sağlama becerilerinin kazandırılmasına yönelik okul temelli, çok düzeyli ve bütüncül önleme uygulamalarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır ve Türkiye’de bu alanda bir boşluğun bulunduğu görülmektedir. Türkiye’de istismarı önlemeye yönelik yapılmış çalışmalardan hiçbiri, istismarı önlemeye dönük geliştirilmiş okul temelli standardize edilmiş bir önleme programını içermemektedir (Demircioğlu & Işık, 2019). Bu bağlamda ortaokul öğrencilerine yönelik duygusal ve fiziksel istismar boyutunda önleyici, koruyucu ve rehabilite edici uygulamaların yer aldığı çok düzeyli müdahale programının geliştirilmesinin, istismara uğramış olsun veya olmasın tüm çocukların istismar ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanması, istismara maruz kalan çocukların ise istismardan korunması ve rehabilite edilmesi ayrıca çocuklarda pozitif davranış değişimi sağlanmasına yönelik uygulamaları içermesi bakımından önem taşımaktadır.

Araştırma sürecinde beklenen sonuçlara ulaşılması durumunda önleyici uygulamalar aracılığıyla henüz istismarın herhangi bir türüne maruz kalmadan çocukların kendi güvenliklerini sağlamaya ve başa çıkma becerilerini güçlendirmeye yönelik uygulamalara, risk altında-mağdur statüsündeki çocukların psikolojik uyum düzeylerini güçlendirmeye yönelik sistematik bir müdahale programının alanda çalışan okul psikolojik danışmanlarının kullanımına sunulacak olması bakımından önemli bir sürdürülebilirlik yanı bulunduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma süreci yürütülen uygulamalar bakımından bazı önemli sınırlılıklar içermektedir. Bunlar;

1. Çalışmada görüş ve deneyimlerine başvurmak üzere çok sayıda psikiyatriste ulaşmak hedeflenmiştir ancak genellikle iş yüklerinin fazla olduğundan dolayı çalışmaya zaman ayıramayacaklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışma psikiyatri alanından 1 uzmanla sınırlıdır.
2. Veri analizinde olası veri kayıplarını önlemek için görüşmeler kayıt altına alınmıştır ancak iki katılımcının görüşmenin kaydedilmesine izin vermemesi üzerine görüşmeye dair notlar alınmıştır. Bu durum analiz sürecine ilişkin bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

3. Sistematik derleme sürecinde incelenen çalışmalar, Web of Science veri tabanında bulunan ve erişim izni olan araştırmalarla sınırlıdır. American Psychological Association veri tabanında yer alan çalışmalar erişimin ücretli olması nedeniyle incelenememiştir.

Terim ve Tanımlar

Çocuk İstismarı

Çocuk istismarı, 18 yaşından küçük çocukların sağlığını, hayata kalmasını, gelişimini, onurunu olumsuz etkileyen her türlü fiziksel / duygusal / cinsel istismar ve ihmal ile ticari sömürüyü içeren kötü muamele olarak tanımlanır (WHO, 2016).

Fiziksel İstismar

Çocuk fiziksel istismarı, çocuk üzerinde sorumluluk ve otorite sahibi kişiler tarafından çocuğa kasti olarak zarar verilmesi ya da çocuğun tehlike altında bırakılmasıdır (WHO, 2006).

Duygusal İstismar

Çocuğun duygusal istismarı, çocukların ve gençlerin kendilerini olumsuz etkileyen durumlara maruz kalmaları, ihtiyaç duydukları sevgi, ilgi ve bakımdan mahrum bırakılmaları, ruhsal yönden hasara uğratılmaları durumudur (Polat, 2017, s. 43).

Cinsel İstismar

Çocuğun cinsel istismarı, genital bölgeleri elleme, röntgencilik, teşhircilik ve pornografiden tecavüze kadar geniş bir yelpazade yer alan eylemler olup, psikososyal gelişimini tamamlamamış ve yaşça küçük olan çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel doyum için kullanılması olarak tanımlanır (Polat, 2017, s. 42).

Ekonomik İstismar

Ekonomik istismar çocuğun yetişkinler tarafından ticari amaçlarla çocuğun yaşı, sağlığı ve işin tehlikeleri dikkate alınmaksızın çalıştırılmasıdır (Deb, 2018, s. 6).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

İhmal

İhmal çok yönlü ve karmaşık bir kavram olarak kabul edilmekte bu da operasyonel bir tanım yapılmasını güçleştirmektedir (Lewin & Herron, 2007). Araştırmacılar çocuk ihmalini tanımlarken belli odak noktalarından yola çıkarak tanımlamalar yapmışlardır. Cawson vd. (2000) ihmalin genellikle ebeveyn bakımının yokluğundan kaynaklandığını ileri sürerken, Stevensen (1998), fiziksel bakımın yetersizliğinin yanı sıra denetim ve kontrol eksikliğinin de ihmale yol açtığını belirterek çocuk ihmalini daha geniş bir çerçevede betimlemiştir. İhmal genellikle, çocuğun beslenme, giyinme, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmemesi, fiziksel zararlardan veya tehlikelerden korunamaması, ihtiyaç duyduğu duygusal yakınlıktan mahrum bırakılması olarak tanımlanmaktadır (Trickett vd., 2011; WHO, 2006). Çocuğun temel fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması, çocuğun sağlığının ve gelişiminin ciddi bir şekilde bozulmasına neden olabilir.

İhmal kendi içinde fiziksel ihmal, duygusal ihmal, eğitimsel ihmal ve tıbbi (medikal) ihmal olarak dörde ayrılmaktadır (Polat, 2017, s. 297). Fiziksel ihmal, çocuğun giyinme, beslenme, sağlık gibi fiziksel ihtiyaçlarının yeteri düzeyde karşılanmaması olarak ifade edilirken; duygusal ihmal, çocuğa ebeveyni veya bir bakıcı tarafından uygulanan ve çocuğun davranışsal, bilişsel, duygusal gelişimini sekteye uğratan, geciktiren eylemsizlikler olarak ifade edilebilir. Çocuğun okul çağında olmasına rağmen okula gönderilmemesi, çocuğun okuldan kaçmasına göz yumulması, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi ise eğitimsel ihmal olarak tanımlanmaktadır (Dereobalı vd., 2013). İhmalin bir başka türü olan tıbbi (medikal) ihmal ise, ekonomik şartlar yeterli olduğu hâlde çocuğun temel sağlık gereksinimlerinin karşılanmaması, anne babaların hekimlerin önerilerine uymamaları, tedavi amaçlı yazılan ilaçların uygun ve düzenli bir şekilde çocuğa verilememesi, sağlık kontrollerinin zamanında yaptırılmaması veya çocuğun yaralanma ya da hastalanması durumunda sağlık birimlerine zamanında başvurulmaması şeklinde gerçekleşmektedir (Polat, 2017, s. 298). İhmal, gözle görülen yaralanmaların olmaması ve genellikle çocuğun gelişiminde yol açtığı olumsuz etkilerin geç fark edilmesi nedeniyle tanımlanması zor bir problem durumudur (Hildyard & Wolfe, 2002). Bu durumda ihmalin varlığına işaret eden göstergelerin bilinmesi

önemlidir. Bu göstergeler fiziksel, duygusal, davranışsal ve bilişsel/akademik göstergeler başlıkları altında aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (İnsan Hakları Derneği [İHD], 2008).

- Fiziksel Göstergeler
 - Sürekli açlık, normal kilonun altında olma, çok zayıf görünme, karın şişmesi ve büyümemesi şeklinde açığa çıkan beslenme yetersizlikleri,
 - Kirli kıyafetler, kirli cilt, keçeli saçlar, bitler veya rahatsız edici vücut kokusunun olması olarak gözlemlenen öz bakım yetersizlikleri,
 - Çocuğun bakımını sağlayacak kişinin yokluğu veya alkol uyuşturucu kullanma gibi riskli davranışlarının olması,
 - Süregelen ve tedavi edilmeyen sağlık problemlerinin olması
- Davranışsal Göstergeler
 - Çocuğun kendine zarar veren eylemlerde bulunması, dilenmesi veya yiyecek çalması
 - Evde bulunduğu sürenin kısalması (Okula erken gelip geç gitme şeklinde)
 - Sürekli yorgun ve hâlsiz görünmesi ya da derste uyuyakalma
 - Yaşına uygun olmayan sorumlulukları yüklenmesi
 - Okula sık sık devamsızlık yapma veya gecikme
- Duygusal Göstergeler
 - Olumsuz benlik algısı ve değersizlik hissi
 - Bağlanma zorlukları
 - İçer dönüklük, yakın ilişkiler kurmada yaşanan zorluklar nedeniyle arkadaşlık ilişkilerinin sınırlı olması
 - Boyun eğici davranışlar sergileme, hayır diyememe
- Bilişsel/Akademik Göstergeler
 - Sık sık devamsızlık yapma
 - Öğrenmede güçlük çekme ve bununla birlikte zayıf notların varlığı
 - Bir görevi tek başına yerine getirmede zorluk yaşama

Çocuk ihmalinin anlaşılması ve fark edilmesi çok güç olduğundan dolayı ihmalin etkileri uzun bir süre sonra ortaya çıkmakta bu da önlenmesi boyutunda alınan tedbirlerin yetersizliğine neden olmaktadır. Ne yazık ki ihmal çocuk sağlığı ve gelişimi üzerine uzun süreli, kalıcı etkilere sahip olduğu hâlde göz ardı edilen bir olgudur. İhmal, tüm istismar türleri ile birlikte ortaya çıkmakta ya da istismarın oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Çocuk İstismarı

Toplumların en savunmasız kesimi olan çocuklar tarih boyunca yetişkinler tarafından kendilerine yüklenen anlamın gölgesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Göçebe hayatı yaşayan ilkel toplumlarda zorlu yaşam koşulları ile mücadele edemeyen zayıf ve hasta çocuklar, erkekler kadar işgücü sağlayamayan kız çocuklar ve doğaüstü güçlerin cezalandırması olarak görülen engelli çocuklar ölüme terk edilmişlerdir (Erkut vd., 2017). Çocuklar babaları tarafından köle olarak satılmış, istenmeyen cinsiyette doğan çocuklar gömülmüş, dayanıklılıkları test edilmek üzere nehirlerle bırakılmış, özellikle sanayi devrimiyle birlikte de ucuz işgücü olarak görülmüş ve tehlikeli işlerde çalıştırılmışlardır (Polat, 2017, ss. 365-368). Çocuklara uygulanan bu kötü muamele form değiştirerek geçmişten günümüze dek gelmiştir. Bugün teknolojik gelişmelerin de etkisiyle oyun oynamak yerine bilgisayar oyunlarını tercih eden çocuklar, yeterli kontrolün sağlanamadığı internet ortamında yalnızca oyun oynamamakta, cinsel içerikli sitelere ulaşabilmekte, sanal ortamdaki tehlikelere daha açık hâle gelmektedirler.

19. yüzyıl, tarih boyunca süregelen çocuk istismarına ve çocuk haklarına yönelik farkındalığın ortaya çıktığı dönem olmuştur (Merrick vd., 2017). Paris'te adli tıp profesörü olarak görev yapan Ambrois Tardieu 1860 yılında, 9'u kötü muamele, 5'i işkence ve yaralanma vakası ve 18'i de ölümle sonuçlanan 32 çocuk istismarı vakasını rapor etmiştir (Roche vd., 2005). Çocuk istismarı ile ilgili çalışmalar ise, 1962 yılında Henry Kempe'nin fiziksel istismara maruz kalmış 300'den fazla çocuk üzerinde yürüttüğü çalışma sonucunda "*hırpalanmış çocuk sendromu*" kavramını tanımlamasıyla birlikte ivme kazanmış ve çocuk istismarı tanımları ortaya çıkmıştır (Hatiboğlu, 2011).

Çocuk istismarı sağlık, hukuk, eğitim gibi birden çok disiplini ilgilendiren, çocuk gelişimi üzerinde kısa ve uzun vadede olumsuz sonuçlara yol açabilen, nispeten yaygın bir halk sağlığı problemidir. Çocuk istismarı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde tanımların disiplinlere göre farklılık gösterdiği, evrensel bir çocuk istismarı tanımının yapılamadığı dikkati çekmektedir. İstismarın tanımına yönelik problemler çocuk yetiştirme biçimleri arasındaki kültürel farklılıklardan ve olgunun disiplinler arası doğasından kaynaklanmaktadır (Bensley vd., 2004). İstismara ilişkin yapılan tanımlarda zarar verme eyleminin kasti olarak yapılıp yapılmadığı, zarar verici eylemlerin sıklığı, şiddeti ve sonuçları gibi kriterlerin göz önünde bulundurulduğu görülmekle birlikte bir kısmı yalnızca istismar mağduru çocuklara odaklanırken, bir kısmı da istismar mağdurlarının yanı sıra tehlike altında olan çocuklara da vurgu yapmaktadır (Bensley vd., 2004). Çocuk ihmal ve istismarı, çocuğa ebeveynleri ya da bakım veren kişiler tarafından uygulanan uygunsuz ve hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen eylem ya da eylemsizliklerin sonucunda çocuğun

fiziksel, duygusal, cinsel ve sosyal açıdan zarara uğraması, sağlık ve güvenliğinin tehlike altında olması olarak tanımlanmaktadır (Taner & Gökler, 2004).

WHO (2016) çocuk istismarını, bir yetişkinin bilerek ya da bilmeyerek yaptığı, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığına, gelişimine, güven duygusu, sorumluluk bilincine, yetenek ve becerileri ile ilgili değerlerine ve gelişimine zarar veren her türlü davranışsal ve sözel eylem olarak tanımlamaktadır.

Çocuğun yaşamına, bir bütün olarak gelişimine, kişiliğine yönelik her türlü kötü muamele çocuk istismarıdır ve alanyazında fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ekonomik istismar olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır.

Çocuk İstismarının Türleri

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuğa ebeveynleri veya bakım veren kişiler tarafından uygulanan vurma, örseleme, yakma gibi çocuğun bedenine zarar verecek, kaza sonucu değil kasıtlı olarak yapılan eylemlerdir. Fiziksel istismara maruz kalan çocukların büyük bir kısmı 4-8 yaş aralığındadır ve istismar çocuğun yaşı ilerledikçe azalmaktadır (Taner & Gökler, 2004). WHO'nun (2006) tanımına göre çocuk fiziksel istismarı, çocuk üzerinde sorumluluğu ve otoritesi bulunan, çocuk tarafından genellikle güvenilen bir ebeveynin ya da bir başkasının çocuğa zarar vermesi ya da tehlike altında bırakmasıdır. Çocuğa uygulanan fiziksel istismar bir defaya mahsus olabileceği gibi süreklilik gösteren, tekrarlayan şekillerde açığa çıkabilir.

Erken çocukluk döneminde görülen fiziksel istismar henüz tam olgunlaşmamış olan beyne zarar verebilmekte ve buna ek olarak hangi yaşta olursa olsun uzun süreli istismara maruz kalan çocuklar çeşitli sağlık problemleri yaşamaktadırlar (UNICEF, 2007). Fiziksel istismar çocuk istismarının en yaygın olarak rastlanılan ve tanılanması da en kolay olan türüdür. Çocukta tekrarlayan ve açıklanamayan yaralanmalar varsa ve bu genellikle hafta sonu veya tatillerden sonra meydana geliyorsa istismardan şüphelenilebilir. Fiziksel istismarı açıklayan göstergeler aşağıda sıralanmıştır (İHD, 2008):

- Fiziksel Göstergeler
 - Açıklanamayan yara bere ve darbe izleri
 - Açıklanamayan yanıklar
 - Açıklanamayan kırıklar/çıkıklar, kafa derisinde saç kaybı
- Davranışsal Göstergeler
 - Vücudu saklamak amacıyla giyilen iklim koşullarına uygun olmayan giysiler

- Fiziksel temastan rahatsızlık duyma ve yakın ilişkiler kurmaktan kaçınma
 - Ebeveynlerden ve eve gitmekten korkma
 - Yetişkinlerle ilişki kurmaktan kaçınma
 - Ebeveyn tarafından bildirilen yaralanmalar
 - Kendi kendine zarar veren davranışlar
 - Aşırı derecede çekingen ya da saldırgan davranışlar sergileme ve çatışmalı, duygu yoğunluğu az sosyal ilişkiler kurma
 - Tekrarlayan ağrı şikayetleri ya da rahatsız görünüm
 - Diğer çocukların ağlamasına aşırı duyarlı olma
 - Okula erken gitme, okuldan geç ayrılma veya ergenlerde evden kaçma
 - Karşı gelme bozukluğu
- Bilişsel/Akademik Göstergeler
 - Gelişimsel bozukluklar
 - Okul başarısında düşme

Fiziksel istismar çocukları fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlerden olumsuz etkilemekte, yaralanmalar, sakatlanmalar ve hatta ölümle sonuçlanan ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Fiziksel istismara maruz kalan çocukların genellikle korkak, çekingen tavırlar sergiledikleri, fiziksel temastan kaçındıkları, cezalandırılmayı hak ettiği yönündeki düşüncelerine ek olarak olumsuz benlik algısı geliştirdikleri, çevreleriyle iki kutuplu (salırgan tepkiler ya da içe çekilme şeklinde) ilişkiler kurdukları (Arman, 2007), dil gelişiminde gecikme, öğrenme güçlüğü ve akademik başarısızlık yaşadıkları, uyku ve yeme bozuklukları (Gershoff, 2002) gibi problemlerle karşılaştıkları bilinmektedir. Bunlara ek olarak fiziksel olarak istismara uğramış çocuk ve ergenler uzun vadede birçok problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Fiziksel istismar mağduru çocuklarda yüksek oranda travma sonrası stres bozukluğunun görüldüğü bilinmektedir (Widom, 1999). Çocukluk çağı fiziksel istismar yaşantısının yetişkinlik döneminde depresyon riskini artırdığı (Wise vd., 2001), erken yetişkinlikte kişilik bozukluğu belirtilerinin görölmesine yol açtığı (Johnson vd., 1999), çoklu madde kullanımı ile ilişkili olup fiziksel istismar mağduru çocukların akranlarına oranla daha fazla ve erken yaşta alkol kullanmaya başladıkları (Harrison vd., 1997; Rothman vd., 2008) bilinmektedir. Fiziksel istismar ile ilişkilendirilen diğer problemler ise anksiyete bozuklukları, antisosyal davranışlar, intihar düşüncesi (Silverman vd., 1996; Springer vd., 2007), saldırgan ve suça yönelik davranışlar sergileme (Lewis, 1992), disosiasyon (Zoroğlu vd., 2001), şizofreni, halüsinasyonlar, düşünce bozuklukları, deliriyum (Read vd., 2003), travma sonrası stres bozukluğu (Kara vd., 2004) olarak belirtilmektedir. Öte yandan fiziksel istismar mağduru

çocukların bilişsel yeterliklerinin sınırlı ve akademik performanslarının düşük olduğu bilinmektedir (Perez & Widom, 1994).

Duygusal İstismar

Çocuk istismarı ile ilgili çalışmalar uzun yıllar boyunca fiziksel istismar ve cinsel istismar üzerinde yoğunlaşmış, bu nedenle istismarın duygusal boyutu göz ardı edilmiştir. Ancak son yıllarda duygusal istismar, özellikle yetişkin yaşamı üzerindeki etkileri ve yol açtığı problemler yönüyle ele alınmaya başlanmıştır.

Duygusal istismar, çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren, yetişkinlik döneminde kişilik bozukluklarına yol açabilecek her türlü kötü muameledir. Genel olarak çocuğa yöneltilen sözlü taciz, aşağılama, suçlama, reddetme, beklediği ilgi ve sevgiyi göstermeme veya performansının çok üzerinde taleplerde bulunma şeklinde açığa çıkmaktadır. Duygusal istismar çocukların duygusal ihtiyaçlarını görmezden gelme ya da duygusal tepkileri reddetme, eğitim alma ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi haklarının ihlali, sömürme, baskılama, tecrit etme ve terörize etme gibi çeşitli durumları kapsamaktadır (Goldman vd., 2003). Bu bağlamda duygusal istismar ilgili alanyazında kendi içerisinde altı türe ayrılmaktadır (Glaser, 2002). Bunlar;

- Yok sayma/reddetme; çocuğun varlığını, değerini düşmanca bir şekilde reddetme
- Korkutma/terörize etme; çocuk üzerinde aşırı düzeyde korku yaratma, çocuğu istenildiği gibi davranmadığında terk etmekle, ona zarar vermekle tehdit etmek
- Soyutlama/tecrit etme; çocuğun özgürlüğünün kısıtlanması, günlük aktivitelerinin ve diğer çocuklarla veya yetişkinlerle iletişiminin sınırlandırılması
- Suça teşvik etme; ebeveynlerin çocuk üzerindeki gücünü kötüye kullanarak onu suç içeren eylemlere yönlendirmesi
- Duyarsızlık/duygusal duyarlılığı reddetme; çocuğun duygusal ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi, önemsenmemesi
- Tedavi ihtiyaçlarını ihmal; çocuğun ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinden ve tedaviden yararlanmasının engellenmesi

Sıklıkla görülen bir istismar türü olan duygusal istismar, çocukta bilişsel, duygusal ve zihinsel birtakım problemlere yol açabilmekte, uzun süreli ve tekrar ettiği durumlarda ise hasarın kalıcı olmasına neden olmaktadır (Clark & Clark, 2007). O'Hagan'a (2006) göre duygusal istismar bebeklerde dil gelişimini sekteye uğratan, çocukların duygularını ifade edebilme ve kontrol altında tutabilme becerilerini sınırlayan, yetişkinlerle sağlıklı ilişkiler kurmalarını engelleyen sosyal ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkileyen bir tür kötü

muameledir. Duygusal istismarın çok farklı biçimlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Polat (2017) duygusal istismara yol açan ebeveyn davranışlarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır (ss. 265-266):

1. Reddetme (Rejektion): Ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması, çocuğa dokunmaktan, onu sevmekten ve desteklemekten, fiziksel temastan kaçınmasıdır. Ayrıca reddetme davranışı, çocuğun olumlu yönlerinin ortaya çıkması için eylemde bulunmama, yardım isteğine duyarsız kalma, her hatadan sorumlu tutarak çocuğu değersizleştirme gibi eylemleri ifade etmektedir.
2. Tek Başına Bırakma (Isolating): Ebeveynlerin veya bakıcının çocuğu toplumsal ilişkilerden veya kendilerinden kasıtlı olarak uzak tutmaları, sosyal ilişkiler kurabilmeleri için gerekli fırsatı tanımamalarıdır.
3. Yıldırma (Terrorizing): Anne babanın sözel ve fiziksel şiddet kullanarak çocuğu korkutması, gözdağı vermesi, tehdit etmesi ve neticesinde çocuğun korkuyla yaşadığı bir ortam yaratmasıdır.
4. Suça Yöneltilme (Corrupting): Antisosyal davranışların özendirilerek çocuğun bu tip davranışlara yöneltilmesini ve toplumsal açıdan da çocuğa olumsuz örnek teşkil etmeyi içerir.
5. Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme (Denying emotional responsiveness): Çocuğun hem duygusal hem de sosyal gelişimini sağlamak için gerekli tepkilerin verilmemesidir.
6. Aşağılama (Degrading): Çocuğun onaylanmayan davranışlarının eleştirilmesi, kınanması, kendini yetersiz hissetmesine neden olacak takma isimlerin kullanılması gibi çocuğun onurunu zedeleyecek her türlü yetişkin davranışlarıdır.
7. Kendi Çıkarına Kullanma (Exploiting): Ebeveynlerin çocuğu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıdır. Genellikle evliliklerinde problem yaşayan çiftler çocuğu evlilik güvencesi olarak görürler.
8. Vaktinden Önce Yetişkin Rolü Verme (Adultifying): Çocuğa yaşına uygun olmayan sorumlulukların yüklenmesi, gerçekçi olmayan beklentiler içine girilmesi ve aslında gerçekleştiremeyeceği hedeflere ulaşması için baskılanmasıdır.

Duygusal istismar çocukların yaygın olarak maruz kaldığı ancak etkilerinin hemen ortaya çıkmaması sebebiyle fark edilmesi en güç olan istismar türüdür. Duygusal istismarın göstergeleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (İHD, 2008):

- Fiziksel Göstergeler
 - Fiziksel gelişimin yavaşlaması,

- Dil gelişiminde gecikme ve iletişim becerilerinden yoksun olma
- Çocukta var olan astım ya da alerji gibi bazı kronik hastalıkların şiddetlenmesi
- Madde bağımlılığı
- Davranışsal Göstergeler
 - Suça yönelme, antisosyal ve saldırgan davranışlar
 - Pasiflik ya da saldırganlık şeklinde aşırı uçlu davranışlar
 - Kendine zarar veren eylemlerde bulunma ve intihar düşüncesi
 - Parmak emme, sallanma gibi gelişimsel gerilemeye eşlik eden davranış bozuklukları
 - Uyku bozuklukları, tutukluk gibi nevrotik belirtiler
- Duygusal Göstergeler
 - Sosyal ilişkilerinde bozulma
 - Yaşına uygun davranmama (olduğundan büyük veya küçük davranma)
- Bilişsel/Akademik Göstergeler
 - Duygusal istismara eşlik eden gelişimsel gecikme, bilişsel gecikmeye de neden olduğu için çocuğun akademik performansını olumsuz etkiler.

Cinsel İstismar

Bir çocuğun kendisinden büyük bir çocuk veya yetişkin tarafından anlamadığı, kabul etmediği, gelişimsel olarak hazır olmadığı bir şekilde karşı tarafın cinsel tatmini için kullanılması olarak bilinen cinsel istismar, çocuğu cinsel eylemlere teşvik etmek ya da zorlamak, çocuğu cinsel eylemlerde sömürmek ve pornografik materyallerde kullanmak gibi eylemleri de kapsamaktadır.

Henry Kempe (1978) çocuk cinsel istismarını olgunlaşmamış çocukların anlamadıkları ve istemedikleri hâlde cinsel ilişkide kullanılması olarak tanımlamıştır (Polat, 2017, s. 97). Kara vd.ne (2004) göre ise çocuk cinsel istismarı, bir yetişkinin cinsel uyarım ve cinsel haz sağlama amacıyla çocuğu kullanmasıdır. İstismar eden yalnızca bir yetişkin olmayıp kimi durumlarda çocuklar kendilerinden yaşça büyük bir başka çocuk tarafından da istismara maruz bırakılabilmektedirler.

Çocuğun cinsel istismarı ve özellikle enstest vakaları sıklıkla görülmekte olup kültürel özellikler nedeniyle açığa çıkarılamamaktadır. Çocuk cinsel istismarı tüm dünyada her yaştan, cinsiyetten, sosyal ve etnik kökenden çocukları olumsuz etkileyen bir problem olmasına rağmen, istismar sonrasında duyulan utanç ve suçluluk hissi cinsel istismarın çoğu kez bir sır

olarak saklanmasına neden olmakta ve bu nedenle gerçek sayısal verilere ulaşmak zorlaşmaktadır (Aktepe, 2009). Cinsel istismara maruz kalan çocukların bunu açıklayamama nedenleri ise aşağıdaki gibidir (UNICEF, 2015):

- Sonuçlardan Korkma: Mağdurların, istismarcıları tarafından fiziksel ya da duygusal yolla tehdit edilmeleri sebebiyle aileleri tarafından dışlanmaktan ve onları hayal kırıklığına uğratmaktan korktukları için istismarı anlatmaktan çekinmeleridir. İstismarın sonuçlarını anlatmak kimi zaman istismarın kendisinden çok daha korkutucu olabilmektedir.
- Reddedilme Korkusu: Ailelerinin ve çevrelerindeki bireylerin çocuğun anlattıklarını kulak ardı etmesi veya çocuğun yardım talebini reddetmesinden duyulan korkudur. İstismarcının çocuğa, kimsenin ona inanmayacağını söylemesi ise bu korkuyu artırmaktadır.
- Kandırma: İstismar eden kişi çocuğa ihtiyaç duyduğu ilgi ve yakınlığı göstererek, hediyeler alarak ve kimi zaman da rüşvet vererek çocuğu kandırabilir. Ayrıca çocuğun istismarın sorumlusu olarak kendisini görmesine, suçluluk ve utanç duymasına neden olabilecek ifadeler kullanarak çocuğu kandırabilmektedir.
- Kendini Suçlama: Çocuğun istismarın kendi hatası olduğuna veya istismarı hak ettiğine inanmasıdır. Aslında hiçbir çocuk maruz kaldığı cinsel istismarın sorumlusu olamamasına rağmen kimi zaman mağdurlar, istismara kendisinin izin verdiğini veya engellemesi gerekirken engelleyemediğini düşünerek kendilerini suçlayabilmektedirler.
- Koruma: İstismarcının çocuğun bir yakını veya sevdiği biri olması durumunda çocuk, istismarcıyı korumak isteyebilir.
- Yaş: Yaşın çok küçük olması durumunda çocuk, istismara uğradığını fark edemeyebilir. Buna ek olarak yaşadığı durumu anlatabilecek dilsel gelişime de sahip olmayabilir.
- Fiziksel veya Zihinsel Engel: Çocuğun konuşmaması, yaşadıklarını idrak etmede güçlük çekmesi veya yardım edebilecek yetkililere ulaşamaması durumu istismarın açıklanması için engel oluşturabilmektedir.

Çocuğa yönelik cinsel istismar açıkça belirtilmediği durumlarda çocukta gözlenen fiziksel, duygusal ve davranışsal birtakım göstergeler istismarın açığa çıkarılmasında etkili olabilir. Çocuk cinsel istismarının göstergeleri aşağıdaki gibidir (İHD, 2008):

- Fiziksel Göstergeler
 - Yürümede ve oturmada zorluk

- Yırtılmış, lekeli veya kanlı iç çamaşırları.
 - Genital bölgede acı, şişkinlik, kızarıklık, kanama ya da kaşıntının varlığı
 - İdrar yapmada acı çekme
 - Genital bölgenin dışında bereler, kanama ya da yırtılmalar olması
 - Cinsel yolla bulaşan hastalığın tespiti,
- Davranışsal Göstergeler
 - Uygun olmayan cinsel oyunlar oynama ya da gerekenden fazla cinsel bilgi sahibi olma ve rastgele cinsel ilişki kurma,
 - Histeri, duygularını kontrol edememe
 - Akademik beceri gerektiren işlerde zorlanma
 - Yalıtım ve depresyon
 - Kardeş rekabetinde aşırı üzülmeye
 - Akranları ile ilişki kurmada zorluk ve isteksizlik
 - Fiziksel temastan veya yakınlıktan kaçınma
 - Ani ve aşırı kilo değişimi (zayıflama ya da şişmanlama)
 - Belli yerlerden ve kişilerden çok fazla korkma
 - Tanıdık bir yetiştikenden kaçma ya da kaçınma davranışı sergileme
 - Çocuğun istismara ilişkin anlatımları
 - Bilişsel/Akademik Göstergeler
 - Öğrenme güçlüğü
 - Dağılmış ilgi-dikkat eksikliği
 - Akademik başarısızlık

Çocuk cinsel istismarı fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal alanlarda çocuk açısından birçok olumsuz sonuca yol açmaktadır. Briere'e (1992) göre istismar mağduru çocukta travmatik yaşantıya bağlı olarak görülen ruhsal bozukluklar; istismarın süresine ve sıklığına, penetrasyonun olup olmamasına, çocuğun veya ergenin erken yaşta istismara maruz kalmasına ve istismarcının çocuğa olan yakınlığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk cinsel istismarında çocuğun yaşadığı travmanın etkisini ağırlaştıran, çocuğun dünyaya ve kendine olan güveninin sarsılmasına neden olan ve cinsel istismara eşlik eden duygusal istismar nedeniyle kişilerarası ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine yol açan aşağıdaki dört travmatik dinamiğin varlığından söz edilir (Polat, 2017, s. 152):

1. Travmatik Cinsellik: Çocuk ve istismar eden kişi arasındaki ilişkinin içerdiği cinselliktir.

2. İhanete uğramışlık Hissi: Çocuğun istismarcıya olan güveninin istismarcı tarafından suistimal edilmesidir.
3. Güçsüzlük: Çocuğun istismarcı karşısında kendini koruma noktasındaki güçsüzlüğünü fark etmesidir.
4. Stigmatizasyon (Damgalanma): İstismarcının çocuğu ailesinden ve arkadaş çevresinden uzaklaştırarak, ona sır saklama ve kusur kavramlarını empoze etmesidir.

Cinsel istismar mağduru çocuklarda yoğun korku, fobiler, uyku bozuklukları, istismarı çağrıştıran kabuslar görme, bedensel şikayetler ve travma sonrası stres bozukluğu olarak açıklanabilen kaygı belirtileri kısa zamanda ortaya çıkabilmektedir (Arman, 2017, s. 142; Taner & Gökler, 2004). İstismarın etkilerinin araştırıldığı çalışmalarda, istismar sonrasında en sık karşılaşılan psikolojik problemlerin depresyon ve kaygı bozuklukları olduğu, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan bireylerde davranış problemleri, yeme bozuklukları, somatizasyon, olumsuz benlik algısı, madde bağımlılığı, zarar verici saldırgan davranışlar ile cinsellik açısından riskli davranışların ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Amado vd., 2015; Chen vd., 2010). Yaşadıkları olumsuz deneyimin vermiş olduğu fizyolojik ve psikolojik acıyı azaltmak, olumsuz duygularla baş edebilmek için kendi bedenine kesme, çizik atma, damgalama benzeri zarar verici eylemlerde bulunabilir (Perry & Szalavitz, 2013). Amado vd.nin (2015) çocuk istismarı ile ilgili yapılmış çalışmaları inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, istismar mağdurlarının psikolojik problem yaşama olasılıkları oldukça yüksektir ve kız çocukları erkeklere oranla daha çok depresyon ve kaygı bozuklukları yaşamaktadırlar. Kızlarda cinsel istismar sonrası depresyon yaşama oranı %42 iken, kaygı bozukluğu yaşama oranı %24 olarak bulunmuştur. Tüm bu etkilere ek olarak cinsel istismar mağduru çocuklarda cinsel saldırıda bulunma olasılığının daha yüksek olması (Taner & Gökler, 2004), daha sonraki dönemde kendisinin de bir istismarcı olacağının habercisi olabilir.

Ekonomik İstismar

Ekonomik istismar, çocuğun temel haklarını ve gelişimini tehdit eden işlerde düşük ücretli işgücü olarak çalışması ya da çalıştırılması olarak tanımlanabilen bir diğer çocuk istismarı türüdür (Güner vd., 2010). Çocukların çalışması veya çalıştırılmasının temelinde insan haklarının ihlal edilmesi yer alır. Kendi rızası olmaksızın zorla çalıştırılan veya çalışmaya mecbur bırakılan çocukların sağlıklı beslenme, eğitim alma, çocukluğunu yaşama gibi en temel hakları ellerinden alınmaktadır (Çöpoğlu, 2018). Çocuk işçiliği tüm dünyada var olan toplumsal bir sorundur ve çocukların çalışmasına neden olan en önemli faktörün yoksulluk olduğu düşünülse de bu olgu yalnızca yoksulluk ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Çocuklar işçiliğinde ekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel unsurlar da etkili olmaktadır. Örneğin

Gana’da yapılmış bir çalışmada çoğu ebeveynin çocuklarının sosyalleşmesi ve çalışma etiğini öğrenmesi için çocuklarını çalıştırdıkları ve bunun hem kişisel hem de toplumsal fayda sağladığına inandıkları saptanmıştır (Adonteng-Kissi, 2018). Çocukların ekonomik yönden sömürülmesine zemin hazırlayan faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017, ss. 14-17).

- Yoksulluk: Aileler, yaşadıkları ekonomik sıkıntılar nedeniyle çocuklarının okul masraflarını karşılayamadıkları için çocuklarını okuldan alıp çalışmaya yönleltmekte ya da işten ayrılması durumunda yaşanacak maddi kaybı engellemek amacıyla çocuklarını okula göndermemektedirler. 2019 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Çocuk İşgücü Anketi sonuçları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sonuçlara göre 5-17 yaş arasındaki çocukların % 4.4 ‘ü çalışmaktadır ve bu çocukların % 65. 7’si okula giderken, % 34.3’ü eğitime devam etmemiştir. Bununla birlikte çalışan çocukların çalışma nedenlerine bakıldığında ilk sırada %35.9 ile "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak", 2. sırada %34.4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak" ve 3. sırada "hane halkı gelirin katkısında bulunmak" yer almıştır. Çocukların %6.4’ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" amacıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir.
- Eğitim hizmetlerine erişememe: Eğitim kurumlarının fiziki yetersizliği, eğitim almalarına rağmen istihdam edilemeyen kişilerin sayısının bir hayli fazla olması, ailenin yoksulluktan dolayı çocuğunun okul masraflarını ekstra bir yük olarak görmesi ve ebeveynlerin eğitimsizliği çocukların okula devam etmelerine engel teşkil etmekte ve çocuk işçiliğini de artırmaktadır.
- Kırdan kente Göç: Köyden kente göç eden aile bireylerinin işsiz kalması, gelirin azalması çocukların çalışmaya yönlendirilmesine yol açmaktadır.
- Yetişkin aile bireylerinin işsizliği: Yetişkinlerin gerekli eğitim ve beceriden yoksun olmaları nedeniyle iş bulamamaları veya işverenlerin ucuz işgücü olarak çocukları çalıştırmayı tercih etmelerinden dolayı yetişkinler için var olan iş alanının daralması, çocukların çalışma oranını artırmaktadır.
- Geleneksel bakış açısı: Çocukların çalışmasını ve ailelerine maddi destek sağlamalarını özendiren, genç yaşta sorumluluk almaları gerektiği fikrini benimseyen düşünce yapısı çocuk işçiliğini meşrulaştırmaktadır.
- Mevzuat eksiklikleri ve uygulamadaki aksaklıklar: Çocuk işçiliğinin önlenmesine dönük çok sayıda yasal düzenlemenin olmasına rağmen, denetim eksiklikleri ve toplumsal farkındalığın olmayışı nedeniyle çocuk işçiliğinin önüne tam olarak geçilememektedir.

Çalışan çocuklar hem yaşları hem de çalışma koşulları itibarıyla risk altındadırlar. Sokakta çalışan çocukların çalışmayanlara oranla daha fazla duygusal ve davranışsal problem yaşadıkları (Şimşek & Erol, 2003), daha fazla depresif belirtiler gösterdikleri ve saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır (Erdoğan & Oto, 2004). Ayrıca bu çocuklar kimi zaman okul saatleri içinde kimi zaman da okuldan arta kalan zamanlarda para kazanmak için çeşitli işlerde çalışmakta ve bu nedenle eğitim süreçlerinden yeterince faydalanamamaktadırlar (Dessy & Knowless, 2008). Ailelerin yoksul oldukları için çocuklarının eğitim giderlerini karşılayamamaları çocuğun okulu yarıda bırakmasına neden olmakta, yeterli eğitimi alamayan çocuk yetişkin döneminde donanımsız ve yetersiz olması sebebiyle iş bulamamakta ve böylelikle yoksulluk kısır döngüsü devam etmektedir (Goulart & Bedi, 2007; Karaman & Özçalık, 2007).

Çocuk İstismarının Yaygınlığı

Dünya genelinde kadınların %20 'si ile erkeklerin %5-10 'unun çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldıkları, çocukların %25-50'sinin ise fiziksel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir (WHO, 2014). UNICEF'in yayınladığı rapora göre her yıl dünya genelinde beş yüz milyon ile bir buçuk milyar arasında çocuk şiddet görmekte, iki yüz yetmiş beş milyon çocuk ise aile içi şiddete tanık olmaktadır (UNICEF, 2014). Yine Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan *Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Küresel Durum Raporuna* göre dünya genelinde yaşları 2 ile 4 arasında değişen her 4 çocuktan 3'ü (300 milyon civarında çocuk) anne babaları ya da bakıcıları tarafından düzenli olarak fiziksel ve duygusal kötü muameleye maruz bırakılmakta, 18 yaşın altındaki her iki çocuktan biri fiziksel, duygusal ve cinsel şiddete maruz kalmakta ve yaşları yirminin altında 120 milyon kız ve genç kadın cinsel olarak sömürülmekte, istismar edilmektedir. (WHO, 2020).

Türkiye'de 2006 yılında yapılan etkili çocuk yetiştirme üzerine bilgi, beceri ve tutumların araştırıldığı bir çalışmaya göre, dayak özellikle çocuklarını cezalandırmak için ebeveynlerin sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir. 3-17 yaş grubundaki çocukların ebeveynlerinden elde edilen veriler babaların %17'sinin, annelerin ise %35'inin çocuklarını cezalandırmak için dövdüklerini göstermektedir. Ayrıca çocukların %10'unun bir odaya kapatılarak cezalandırıldıkları da bilinmektedir (UNICEF, 2007).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve UNICEF tarafından 2010 yılında Türkiye'de yapılan "çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması" başlıklı çalışmada 6 farklı ilde, 1328 hanede, yaşları 7 ile 18 arasında değişmekte olan toplam 1886 çocukla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar istismarın daha çok ev, okul ve mahallede gerçekleştiğini, istismar eden kişilerin de sırasıyla baba, öğretmen, anne, arkadaş ve komşu

olduklarını ifade etmişlerdir. Son 1 yılda çocukların %3'ü cinsel istismara maruz kalmış, %10'u ise cinsel istismara tanık olmuştur. Cinsel istismar en fazla okul ve mahalle ortamında bir çocuktan diğerine yönelik olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de kadınların %26'sı 18 yaşından önce evlenmiş, kadınların %9'u ise 15 yaşından önce cinsel istismara maruz kalmıştır. Çocuk cinsel istismarının görülme sıklığı kentsel yerleşim bölgelerinde kırsal bölgelere göre 3 kat daha fazladır ve saldırganların %60'ı tanıdıklarıdır. Yapılan çalışmada okulların da istismara zemin hazırladığı, okulda öğrencilerin öğretmenlerinden duygusal ve fiziksel şiddet gördükleri belirtilmektedir. Katılımcıların en fazla bildirdikleri duygusal istismar içeren eylemler ise hakaret etmek, bağırarak, tehdit etmek, baskı yapmak, aşağılamak, suçlamak ve başkalarıyla kıyaslamaktır. Akranlar arasındaki şiddetin de özellikle okullarda çok sık yaşanan bir durum olduğu, ülke genelinde 7-18 yaş arasındaki çocukların %56'sının fiziksel istismara, %49'unun duygusal istismara ve %10'unun da cinsel istismara tanık oldukları rapor edilmiştir. 7 ile 14 yaş arası kız çocukların sırasıyla anne, baba, öğretmen, arkadaş ve büyük kardeşleri tarafından, erkek çocukların ise sırasıyla arkadaş, öğretmen, baba, büyük kardeş ve tanımadıkları birinin fiziksel istismarına uğradıkları, 15-18 yaş diliminde ise erkeklerin kızlara göre daha fazla fiziksel istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Türkiye'de en çok görülen fiziksel istismar yöntemlerinin ise terlik atma, saç çekme, kulak çekme, yabancı cisim fırlatma, tokat atma olduğu ve bunların en fazla yaşandığı yerlerin yine ev ve okul olduğu raporlanmıştır.

EPCAT 2015 yılı Türkiye Raporunda ise Türkiye'de çocukların cinsel şiddete en fazla maruz kalan grubu oluşturdukları ve bu oranın %46 olduğu belirtilmiştir (ECPAT, 2016).

TÜİK verilerine göre, 2015 yılında Türkiye'de işlenen suçların %46'sı çocuklara karşı işlenmiş olup suçlar şiddet ve cinsel istismar türündedir. Çocukluk çağı cinsel istismarının görüldüğü iller sıralaması ise 2015 yılında cinsel istismar bildiriminde İstanbul 1324 ile birinci, İzmir 736 ile ikinci ve Adana 528 ile üçüncü sıradadır (TÜİK, 2016). 2019-2021 yılları arasında ise güvenlik birimlerine, suç mağduru konumunda gelen / getirilen 186 bin 14 çocuğun %57.4'ünün yaralama, %13.1'inin cinsel suçlar, %12.4'ünün aile düzenine karşı suçlar, %4.5'inin tehdit, %12.6'sının ise yukarıdaki nedenlerin dışındaki diğer nedenlerden dolayı mağdur olduğu açıklanmıştır (TÜİK, 2022).

Çocuk İstismarının Nedenleri ve Olası Risk Faktörleri

Çocuk istismarına neden olan faktörler genellikle çocuk, aile ve çevre olmak üzere 3 farklı boyutta incelenmektedir. Çocuğa karşı kötü muamelenin hiçbir geçerli nedeni yoktur ancak çocuğun, ailenin ve çevrenin özellikleri gibi bazı durumlar istismara zemin hazırlayabilmektedir (Evinç, 2011).

Çocuklara İlişkin Faktörler

Çocuklar, sahip oldukları bazı kişisel özellikleri ile istismara maruz kalma yönünden risk taşıyabilmektedirler. Bu özelliklerin bir kısmı değişmez nitelikte olmasına rağmen bilinmesi, risk altında bulunan çocuklara yönelik koruyucu tedbirlerin alınabilmesi açısından önem taşımaktadır (McCoy & Keen, 2009). WHO (2013), çocuk istismarı riskini artıran çocuğa ilişkin faktörleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Dört yaşından küçük olmak veya ergen olmak,
- Ebeveynlerinin beklentisini karşılamayan veya istenmemiş bir çocuk olmak
- Bazı anormalliklere sahip olmak veya özel bakıma gereksinimi olmak

Bunlara ek olarak çocuğun gelişimsel geriliğinin veya fiziksel engelinin olması, çocuğun istismara uğrama olasılığını artıran nedenler arasında yer almaktadır (Berger, 2005; Sullivan & Knutson, 2000). Öfkeli, karşı gelme bozukluğu gibi davranışsal problemleri olan çocuklar ise daha fazla istismara maruz kalmaktadırlar (Baldry, 2007). Ayrıca bebeğin prematüre ya da düşük ağırlıklı doğma, istenen cinsiyette olmama gibi doğumsal özellikleri ile beslenme, uyku veya kolik problemlerinin olması ebeveynleri ile kurulacak iletişimin niteliğine etki etmektedir ve dolayısıyla istismara uğrama olasılığını da artırmaktadır (Polat, 2017, s. 300).

Çocuğa ilişkin faktörlerden biri olan öz güven eksikliği hem istismar nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim becerileri eksik, kendini ifade edemeyen, arkadaş grupları içerisinde kendini ispat edemeyen, öz saygıları eksik çocuklar istismara daha açıktırlar (Aküzüm & Oral, 2015; Alikashiçoğlu, 2011). Öte yandan istismara maruz kalan çocukların en belirgin özelliklerinden birisi de öz güven eksikliğidir. Aktepe (2009), çocuk istismarını çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel gelişimini, başkaları ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyen ve öz güvenini sarsan akut ve kronik bir travma olarak ifade etmektedir.

Ebeveyn Faktörleri

Son yıllarda yapılan araştırmalar problemlili ebeveyn-çocuk ilişkilerinin birçok ruhsal bozukluk için önemli bir risk kaynağı olduğunu kanıtlamaktadır (Rutter, 2000). Ebeveynlerin çok genç ve deneyimsiz olmaları nedeniyle çocuğun ihtiyaçlarını anlayamamaları, çocuğun gelişim düzeyine uygun olmayan beklentilere sahip olmaları, çocuğun bakımında destek alabilecekleri aile, arkadaş gibi sosyal destek ağlarının yetersiz oluşu, kendi kişilerarası ilişkilerinde problem yaşamaları ve ihtiyaç duyduğu sevgi, saygı, kabul edilme gibi duygularının tatmini olarak çocuklarını görmeleri, çocukluk çağı istismar yaşantısı, madde kullanımı, ruhsal problemler ve aile içinde yaşanan iletişim sorunları ve maddi sıkıntı istismara zemin hazırlayabilmektedir (İHD, 2008). Bunlara ek olarak Akyüz (2013) anne babanın eğitim

düzeyinin düşük olmasının, çocuğun zihinsel engele sahip olmasının ve istenmeyen çocuk olarak dünyaya gelmesinin çocuk istismarı için birer risk faktörü olduğunu belirtmiştir.

Depresyon ve kaygı düzeyi yüksek olan anneler çocuklarına daha fazla fiziksel şiddet uygulamakta, çocuklarına karşı daha aşağılayıcı davranışlar sergilemekte, çocuklarının ihtiyaçlarına duyarsız kalmakta ve en önemlisi depresyonun kendi çocukluk çağı istismar deneyimlerinden kaynaklandığı durumlarda ebeveynler, istismarı çocuklarına aktarabilmektedirler (Petersen vd., 2014). Parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların istismara daha fazla maruz kaldıkları bilinmektedir. Yapılan çalışmalar tek ebeveyne veya üvey bir ebeveyne sahip olmanın aile içerisinde rol karmaşalarının yaşanmasına neden olabileceği bunun da istismar riskini artırdığını, çocuklarını tek başına büyüten ebeveynlerin çocuklarını daha fazla ihmal ve istismara uğrattıklarını göstermektedir (Petersen vd., 2014). Ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısının fazla olması toleransın azalmasına neden olmakta ve fiziksel şiddete başvurma olasılıkları da artmaktadır (Berger, 2005).

Çevresel Faktörler

Toplumsal bir sorun olan çocuk işçiliği çocuğun ekonomik yönden sömürülmesine, eğitim gibi temel haklarının elinden alınmasına zemin hazırlamaktadır. Çalışan çocuklar özellikle fiziksel ve duygusal istismar açısından daha fazla risk altındadırlar. Karabay ve Aydın'a (2017) göre çalışan çocuklar okulu ya tamamen terk etmekte ya da iş ve okulu bir arada yürütmeye çalışmaktadırlar; ancak çocuklar okula gitseler dahi işleri nedeniyle derslerine çalışamadıkları için her iki durum da çocuğun eğitim ihtiyacının karşılanamamasıyla sonuçlanır. Yüksel vd.ne (2015) göre çocuk işçilerin işverenler tarafından ucuz iş gücü olarak görülmesi, yasal düzenlemelerin ve denetimlerin eksikliği, caydırıcı cezaların olmayışı çocuk işçiliğini artırmakta ve çocuklar işverenleri tarafından kötü muameleye maruz kalmaktadırlar.

Çocukla iletişimin geleneksel yöntemlerle devam ettirilmesi ve geleneksel disiplin yöntemlerinin kullanımı çocukların istismarına davetiye çıkarmaktadır. Ayrıca geleneksel toplumlarda gerek ebeveynlerin eğitim düzeylerinin düşük olması gerekse maddi yetersizlikler yüzünden kız çocukları erken yaşta evlendirilmektedir. Geleneksel aile anlayışına göre kız çocuğu aileye belli bir süreliğine emanet olarak verilmiştir, onun asıl yuvası evlendiği kişinin yuvasıdır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirilerinden biri olarak kız çocuklarının daha gözü açılmadan evlendirilmesi gerektiği böylelikle yeni yuvasına daha kolay uyum sağlayacağı ve itaat edeceği inancı erken yaştaki evlilikleri toplum nazarında meşru kılmaktadır (Aktepe & Atay, 2017). Bu istismar bir kısır döngü hâline dönüşmekte erken yaşta anne baba olan kişiler de kendi çocuklarına karşı daha fazla şiddet uygulamakta ve çocuklarını ihmal

etmektedirler. Erginer'e (2007) göre özellikle 20 yaş ve altındaki anneler çocuklarına daha fazla fiziksel istismarda bulunmaktadır.

Gün geçtikçe kullanımı yaygınlaşan internet, sosyal medya araçları bilgiye ulaşımı kolaylaştırmakla birlikte çocuklar için bir risk kaynağı hâline gelmektedir. Sanal ortamda çocuklar hem duygusal hem de cinsel gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek tehlikelerle karşı karşıyadırlar. Bu noktada ebeveynlerin çocuklarını kontrolsüz bırakmamaları, güvenli internet kullanımı hakkında bilinçli olmaları gerekmektedir. Ayrıca şiddet ve istismar haberlerinin, madde kullanımı veya intihar ile ilgili haberlerin medyadaki yansıması da tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir. İstismar vakaları sunulurken özel hayatın deşifre edilememesi ve suçlunun cezalandırılmadığı durumlarda yapılan haberin özendirici olma olasılığından dolayı yeterli araştırma yapılmadan bu haberlerin sunulmaması noktalarında medyaya büyük sorumluluklar düşmektedir (Eğmir & Koçyiğit, 2013).

Çocuk İstismarına İlişkin Koruyucu Faktörler

İstismarın etkileri çocuğun kişisel özellikleri, aile dinamikleri gibi faktörlere dayalı olarak çocuktan çocuğa farklılık gösterebilmektedir. Benzer ihmal ve istismar yaşantılarına sahip olmalarına rağmen çocukların verdiği tepkilerin farklı olması veya etkilerin farklı düzeylerde ortaya çıkmasının nedenleri arasında bireysel ve çevresel koruyucu faktörler önemli yer tutmaktadır (Kaya, 2015). Bu faktörler arasında, yüksek benlik saygısı, iç denetim odağına sahip olma, etkin baş etme becerileri ve problem çözme becerileri (Flores vd., 2005), güvenli aile ortamı ve aile dışı destek sistemleri ile güvenli bağlanma ve ebeveynle olumlu ve doyurucu ilişkiler kurma (Kim & Cicchetti, 2004) gösterilebilir. Çocuğun akademik ve sosyal yönden kendini yeterli hissetmesi, duygularını ifade edebilme becerisi, yeterli sosyal desteğe sahip olması istismara maruz kalma noktasında önleyici olabildiği gibi iyileşme sürecini de hızlandırmaktadır. McCoy ve Keen (2009), istismara maruz kalan çocukların yakınlarında güven duyabileceği yetişkinlerin varlığının istismar karşısındaki psikolojik sağlamlıklarını artırdığını ifade etmektedirler. Bununla birlikte annenin eğitim düzeyinin yüksek olması ile sosyal destek kaynaklarının yeterli olması ve eşlerin birlikte yaşamasının çocuk istismarında koruyucu faktör olabileceği de düşünülmektedir (Li vd., 2011). Ayrıca çocuğun hakları konusunda bilgi sahibi olması, bedenini korumaya yönelik gerekli becerileri kazanmış olması da koruyucu faktörler çerçevesinde ele alınabilir.

Çocuk İstismarının Etkileri

İstismar çocuklar üzerinde kalıcı izler bırakan çoğunlukla travmatik bir olaydır. Çocuk ihmal ve istismarı gelişimin tüm alanlarında etkili olmaktadır ve etkileri çocuğun maruz kaldığı

istismar türüne göre farklılık göstermektedir. İstismar mağduru çocuklar genel olarak kendilerini ifade etmekte güçlük çekmekte, sosyal ilişkilerinde problem yaşamakta, kaygı bozuklukları, depresif belirtiler, saldırgan davranışlar ve riskli davranışlarda bulunma (kendine zarar verme, erken/riskli cinsel ilişkiye girme gibi) olasılıkları artmaktadır (UNICEF, 2013). Çocuk istismarının olumsuz etkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmalarda, çocuğun maruz kaldığı istismarın niteliği (türü, sıklığı, şiddeti ve tekrarlama durumu), çocuğun kırılganlığı (ruhsal problemler, zihinsel engel, maruz kaldığı istismarın erken yaşlardan beri devam etmesi), çocuğun kaynakları (akademik ve sosyal yönden yeterli olma durumu ve sahip olduğu olumlu kişilik özellikleri) ve çocuğa verilen sosyal destek (istismar etmeyen ebeveynle iyi iletişim kurabilmesi, değer verilen kişilerden destek alma ve psikoterapi) gibi unsurların istismarın etkileri üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir (Tuna, 2010).

İstismar mağduru çocuklarda genellikle yalan söyleme, şiddet eğilimi, okula devam etmeme, evden kaçma, madde kullanımı gibi davranışsal belirtilerin ortaya çıktığı bilinmektedir. İntihar davranışı istismara maruz kalan çocuklarda sıklıkla görülmektedir ve bunun nedeni ise çocukların yaşamış oldukları fiziksel acıdan, rahatsız edici anılarından, depresyondan ve umutsuzluk duygularından kurtulmak için intiharı bir çözüm yolu olarak görmeleri şeklinde açıklanmaktadır (De-Bellis vd., 2019; Petersen vd., 2014, s. 148). Yatağını ıslatma, parmak emme ve bebeksi konuşma gibi gerileme davranışları da genellikle istismar mağduru çocuklar tarafından sıklıkla kullanılan savunma mekanizmasıdır. Çocuk böylelikle kendini güvende hissettiği önceki gelişim dönerek kendini rahatlatmaktadır (Tuna, 2010).

Cinsel istismarın en belirgin etkilerinden biri cinsel davranışlarda artışın meydana gelmesidir. İstismara maruz kalan çocuk fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişimine uygun olmayan davranışlarda bulunabilir ve cinsel ilişkiye girme gibi riskli davranışlar sergileyebilir. Yakma, yaralama gibi kendi bedenine zarar verme davranışları da cinsel istismara maruz kalan çocuklarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Van der Kolk'a (1989) göre uzun süre istismara maruz kalan çocuk normal yollar ile kendisini rahatlatamayacağı için, artan anksiyetesi karşısında bu tür yıkıcı davranışlarda bulunarak rahatlar, çektiği acı ile birlikte varlığını yeniden hisseder ve psikolojik dengeyi yeniden kurmaya çalışır. Yoğun öfke duygusu yaşayan istismar mağduru çocuklar otoriteye karşı gelme, çevresindeki eşyalara ve insanlara zarar verme, ailesine ve arkadaşlarına karşı saldırganca davranma ve suça eğilimli olma gibi antisosyal davranışlar sergilemektedirler ve bu çocukların özellikle ergenlik döneminde alkol ve madde kullanımı riski artmaktadır (Lewis, 1992; Seyrek & Gencer, 2022).

İstismarın etkilerinden bir diğeri de yeme bozuklukları olup, özellikle bulimiya kişinin yaşamakta olduğu anksiyeteyi yatıştırmakta, dikkati başka noktalara çekerek mağdurun hissettiğı boşluk duygusunun giderilmesine katkıda bulunmaktadır (Briere & Elliott, 1994).

İstismarın psikolojik etkileri yaşam boyunca bireyi etkilemesine rağmen tespiti çok güç olmaktadır. Bu etkiler çocuklarda içe kapanma, düşük benlik saygısı, kendini güvende hissetme isteğı, öfke, korku, kaygı ve depresif belirtiler gösterme gibi durumlar olarak sıralanabilir. Davis ve Petretic-Jackson (2000), cinsel istismara uğramış çocuklarda travmatik cinsellik, güçsüzlük, damgalanma ve ihanete uğramışlık hissi olmak üzere dört travmatik dinamiğın varlığını ve bunların da çocuğın benlik bütünlüğüne zarar verdiğini vurgulamaktadır. İstismar mağduru çocuklar kâbus görmekten veya olayı anımsamaktan korktukları için uykuya dalmada zorluk çeker, konsantrasyon güçlüğü ve öfke patlamaları yaşar, travmatik yaşantıyı hatırlatan kişiler veya konuşmalardan kaçınır (Kılıç, 2004).

Bilişsel gelişim dönemleri açısından bakıldığında ebeveynler, çocuklarına karşı uyguladıkları fiziksel istismarı haklı göstermek için onları suçlayıp eleştirdikleri zaman egosantrik düşüncenin etkisiyle çocuklar cezayı hak ettiklerini düşünebilirler ve bunun sonucunda da daha çok suçluluk ve utanç hissi yaşayabilirler (Tuna, 2010).

İstismar mağduru çocuklarda gözlenen en büyük değişikliklerden biri akademik başarıdaki ani düşüşler olmaktadır. Çocuğın çevresine karşı ilgisi azalmakta, çeşitli davranış problemleri sergilemektedir. Okul öncesi veya okul çağındaki istismar mağduru çocuklarda zihinsel becerilerde küntleşme, derslerde ise başarısızlık görülmektedir (Şahin, 2002). Nolin ve Ethier (2007) yapmış oldukları çalışmada fiziksel istismar mağduru öğrencilerin görsel, işitsel dikkat, öğrenme ve hafıza alanlarında yetersizliklerinin olduğunu saptamıştır. Benzer şekilde Kumpulainen vd. (2001) tarafından yapılan araştırmada ise, mağdurlarda dikkat eksikliğinin olduğu bulunmuştur. Gökler'e (2009) göre istismar mağduru çocukların dikkat eksikliği yaşamalarının sebebi, istismar mağduru çocukların kendilerini güvende hissetmedikleri için sürekli etrafı gözlemleme ihtiyacı duymaları ve tekrarlanan istismar yaşantısından duyulan kaygıdır. Fiziksel istismar, çocuğın bilişsel alanında hasarlar oluşturmakta ve buna bağlı olarak zihinsel, algısal, motor beceriler ve dil gelişiminde sorunlara neden olmaktadır. Naude vd.nin (2004) istismarın bilişsel alandaki etkilerini inceledikleri çalışmalarında, istismar mağduru çocukların öğrenme becerilerinde, planlama, örgütleme ve problem çözme gibi bilişsel beceriler noktasında zayıf kaldıkları ve soyut düşünmede zorlandıkları belirtilmektedir.

İstismara maruz kalan çocuklar genellikle uyumsuz ve olumsuz özellikler gösterir, çevrelerine karşı kayıtsız davranır, öz güvenleri düşüktür ve sosyal ilişkilerde başarılı olamazlar (Şahin, 2002). Fiziksel istismara uğrayan çocuklar akranlarıyla ilişki kurmaktan kaçınırlar,

etkileşimi başlatmakta ve arkadaş edinmekte zorlanırlar. Fiziksel istismar mağduru çocuklar yakın ilişkiler kurmaktan kaçınır, duygu yoğunluğu az, yüzeysel, öfke ve zarar vermeye yönelik ilişkiler kurarlar (Kaplan vd., 1999). Reddedici ve engelleyici ebeveyn davranışları da çocuğun konuşma, oynama gibi alanlarda yeterlik kazanmasını, öz kontrolü sağlamasını ve diğerlerinin duygularını anlama becerisini edinmesini engellemektedir (Tuna, 2010). Bu durumda çocuklar gerek akranlarıyla gerekse diğer yetişkinlerle iletişim kurmada zorlanmaktadırlar. İlişki kurma biçimleri ise genellikle saldırganlık veya çekingenlik şeklinde iki kutuplu bir yapıdadır.

İstismar mağduru çocukların yaşadıkları bu olumsuz deneyimin etkileri kendi yaşamlarının yanı sıra ilişkide bulundukları diğer insanların yaşamlarını da etkilemektedir. Bu çocuklar genellikle yetişkinliklerinde aşırı koruyucu bir tutumu benimserler. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu da çocuğun problem çözme becerilerinin gelişmesine engel olduğu için çocukların sosyalleşmelerine olumsuz etki etmektedir (Gökler, 2009). Böylece istismar bir kısır döngü hâlinde devam etmektedir.

Çocukluk çağı istismar yaşantısı yetişkinlerde anksiyete bozukluğunun görülme riskini artırmaktadır. Anormal agresif tepkiler, kızgınlık, düşmanlık, korku ve sık sık kâbus görme şeklinde beliren anksiyete, belirtileri bakımından post-travmatik stres bozukluğu ile benzerlik göstermektedir (Aydın vd., 2017; Moss vd., 2006). Cinsel istismar mağduru çocuklarda anksiyete, uyku bozuklukları, fobiler, yoğun korku tepkileri ve bedensel yakınmalar gibi belirtiler kısa sürede ortaya çıkabilmektedir (Taner & Gökler, 2004).

Cinsel istismara uğrayan çocuklarda depresyon, aile bireylerinden veya arkadaşlarından uzaklaşma, bedensel yakınmalar ve kendine zarar verme davranışları görülebilmektedir. Kendine zarar veren çocuklarda içe kapanıklık, yetişkinlere güvenmeme, değersizlik hissi, düşük benlik saygısı gibi olumsuz duygular hâkim olmakta ve bu duygular intihar girişimini de tetiklemektedir (Amedee vd., 2019; De-Bellis vd., 2019). Miller ve Favaza bireylerin intihar girişimlerinin nedenlerini içinde bulundukları depresif ve gerçekçi olmayan duygulardan kurtulmak, rahatlamak, yaşamış oldukları duygusal acıları bastırmak, hissettikleri boşluk duygusundan kurtulmak ve yaşadığını kanıtlamak şeklinde açıklamaktadır (Ögel & Aksoy, 2006). Ayrıca çocukluk döneminde istismar yaşantısı geçirmiş bireylerin yetişkinlik döneminde majör depresyona yakalanabileceği bilinmektedir (Taner & Gökler, 2004).

Cinsel istismar mağduru çocuklarda belirgin biçimde cinsel içerikli davranışların arttığı bilinmektedir. Bu çocuklar akranları ile daha çok cinsel içerikli oyunlar oynamayı tercih etmekte (Aral & Gürsoy, 2001), bunun nedeni ise çocuk ve ergenlerin daha önce istismar yaşantılarının olması, erken yaşta pornografik görüntülerle veya yayınlarla karşılaşma ve ailede saldırgan davranışlar gösteren ebeveynlerin varlığı olarak görülmektedir (Alikasifoglu vd.,

2006). Cinsel istismara maruz kalmış çocukların riskli cinsel davranışlarda bulunma, erken yaşta cinsel ilişkiye girme, ergenlik döneminde gebe kalma, çok eşlilik ve cinsel saldırganlıkta bulunma eğilimlerinin olduğu ortaya konmuştur (Taner & Gökler, 2004).

Çocuk İstismarının Önlenmesi ve Müdahale Yaklaşımları

Dünyada, çocuk istismarına karşı birçok müdahale yöntemi ve istismarı önleme programları geliştirilmiştir. Özellikle, öfke kontrolü olan anne ve babaların stres, depresyon, zaman yönetimi, kriz yönetimi konularında psiko-sosyal açıdan desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir (Sarı, 2010). Çocuk istismarı ile mücadelede önleme çalışmalarının hayati önemi vardır. Aktepe'ye (2009) göre istismarı önleme çalışmaları, hem istismara uğramamış çocuklara ve gençlere bilgi verilerek istismardan korunmalarına hem de istismar mağduru çocukların rehabilite edilmesine katkıda bulunması yönüyle önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında istismarın önlenmesinde başta çocuk, aile ve eğitimciler olmak üzere çocukla ilgilenen tüm meslek gruplarına yönelik bilgilendirme amaçlı eğitim faaliyetleri düzenlenmesi etkili bir yöntemdir. Özellikle küçük yaşlardaki çocukların cinsel istismardan korunmasında mahremiyet eğitimi önemli bir yere sahiptir. Çocuklara bedenlerine sahip çıkmaları gerektiği, iyi dokunuş ve kötü dokunuş kavramlarının anlatılması önemlidir. Üstündağ vd. (2015) çocuklara cinsel eğitim verilmesinin trafik kurallarının öğretilmesi kadar hayati öneme sahip olduğunu ifade ederek, cinsel eğitim verilmeyen çocukların hayatını etkileyebilecek bir sorun karşısında savunmasız kalabileceklerine dikkati çekmiştir.

Alanyazında çocuk istismarını önleme konusunda üç aşamalı bir önleme programından bahsedilmektedir (Wurtele & Kenny, 2010):

- Birincil önleme yöntemleri: Çocukların, ebeveynlerin ve toplumun istismar konusunda bilgilendirilmeleri hedeflenir. Çocuklar açısından ise, çocuk istismarı konusunda farkındalık kazandırma, istismar durumuyla karşılaştığında uygun baş etme yöntemlerini kullanma ve kimlere bilgi vermesi gerektiğinin öğretilmesini amaçlayan çocuk merkezli programlardır.
- İkincil önleme yöntemleri: İstismara maruz kalma olasılığı yüksek, risk altındaki çocuklara yönelik uygulanan eğitim programlarını kapsamaktadır. Amaç madde kullanımı gibi risk etmenlerinin azaltılmasıdır.
- Üçüncül önleme yöntemleri: İstismar mağduru çocuklara yönelik yapılan çalışmaları kapsar. İstismar mağduru çocukların tekrar istismara maruz kalma ihtimallerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Bu yöntemde istismar mağduru çocuğun tedavisi odağa

alınarak istismarın tekrarlanmasına yol açacak etmenlere müdahale edilmesi amaçlanır.

Çok düzeyli müdahale yöntemlerinin odak noktası önleyici müdahale hizmetleridir. Birincil, ikincil ve üçüncül önleme yöntemlerinin bir arada kullanıldığı önleyici, koruyucu ve rehabilite edici uygulamaları içerir. Birinci düzey müdahaleler, bütün öğrencileri istismar hakkında bilinçlendirmeye ve olası durumlara karşı etkin bir başa çıkma becerisi kazandırmaya yönelik uygulamaları; ikinci düzey müdahaleler, İstismara maruz kalmış veya risk altında olduğu belirlenen öğrencilerde pozitif davranış değişimi sağlamaya yönelik psikoeğitim uygulamalarını; üçüncü düzey müdahaleler ise birinci ve ikinci düzey müdahalelerden yeterince yararlanamadığı belirlenen öğrencilere yönelik bireysel psikolojik destek süreçlerinin sağlanmasına yönelik uygulamaları içerir.

Çocuk İstismarı ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de çocuk istismarına yönelik resmî sürecin 14 Eylül 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin imzalanması ile başladığı söylenebilir. Çocuk ihmali ve istismarı ile ilgili yasal düzenlemeler özellikle AB uyum sürecinde hız kazanmıştır, bunlara Çocuk Koruma Yasası, Türk Ceza Kanunu, 4320 sayılı Yasa ve Aile Mahkemeleri, Ceza Muhakemesi Kanunu gibi yasal düzenlemeler örnek gösterilebilir. Uluslararası bir sözleşmeye taraf olan Türkiye’nin bu sözleşme kapsamında çıkardığı ilk kanun ise 2005 yılında yürürlüğe giren ve *korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esaslarını belirleyen* “Çocuk Koruma Kanunudur”. Söz konusu kanunun çok yakın bir zamanda yürürlüğe girdiği göz önünde bulundurulduğunda çocuk istismarına yönelik toplumsal bilincin de henüz yeterli düzeyde olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de 2005 yılında çıkartılan Çocuk Koruma Yasası, korunma ihtiyacı olan çocukların danışmanlık, sağlık, bakım, eğitim programları gibi hizmetlere yönlendirilme usullerini belirlemesi bakımından bu alandaki en temel yasal düzenlemedir (Sağır, 2013). Bunun yanı sıra çocukların korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler Anayasa’daki mevcut ilkeler ile belirlenmiştir (Kurt, 2016; Türker, 2017).

Türk medeni kanunu.

Türk Medenî Kanunu ile birlikte Çocuk Hukuku alanında köklü değişiklikler yapılmış ve evlilik dışı doğan çocuklar aleyhine yapılan ayırım ortadan kaldırılarak evlilik yoluyla doğmuş olsun veya olmasın tüm çocuklar için olabildiğince eşit hükümler ortaya konmuştur (Türk Medeni Kanunu, 2001). Buna ek olarak evlenme yaşında cinsiyet ayrımı ortadan

kaldırılarak, uluslararası sözleşmelere uygun yeni düzenlemelere gidilmiştir (Kurt, 2016; Türker, 2017; Uğurlu & Gülsen 2014).

Ceza Muhakemesi Kanunu.

Çocuklara yönelik işlenen cinsel suçlarda, failin Cumhuriyet Savcılığı'na serbest bırakılmadığı takdirde soruşturma tamamlanıncaya dek gözaltına alınması kararı alınabilir veya tutuklama ve tutuklu yargılama kararı verilebilir (Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004). Mevcut yasal düzenlemelerde çocuklara yönelik cinsel saldırı ve istismar suçları tutuklama nedeni olarak kabul edilirken, daha sonra Türk Ceza Kanunu'nda çocuklara yönelik suçlara verilen cezalarda artırım yapılmış, böylelikle caydırıcılığın sağlanması amaçlanmıştır (Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004; Kurt, 2016). Tüm bu yasal düzenlemeler hem istismar mağduru çocukların haklarının hukuki boyutta savunulması hem de süreç içerisinde daha fazla örselenmemesi için alınan tedbirleri ihtiva eden koruyucu uygulamalar olarak ön plana çıkmaktadır (Kurt, 2016; Uğurlu & Gülsen, 2014).

Türk Ceza Kanunu.

Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) çocuk ihmal ve istismarına ilişkin hükümler mağdur olma veya suçu işleme çocuğun yaşına göre farklılık göstermekte, mağdur ve suçu işleyen çocuklar iki ayrı biçimde koruma altına alınmaktadır (Doğanlı & Karaörs, 2017). Öte yandan suçlu çocuklar için 12 yaş altında bulunanların cezai sorumlulukları bulunmadığı için 12 yaş altı, 12-15 yaşlar arası ve 15-18 yaşlar arası olmak üzere farklı uygulamalar mevcuttur (Kurt, 2016; Uğurlu & Gülsen, 2014).

Türkiye'de çocuk istismarını önleme ve rehabilite etmeye yönelik kurumsal kökenli müdahale programları, en çok Sağlık Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yürütülmektedir. İstismar mağduru çocukların bakım ve rehabilitasyonunun sağlanması için bakanlık bünyesinde kurulan merkezler ise Çocuk İzlem Merkezleri ve Çocuk Destek Merkezleri'dir.

Çocuk İzlem Merkezleri.

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), çocuk cinsel istismarı üzerine çalışan profesyonellerin bir araya gelmesi dolayısıyla multidisipliner yaklaşım özelliği taşıyan kurumlardır. Türkiye'de ilk olarak 2010 yılında Ankara'da açılan Çocuk İzlem Merkezlerinin sayısı giderek artmaktadır. Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı

hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) kurulmuştur. Çocuk İzlem Merkezleri'nin kurulmasındaki temel gaye, yasal süreç içerisinde çocukların istismar yaşantısını tekrar tekrar anlatmaları durumunda yaşadıkları ikincil örselenmeyi önlemektir. ÇİM'lerde yapılan adli görüşme, çocuğun yaşadığı bu travmatik olayı, özel olarak hazırlanmış aynalı bir odada, konunun uzmanı olan ve bu konuda özel bir eğitim almış meslek elemanlarına anlatması şeklinde gerçekleşir. Görüşmenin aynalı odada gerçekleşmesi süreçle ilgili her kurumdan temsilcilerin görüşmeyi izleyerek kendi verilerini elde etmesine yardımcı olmakta ve görüşmenin görüntülü ve sesli kayıt altına alınması ise açıklama yapma ihtiyacını en aza indirmektedir.

Çocuk Destek Merkezleri.

Çocuk Destek Merkezleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta ve risk altında bulunan çocuklara yönelik oluşturduğu birimlerdir. Çocuk Destek Merkezleri, çocukların temel ihtiyaçlarının giderilmesi, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenerek desteklenmesi ile birlikte çocukların aile veya yakın çevrelerine dönmeleri için gerekli koşulların hazırlanmasında etkindirler. Çocuk Destek Merkezlerinin nihai amacı ise çocukların rehabilitasyonunun sağlanması, yaşamlarını normal bir biçimde sürdürebilmeleri ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasıdır.

Türkiye'de Yürütülen Çocuk İstismarını Önleme Uygulamaları

Çocuk istismarının önlenmesine yönelik Türkiye'de üniversiteler, kaymakamlıklar, belediyeler ve sivil toplum örgütleri gibi kuruluşlar tarafından düzenlenen önleme programları aşağıda verilmiştir.

Mutlu Çocuklar Yarınımızdır Projesi.

2014-2015 yılları arasında İzmir Karabağlar Kaymakamlığı'nın öncülüğünde çocuk istismarının ve ihmalinin önlenmesine yönelik "Mutlu Çocuklar Yarınımızdır" isimli proje gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında ilçedeki 11 ilkokuldan 389 öğretmen ile 1732 veliye, ilçede bulunan tüm ilkokul ve ortaokullarda görev yapan 56 idareci ile ilçede görevli 54 din görevlisine "Çocuk istismarının tanımı, istismar çeşitleri, risk faktörleri, çocuk istismarı bulguları, çocuk istismarının yaşanması durumunda yapılması gerekenler, çocuk istismarının önlenmesi için yapılması gerekenler, multidisipliner ekip anlayışıyla çalışan merkezler, yasal mevzuat" konularını kapsayan eğitimler verilmiştir. Eğitim alan ve almayan veli ve öğretmen grubunun eğitim sonrası çocuk istismarı ile ilgili bilgi düzeyleri arasındaki fark incelenmiş ve iki grup arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Bu kapsamda proje hedeflenen başarıya ulaşmış ve proje doğrultusunda çocuk istismarı ile ilgili çalışmaların yaygınlaştırılarak

sürdürülmesinin yararlı olacağı belirtilmiştir. Ancak projenin hedef kitlesi göz önünde bulundurulduğunda çocuklara yönelik herhangi bir uygulamanın yer almaması önemli bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Çok Geç Olmadan Çocuk İstismarına Dur De Projesi.

Nirengi Derneği tarafından 2016-2018 yılları arasında Mersin ilinde yürütülen “Çok Geç Olmadan Çocuk İstismarına Dur De” isimli proje ile okul yöneticilerinin, 1.-4. sınıf öğretmenlerinin, destek personelinin ve ebeveynlerin ihmal, istismar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının artırılması; ihmal ve istismara maruz kalan çocukla karşılaştıklarında ne yapmaları ve nereye başvurmaları gerektiği konularında bilgilendirilmesi; öğretmenlerin, okul personelinin ve ebeveynlerin istismar mağduru çocukla iletişim kurabilme becerisi geliştirmeleri konusunda desteklenmesi hedeflenmiştir. Projenin hedef kitlesinde öğrencilerin yer almaması, farkındalık kazandırmaya odaklanmış olması açısından eksiklik taşıdığı söylenebilir.

5’te 1 Projesi.

Avrupa Konseyi tarafından yürütülen Çocuğa Karşı Cinsel Şiddeti Durdurmak İçin 5’te 1 kampanyası, Türkiye’de 2012 yılından itibaren 2 yıl süreyle Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yürütülmüştür. Proje iki temel hedefe hizmet etmektedir. Bunlardan ilki geniş çaplı bir kampanya ile çocukların, ailelerin ve toplumun istismar konusunda farkındalık ve duyarlılık kazanmasını sağlamak böylelikle istismar olaylarının açıkça bildirilmesini ve dolayısıyla da suçluların cezalandırılmasını sağlamaktır. İkinci hedef ise yine düzenlenen kampanyalarla adalet sisteminin konuyla ilgili düzenlemelere öncelik vermesini sağlamaktır.

Çocuk İstismarına Dur De Projesi.

Muş Kadın Çatısı Derneği ve Muş İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından ortaklaşa olarak 2014-2016 yılları arasında iki basamakta yürütülen projede, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesini önlemek için farkındalık eğitimleri düzenlenmiştir. Hedef kitle öğretmenler, 10-18 yaş arası kız çocukları ve aileleri olup çocuk hakları ve erken yaşta evlendirilmenin zararları hakkında eğitimler verilmiştir.

Beni Duy Projesi.

2016 yılında Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Türk Kadınlar Birliği Mersin Şubesi tarafından ortaklaşa yürütülen projede, anne babalara çocuk istismarı ve ihmali hakkında genel bilgilendirmelerin yapılarak, çocukların özellikle cinsel dokunulmazlığına dikkati çekmek hedeflenmiştir. Hedef kitleyi ilkokul, ortaokul ve lisede öğrenim gören çocukların velileri

oluşturmuştur. Proje ile velilerin cinsel istismarı tanımlamaları, bilinç ve farkındalıklarının artması sağlanmıştır.

Biz Geleceğiz Projesi.

Üsküdar Üniversitesi, İstanbul Valiliği, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Toplumsal Gelişim Merkezi Eğitim ve Sosyal Dayanışma Derneği tarafından ortaklaşa yürütülen proje, okul temelli olup birincil düzeyde koruma çalışmasıdır. Bu bağlamda 6-12 yaş arasındaki çocuk ve velilere yönelik cinsel istismarı farkındalığı eğitimleri düzenlenmiş çocuklara, bedenlerini koruma, kişisel sınırları fark etme, hayır diyebilme gerektiğinde yardım isteme becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir.

Anka Çocuk Destek Programı.

2014 yılı Aralık ayında Çocuk Destek Merkezleri'nde uygulanmaya başlanan Anka Çocuk Destek Programı ile risk altında ve mağdur konumunda bulunan çocukların yaşadıkları travmaların etkisinin en aza indirilmesi, bu çocukların; düşünen, kendini geliştiren, kendine ve başaracağına inanan, yaşam becerisini zenginleştiren, entelektüel kapasitesini geliştiren, refah ve mutluluk içinde yaşam kalitesini artıran çocuklar olmaları hedeflenmektedir. Merkeze kabulü yapılan çocuklar, ihtiyaçları ve risk etkenleri açısından değerlendirilmekte ve ardından belirlenen ihtiyaç ve risklere göre çocuğa ve ailesine grup çalışmaları ve bireysel danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bireysel danışmanlık çalışmalarında; evden kaçma, kendine zarar verme davranışı, intihar, istismar mağduru, kriz yönetimi, krize müdahale ve travma modülleri uygulanmaktadır. Grup çalışmaları ise kişisel gelişim ve sağlıklı yaşam, duygusal düzenleme, kişilik gelişimi, bağımlılık ve gebelik olmak üzere 5 modülden oluşmaktadır. Kişisel gelişim ve sağlıklı yaşam modülleri tüm çocuklara uygulanırken, suça sürüklenme, istismar mağduru olma, madde bağımlılığı, gebelik, öfke kontrolü, dürtü bozukluğu vb. durumlara göre uygulanan modüller çocukların bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alınarak uygulanmaktadır.

Program kapsamında; ailelere, çocuk aile ilişkisinin güçlendirilmesi, etkili ebeveynlik becerileri, suça sürüklenen, madde bağımlısı ve istismar mağduru çocuğa yaklaşım konularında bireysel danışmanlık yapılmaktadır.

Psikososyal Destek Programı.

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Nisan 2019 tarihinde yayınlanan genelge ile birlikte doğal afet, göç, terör, intihar, ölüm/yas ve cinsel istismar gibi zorlayıcı yaşam olaylarına karşı kullanılabilecek müdahale programları uygulanmaya başlanmıştır. Program, farklı eğitim kademelerine göre hazırlanmış önleyici ve

güçlendirici nitelikteki öğrenci etkinlikleri ile veli etkinliklerini içermekte olup uygulayıcılar, okul psikolojik danışmanları, sınıf rehber öğretmenleri için kılavuz niteliğinde sistematik bir programdır. Ancak yalnızca cinsel istismara odaklanıyor olması ve istismarın diğer boyutlarına değinmemiş olması bakımından sınırlılıklar içermektedir.

Türkiye’de çocuk istismarının önlenmesine yönelik olarak farklı kurumlar tarafından uygulamaların mevcut olduğu gözlenmiştir. Bu uygulamaların odak noktasının çocuk cinsel istismarı olması, duygusal ve fiziksel istismar boyutunun göz ardı edilmesi, çoğunlukla bilgi verme ve farkındalık kazandırma çalışmalarına odaklandıkları görülmektedir. Çocuk istismarının çok boyutlu yapısı, gerek istismara uğramamış çocuklara birtakım beceriler kazandırarak istismara karşı bilinçlenmelerini ve pozisyonlarını güçlendirmeyi sağlamak, gerekse risk altında veya mağdur olan çocuklara yönelik koruyucu ve rehabilite edici uygulamaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yönüyle sahada var olan uygulamalarda bütüncül bir yaklaşım sergilenmediği, önleyici nitelik taşıyan farkındalık kazandırma ya da istismar gerçekleşikten sonra hayata geçirilen koruyucu nitelikteki uygulamaları kapsadığı ve bu yönüyle sahada çok düzeyli müdahale yaklaşımları bakımından önemli bir sınırlılığın bulunduğu değerlendirilmiştir.

Çocuk İstismarı ve Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Çocuk istismarı ile ilgili Türkiye’de yapılan ilk çalışmaların 1980’li yıllarda yapıldığı görülmektedir. Ancak özellikle son yıllarda araştırmacılar tüm dünyada bu soruna yönelik farkındalık kazandırılması, sıklığın ve yaygınlığın ortaya konması, istismarın önlenmesi ve sağaltıcı uygulamaların geliştirilebilmesi için çalışmalar ortaya koymaktadırlar. İlgili alanyazın incelendiğinde çocuk istismarı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye vurgu yapan çalışmalar, fonksiyonel olmayan aile yapısının çocuk istismarı açısından bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Pelcovitz vd. (2000) fiziksel istismar mağduru gençler ile yaptıkları çalışmada fiziksel istismar ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve istismar mağduru gençlerin aile bağlarını zayıf, ebeveynlerini ise çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olarak algıladıklarını tespit etmişlerdir. Paavilainen vd. (2001) istismar edici aileler ile istismarcı olmayan aileleri, aile dinamikleri yönünden karşılaştırmış ve istismar edici ailelerin işlevselliğini daha zayıf bulmuşlardır. İstismar edici ailelerin değişime kapalı oldukları, ebeveyn-çocuk rollerinin belirgin olmadığı, bu aile bireylerinin birbirleriyle daha az zaman geçirdikleri ve iletişimin sınırlı olduğu belirlenmiştir.

Çocukluk dönemi istismar yaşantısı, uzun vadede bireylerde birtakım ruhsal problemlerin ve kişilik bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Courtney vd. (2008), istismar mağduru ergenler üzerinde yaptığı boylamsal araştırmada, çocukluk dönemi

duygusal istismar yaşantısının umutsuzluk ve depresif belirtilerle ilişkili olduğunu, umutsuzluğun duygusal istismar ile depresif belirtiler arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini tespit etmişlerdir. Sandberg vd. (2012), çocukluk çağı istismar yaşantısı olan çocuk sahibi 338 kadın ve 296 erkek üzerinde yaptığı çalışmada, çocukluk döneminde fiziksel istismara maruz kalan kadınların çocukları ile ilişkilerinin olumsuz olduğunu ve depresif belirtilerinin arttığını, erkeklerde ise istismar yaşantısının babalık rolleri üzerine etki etmediğini saptamışlardır. Zhang vd. (2012) ise çocukluk çağı istismar yaşantısının kişilik bozukluklarına etkisini incelemiş ve bu kapsamda in'deki psikolojik danışma merkezlerinden seçilen 1402 kişiyi araştırmasına dâhil etmiştir. Araştırma bulguları çocukluk dönemi istismar yaşantısı ile yetişkinlik döneminde açığa çıkan kişilik bozuklukları arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Çocuk istismarının, kişilik bozuklukları alt boyutlarından (psikotik bozukluk, zihinsel bozukluk ve zihinsel gerilik) en fazla zihinsel bozukluğu etkilediği tespit edilmiştir. Gould vd. (2012), bilişsel yetersizlik ile çocukluk çağı istismar yaşantıları ve depresyon arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada istismar mağduru olan 60 kişi ile ve istismar mağduru olmayan 33 kişi ile süreç yürütülmüş, ocukluğuunda istismara maruz kalan bireylerin yetişkinlik döneminde bilişsel becerilerinde bozulmanın meydana geldiğini ortaya koymuşlardır. Bu noktada istismar mağduru çocukların gelişimlerini en st düzeye ıkarabilmede erken tanılamanın ve müdahalenin önemine dikkati çekmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde aile dinamiklerinin çocukların istismarına zemin hazırlayan faktörlerden biri olarak çalışmalarda ele alındığı göze çarpmaktadır. Kaya ve een-Eroğu (2013), ergenler ile yaptığı çalışmada aile işlevlerinin ocuk istismarını yordadığını, fiziksel ve duygusal istismar mağduru ergenlerin aile fonksiyonlarını daha olumsuz algıladıklarını saptamışlardır. Sarıbeyoğu (2007) alışmasında ergenlerin istismara maruz kalmalarının nedenleri olarak düşük gelir düzeyini, kardeş sayısının fazla olmasını, anne-babanın eğitim düzeyinin düşük olmasını, anne babanın ayrı olmasını ve anne-baba arasındaki fiziksel ve sözel şiddetin varlığını göstermiştir. Ayrıca anne-baba arasında fiziksel ve sözel şiddetin yaşandığı ailelerde büyüyen ergenlerin zorba kişilik düzeylerinin yüksek olduğunu saptamıştır. Çocukların istismar yaşantıları, problemlili davranışlara da kapı aralamaktadır. şimşek ve Cenkseven-nder (2011), ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerde davranış problemleri ile anne baba ve öğretmenden algılanan duygusal istismar arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçladıkları çalışmada, erkek ergenlerin kız ergenlere göre daha fazla davranış problemi sergiledikleri, kız ergenlerin annelerinden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin erkek ergenlerden daha yüksek olduğu, erkek ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın kız ergenlere göre daha fazla olduğu ve son olarak öğretmenden ve anneden

algılanan duygusal istismarın ergenlerdeki davranış problemlerini anlamlı düzeyde yordadığını tespit etmişlerdir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre istismar mağduru çocuklar ve ergenler kendilerine ve çevrelerine yönelik yıkıcı davranışlar sergilemekte ve daha çok riskli eylemlerde bulunmaktadır. Koçtürk ve Bilge (2018), yaşları 15 ile 18 arasında değişen ve tamamı kızlardan oluşan 201 kişilik bir ergen grubu üzerinde yaptığı çalışmada tekrarlayan cinsel istismara maruz kalmış ergenlerin sigara ve alkol kullanımı, intihar ve okul terki eğilimi boyutunda riskli davranışlar sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Erel ve Gölge (2015) üniversite öğrencileri arasında riskli davranışlar, dürtüsellik ve çocukluk çağı istismarı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre özellikle hızlı ve alkollü araç kullanma, kavgaya karışma, kavga sonucu yaralanma ve yaralama, kesici-delici alet taşıma gibi riskli davranışları daha çok gösterdiklerini ve hem kızların hem erkeklerin birbirine yakın oranda riskli cinsel eylemlerde bulunduklarını saptamışlardır.

İstismar yaşantısının, çocuklar ve ergenlerin bilişsel fonksiyonlarını olumsuz etkilediğine dair çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Gündüz ve Gökçakan (2004), üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada çocukluğunda fiziksel istismara maruz kalmış öğrencilerin problem çözme becerilerine yönelik algılarının zayıf olduğunu, bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri barındıran problem çözme becerileri ile ilgili bireyin öznel algılamalarının fiziksel istismar yaşantısından etkilendiğini rapor etmişlerdir. Ayrıca istismar çocukların ve ergenlerin kendilerine ilişkin değerlendirmelerini de etkilemektedir. İşmen ve Aydın (1996), liseli ergenlerin kendini kabul düzeylerinin duygusal istismar yaşantısından etkilenip etkilenmediğini araştırmışlar ve ergenlerin algıladıkları duygusal istismar seviyesi azaldıkça kendilerini kabul düzeyinde artma olduğunu ortaya koymuşlardır.

Çocuk istismarının önlenmesine yönelik uygulamaların alanyazında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Etkinliği bilimsel araştırmalarla kanıtlanmış önleme programlarının içerik ve yöntem bakımından incelenmesi, geliştirilecek programlara rehberlik etmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla aşağıda çocuk istismarını önlemek için kullanılan etkililiği kanıtlanmış çalışmalara yer verilmiştir.

Stay Safe (Güvende Kal) Programı, İrlanda'da geliştirilmiştir. Stay Safe programı çocuklara temel güvenlik becerilerinin yanı sıra istismardan korunabilmeleri için gerekli becerileri kazandırmayı ve çocuklarda benlik saygısını artırmayı hedefleyen çocuk, ebeveyn ve eğitimcilerle yönelik farklı modüllerin yer aldığı kapsamlı, kültüre dayalı, gelişimsel bir önleme programıdır (MacIntyre vd., 2000). Program anasınıfından altıncı sınıf düzeyine kadar çocuklarda cinsel istismarı önlemek için, gelişim düzeylerine göre 4 farklı müfredat planıyla

sunulmuştur. Program, çocuklarda yalnızca farkındalık ve koruma becerilerine odaklanmaz aynı zamanda çocuklarda güven duygusu oluşturma, öz güveni, atılganlık becerilerini ve iletişim becerilerini güçlendirici çalışmalara da yer verir. Ayrıca programda istismarda çocuğun suçunun olmadığı sıklıkla vurgulanır.

Body Safety Training (Beden Güvenliği Eğitimi) programı, Wurtele tarafından 1986 yılında geliştirilmiş olup, 3-7 yaş arası çocuklar için hazırlanmış davranışsal beceri eğitimi programıdır. Citak-Tunc vd. (2018), programı Türk kültürüne uyarlamış, küçük çocuklarda cinsel istismarı önlemek ve kendini koruma becerilerini kazandırmak için etkili bir program olduğunu bulmuşlardır. Program, okul öncesi dönemdeki çocuklara vücut güvenliği ile ilgili temel becerileri davranışsal bir yaklaşım kullanarak öğretmeyi hedeflemektedir. İlk beş oturumda genel güvenlik kuralları ile ilgili bilgi verilmekte sonraki beş oturumda ise vücut güvenliği konuları ele alınmaktadır.

The Talking About Touching (Dokunma Hakkında Konuşmak) programı, anaokulundan üçüncü sınıf düzeyine kadar, çocukları cinsel istismardan korumak için hazırlanmış bir önleme programıdır (Madak & Berg, 1992). Program, 10-15 oturum arasında değişmekte olup, güvenlik çerçevesi içerisinde çocuklara kişisel güvenlik kuralları ve güvenli dokunma ile ilgili bilgi vermeyi hedefler. Uygulayıcılar için kapsamlı bir materyal desteği sunan programda, güvenli olmayan dokunuşları göstermede öğrencilerin çoğu için daha az tehdit edici olarak algılanabilecek kuklaların kullanılması ve de öğrencilerin bu kuklalarla rol yapmalarına fırsat oluşturulması önerilir.

(Safe Child Program) Güvenli Çocuk Programı, Kraizer (1994) tarafından çocukların fiziksel, duygusal ve cinsel istismardan korunmaları için geliştirilmiş olup hedef kitlesi 3-10 yaş arası çocuklardan oluşmaktadır. Program okul öncesi eğitime devam eden çocuklar için 20'ser dakika süreli 10 oturumda, ilkokul öğrencileri için ise 5 oturumda tamamlanmak üzere hazırlanmıştır. Program çocuklarda güvenlik becerilerini geliştirmeyi ve dolayısıyla istismardan korunmalarını hedeflemektedir. Çocuklara verilen eğitimin yanı sıra programda öğretmen eğitimlerine ve veli seminerlerine de yer verilmiştir. Programın çocukların kişisel güvenliğe ilişkin bilgi ve becerilerini hem bilişsel hem de davranışsal boyutta artırdığı bildirilmiştir.

Who Do You Tell? (Kime Anlatıyorsunuz?) programı, Tutty (1997) tarafından geliştirilmiş cinsel istismarı önleme programı, ilkokul çağındaki çocuklar, ebeveynleri ve öğretmenlerine yönelik uygulamaktadır. İki oturumdan oluşan programda çocuklara güvenli ve güvenli olmayan dokunuş, mahrem bölgeler hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca süreçte çocuklara istismarın onların suçu olmadığı, hayır demenin bir sorun olmadığı ve tanıdığı ve

güvendiği bir kişiye söylemesi mesajı sıklıkla verilmektedir. Programa katılan çocukların eğitim sonrasında, iyi ve kötü dokunuşu birbirinden ayırt edebildikleri ve cinsellikle ilgili sorularını ailelerine çok daha rahat sorabildikleri belirtilmiştir.

Child Lures Prevention (Çocuk Tuzaklarını Önleme) programı, 1980’li yılların başından itibaren Kenneth Wooden tarafından uygulanmaya başlamış olup, çocuklarda cinsel istismardan ve zorbalıktan korunma becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. (Campbell–Bishop & Pina, 2003). Programın hedef kitlesi okul öncesinden altıncı sınıfa kadar olan çocuklardır. Program ders planlarına dâhil edilen yirmi üç davranışsal hedefi içermektedir. Genel olarak kişisel güvenlik kuralları, sır saklamama, uygunsuz davranışı bildirme, kişisel bilgilerin gizliliği ve sanal ortamdaki tehditler üzerinde durulmuştur. Programın uygulama sürecinde sınıf içi etkinlikler, sunumlar, posterler ve dramadan yararlanılmış ve eğitim sürecine aileler de dâhil edilmiştir.

Cool and Safe (Sakin ve Güvenli), çocukların cinsel istismarını önlemek için ilkökul çağındaki çocuklara yönelik hazırlanan web tabanlı bir önleme programıdır. “Cool and Safe” programının temel amacı çocuklara güvenli davranışlar, uygun ve uygun olmayan dokunuşlar, iyi sırlar ve kötü sırlar hakkında bilgi vermek ve böylelikle çocukların cinsel istismarını önlemektir. Program beş oturumdan oluşmakta olup ilk oturumda olumlu/olumsuz duygular, iyi/kötü sırlar, ikinci oturumda yabancılardan gelebilecek tehlikeli durumlar, üçüncü oturumda internette karşılaşılabilecekleri tehlikeli durumlar, dördüncü oturumda aile içi istismar durumları, beşinci oturumda ise genel değerlendirme yer almaktadır. Programa katılan çocukların istismara ilişkin bilgi düzeylerinde ve duygusal becerilerinde artış olduğu belirtilmektedir (Müller vd., 2014).

Play it Safe (Güvenli Oyna) programı, 1983 yılından itibaren uygulanan fiziksel ve cinsel istismarı önlemeye yönelik okul temelli bir önleme programıdır. Program kapsamında anaokulundan 12. sınıfa kadar tüm eğitim kademelerinde uygulanabilir içerikler oluşturulmuştur. Çocuklara ve gençlere, tehdit içeren durumu fark etmeyi, olası tehlikeli durumlarda uygun tepki verebilmeyi ve istismarın asla çocuğun suçu olmadığını anlatır. Programın, çocukların ve gençlerin fiziksel ve cinsel istismara ilişkin farkındalığını artırdığı belirtilmiştir. (Blakey & Thigpen, 2015).

Teatree Tells (Teatree Anlatıyor), Kanada Çocuk Koruma Merkezi tarafından geliştirilmiş olup ebeveynlerin, öğretmenlerin ve eğitimcilerin çocuk istismarı ile ilgili bilgi edinmelerine ve çocukları cinsel istismardan daha iyi korumalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. 4-6 yaş arası çocuklar için tasarlanan programda kişisel sınırları belirleme, vücudu tanıma ve vücut kısımlarını adlandırma, güvenli bir yetişkini belirleme, duyguları

tanımlama ve iyi dokunuş/kötü dokunuş konularına yer verilmektedir. Eğitim sürecinde çocukların yaş ve gelişim düzeyleri doğrultusunda kukla karakterler, çizgi filmler, videolar kullanılmaktadır. Programın çocuklarda kendini koruma becerileri ve atılgnalık becerilerinin geliştirilmesinde etkili olduğu bulunmuştur (Rabago-Mingoa, 2017).

Incredible Years (İnanılmaz Yıllar) programı, aile eğitimleri üzerine odaklanmış olup, olumlu disiplin yöntemleri kullanma, güven ve ebeveynlerin sahip olmaları gereken becerileri kazandırmayı hedeflemektedir. Çocukların yaş grubuna göre program içeriği ve işleniş değişmektedir. Çocuk bakımı ve eğitimi, iletişim biçimleri, duygu yönetimi, davranış yönetimi, özsaygı gibi konular işlenir ve aynı zamanda fiziksel şiddet uygulamanın yerine sınırları belirlemenin önemine vurgu yapılır (Pidano & Allen, 2015).

Raising Safe Kids Parenting Program (Güvenli Çocuklar Yetiştirme Programı), ebeveynlere çocuk gelişimi, şiddet için risk faktörleri, koruyucu etkenler ve etkili ebeveynlik becerileri hakkında bilgi vererek, çocukların şiddete maruz kalmalarını önlemeyi amaçlamaktadır. Program Bandura'nın sosyal öğrenme teorisi ve sosyal bilişsel yapı üzerine kurulu olup istismar ve şiddet içeren ebeveyn davranışlarını önleme üzerine odaklanır. Bilgi verme yoluyla aileleri güçlendirmek ebeveynlik becerilerini değiştirmek veya geliştirmek, şiddet içermeyen disiplin yöntemleri, çocuk gelişimi, öfke yönetimi, çatışma çözme becerileri, medyanın çocuklar üzerindeki etkisi, çocukları şiddetten koruma yöntemlerini kazandırmayı amaçlayan 8 oturumluk bir programdır (Burkhart vd., 2013).

Preventing our children to excellence (PACE), Begle ve Dumas (2011) tarafından geliştirilmiş olup, okul öncesi çocukların ebeveynlerine yönelik 8 haftalık önleyici müdahale çalışmalarını kapsamaktadır. Örneklem grubu farklı etnik gruplara mensup, çocuklarını istismara uğratma riski yüksek olan 610 ebeveynnden oluşmuştur. Eğitim süresince etkili iletişim becerilerine odaklanılmış ve uygulama sonucunda programın ebeveyn çocuk iletişimini önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir.

Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum, okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanmış cinsel istismarı önleme programıdır. Programın temel amacı, çocuğun duyguları tanınması, bedeni ile ilgili farkındalık kazanması, iyi ve kötü sırları, uygun olan olmayan dokunmaları birbirinden ayırt edebilmesi ve nihayetinde çocuğun kendini koruma becerisini edinmesidir. Program beş modülden oluşmakta olup ilk modül temel duyguları tanımayı, ikinci modül çocuğun bedenini ve özel bölgelerini tanımasını, üçüncü modül iyi ve kötü dokunuşu fark etmesi ve uygun tepki vermesini, dördüncü modül sırlar konusunu içermektedir. Son modülde ise ilk dört modülün genel bir tekrarı yapılır. Uygulamalar esnasında özel bölgeler, iyi dokunuş kötü dokunuş kavramlarının öğretiminde Mika adı verilen 105 cm boyunda, cinsiyeti

belirsiz bir şekilde hazırlanmış bir bebek kullanılmıştır. Ayrıca uygulama sürecinde çocukların gelişim dönemlerine uygun bir şekilde canlandırma, şarkı söyleme, boyama yapma gibi etkinliklere yer verilmiştir. Uygulamalar boyama yapma, şarkı söyleme ve rol canlandırma gibi faaliyetlerle etkileşimsel biçimde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalarda Mika adı verilen bir bebek kullanılmıştır. 105 cm olan bebeğin boyu 5 yaşındaki çocukların boyuna uygun ve cinsiyeti belirsiz olarak hazırlanmış olup çocuk giysileri (mayo, şort, bikini vs.) giydirilebilecek şekilde yapılmıştır. Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum programının çocukların istismar bilgisini artırdığı, duygular hakkında konuşma davranışında artış olduğu bulunmuştur (Irmak vd., 2018).

Yukarıda yaygın olarak kullanılan istismarı önleme programlarının içeriğine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu programlar, uygulayıcılara yönelik hazırlanmış ayrıntılı yönergeleri ve zengin materyal desteği sunması ile sistematik ve sürdürülebilir özelliktedirler. Hedef kitlenin çocuk olduğu programların, daha çok anaokulu ve ilkokul düzeyindeki küçük çocuklara yönelik hazırlandığı, beden güvenliği, kişisel sınırlar, iyi dokunuş/kötü dokunuş, duyguları tanıma, sır kavramı, yardım isteme gibi kişisel korunma becerilerini artırmaya odaklandığı görülmüştür. Büyük bir çoğunluğu cinsel istismarı önleme amacıyla farkındalık oluşturmaya dayalı birinci düzeydeki önleme faaliyetleridir. Ebeveyn programlarında ise, istismara ilişkin genel bilgiler, etkili ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi, çocuklarla kurulacak doğru iletişim, disiplin yöntemleri, çocuk bakımı ve eğitimi konularına odaklanıldığı görülmektedir.

İlgili alanyazında çocuklara yönelik geliştirilen önleme programlarında kendini koruma becerilerine odaklanıldığı bu bağlamda çocukların istismarı fark etmeleri ve kişisel güvenliklerini sağlayabilmelerinin öncelikli olarak hedeflendiği göze çarpmaktadır. Dolayısıyla önleme programlarında sıklıkla istismar durumlarını fark edebilmeye (Moreno-Manso, 2014), özel bölgeleri ve vücudu tanımaya (Chen, vd. 2012; Cecen-Erogul & Kaf-Hasirci, 2013; Lape-Brinkman, 2000; Seydooğulları, 2018; Irmak vd., 2018), iyi dokunuş ve kötü dokunuş arasındaki farka (Chen, vd. 2012; Cecen-Erogul & Kaf-Hasirci, 2013; Müller vd., 2014; Seydooğulları, 2018) güvenlik kurallarına (Daigneault vd., 2012; Cecen-Erogul & Kaf-Hasirci, 2013; Seydooğulları, 2018), hayır diyebilmenin önemine (Chen vd., 2012; Daigneault vd., 2012; Cecen-Erogul & Kaf-Hasirci, 2013) vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte istismar durumuyla başa çıkmaya yönelik çalışmalar da mevcuttur. Moreno-Manso vd. (2014), İspanya’da bir ilkokulda öğrenim gören 9 ve 10 yaşları arasındaki 317 çocuğun katılımıyla yapmış olduğu araştırmasında çocukların herhangi bir tehdit durumu ile karşılaştıklarında bununla baş edebilme becerisini kazandırmayı hedeflemiştir. Öğrencilerin istismar ile ilgili farkındalık kazanmaları, istismar durumlarını tanımlayabilmeleri ve tehlike

durumunda kullanabilecekleri stratejileri öğrenmelerini kapsayan 12 oturumlu bir program uygulanmış ve uygulama sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin amaçlanan becerileri edindikleri ve koruma tedbirleri açısından yardım arayacakları kaynakların neler olduğuna dair farkındalık kazandıklarını ortaya koymuşlardır.

Çocuklara kendini koruma becerilerini kazandırmak için mahremiyet eğitimi, hayır diyebilme becerileri, güvenli dokunuş gibi kavramların yanı sıra sır saklama, yardım isteme gibi konulara da değinilmiştir (Campbell–Bishop & Pina, 2003; Chen vd., 2012; Cecen–Erogul & Kaf-Hasirci, 2013; Müller vd., 2014; Irmak vd., 2018). Cecen–Erogul ve Kaf-Hasirci (2013), ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdikleri cinsel istismarı önleme eğitim programı kapsamında öğrencilere kişisel haklar, bedenim bana ait, iyi dokunma-kötü dokunmanın farkına varma, söz vermeme, hayır diyebilme, vücut güvenliği kuralları, bir yetişkinden yardım isteme konuları ile ilgili bilgilendirme yapılmış bununla birlikte istismarın çocuğun suçu olmadığı vurgulanmıştır. Eğitim sonunda programın öğrenciler üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin 8 hafta sonrasında devam ettiğini test etmişlerdir. Yine Seydooğulları'nın (2018), cinsel istismarı önleme amaçlı geliştirdiği program 8 oturumdan oluşmaktadır. İlkokul öğrencilerine verilen eğitim çocuk hakları, güvenli ve güvenli olmayan yerleri ayırt edebilme, kişisel güvenliğini sağlayabilme, kişisel sınırların farkına varma, rahatsız edici dokunuşları ayırt edebilme, reddetmeye ilişkin sosyal becerilerin geliştirilmesi, mahremiyet eğitimi, sır kavramı, sanal ortamda güvende olma konularını kapsamaktadır. Uygulanan programın öğrencilerin kişisel güvenlik bilgilerini artırmada etkili olduğu belirtilmiştir.

Çocuklara yönelik önleme çalışmalarında ele alınan bir diğer konu ise duygular olmuştur. Gerek tehdit içeren durumları fark edebilme gerekse uygun tepkiler geliştirilebilme için duygu tanımanın ve duyguları ifade edebilmenin önemine dikkat çeken araştırmacılar, önleme çalışmalarında duygu farkındalığı eğitimlerine yer vermişlerdir. Miller vd. (2012) hedef kitleyi okul öncesi çocukların oluşturduğu araştırmasında on haftalık güvenlik eğitimi programı geliştirmiş, programın ilk beş haftasında genel olarak duyguları tanımanın yanı sıra aile içi şiddet ile ilgili duyguları tanımlamaya ve ifade etmeye yönelik aktiviteler uygulanmıştır. Beşinci seansta ilk olarak çocuklara güvenlik planı hakkında bilgi verilmiş ve sonraki seanslarda tekrar edilmiştir. Altıncı seansta ise çatışma çözme yöntemleri öğretilmiş ve kavgatmenin alternatifleri olan yöntemlere dikkat çekilmiştir. Programın son seanslarında ise, cinsiyet rolleri, erkek ve kızların büyüdüğü zaman ne olabilecekleri ve güvenlik planlaması da dâhil olmak üzere program boyunca ele alınan konuların gözden geçirilmesi ve uygulanması gibi çalışmalara yer verilmiştir.

Çocukları istismardan korumada ebeveynlerin eğitimine odaklanan çalışmalarda ise çocuk haklarına ve istismarın tanımlanmasına (Aktu, 2021; Ateşoğlu, 2018; Gülırmak, 2019; Sarı, 2010), iletişim becerileri (Begle & Dumas, 2011; Gürsel, 2019; Lange vd., 2020), anne baba tutumları (Chen & Chan, 2016; Gürsel, 2019; Gülırmak, 2019; Sarı, 2010), duygu yönetimi ve öfke ile başa çıkma (Aktu, 2021; Burkhart vd., 2013; Gürsel, 2019; Pidano & Allen, 2015), disiplin yöntemleri ve olumlu ebeveynlik becerilerine (Burkhart vd., 2013; Gülırmak, 2019; McCoy vd., 2020; Villodas vd., 2021) yer verildiği görölmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, deseni, çalışma grubu, işlem basamakları ve analiz sürecine yer verilecektir.

Araştırma Yöntemi

Dünyanın kendisini tanımlayanlardan bağımsız olarak var olduğuna inanan realistlerin aksine dünyanın akıl ya da düşüncelerden bağımsız olamayacağına inanan ve idealistler olarak adlandırılan 18. yüzyıl Alman Filozofu Immanuel Kant'ın çalışmaları ile birlikte yorumlamacılık, bir sosyal bilim araştırma biçimi olarak ortaya çıkmış ve Wilhelm Dilthey, Max Weber, Edmund Husserl ve diğerleri tarafından genişletilmiştir. (Glesne, 2015, s. 10). Dolayısıyla araştırmacının rolü insanların düşüncelerini, davranışlarını, ilişkilerini veya sosyal olguları belirli bir bağlamda incelemek ve anlamaya çalışmaktır. Nitel araştırmanın en temel amacı, insanların yaşamlarını nasıl anlamlandırdıkları ile ilgili genel bir anlayış geliştirmek, bu anlamlandırma sürecinin ana hatlarını çizmek ve nihayetinde insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını tarif etmektir (Merriam, 2015, s.14).

Fiziksel ve duygusal istismarın önlenmesi sürecinde çok düzeyli müdahale uygulamalarının geliştirilmesinin amaçlandığı bu çalışma, *çoklu araştırma yöntemleri* ile yürütülmüş ve bu kapsamda sırasıyla nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması ve sistematik derleme kullanılmıştır. Durum çalışmaları, araştırmacının gerçek yaşam veya güncel bir durum hakkında gözlem, mülakat, görsel-işitsel materyaller, dokümanlar ve raporlar gibi çoklu bilgi kaynaklarını kullanarak detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı ve sonuç olarak bir durum betimlemesi veya durum temaları ortaya koyduğu nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2013/2016, s. 97). Nitel araştırma desenlerinin her birinin odak noktası birbirinden farklıdır ve durum çalışmasının odak noktası da var olan bir olayı olduğu gibi tanımlamak, durumu gerçek ortamında derinlemesine incelemek ve detaylıca betimlemek olduğundan araştırmacının ortama, olaya ve sürece müdahalesi söz konusu değildir (Ozan-Leymun vd., 2017).

Durum çalışmaları amaç açısından araçsal durum çalışması, çoklu durum çalışması ve içsel durum çalışması olmak üzere üç türe ayrılmaktadır (Creswell, 2013/2016, s. 99). Glesne (2015) araçsal durum çalışmasını “bir konunun iç yüzünü anlamayı sağlamak ya da bir

genellemeyi yeniden düzenlemek” için yapılan bir çalışma olarak açıklamaktadır (s. 30). Bu çalışmada istismar mağduru çocukların mağduriyetlerine yol açan durumları tespit etmek, istismarın çocuklar üzerinde bıraktığı etkilerin genel bir çerçevesini çizmek ve müdahale programlarının odak noktasını belirlemek amacıyla alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Bu amaçla çalışmanın deseni araçsal durum çalışması olarak belirlenmiştir.

Sistemantik derlemeler ise belirli bir araştırma sorusunu tanımlamak, değerlendirmek ve yorumlamak için bir dizi bilimsel yönteme bağlı kalınarak yürütülen alanyazın incelemeleridir (Chalmers vd., 2002). Sistemantik derlemeler geleneksel derlemelerin aksine konuyu özetlemek yerine belirli bir soruya cevap bulmayı ya da yine belirli bir hipotezi sınamayı hedefler (Petticrew & Roberts, 2006). Araştırmacılar sistemantik derlemelerin daha çok bilimsel bilgi içerdiklerini öne sürmekte ve tercih edilme nedenlerini aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar (Chalmers vd., 2022):

- Sistemantik olmayan derlemelere göre daha objektiftirler, daha az hata ve yanlılık içerirler,
- Alanyazın taraması yapılırken bilimsel bir yöntem referans alınarak yapıldığından çok daha kapsamlıdır ve tekrarlanabilirliği yüksektir,
- Alanyazın taramasında takip edilen metotlara çalışmada açıkça yer verilir,
- Araştırmaya dâhil edilecek çalışmaların seçiminde kullanılan kriterler açık bir biçimde belirtilir,
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların nitelikleri değerlendirilir,
- Toplanan veriler birleştirilirken en küçük kanıtlar dahi araştırmaya dâhil edilir,
- Tekrarlanabilirliği olduğundan, araştırmacılar sistemantik derlemeyi tekrarlayıp ortaya konan sonuçları doğrulayabilirler,
- Sistemantik değerlendirmeler yönetilemeyecek çokluktaki alanyazının güvenilir bir şekilde bilimsel olarak yönetilmesini sağlamaları bakımından araştırmalarda tercih edilir durumdadırlar.

Ulum’a (2021) göre sistemantik derlemeye, daha önce yapılmış araştırmaların mevcut olduğu konularda bir belirsizlik varsa ve çalışmanın etkinliği hakkında bilgi toplamak isteniyorsa; bir programın veya uygulama geliştirilirken ilk aşamalarda bir müdahalenin olması muhtemel etkilerinin kanıtlanması gerekiyorsa, gelecekteki araştırmaları yönlendirmek için eksiklerin ve araştırılması gereken tespitinde ihtiyaç duyulabilir. Bu çalışmada çocuk istismarı ile ilgili yapılan yayınlarda istismarın nedenlerine, sonuçlarına ve önlenmesine yönelik bulguları tespit etmek ve dolayısıyla geliştirilmesi amaçlanan müdahale programının kuramsal temellerini oluşturabilmek amacıyla sistemantik derleme yönteminden yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda, amaç genelleme yapmak yerine resmin bütününe ortaya koymak olduğundan örneklem belirlenirken araştırma konusuna ilişkin zengin ve derinlemesine bilgi veren durumların çalışılması esastır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 118). Bu durumda araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinin kullanılması bir ihtiyaç hâline gelmektedir. Bu çalışmada katılımcıların seçiminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme, kartopu örnekleme ile kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmaya konu olan olay, olgu ya da durumla ilgili bilgi kaynaklarına ulaşma noktasında araştırmacıya yardım eder ve aynı zamanda araştırılması istenen durumların da derinlemesine incelenmesine olanak tanır (Patton, 2014, s. 46).

Araştırmada örneklem seçim süreci şu şekilde gerçekleşmiştir: Öncelikle, Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nde görev yapan psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarına, Atatürk Üniversitesi'nde konu ile ilgili çalışmalar yapan akademisyenlere, adliyede görev yapan hakim, çocuk savcısı ve avukatlara telefon yoluyla ve kurumdan randevu almak suretiyle ulaşılmaya çalışılmış, araştırmacının amaçları hakkında bilgi verilmiş, çalışmaya katılmayı kabul eden uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan uzmanların tavsiyesi ile biri psikiyatrist, biri hakim ve biri de pedagog olmak üzere üç alan uzmanına ulaşılmıştır. Çalışmanın kriterlerine uyan katılımcılara kolay erişimi mümkün kılan kartopu örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemlerinin en çok kullanılan türlerinden biridir. Kartopu örnekleme, konu ile ilgili görüşüne başvurulabilir kişilere yöneltilen “Bu konuda en çok şeyi kim bilir? Kimlerle görüşmeliyim?” gibi sorularla yeni durumlara ulaşılmasına olanak sağlar ve böylelikle kartopu gittikçe büyür (Patton, 2014). Katılımcı seçiminde bir diğer ölçüt olan akademik çalışmalar yapmış olmak kriteri baz alınarak geriye kalan 11 katılımcının seçiminde, çocuk istismarı ile ilgili çalışmalar yaptığı tespit edilen araştırmacılara mail gönderilerek araştırmaya davet edilmiş olumlu yanıt veren 11 uzmanla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama aracı olarak görüşme kullanılıyorsa veri toplama sürecinin sona erdirilmesi için veri doygunluğuna ulaşmak yeterlidir. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre veri doygunluğu araştırılan fenomenle ilgili yeni temaların artık belirlenmediği nokta olarak ifade edilebilir. Katılımcıların görüşlerinin birbirini tekrar ettiği tespit edildiği anda veri doygunluğuna ulaşıldığı kanaatine varılmış ve veri toplama işlemi 19 kişi ile sonlandırılmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler*

Katılımcılar	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Alanı	Görevi
K1	K	Doktora	Psikiyatri	Öğretim Üyesi
K2	K	Lisans	Psikoloji	Psikolog
K3	K	Yüksek lisans	Psikoloji	Psikolog
K4	E	Doktora	PDR	Öğretim Üyesi
K5	E	Doktora	PDR	Öğretim Üyesi
K6	K	Doktora	Psikoloji	Öğretim Üyesi
K7	K	Doktora	Hemşirelik	Öğretim Üyesi
K8	K	Yüksek lisans	Psikoloji	Psikolog
K9	K	Doktora	Psikoloji	Araştırma Görevlisi
K10	K	Lisans	Hukuk	Hâkim
K11	K	Doktora	Sosyal Hizmet	Öğretim Üyesi
K12	K	Yüksek lisans	Hukuk	Araştırma Görevlisi
K13	K	Doktora	Çocuk Gelişimi	Öğretim Üyesi
K14	K	Yüksek lisans	Çocuk Gelişimi	Öğretim Görevlisi
K15	K	Doktora	Hemşirelik	Öğretim Üyesi
K16	E	Yüksek lisans	Sosyal Hizmet	Öğretim Görevlisi
K17	K	Doktora	Hemşirelik	Öğretim Görevlisi
K18	K	Lisans	Hukuk	Hâkim
K19	K	Lisans	Psikoloji	Pedagog

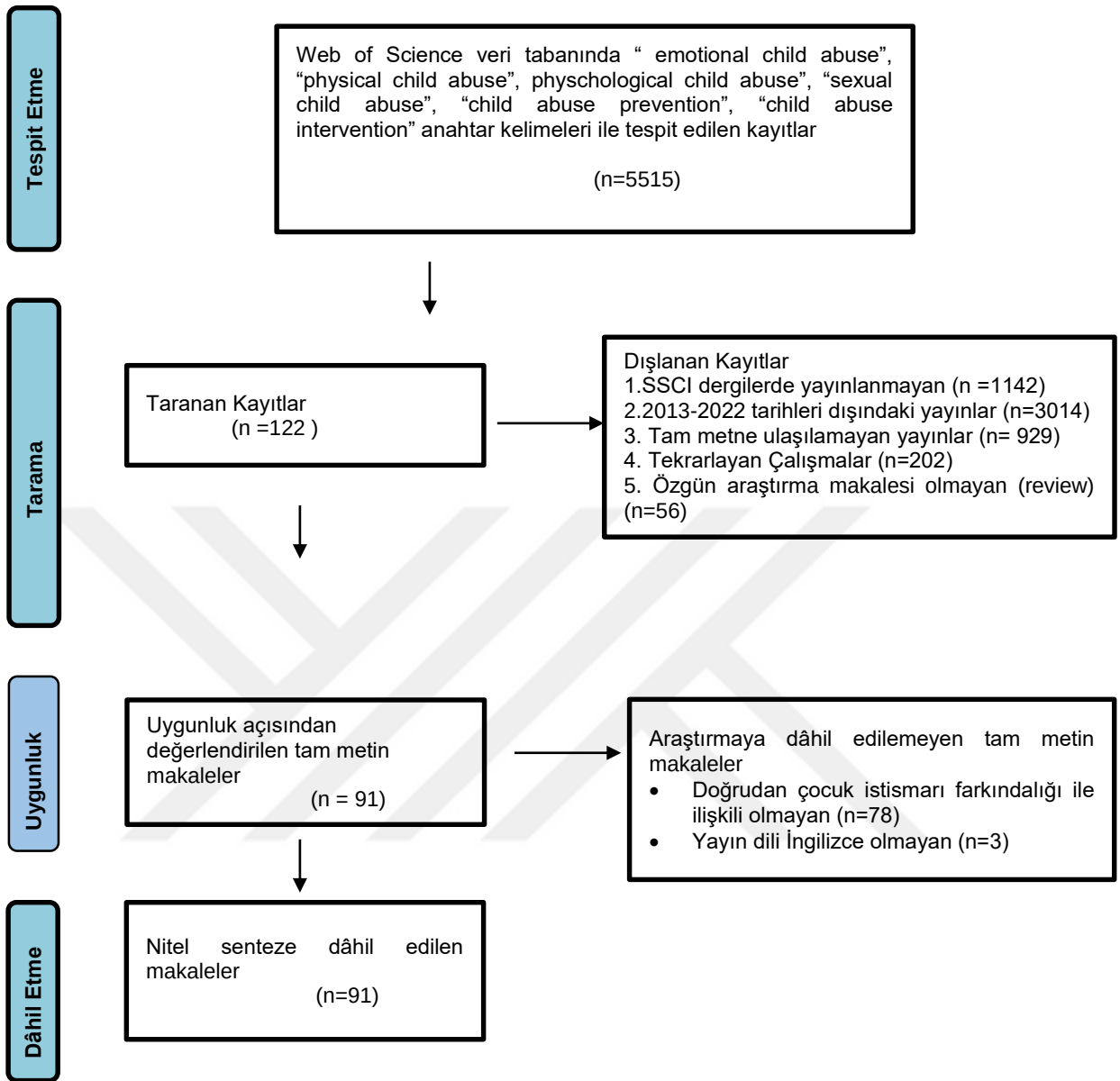
Sistematiik derleme kapsamında ele alınan yayınların seçiminde kriter olarak web of science veri tabanında “emotional child abuse”, “physical child abuse”, “psychological child abuse”, “sexual child abuse”, “prevention of child abuse” ve “intervention of child abuse” anahtar kelimeleri kullanarak, 2013-2022 yılları arasında SSCI indeksli dergilerde yayınlanan 91 araştırma makalesi incelemeye dâhil edilmiştir. Dâhil etme ve dışlama kriterleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Akademik Veri Tabanı Taraması İçin Kullanılan Dâhil Etme ve Dışlama Kriterleri*

Dâhil Etme Kriterleri	Dışlama Kriterleri
SSCI olarak taranması	SCI, SCI-e, ESCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH,’de taranması
2013-2022 yılları arasında yayınlanmış olması	2013’ den önce ve 2022’den sonra olması
Tam metne ulaşabilme	Kısıtlı erişim
Makale dilinin İngilizce olması	Makale dilinin İngilizceden farklı olması
Makalenin konu olarak eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal hizmetlerle ilgili araştırma kategorisine girmesi.	Makale konusunun doğrudan eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal hizmet alanının dışında olması

Sistematiik derlemeye dâhil edilen çalışmalara ilişkin prisma akış şeması Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Primal Akış Şeması

From: Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Med 6(7): e1000097. doi:10.1371/journal.pmed1000097

For more information, visit: <http://www.prisma-statement.org/>

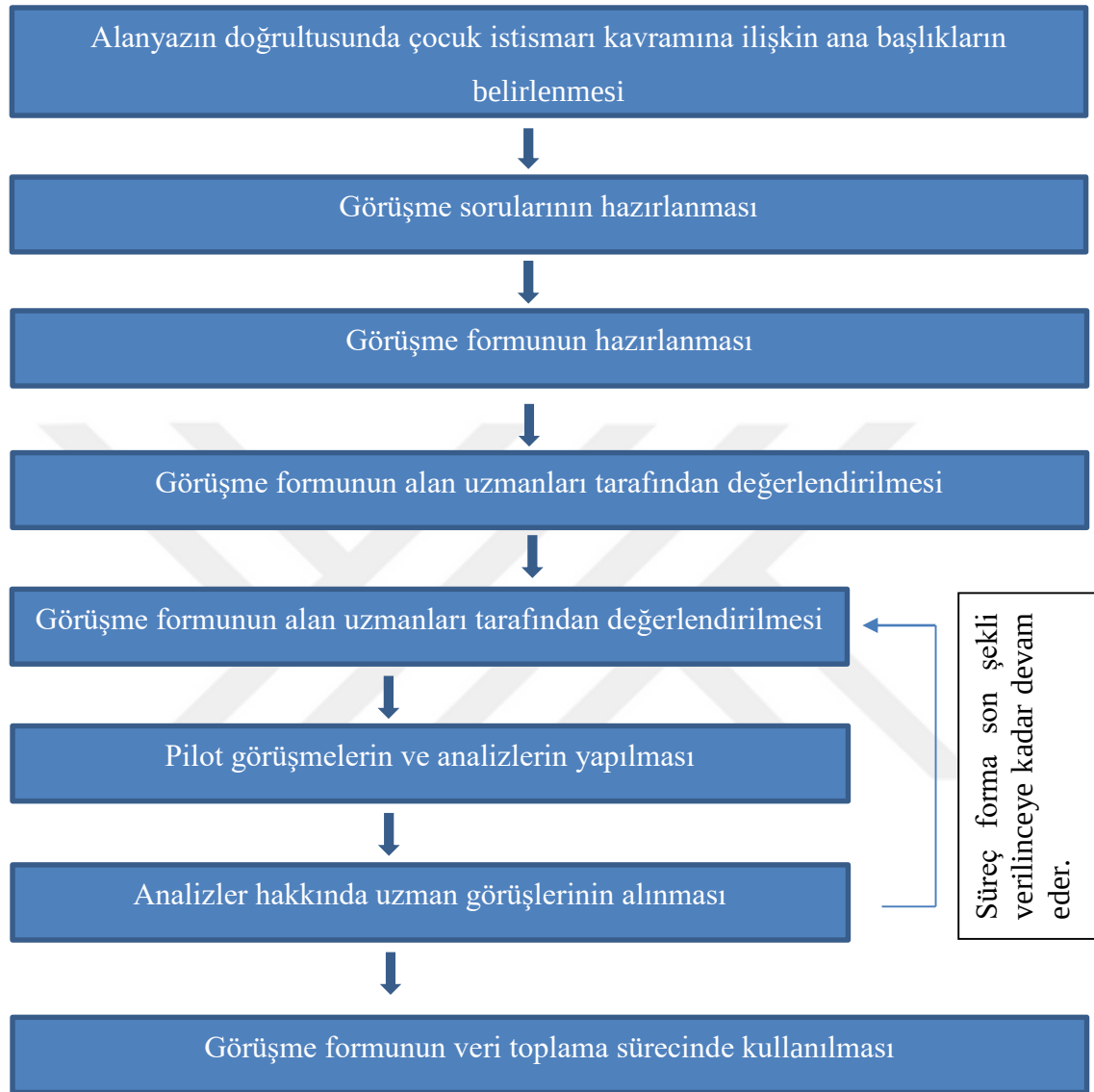
Veri Toplama Teknikleri

Görüşme Formu

Bu çalışmada alan uzmanlarının çocuk istismarına ve istismarın önlenmesine ilişkin bilgi ve deneyimlerini belirlemek için araştırmanın kuramsal çerçevesi dâhilinde araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Alanyazın doğrultusunda çocuk istismarına ilişkin genel bilgileri (istismarın tanımı, nedenleri ve

sonuçları) ve istismarı önlemeye yönelik önerileri içeren görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanma süreci Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 1. Görüşme Formunun Geliştirilmesi Süreci

Oluşturulma süreci verilen, görüşme formu toplam 8 maddelik açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda (EK-2) yer alan sorular istismarın tanımlanmasına, istismara zemin hazırlayan risk faktörlerinin tespitine, istismarın çocuklar üzerindeki etkilerine, istismarı önlemek için alınması gereken tedbirlere ve müdahale programının içeriğine ilişkin bilgiler edinmeye yöneliktir. “Çocuk istismarına zemin hazırlayan faktörleri nasıl tanımlarsınız?”, “İstismarın önlenmesine yönelik olarak çocuk düzeyinde uygulanması gereken önlemler neler olmalıdır? Neden?”, “Etkili bir program sizce hangi uygulamaları içermelidir?” soruları görüşme formunda yer alan örnek sorulardır.

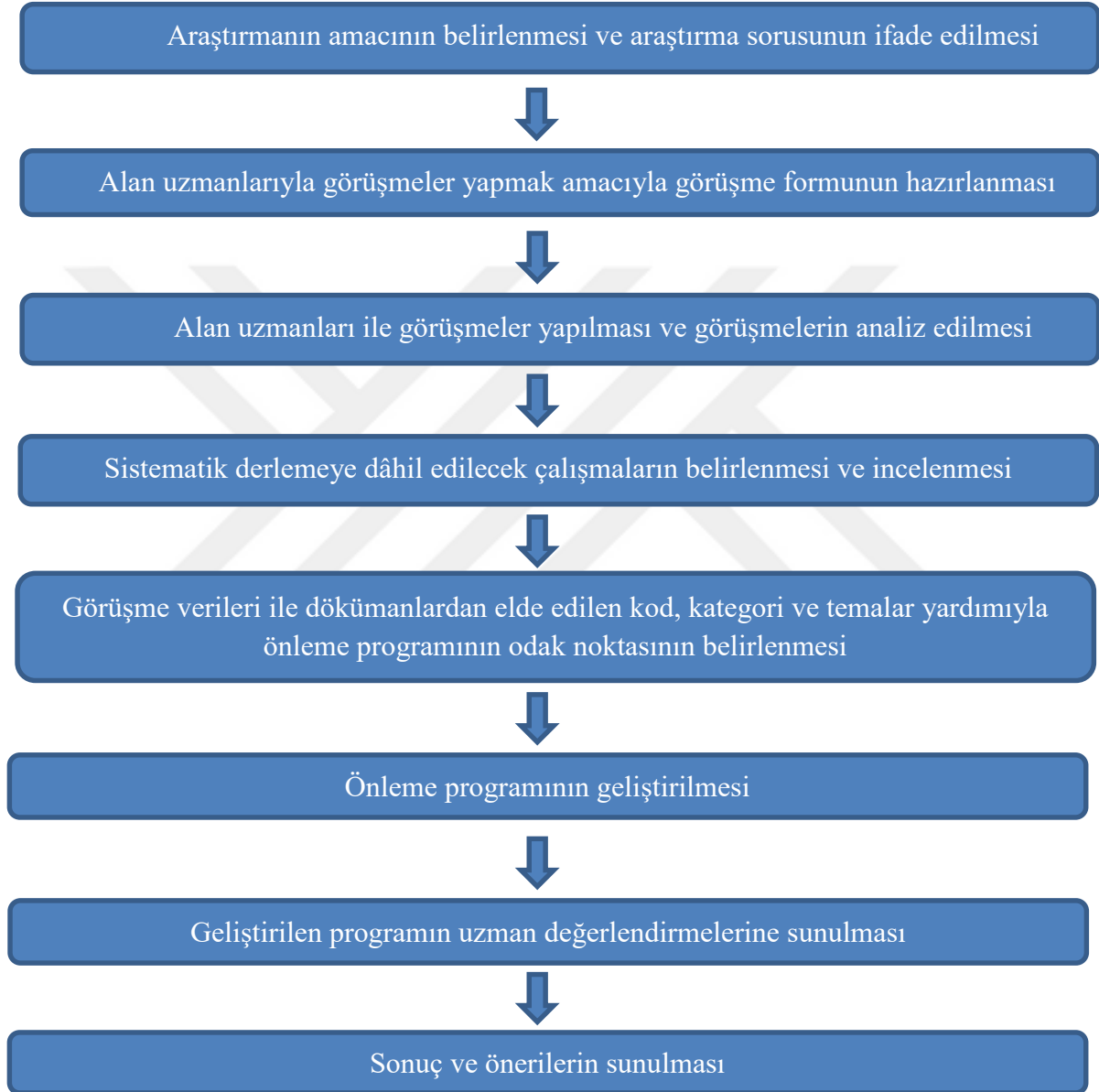
Sistemik derleme boyutunda ise belirlenen dâhil etme ve dışlama kriterleri doğrultusunda çocuk istismarı alanında son 10 yılda yayınlanan araştırma makaleleri

incelenmiştir. Araştırmaların yöntemine, araştırma grubu ve bulgulara ilişkin bilgiler EK-3'te verilmiştir.

Süreç/Uygulama

Araştırma sürecinde yer alan uygulamalar Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Uygulama Süreci

Verilerin toplanma sürecine görüşmeler ile başlanmıştır. Katılımcılara önce telefon/mail yoluyla ulaşılmış olup kararlaştırılan gün ve saatte görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yüz yüze ve çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin kayıt altına alınması için katılımcıların onayı alınmış olup ses kaydı alınmasına izin vermeyen iki katılımcı ile yapılan görüşmeler not edilmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi 45 dakikadır. Kayıt altına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından transkript edilmiştir. Transkript işlemini araştırmacının yapmış olması veri analizi sürecinde veriye aşinalığını artırmış, ortak temaları ve de kodları

görebilmesine katkıda bulunmuştur. Görüşmelerin transkriptinden toplam 84 sayfadan oluşan ham veriler elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Durum çalışması ile elde edilen görüşme verilerinin analizinde tematik analiz kullanılmıştır. Nitel veri analizinde daha çok betimsel analiz, içerik analizi ve tematik analiz yöntemlerinin kullanıldığı bilinmektedir (Başkale, 2016; Yıldırım & Şimşek, 2016). Tematik analizde tümevarım ya da tündengelim yöntemiyle kodlamalar yapılarak belli temalara ulaşılması hedeflenir ve dolayısıyla tematik analiz ayrıntılı bir araştırma yapmaya da olanak tanır (Braun & Clarke, 2019).

Analiz sürecine geçilmeden önce görüşmelere ait ses kayıtları yazılı hâle getirilmiş genel bir gözden geçirme ile ham verilere aşına olunmuştur. Daha sonrasında görüşme transkriptleri Maxqda 2022 paket programına aktararak kodlama sürecine geçilmiştir. Ardından ilk kodlar oluşturulmuş ve kodlara ilişkin temalar belirlenmiştir. Belirlenen temalar gözden geçirilmiş ve temalar isimlendirilmiştir. Sonuç olarak raporlama işlemine geçilmiştir. Sistematik derlemeye dâhil edilen dokümanların analizinde de yine aynı şekilde Maxqda 2022 paket programından yararlanılmıştır.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacının birincil veri kaynağı olması nedeniyle nitel çalışmalarda araştırmacının rolü çok önemlidir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 44). Dolayısıyla araştırmacının kişisel ve mesleki bilgileri ve hatta yanlılıkları araştırmada yer verilmesi gereken konulardır (Merriam, 2015, s. 225). Bu araştırmada araştırmacının rolü, fiziksel ve duygusal istismarı önlemeye yönelik çok düzeyli bir önleme programı geliştirmek ve bu amaçla alan uzmanlarının görüş ve deneyimlerine başvurarak programın odak noktasını belirlemektir. Araştırmacı, nitel araştırma yöntemleri, araştırma sürecinin tasarlanması ve yürütülmesi ile ilgili olarak doktora düzeyinde dersler almıştır. Veri toplama sürecinde katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevapları kayıt altına almış, böylelikle uzman görüşleri üzerinde herhangi bir değişiklik olmamasını sağlamıştır. Geliştirilen önleme programının odağına alınacak konuların belirlenmesinde araştırmacının kişisel değerlendirmelerinin etkisini en aza indirmek için süreçte sıklıkla akran görüşüne başvurulmuş ve tez danışmanlığını yürüten alan uzmanının görüşleri alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik, nicel araştırmalardan farklı olarak ele alınır. Krefting (1991), nitel araştırmalar için, nicel çalışmalarda kalite standardı olarak kullanılan

geçerlik ve güvenilirlik ifadelerinin yerine inanırlık, araştırmacının yetkinliği veya sonuçların doğruluğu gibi ifadelerin kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. Lincoln ve Guba (1985) ise geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının nitel araştırmanın doğasına uygun bir şekilde iç geçerlik yerine inandırıcılık, dış geçerlik yerine aktarılabilirlik, iç güvenilirlik yerine tutarlılık ve dış güvenilirlik yerine de teyit edilebilirlik kavramları ile açıklamışlardır (Akt., Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 277). Creswell ve Miller (2000) nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan sekiz inanırlık stratejisini uzun süreli katılım ve sürekli gözlem, üçgenleme, akran incelemesi veya sorgulaması, olumsuz durum analizi, araştırmacı ön yargılarının açıklanması, üye kontrolü, zengin ve yoğun betimlemeler ve de dış denetimler olarak sıralamış, nitel araştırmalarda bu stratejilerden en az ikisinin kullanılmasını önermişlerdir.

Bu çalışmada araştırmanın inanırlığını artırmak için katılımcı teyidi, üçgenleme, akran değerlendirme gibi tedbirler alınmıştır.

- Katılımcı Teyidi: Bu kapsamda öncelikle görüşmeler yazılı hâle dönüştürüldükten sonra katılımcılara gönderilerek yorumların doğruluğunu teyit etmeleri istenmiştir. Patton'a göre (2014), katılımcı teyidi katılımcılar için zaman alıcı bir işlem olmasına karşılık sorulan soruların ne kadar doğru olduğuna, katılımcıların bakış açılarının ne kadar doğru yansıtılabildiğine ilişkin araştırmacıya bilgi sunar ve bununla birlikte katılımcıların yeni fikirler ve yorumlar ortaya koymalarına yardımcı olur (ss. 560-561).
- Üçgenleme: Çoklu veri kaynakları kullanılarak yapılan üçgenleme, araştırmacının örneğin gözlem ve mülakat yoluyla elde ettiği verileri karşılaştırması ve sorgulaması anlamına gelmektedir (Merriam, 2015, s. 206). Bu çalışmada alan uzmanları ile yapılan görüşmelerin yanı sıra ilgili konu alanında yapılmış çalışmalar da incelenerek çoklu veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Bununla birlikte katılımcı çeşitlenmesine de gidilmiş, alan uzmanlarının farklı meslek gruplarında olmaları (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman, psikiyatrist, çocuk gelişimi uzmanı, hakim gibi) farklı bakış açılarının yakalanmasında önemli olmuştur.
- Akran/Uzman Değerlendirme: Akran değerlendirmesi, çalışma dışında olan ancak araştırma sürecini bilen bir kişi tarafından araştırma ve veri toplama sürecinin gözden geçirilmesi olarak açıklanır (Creswell & Miller, 2000). Bu çalışmada doktora eğitimine devam eden, diğeri doktora eğitimi sürecini tamamlamış nitel araştırma yöntemlerine hâkim iki araştırmacı tarafından araştırma yönteminin tasarlanması, veri toplama süreci, verilerin analiz edilmesi ve raporlama süreci ile ilgili araştırmacıya geri bildirimde bulunulmuştur.

- Aktarılabirlik: Nicel araştırmaların geçerlik tlerinden biri olan genellenebilirlik, nitel araştırmalarda yerini aktarılabirlik kavramına bırakmıştır. Aktarılabirliği sağlayabilmek için çalışmanın tüm aşamaları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Yine yapılan görüşmeler ile ilgili sık sık doğrudan alıntılara yer verilmiş ve ayrıntılı bir şekilde betimleme yapılmıştır.
- Tutarlılık: Bu stratejide araştırmacının, araştırma sürecinde baştan sona her aşamada yaptığı etkinliklerde tutarlı bir şekilde davranıp davranmadığının ortaya konması istenir ve bu tutarlılığın en çok veri toplama araçlarının hazırlanması, veri toplama süreci ve verilerin analizi sürecinde belirgin olması beklenir (Yıldırım & şimşek, 2016, s. 283). Bu çalışmada hazırlanan görüşme sorularının tüm katılımcılara aynı sırada sorulmasına ve verilerin analizi sırasında da kuramsal çerçeveye tutarlı olmasına zen gösterilmiştir. Sistematiik derleme boyutunda yine incelenecek çalışmalar belirlenen dâhil etme ve hariç tutma kriterlerine göre belirlenmiş olup bu kriterler çalışmada verilmiştir.
- Teyit Edilebilirlik: Araştırmada tutarlılığı sağlayabilmek için görüşme metinleri ve dokümanlar iki farklı araştırmacı tarafından kodlanarak ortak temalar belirlenmeye çalışılmıştır. Kodlayıcılar arasında bir dereceye kadar farklılıkların olması normal kabul edilebilir. Bu alışmada, Miles ve Huberman (1994) modelinde önerilen benzerlik : $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak kodlayıcılar arasındaki güvenirlik analiz edilmiştir (Δ : Güvenirlik katsayısı, C : zerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısı, ∂ : zerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısı). Formülün uygulanması neticesinde kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir. Bu çalışmada da iki kodlayıcının da hesapladığı değerlerin bu kriteri sağladığı grlmştir.

Çok Düzeyli Uygulamaların Geliştirilmesi

Müdahale programı kapsamında birinci ve ikinci düzey uygulamalara ilişkin içerikler oluşturulmuştur. Birinci düzey uygulamalar tüm çocuklara yönelik yapılacak farkındalık çalışmalarını, ikinci düzey uygulamalar ise risk altındaki çocuklara yönelik başa çıkma becerilerini güçlendirici uygulamaları içeren psikoeğitim programını ifade etmektedir.

Birinci düzey uygulamalarla, tüm çocuklara yönelik istismar farkındalığı kazandırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda birinci düzey uygulamalar 7 seansta toplanmış ve içeriğe ilişkin bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Birinci Düzey Uygulamalara İlişkin Eğitim İçerikleri

Seans	İçerik
Seans 1: Günlük Yaşamda Karşılaştığımız Zorluklar	Çocukların, günlük yaşamda karşılaştıkları, kendileri için zorlayıcı ve tehlikeli olabilecek durumlara karşı farkındalık kazanmasını sağlamaya yönelik kazanımları içermektedir.
Seans 2: Çocuk İstismarı (Tanımı ve Türleri)	İstismarı tanımlama, istismar türleri hakkında farkındalık kazanmaya yönelik bilgileri içermektedir.
Seans 3: Duygu Farkındalığı	Öğrencilere, duyguları tanımlayabilme ve duyguların yaşamımızdaki önemini kavrayabilme becerisini kazandırmaya yönelik uygulamaları içermektedir.
Seans 4: Çocuk Hakları	Çocuk haklarına, çocuk haklarının önemine ve çocuk koruma sistemlerine ilişkin bilgileri içermektedir.
Seans 5: Beden Güvenliği Eğitimi	Beden güvenliğini sağlamaya yönelik olup, mahremiyet eğitimi, iyi dokunuş/kötü dokunuş, hayır deme becerileri ve yardım arama davranışına ilişkin kazanımları içermektedir.
Seans 6: Güvenli İnternet Kullanımı	Güvenli internet kullanımı, sanal ortamda karşılaşılabilecek risklere ilişkin bilgiler yer almakta ve konu ile ilgili farkındalık kazandırmak hedeflenmektedir.
Seans 7: Yardım Arama ve Başa Çıkma	Olası istismar durumunda tehditlerle nasıl başa çıkabilecekleri ve kimlerden yardım alabilecekleri konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi hedeflenmektedir.

İkinci düzey uygulamalarda ise fiziksel ve duygusal istismar açısından risk altında bulunan çocuklara yönelik hazırlanan, temelde başa çıkma becerilerini güçlendirmeyi amaçlayan psikoeğitim programı içeriği Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Fiziksel ve Duygusal İstismarı Önlemeye Yönelik BDT Temelli Psikoeğitim Programı

Oturlar	Kazanımlar
1. Oturum: Tanışma ve Grup Kuralları	Tanışma, programın amaçlarının paylaşılması, grup kurallarının belirlenmesi, işleyiş ve süreç hakkında katılımcıların bilgilendirilmesi
2. Oturum: İletişim Becerileri	İletişimde etkili olacak unsurları tanımlayabilme, iletişim engellerini fark edebilme, kendini açma kavramını öğrenme ve iletişimde kullanabilme
3. Oturum: Duygu Tanıma	Duyguları tanımlama, ortaya çıkaran tetikleyicileri fark etme, olumlu ve olumsuz duyguları ayırt edebilme, öfke duygusunu uygun biçimde ifade edebilme
4. Oturum: Zorlayıcı Yaşam Olayları	Günlük yaşamında karşılaştığı olumsuz yaşantıları fark edebilme

Tablo 4 (Devamı)

5. Oturum: Çocuk İstismarının Tanımlanması	Çocuk istismarını ortaya çıkaran unsurları fark edebilme; çocuk istismarını, türlerini ve bileşenlerini belirleyebilme; karşılaşılabilecekleri herhangi bir kötü muamele durumundaki düşüncelerini, tepkilerini ortaya koyabilme.
6. Oturum: Farkındalık	Travmatik olaylar karşısında verilen tepkiler konusunda farkındalık kazanma, istismar durumunda hissedilen duyguları ve düşünceleri fark edebilme
7. Oturum: İstismar ve İstismarla Başa Çıkma Stratejileri	İstismara maruz kalındığında kullanılan başa çıkma stratejilerini tanımlayabilme, kullanılan bu başa çıkma stratejileri arasında işlevsel olanlar ile işlevsel olmayanları ayırt edebilme
8. Oturum: İşlevsel Olmayan Başa Çıkma Yaklaşımları	İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini kullanmasına yol açan olumsuz otomatik düşünceleri ve bilişsel çarpıtmaları tanımlayabilme ve bu olumsuz otomatik düşünceler ile bilişsel çarpıtmaları işlevsel inanç ve düşünceler ile değiştirebilme
9. Oturum: Duygu, Düşünce, Davranış İlişkisi	Duygu, düşünce ve davranışlar arasındaki ilişkiyi kavrama, olumsuz otomatik düşünceler ile bilişsel çarpıtmaların başa çıkma yöntemleri üzerine etkisini anlayabilme
10. Oturum: İşlevsel Başa Çıkma Becerileri Geliştirme-1	İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerinin istismarı sürdürmedeki rolünü kavrayabilme, işlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini alternatif işlevsel stratejilerle değiştirebilme
11. Oturum: İşlevsel Başa Çıkma Becerileri Geliştirme-2	İşlevsel başa çıkma stratejilerinin neler olduğunu kavrayabilme, etkili başa çıkma stratejilerini kullanmanın istismarla başa çıkmadaki rolünü kavrayabilme
12. Oturum: Sonlandırma	Grup sürecine ilişkin değerlendirme yapabilme, grup sürecinde elde ettiği kazanımları ifade edebilme

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

Bu bölümde, araştırma sürecinde psikoeğitim programının içeriğini belirlemeye yönelik yapılan uzman görüşmeleri ve sistematik derlemeye dâhil edilen çalışmalar araştırma soruları bağlamında ayrı ayrı analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar aşağıda raporlaştırılmıştır.

Alan Uzmanları ile Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler iki basamakta ele alınmış olup, ilk olarak çocuk istismarına ilişkin tanımlamalar, istismarın nedenleri ve sonuçları ile çocuk düzeyinde alınması gereken önlemleri kapsayan genel bulgular raporlaştırılmıştır. İkinci olarak hazırlanması planlanan müdahale programlarının içeriğine ilişkin elde edilen bulgular verilmiştir.

Şekil 3. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Kelime Bulutu

Şekil 4’te yapılan görüşmelere ait kelime bulutu verilmiştir. Bununla birlikte alan uzmanlarının yüksek oranda “çocuk” ve “istismar” kelimelerini kullandıkları, “duygusal”, “psikoeğitim”, “farkındalık”, “bilgilendirme”, “müdahale”, “ihmal”, “şiddet”, “iletişim”, “akran”, “mağdur”, “beceri” ve “cinsel” kelimesinin de sık kullanılan kelimeler arasında olduğu görülmektedir.

Araştırma Sorusu 1: Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen görüşme verileri fiziksel ve duygusal istismarı önleme amacını taşıyan çok düzeyli müdahale programı geliştirmede nasıl kullanılabilir?

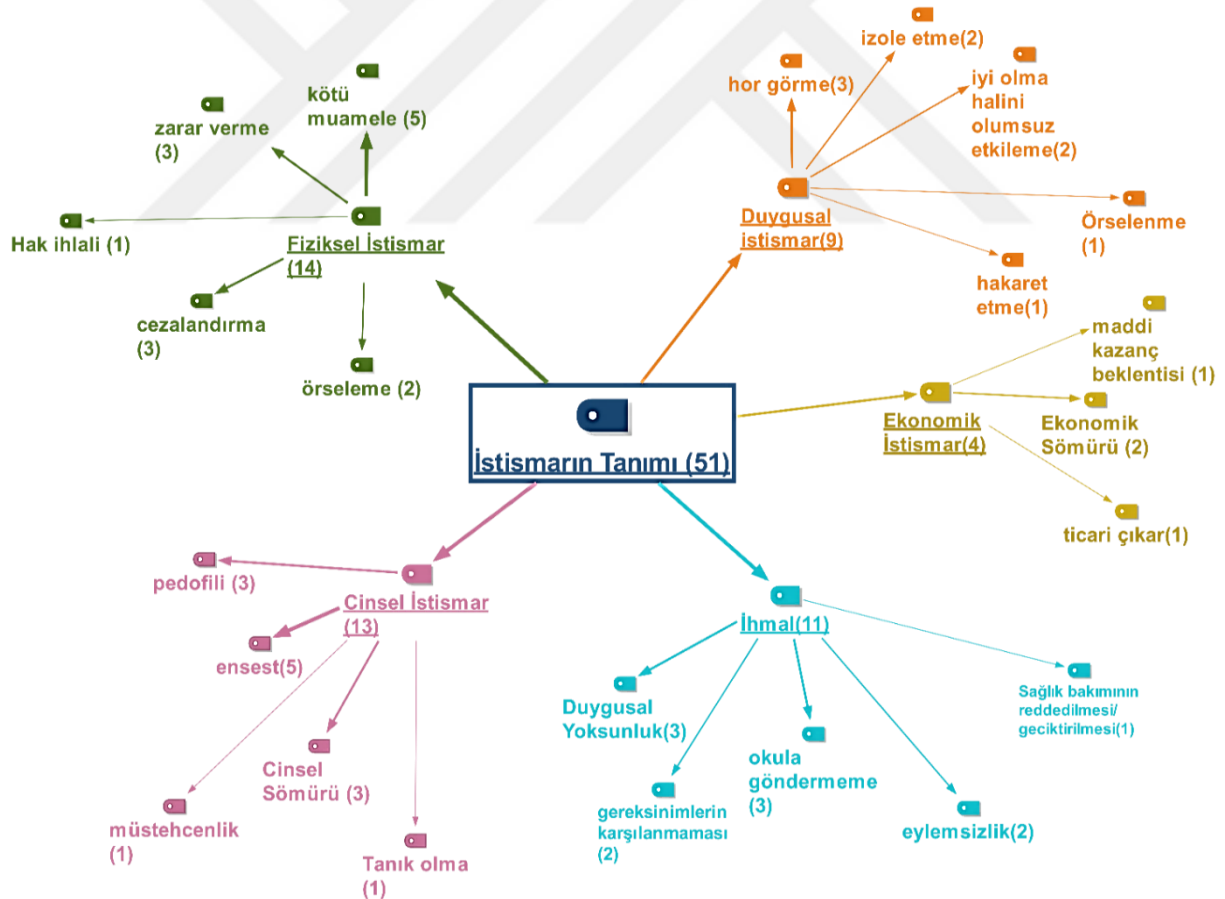
2.1. Alan uzmanlarının çocuk istismarına ve istismarın önlenmesine ilişkin görüşleri nelerdir?

Elde edilen bulgular istismarın tanımı, risk faktörleri, istismarın göstergeleri ve istismarın önlenmesi olmak üzere dört tema altında incelenmiştir.

I. İstismarın Tanımı

İstismarın tanımına ilişkin elde edilen görüşme bulguları fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, ekonomik istismar ve ihmal olmak üzere beş kategoride incelenmiştir. Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen istismarın tanımı temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 4. İstismarın Tanımı Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 5'te görüldüğü gibi alan uzmanlarının istismar tanımlamaları istismarın beş boyutuna işaret etmektedir. Tanımlar içerisinde en fazla tanımlama fiziksel istismara ait olup bunu sırasıyla cinsel istismar, ihmal, duygusal istismar ve ekonomik istismar takip etmektedir. Fiziksel istismar kategorisinde yer alan kodlara bakıldığında fiziksel istismarın en fazla kötü

muamele, cezalandırma ve zarar verme kodlarıyla açıklandığı görülmekte Bununla beraber cinsel istismar kategorisinde en sık tekrarlayan kodların ensest, pedofili ve cinsel sömürü olduğu görülmektedir. Duygusal istismar kategorisinde istismar hor görme, iyi olma hâlini olumsuz etkileme ve izole etme kodları ile ilişkilendirilmiştir. İhmal kategorisinde duygusal yoksunluk, okula göndermeme en fazla tekrarlayan kodlardır. Son olarak ekonomik istismar kategorisinde ekonomik sömürü, maddi kazanç beklentisi ve ticari çıkar kodları bulunmaktadır. Alan uzmanlarının istismar tanımlamalarına ilişkin bilgiler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Alan Uzmanlarının İstismarın Tanımına İlişkin Görüşleri

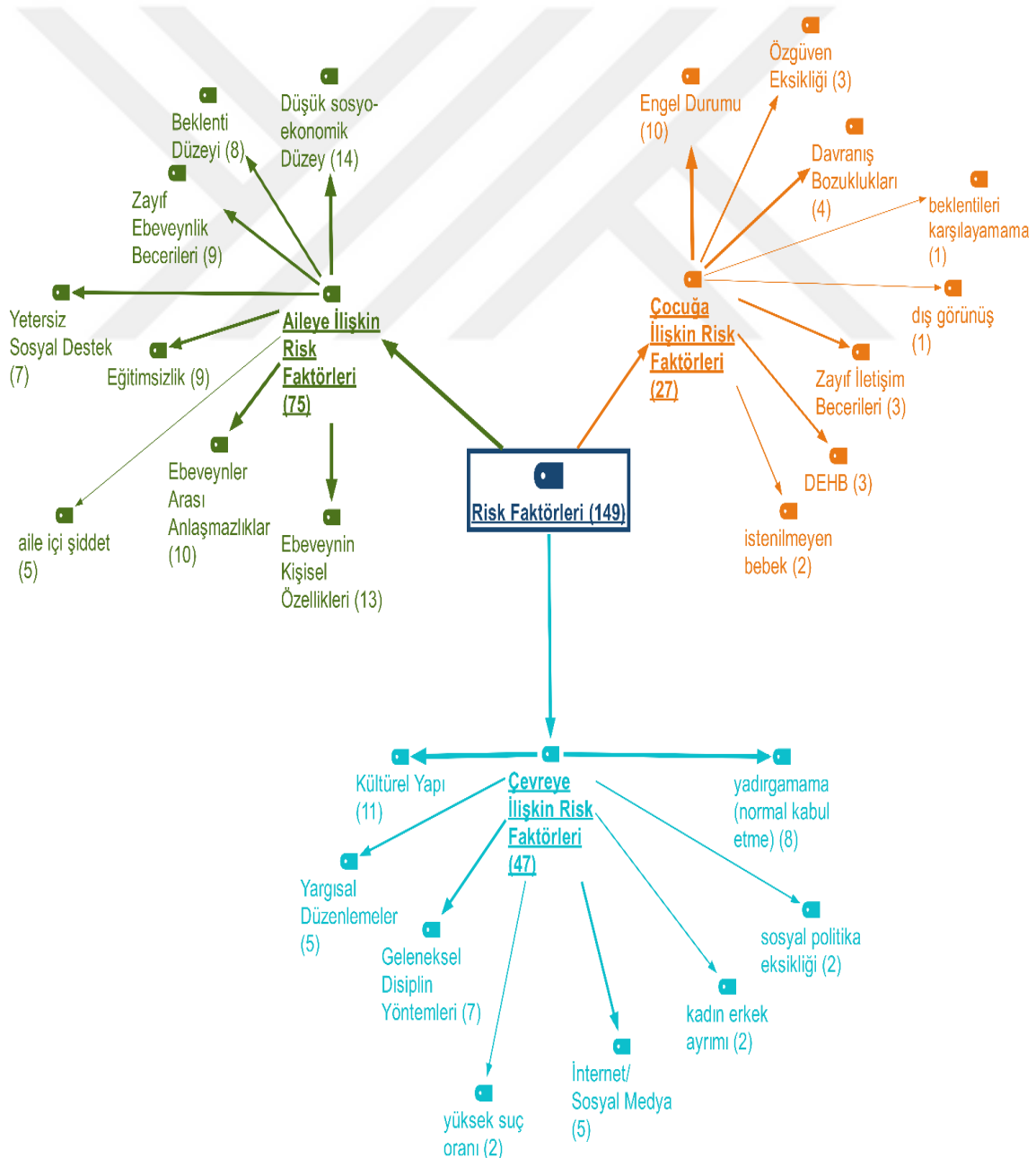
Kategori	Kodlar	Görüşmelerden Alınan İfadeler
Fiziksel İstismar	Cezalandırma	K14- “Yetiştirme tarzları bazen toplumumuzda biliyorsunuz dayak özellikle çocuk yetiştirmede duygusal istismar da aynı ceza kullanımı çok yaygın bunun normal kabul edildiği için ailelerin buna yönelik tavırları da tabii ki de öyle oluyor.”
	Kötü Muamele	K9- “Çocuk istismarı yetişkinlerin bakım verenlerin ya da kurumların yani genel olarak çocuktan sorumlu olan kişi ya da kurumların yapması gerekenleri yapmaması ya da çocuğa yönelik olarak fiziksel duygusal ve cinsel olarak kötü muamelede bulunmaları şeklinde tanımlanabilir.”
	Zarar Verme	K15- “Yani istismar bireyin ihtiyaçlarının hani maddi manevi ihtiyaçlarının karşılanmadığı bilinçli olarak karşılanmadığı ve fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren tüm davranışları istismar olarak tanımlayabiliriz.”
Duygusal İstismar	Hor Görme	K14- “Sadece fiziksel şiddet olmak zorunda değil duygusal anlamda özellikle şiddet de çok yaygın olarak görülüyor aşağılama, hor görme gruptan dışlama bunların hepsi duygusal istismar kapsamında ele alınabilecek şeyler.”
	İzole Etme	K19- “Hakaret, hor görme, arkadaş çevresinden ayırma, okula göndermeme bunların hepsi istismar kapsamında değerlendirebiliriz.”
	İyi Olma Hâlini Olumsuz Etkileme	K12- “İstismara bir tanım getirecek olursam bir kere çocuğun iyi olma hâlini olumsuz etkiliyor.”
	Örselenme	K18- “Ruh görünür bir şey olsaydı herhâlde en çizikli, en yaralı hâlini görürdük ruhun, istismar mağduru çocuklarda. Çok fazla örseleniyorlar.”
Cinsel İstismar	Ensest	K16- “...Demek ki biz bu istismar yerini değiştiremeyiz bu ev olabiliyor okul olabiliyor aile içi ilişkiler olabiliyor ensest davranışlar, eğitimciler, çocukların yatılı eğitim gördüğü kurumlar olabiliyor.”
	Cinsel Sömürü	K5- “18 yaşından küçük herhangi birine daha çok cinsel amaçlı veya duygusal amaçlı veyahut kişisel olarak kendi çıkarı için kullanmayı içeren her türlü faaliyete davranışa çocuk istismarı diyebiliyoruz.”
	Pedofili	K18- “Ciddi bir pedofili grubu var ve bunlar dünyanın her yerinde yaşıyorlar. Bizde toplumsal yapımızdan kaynaklı olarak bu daha gizli. Kimse bu kadar kötülüğü hayal dahi edemez ama bunu her gün çocuklara yaşatanlar var.”
İhmal	Gereksinimlerin Karşılanmaması	K7- “Çocuğun büyüme ve gelişmesi için ihtiyaç duyduğu bütün gereksinimlerden, bakımdan yoksun bırakılmasını çocuk istismarı olarak tanımlayabilirim.”
	Okula Göndermeme	K15- “Kırsal bölgelerde okula gönderilmeyen eğitim alma imkânına sahip olmayan çocuklar Bunlar hem duygusal istismar hem ekonomik istismara açıktır.”
	Eylemsizlik	K16- “En basit tabiriyle yapılması gereken bir şeyi yapmamak ihmal yapılması gereken bir şey yapmak da istismar demek Biz de bunu böyle adlandırır öğrencilere de böyle anlatırız.”
Ekonomik İstismar	Ekonomik Sömürü	K5- “Örneğin bir baba diyelim ki ekonomik olarak kendisini iyi görmeyebilir çocuğu farklı yerlerde çalıştırıp ondan farklı bir ekonomik getiri getirmesini bekleyebilir bu hâli ile ekonomik istismara girebilir.”

Tablo 5'te yer alan tanımlar incelendiğinde çocuk istismarının, daha çok çocukların bakımından sorumlu ve onlar üzerinde otorite sahibi olan yetişkinler tarafından uygulanan, çocukların bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren, iyi olma hâlini olumsuz etkileyen ve çoğunlukla bilinçli olarak yapılan yıkıcı eylemler ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte çocuk üzerinden fayda sağlamayı amaçlayan her türlü ekonomik ve cinsel sömürü de yine istismar olarak tanımlanmıştır.

II. Risk Faktörleri

Yapılan görüşmelerde alan uzmanlarının istismarın oluşmasına zemin hazırlayan risk faktörleri ile ilgili bildirdikleri görüşler üç kategoriye ayrılmış ve risk faktörleri teması çocuğa ilişkin risk faktörleri, aileye ilişkin risk faktörleri ve çevreye ilişkin risk faktörleri kategorileri ile ilişkilendirilmiştir. Risk faktörleri temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 5. Risk Faktörleri Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 6. incelendiğinde görüşmelerde aileden kaynaklanan risk faktörlerine daha çok değinildiği görülmektedir. Aile ilişkin faktörler kategorisinde ebeveynin kişilik özellikleri, ebeveynler arası anlaşmazlıklar, düşük sosyoekonomik düzey, zayıf ebeveynlik becerileri, eğitimsizlik, beklenti düzeyi, yetersiz sosyal destek ve aile içi şiddet kodları; çocuğa ilişkin faktörler kategorisinde engel durumu, davranış bozuklukları, öz güven eksikliği, zayıf iletişim becerileri ve DEHB kodları en sık tekrar eden kodlardır. Çevreye ilişkin faktörle kategorisine bakıldığında ise, kültürel yapı, yadırgamama (normal kabul etme), geleneksel disiplin yöntemleri, yargısal düzenlemeler ve internet/sosyal medya kodlarının sıklıkla tekrar edildiği görülmektedir. Risk faktörleri ile ilgili görüşmelerden alınan örnekler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Alan Uzmanlarının Risk Faktörlerine İlişkin Görüşleri

Kategori	Kodlar	Görüşmelerden Alınan İfadeler
Çocuğa İlişkin Risk Faktörleri	Engel Durumu	K8- “Çocukla alakalı mesela çocuğun fiziksel ya da zihinsel yönden dezavantajlı durumda olması istismarı kolaylaştırıyor.”
	Davranış Bozuklukları	K6- “Özellikle fiziksel ve duygusal istismar için şunu söyleyebilirim davranış problemleri olan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan ya da özel bir takım gereksinimleri olan çocuklar daha fazla özellikle fiziksel ve duygusal istismara maruz kalabiliyorlar.”
	DEHB	K9- “Çocukla ilgili de bazı özellikler belirtiliyor böyle aşırı hareketli olmak Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi ebeveyn çocukla baş edemeyebiliyor ve çocuk istismar ve ihmali ortaya çıkarabiliyor.”
	Öz güven Eksikliği	K5- “Çocuğun kendisi kendi duygu düşüncelerini ifade edemiyorsa etkili bir şekilde iletişim becerilerini ortaya koyamıyorsa öz güvenle ilgili problemleri varsa yani akran baskısından tutun zorbalığa kadar yine farklı istismar türlerine maruz kalabilir.”
Aileye İlişkin Risk Faktörleri	Düşük Sosyo-Ekonomik Düzey	K7- “Günümüzde ekonomik olarak yetersizlik yoksulluk yine bence en önemli nedenlerden bir tanesi. İşsizlik, anne babanın işsiz olması ya da anne baba arasındaki evlilik uyumsuzlukları ya da aralarındaki şiddet de yine muhakkak yine çocuğa ihmal istismar olarak bence yansıyor.”
	Ebeveynin Kişisel Özellikleri	K11- “Anne babanın kişilik özellikleri önemli burada. Benim yaptığım bir çalışmada annelerin bazı duygusal problemlerinin olması kişilik bozukluğu gibi birtakım zorlukların olması fiziksel istismarı artırıcı bir etkendi.”
	Ebeveynler Arası Anlaşmazlıklar	K14- “Aile içi geçimsizlik anne babanın anlaşılamaması gibi durumlar kavgalar direkt çocuklara yansıyor ya da işte erkekte kadına yönelik şiddet kadından da çocuğa yönelik şiddet olarak yine ortaya çıkabiliyor veya duygusal istismar anlamında işte kadın bastırılmış duygularını çocuk üzerinde ortaya çıkarabiliyor.”
	Zayıf Ebeveynlik Becerileri	K14- “Ebeveynlik becerileri zayıf anne babalar çocuklarına karşı fiziksel ve duygusal olarak istismarda bulunabiliyorlar. Anne babadır, kızar, döver anlayışı istismarı normalleştiriyor.”
	Yetersiz Sosyal Destek	K11- “Sosyal destek de çok önemli özellikle genç annelerde tecrübesiz anneler de yeni doğan çocuğa nasıl bakabilecek? Klinikte çalıştığım dönemde o kadar olumsuz durumlarla karşılaştım ki çocuk ağlıyor baş edemiyor tükeniyor anne bir müddet sonra çocuğu yere fırlatıyor ya da çocuğa bebeğe daha sert davranıyor.”

Tablo 6. (Devamı)

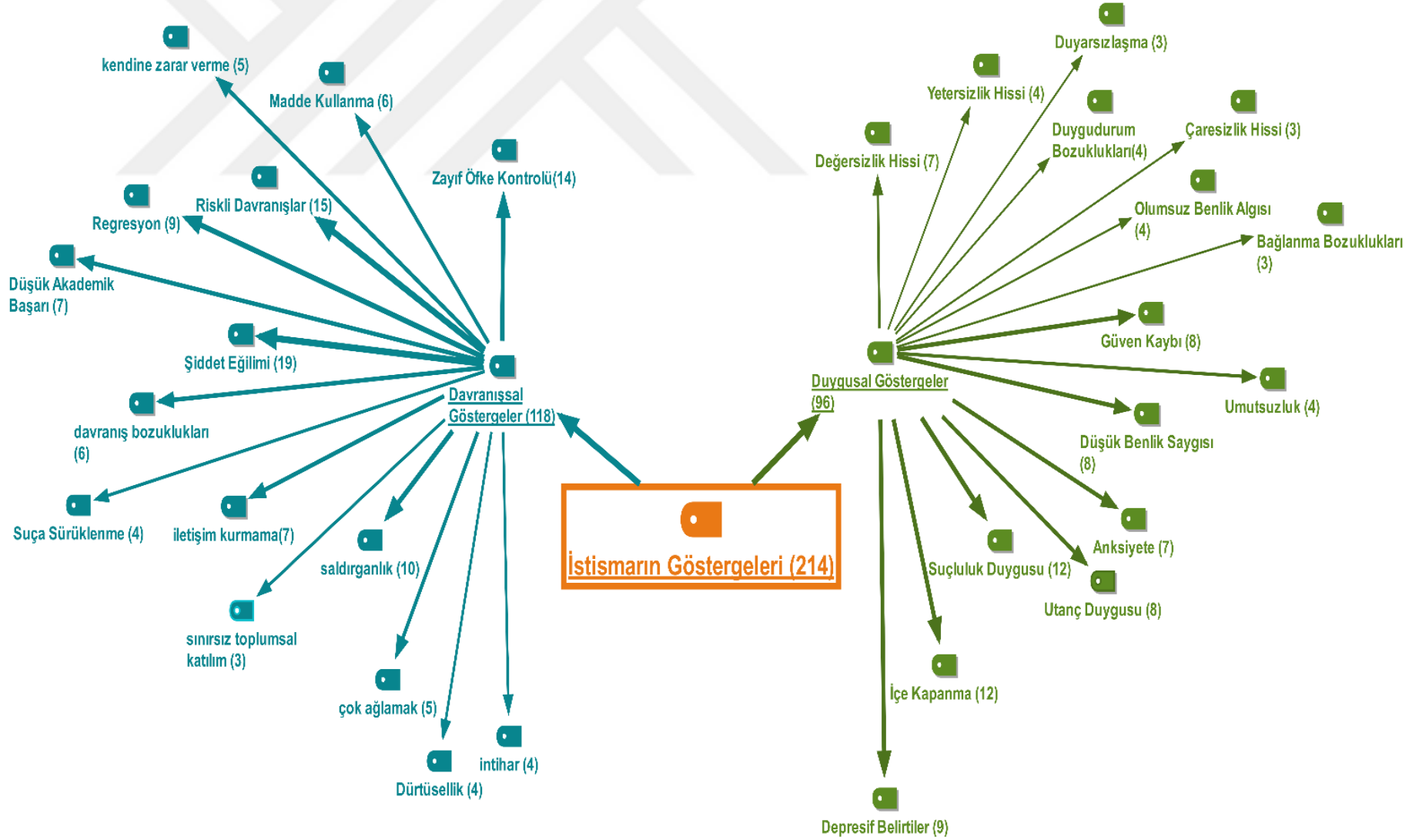
Çevreye İlişkin Faktörler	Kültürel Yapı	K9- “Biliyoruz ki kültürel olarak bazı şiddet davranışları onaylanıyor ya da buna medyadan diğer şeylerden çok fazla maruz kalıyoruz. Tüm bunlar aslında birikimli olarak çocuk istismarı ve ihmalini ortaya çıkarıyor.”
	Geleneksel Disiplin Yöntemleri	K5- ... “Mesela dayak cennetten çıkmadır işte kızını dövmeyen dizini döver bunların hepsi bizim kültürel kodlarımızda birer üye olarak bulunuyor.”
	İnternet/Sosyal Medya	K18- “ABD’de çocuk istismarı ile ilgilenen bir birim var. Çocukların istismar altında oldukları videoları bulup, uluslararası olarak ilgili birimlere iletiliyor, paylaşıyor. Bu dosyadaki fotoğrafları görünce kanım donuyor çünkü bambaşka bir boyut var.”
	Yadırgamama /normal kabul etme	K2- “Amcamdır vurur diyor. Amca baba yarısıdır deniyor ve istismar olarak görülüyor yaptıkları. Öyle ki çocuk defalarca istismara uğruyor ancak anne, çocuk gebe kalıncaya kadar anlamıyor bunu.”

Görüşmelerden elde edilen veriler, istismarın gerçekleşmesinde aile, çocuk ve çevre özelliklerinin önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Ebeveynlik becerileri yetersiz olan anne babaların yaşamlarında işsizlik, yoksulluk, aile içinde yaşadıkları anlaşmazlıklar gibi stres unsurları varsa ve ihtiyaç duydukları sosyal destek sistemlerinden yoksun iseler çocuklarını istismar edebilmektedirler. Bununla birlikte çocukların sahip olduğu bedensel ve zihinsel yetersizlikler, davranış bozuklukları ve aşırı hareketli olma gibi özellikleri ebeveynlerin bu durumla başa çıkmalarını zorlaştırdığından istismar riski artmaktadır. Dayanın gerek ceza gerekse de çocuk eğitiminde kullanılmasının toplum tarafından kabul bir gören bir uygulama olması, dolayısıyla fiziksel istismara zemin hazırladığı yine görüşmelerde üzerinde durulan bir başka risk faktörüdür.

III. İstismarın Göstergeleri

İstismar yaşantısının çocuk üzerindeki etkilerine yönelik belirtilen açıklamalar doğrultusunda istismarın göstergeleri, davranışsal göstergeler ve duygusal göstergeler olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. İstismarın göstergeleri temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 7’ de verilmiştir.

Şekil 6. İstismarın Göstergelerine İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 7. de görüldüğü üzere, davranışsal göstergeler kategorisinde şiddet eğilimi, riskli davranışlar, zayıf öfke kontrolü, saldırganlık, düşük akademik başarı, regresyon, iletişim kuramama, davranış bozuklukları, madde kullanma, kendine zarar verme, intihar, dürtüsellik ve suça sürüklenme en sık tekrar eden kodlardır. Duygusal göstergeler kategorisinde ise suçluluk duygusu, utanç duygusu, düşük benlik saygısı, depresif belirtiler, içe kapanma, güven kaybı, değersizlik hissi, anksiyete, duygu durum bozuklukları, olumsuz benlik algısı, umutsuzluk, bağlanma bozuklukları, çaresizlik hissi ve duyarsızlaşma kodlarının en sık tekrarlayan kodlar olduğu görülmektedir. Alan uzmanlarının istismarın göstergelerine ilişkin görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Alan Uzmanlarının İstismarın Göstergelerine İlişkin Görüşleri

Kategori	Kodlar	Görüşmelerden Alınan İfadeler
Duygusal Göstergeler	İçe Kapanma	K13- “Daha içe kapanık daha az konuşan gruptan kendini daha çok soyutlayan daha izleyici pozisyonunda olup da hani sosyal olarak da etkilenmiş olarak da karşımıza çıkan çocuklar olabiliyor.”
	Suçluluk	K9- “Çocuklar utanç ve suçluluk yaşıyor olabilirler ama ben de çok yaramazlık yaptım ben de takdir alamadım o yüzden böyle yaptı annem babam diye.”
	Duygusu	K19- “Duygusal boyutta zaten genel olarak istismar ve ihmalin çocuğu depresyona sürüklediğini biliyoruz çocuğu içine kapanık hâle getiriyor daha böyle karamsar keşke böyle olmasaydı işte keşke doğmasaydım gibi.”
	Depresif Belirtiler	K11- “Çocukların temel güven duygusu sarsılmış oluyor artık ben bu dünyaya ait güvenli bir ortamda değilim kimseye güvenemem gibi bu bütün ilişkilerini etkiliyor.”
	Güven Kaybı	K9- “Bence istismar ve ihmal ilk olarak benliği zedeliyor yani kişinin selfisi zedelenmiş oluyor çünkü çevresindeki insanların kendisini koşulsuz sevmeyi kendine yeterli hissettirmeyi fark edince kendisi de çaresizlik hissediyor benlik saygısı azalabiliyor.”
	Düşük Benlik Saygısı	K11- “Ben değersizim ben önemsizim ben sevilmiyorum ben bir işe yaramaz bir çocuğum işte anneler diyorlar mesela geri zekâlı mısın keşke seni doğurmasaydım seni doğuracağıma keşke taş doğursaydım inşallah ölürüm de kurtulurum işte bunlar duygusal istismarda annelerinden ve yakınındaki kişilerden çok sık duydukları şeyler.”
	Değersizlik Hissi	
Davranışsal Göstergeler	Şiddet Eğilimi	K7- “Arkadaşlarıyla mesela bir sorun yaşadıkları zaman bunu uygun çözüm yöntemleriyle değil de daha çok sözel olarak fiziksel olarak şiddete başvurarak çözüm buluyor çünkü bu şekilde görüyor ailesinden.”
	Zayıf Öfke Kontrolü	K4- “Fiziksel istismar açısından bakınca çocuk ya sessiz kalır ya da kendisi arkadaşlarına şiddet uygulayabilir. Öfke kontrolü zayıf olabilir. Duygusal istismarda da durum aynı, sessiz kalır içe kapanır ya da başkalarına yansıtır.”
	Saldırganlık	K14- “Nasıl kabul edilebilirim nasıl değer verilebilirimi sorgulamaya başlıyor ya göze girmek için daha çok çalışmaya başlıyor ya da saldırgan davranışlara farklı şekilleri davranış yapılarına kaymaya başlıyor.”
	Regresyon	K16- “Fiziksel istismar mağduru çocuklarda mesela cezaevinden bize gelen çocuklar var onlarla yaptığımız görüşmeler var en çok karşılaştığımız şey ve enürezis ve enkoprezis, idrar ve kaka kaçırma veyahut da çocukların iletişim kuramama bağ kuramama sorunları karşımıza çıkıyor.”
	Davranış Bozuklukları	K5- “Genel olarak hem davranış bozuklukları bağlamında hem iletişim becerileri konusunda az buçuk kendisini gösterebiliyor biz bu ipuçlarından hareketle daha derinlemesine belki görüşmelere ihtiyaç duyabiliyoruz.”

Tablo 7. (Devamı)

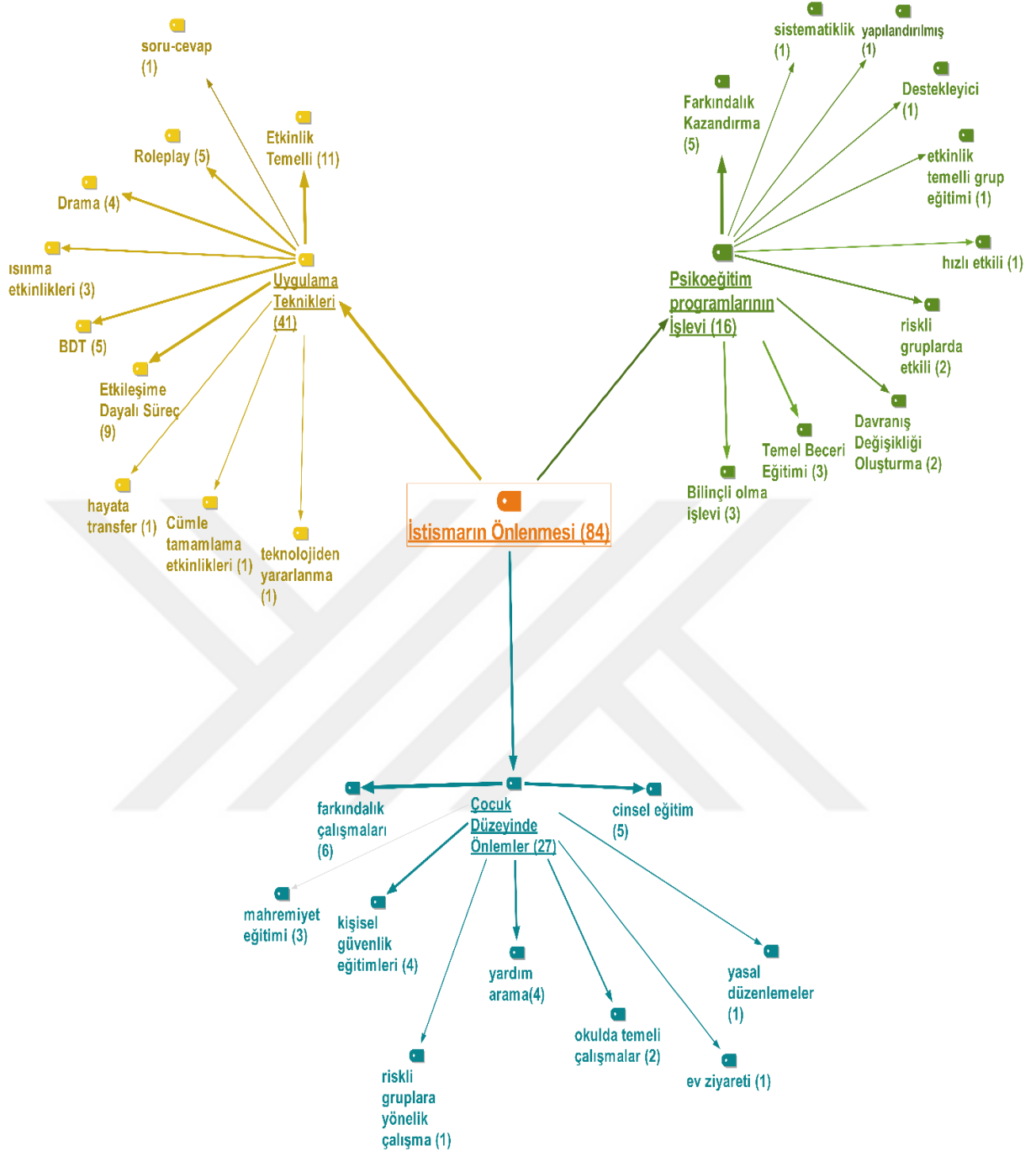
Riskli Davranışlar	K3- “Sigara içerken ya da içkili fotoğraf çektirerek, erken yaşta araba kullanarak, hızlı araba kullanarak işte madde kullanarak ya da arkadaşlarına madde temin ederek kendilerini kabul ettirmeye çalışıyorlar.”
Madde Kullanma	K9- “Çocuk riskli bir akran grubunda ise bu işte alkol kullanma olabilir sigaraya başlama olabilir yani birilerinin takdirini kazanmak için ya da işte kendisinin benlik saygısının artabilmesi için bu tarz akran onaylarına daha fazla ihtiyaç duyabiliyorlar.”

Görüşme bulguları göstermektedir ki istismar yaşantısı, çocukların kendileri ile ilgili olumsuz değerlendirmeler yapmalarına, kendilerini değersiz hissetmelerine, kimi zaman da yaşadıklarının sorumlusu olarak yine kendilerini görmelerine neden olmaktadır. Bu duygularla başa çıkamadıklarında sergiledikleri davranış örüntüleri iki kutupta değerlendirilmektedir. Ya çocuklar içe kapanıp istismarın pasif bir izleyicisi konumuna geçmekte ya da saldırgan davranışlar sergileyerek şiddet döngüsünün sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte görüşmelerde sıklıkla belirtilen bir diğer olgu da çocukların temelde var olan sevgi ihtiyaçlarını karşılayabilmek, kendilerini kabul ettirebilmek için daha fazla riskli davranışlara meyil ettikleridir.

IV. İstismarın Önlenmesi

İstismarın önlenmesi için alınması gereken tedbirler ve yapılabilecek uygulamalar hakkında yapılan uzman görüşmelerinden ele edilen veriler çocuk düzeyinde alınacak önlemler, psikoeğitim programlarının işlevi ve uygulama teknikleri olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. İstismarın önlenmesi temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 8’ de verilmiştir.

Şekil 7. İstismarın Önlenmesi Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 8’de görüldüğü üzere, çocuk düzeyinde alınacak önlemler kategorisinde farkındalık çalışmaları, cinsel eğitim, kişisel güvenlik eğitimleri, yardım arama, mahremiyet eğitimi, okul temelli çalışmalar kodları en sık tekrarlayan kodlardır. Uygulama teknikleri kategorisinde etkinlik temelli, etkileşime dayalı süreç, roleplay, BDT, drama ve ısınma etkinlikleri kodları sıklıkla tekrar etmiştir. Psikoeğitim programının işlevi kategorisinde ise farkındalık kazandırma, temel beceri eğitimi, davranış değişikliği oluşturma, bilinçli olma işlevi ve riskli gruplarda etkili kodlarının yine en fazla yinelenen kodlar oldukları görülmektedir. Alan uzmanlarının istismarın önlenmesine ilişkin görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Alan Uzmanlarının İstismarın Önlenmesine İlişkin Görüşleri

Kategori	Kodlar	Görüşmelerden Alınan İfadeler
Çocuk Düzeyinde Önlemler	Farkındalık Çalışmaları	K8- “İstismarın her boyutu ile alakalı anaokulundan lise düzeyine kadar eğitim verilmeli. Önce bir farkındalık kazandırmak ne olduğunu anlamalarını sağlamak eğitim çok önemli bence. “
	Yardım Arama	K6- “Çocuğa, onu koruyacak haklarını savunacak sağlık ya da adli destek sunacak ya da 183 gibi hatlarınız var bu kurumsal telefon numaralarını, emniyet sosyal hizmetler savcılık nereden destek olacağını özellikle ergenlerimize bildirmemiz gerektiğini düşünüyorum.”
	Kişisel Güvenlik Eğitimleri	K6- “Çocuk açısından hayır deme! Ben bunu birçok yetişkinde de görüyorum hayır diyememek çok ciddi bir problem ülkemizde kadınlar açısından işte mahkemedeki bilirkişi olarak katıldığım durumlarda da bana dur demedi bana hayır demedi hâkim bey deyip bunu savunmada kullanabiliyor fail. Kişisel güvenlik yani doğru dokunma yanlış dokunma kendisini huzursuz eden davranışı ya da işte kötü sır iyi sır yine kendi sosyal hizmet vakalarına baktığımda hep şey olmuş bu ilk olarak sır kötü sır olarak kalmış öğretmek gerek.”
	Okul Temelli Çalışmalar	K8- “Okula başladığı andan itibaren istismarın ne olduğu ile alakalı işte kesinlikle çok sağlam psikoeğitime sağlam tabi tutulmaları gerektiğini düşünüyorum.”
	Mahremiyet Eğitimi	K4- “Çocukta yaklaşık 4 yaş civarında itibaren bir mahremiyet eğitimi bir defa oluşturulması işte özel bölgeler eğitiminin mutlaka oluşturulması gerekir.”
Uygulama Teknikleri	Etkinlik Temelli	K2- “Kesinlikle etkinlik bazlı olmalı. Yani uygulamalar çok olmalı. Biz çocuklara eğitim verirken ki zaten 6 kişilik evleri. Bir evdeki çocukları alıyoruz. Sorularla oyunlarla öğretmeye çalışıyoruz. Tabi burada yaş düzeyi de önemli ama ne olursa olsun etkinlikleri uygulamak çocuklara sorular sormak onları konuşmaya teşvik etmek çok daha fazla işe yarıyor.”
	Etkileşime dayalı süreç	K3- “Karşılıklı etkileşime dayalı bir süreç olmalı. Karşıdaki kitlenin dikkatini toplamak adına etkinlikler yapılmalı.”
	BDT	K9- “BDT Temelli program hazırlanabilir hatta şey için faydalı olabilir gerçekten düşünce hatalarını bulma yani bence çocuklara sen değerlisin senin suçun değil mesajını aktarılabilir.”
	Roleplay	K13- “Roleplayleri ben çok kullanıyorum. Çocuklara da farklı farklı durumlar verip o durumlar üzerinde Hani sen olsaydın ne yapardın ya da sen olsaydın nasıl bir tepki verirdin empati becerisini geliştiriyorsun aynı zamanda.”
	Drama	K5- “Onların durumuna uygun olarak somutlaştırarak daha çok belki drama yoluyla belki canlandırma yoluyla öğretilmesinde fayda olduğunu düşünüyorum.”
Psikoeğitim Programlarının İşlevi	Farkındalık Kazandırma	K12- “Psikoeğitim programlarının çocukların bilgi düzeylerinin artırılması konusunda çok önemli ve etkili olabileceğini söyleyebilirim.”
	Temel Beceri Eğitimi	K4- “Temel beceri eğitimi dediğimiz süreci içeriyor psikoeğitim çocukların da çok ihtiyacı olabilir. Psikoeğitimin yeri önemli çünkü psikoeğitimle biz temel olarak neyi hedefliyoruz? Belli bir gruba spesifik bir konuda yine spesifik becerileri öğretmek suretiyle davranış değişikliği hedefliyoruz.”
	Davranış Değişikliği Oluşturma	K9- “Bunlarla ilgili tartışmalar var ama beceri kazandırmaya yönelik olan sadece böyle bir psikoeğitim programı değil de aynı zamanda neler yapması gerektiğine yönelik bir davranış alternatifleri sunabilen programların daha etkili olabildiği belirtiliyor.”

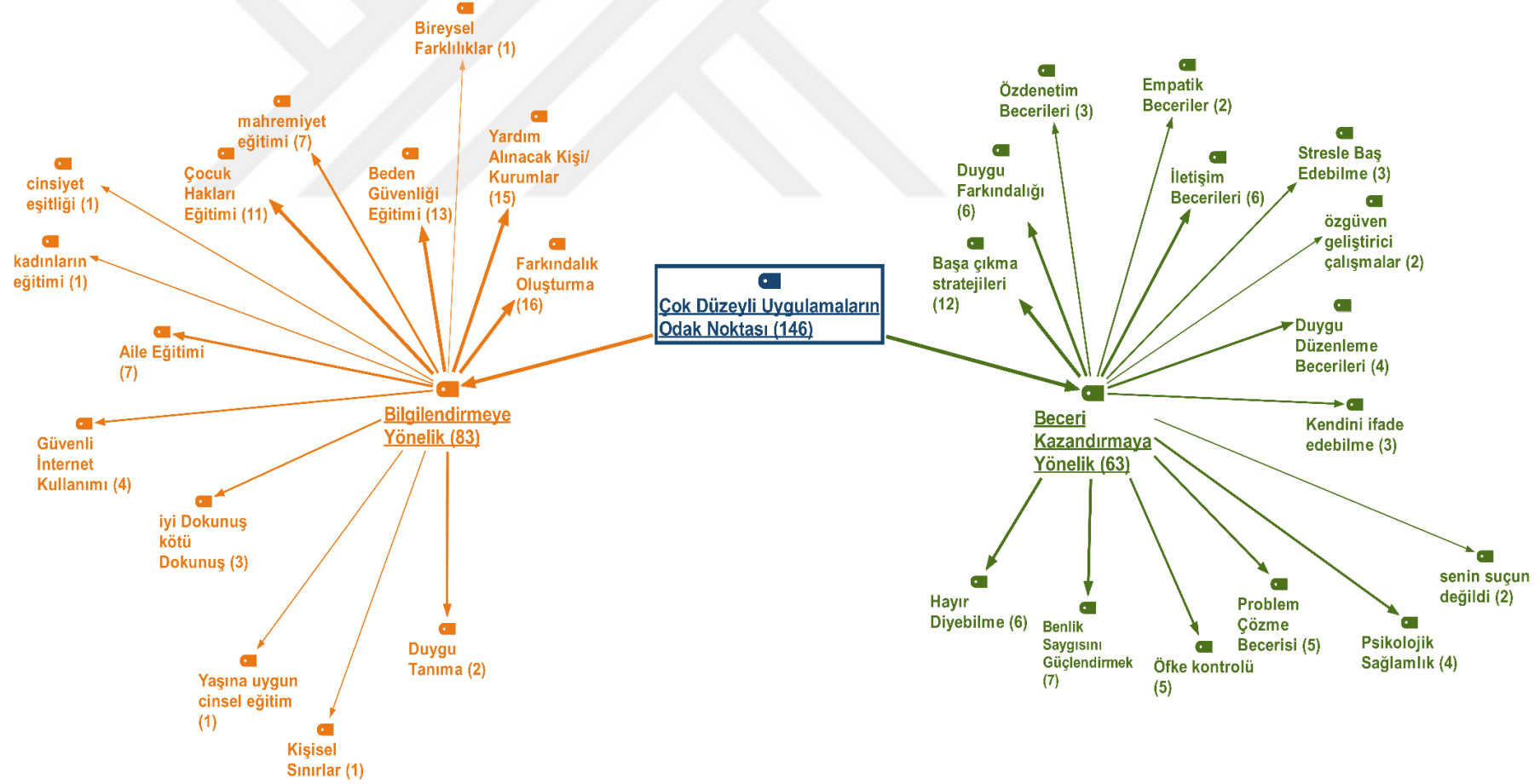
Görüşmelerden elde edilen verilere göre, çocuklarda istismar farkındalığı oluşturmak çocuğun yaşadıklarını anlamlandırabilmesi, eylemlerin normal dışı olduğunu fark edebilmesi bakımından önemlidir. Yapılan görüşmelerde uzmanlar, özellikle çocuklara bedenlerini nasıl

koruyacakları, vücuda dokunmanın kabul edilemeyeceği, kötü muamele ile karşılaştıklarında kimlerden ve hangi kurumlardan yardım alabileceklerinin öğretilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara verilecek bu eğitimlerde aileler kadar okulların da sorumlulukları olduğuna dikkati çekmiş, okul temelli farkındalık çalışmalarının tüm eğitim kademelerinde yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Sistematik ve yapılandırılmış olma özelliği taşıyan psikoeğitim programları ile çocuklara istismardan korunmaya katkı sağlayacak temel becerilerin kazandırılabilmesi ve bilginin yanı sıra çocuğa işlevsel davranış alternatiflerinin sunulabilmesi yine uzmanlar tarafından ifade edilmiştir. Eğitim sürecinde ise yalnızca bilgi vermeye yönelik değil, öğrencilerin süreçte aktif oldukları, tartışma, drama, ev ödevlerinin kullanılması gibi etkinlik temelli uygulamaların yer alması gerektiğini vurgulamışlardır.

2.2. Alan uzmanları ile gerçekleştirilen mülakat verilerine göre duygusal ve fiziksel istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programı hangi uygulamaları içermelidir?

Yapılan görüşmelerde psikoeğitim programının içeriğine ilişkin alan uzmanlarının belirttikleri görüşler çok düzeyli uygulamaların odak noktası teması altında bilgilendirmeye yönelik ve beceri kazandırmaya yönelik kategorileri bağlamında incelenmiştir. Çok düzeyli uygulamaların odak noktası temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 8. Çok Düzeyli Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 9 incelendiğinde bilgilendirmeye yönelik kategorisinde farkındalık oluşturma, yardım alınacak kurumlar, beden güvenliği eğitimi, çocuk hakları eğitimi, aile eğitimi, mahremiyet eğitimi, güvenli internet kullanımı ve iyi dokunuş kötü dokunuş kodları en sık tekrar eden kodlardır. Beceri kazandırmaya yönelik kategorisinde ise başa çıkma stratejileri, benlik saygısını güçlendirmek, duygu farkındalığı, iletişim becerileri, hayır diyebilme, öfke kontrolü, problem çözme becerisi, psikolojik sağlamlık, duygu düzenleme becerileri, özdenetim becerileri ve kendini ifade edebilme kodlarının en sık tekrarlayan kodlar oldukları görülmektedir. Alan uzmanlarının çok düzeyli uygulamaların odak noktası temasına ilişkin görüşleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Alan Uzmanlarının Çok Düzeyli Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Görüşleri

Kategori	Kodlar	Görüşmelerden Alınan İfadeler
Bilgi Vermeye Yönelik	Farkındalık Oluşturma	K1- “Psikoeğitim programı farkındalık ve baş etme stratejileri üzerinde odaklanmalı.”
	Beden Güvenliği Eğitimi	K7- “Çocuk açısından çocuk kendi bedeni nasıl korur, yabancılarla olan sınırı nasıl oluşturur bu gibi konular ya da özel bölgeler gibi konuları çocuklara öğretmek gerekiyor.”
	Çocuk Hakları Eğitimi	K12- “Çocuğu aslında kendi hakları konusunda bilinçlendirmek gerekiyor bence bu şekilde hakların var kimse senin bedenine dokunamaz kimse senin ruhsal bütünlüğüne zarar veremez çocuğun anlayabileceği düzeyde hakları ile ilgili bilgilendirmek gerekiyor.”
	Güvenli İnternet Kullanımı	K18- “...İnternette bilmediğin sitelere girme, çok hesap açıp kontrol edemeyebilirsin, başkaları kullanırsa zarar görebilirsin gibi hatırlatmalar faydalı olur.”
	Duyguları Tanıma	K13- “Duygu eğitimi çok önemli önce duygularla Biz duyguları toplumu olarak da çok az kullanıyoruz ne istediğimizi bilmiyoruz O yüzden de uygun tepkide geliştiremiyoruz.”
	Başa çıkma Stratejileri	K4- “Odak noktası ne olmalı temelde farkındalık ve başa çıkma yaklaşımlarının güçlendirilmesi olmalı bence eğer çocuk temelli gidiliyorsa eğer çünkü ilk üç düzeyde çocuk var malum e o zaman da mutlaka çocuklarda bir farkındalık oluşturmak ikincisi de başa çıkma yaklaşımlarını güçlendiren süreçlerin o da alınması sanki gerekli gibi.”
	Benlik Saygısını Güçlendirme	K7- “Beden imajı, beden saygısının yükseltilmesine yönelik mesela kendi bedeninin saygınlığı bir birey olarak sevmeye ve sayılmaya değer olduğunun farkına vardıracak özetle temada bu olacak tabi amaç çocukların bedeninin kıymetli olduğu, değerli olduğu duygusunu verecek programlar olabilir.”
Beceri Kazandırmaya Yönelik	Duygu Düzenleme Becerileri	K14- “Duygu düzenleme becerileri olabilir belki hani çocuklara yönelik o an yaşadığı mesela korku duygusuyla nasıl başa çıkabilir çaresizlik duygusu ile nasıl baş edebilir üzüntü hâliyle nasıl baş edebilir.”
	Hayır Diyebilme	K6- “İstemediğin bir şey olduğunda nasıl durdurabilirsiniz nasıl hayır diyebilirsin diğer çocuklarının sıkıntı yaşadığı noktalarda tespit edip oradan başlamak gerekiyor bir tek bu iyi dokunuş kötü dokunuş yeterli değil çünkü hayır demiyorsa bu bilgiye sahip olması zaten uygulamasını engelleyecek.”
	Problem Çözme Becerisi	K12- “Çocuğun problem çözme becerilerinin de geliştirilmesi gerekir bu çocuklar çünkü bu noktada eksikler problem çözebilen bir çocuk yani risk altında ise illaki buna çözüm aramak için ne yapacaktır birilerine danışacaktır yardım isteyecektir.”
	Psikolojik Sağlamlık	K13- “Çocuğun karşılaştığı yaşamsal zorluklarla mücadele edebilecek seviyeye gelebilecek şekilde güçlü bir yapıya sahip olmasını desteklemek aslında önemli.”

Tablo 9. *(Devamı)*

İletişim Becerileri	K5- “Mutlaka işin içerisinde iletişim becerilerinin olması gerektiğini düşünüyorum Her ne kadar istismarı anlatıyor olsak da iletişim becerileri iyi olmayan çocuklar daha çok zorba oluyor mağdur oluyor istismarcı oluyor.”
Öfke Kontrolü	K3- “İkinci düzeyde öfke denetimi, onlara asıl güçlü insanlar öfkelenmek yerine şu sihirli teknikleri kullanırlar diyoruz. Öfkeyi çalışırken yapışkan kâğıtlara en son hangi zaman öfkelenildiğini yazmasını istiyoruz. Üzerinde hırka kapşollü bir şey varsa yapıştırıyoruz ve hırkayı çıkarmasını istiyoruz. Öfkeyi de bu hırka gibi üzerinden çıkarabilirsin mesajını veriyoruz.”

Yapılan görüşmelerde alan uzmanları çok düzeyli uygulamalar bağlamında çocuklara, çocuk olarak haklarının neler olduğu, kişisel sınırlarını ve güvenliklerini nasıl korumaları gerektiği, duygularını tanımayı ve nasıl uygun tepkiler verebileceklerini, siber risklerin neler olduğu ve bu risklerden kendilerini nasıl koruyabileceklerini öğretmenin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı şekilde çocuklara hayır diyebilme becerisinin kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan kod bulutu Şekil 10'da verilmiştir.

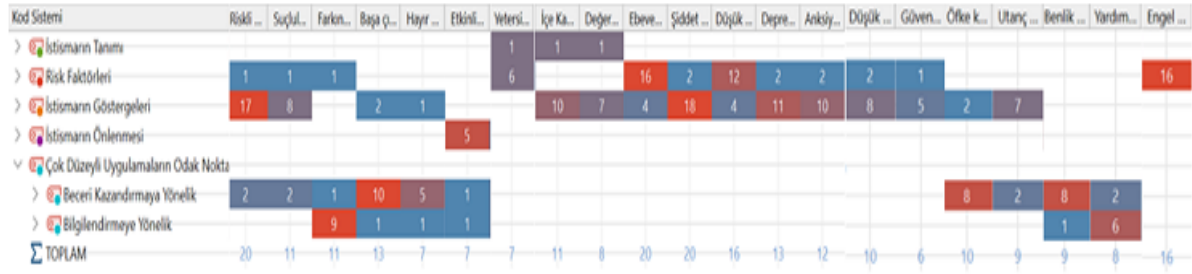
Şekil 9. Görüşmelerden Elde Edilen Verilere İlişkin Kod Bulutu

Şekil 10 incelendiğinde yapılan analiz sonuçlarında “şiddet eğilimi” kodunun en yüksek frekansa sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte “farkındalık oluşturma”, “ebeveynin kişisel özellikleri”, “beden güvenliği eğitimi”, yardım alınacak kişi/kurumlar”, “riskli

davranışlar”, “düşük sosyoekonomik düzey”, “çocuk hakları eğitimi” ve “başa çıkma stratejileri” kodlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Şekil 10. Görüşmelere İlişkin Kod İlişki Matrisi

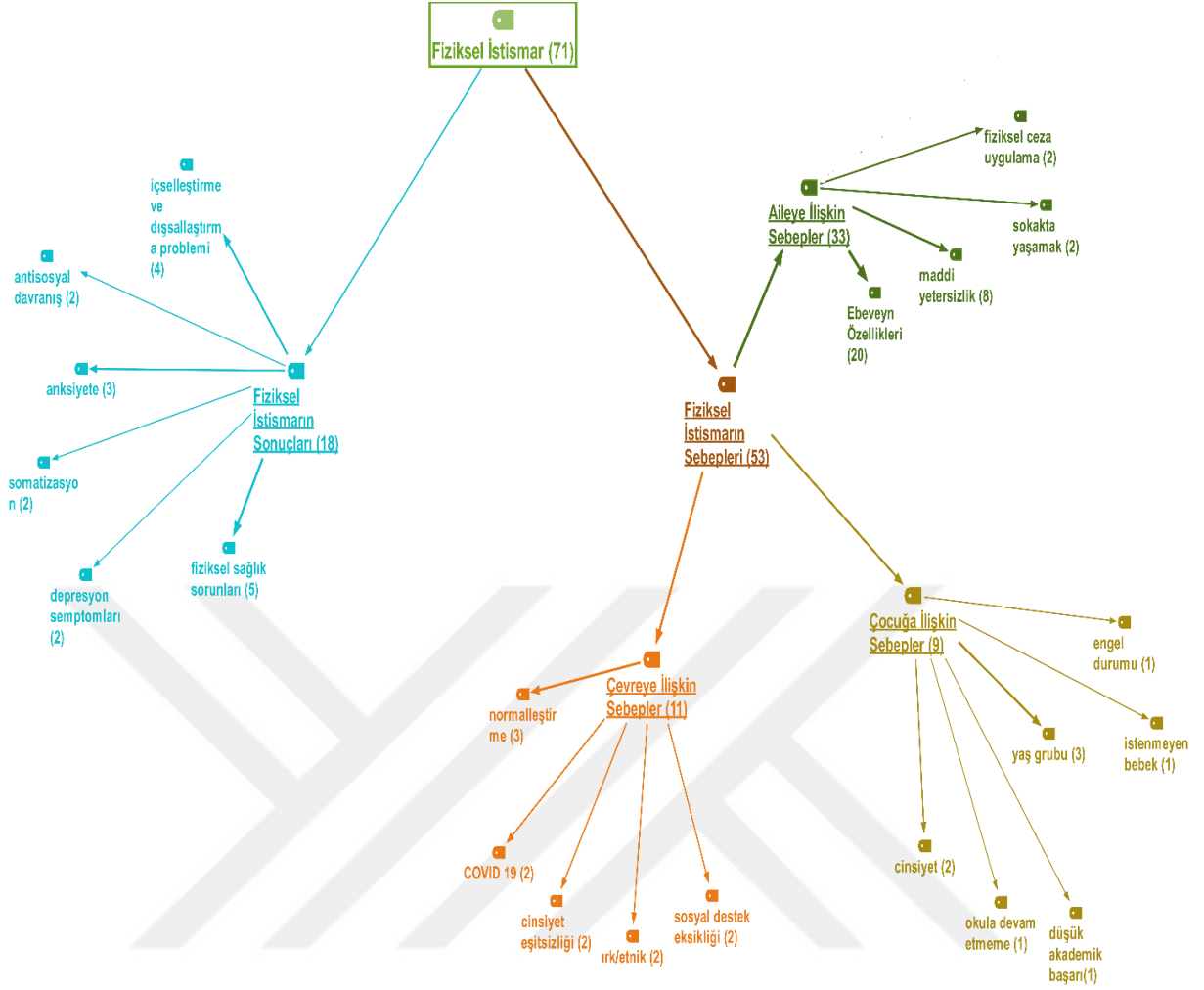

Şekil 11’ de verilen kod ilişkileri tarayıcısı sonuçlarında görüldüğü üzere, ilgili matriste kodların sayısı görüşmelerde bu kodların tek tek ve birlikte ne kadar sıklıkla kullanıldığını göstermektedir. Kodlar arası sıklık korelasyonu sonuçları olarak da adlandırılabilir. Şekil incelendiğinde istismarın göstergelerinin en fazla şiddet eğilimi ve riskli davranışlar kodlarıyla; risk faktörlerinin en fazla ebeveyn özellikleri ve engel durumu ile, çok düzeyli uygulamaların odak noktasının ise farkındalık oluşturma, başa çıkma becerileri, benlik saygısı, yardım arama ve öfke kontrolü kodları ile açıklandığı görülmektedir.

Sistematiik Derlemeye Dâhil Edilen Çalışmalardan Elde Edilen Bulgular

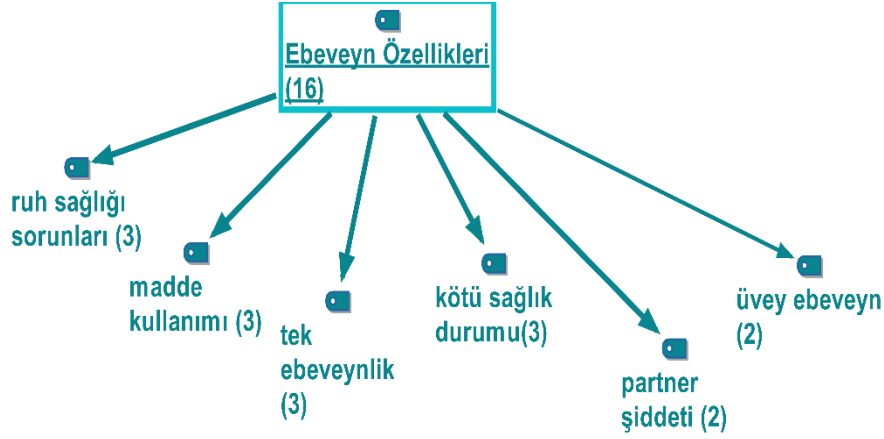
İncelen çalışmalar, çocuk istismarına ilişkin genel bulgular ile istismarın önlenmesi bağlamında iki kısımda ele alınmıştır.

Şekil 12. Fiziksel İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 13’de görüldüğü gibi istismarın sonuçları kategorisinde en sık tekrarlayan kodların fiziksel sağlık sorunları, içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri, anksiyete, depresyon, somatizasyon ve antisosyal davranışlar olduğu görülmektedir. İstismarın nedenleri ise çocuk, aile ve çevre bağlamında incelenmiştir. Çocuğa ilişkin sebeplere bakıldığında, yaş grubu, cinsiyet, engel durumu, istenmeyen bebek, okula devam etmeme ve düşük akademik başarı kodlarının yer aldığı görülmektedir. Çevreye ilişkin sebeplerin normalleştirme, COVID-19, cinsiyet eşitsizliği, ırk/etnik ve sosyal destek eksikliği olduğu; aileye ilişkin sebeplerin ise maddi yetersizlikler, sokakta yaşama, fiziksel ceza uygulama ve ebeveyn özellikleri olduğu görülmektedir. İstismar açısından risk taşıyan ebeveyn özellikleri ise Şekil 14’de verilmiştir.

Şekil 13. Ebeveyn Özellikleri

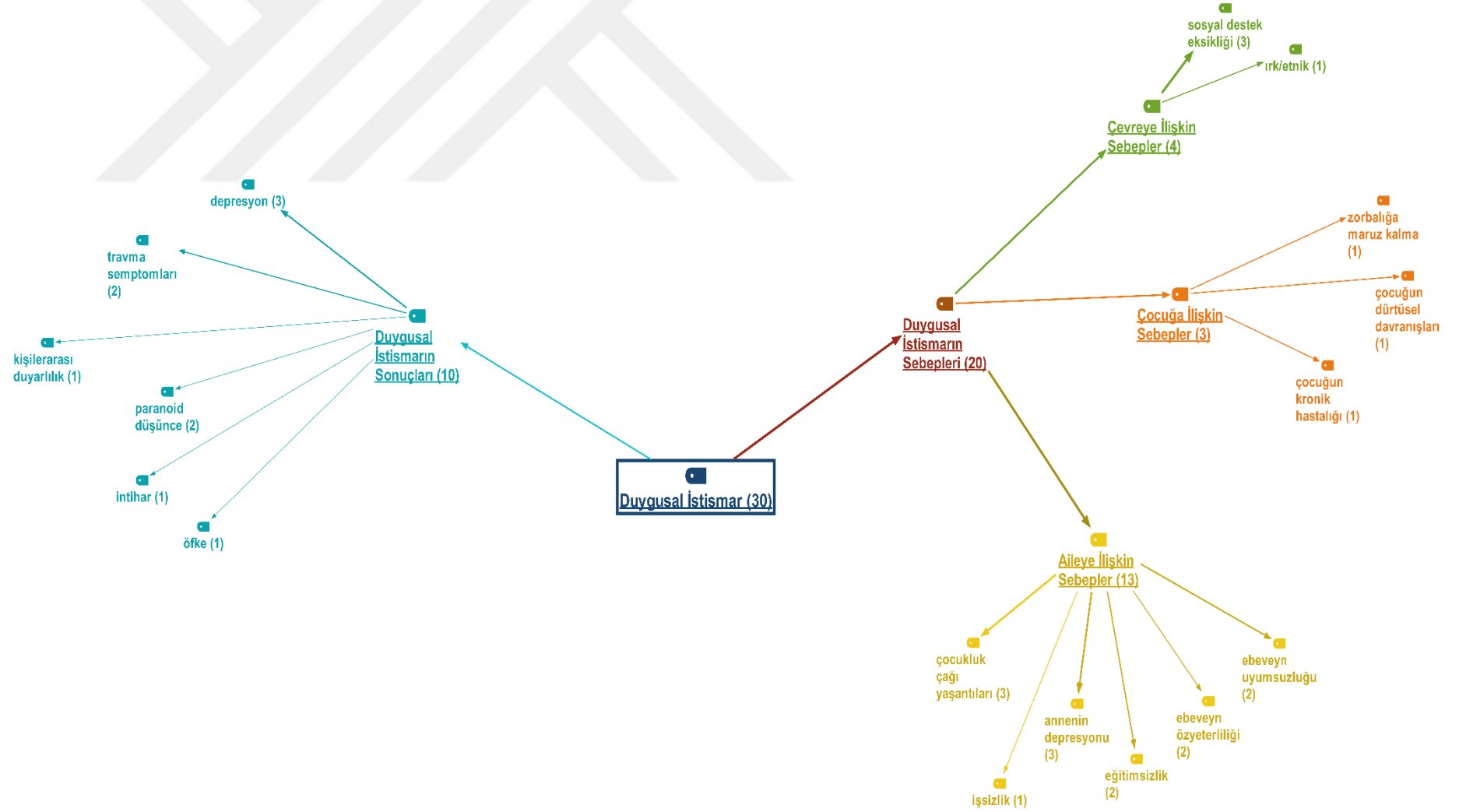

Şekil 14 incelendiğinde istismar riskini artıran ebeveyn özelliklerinin ruh sağlığı sorunları, madde kullanımı, tek ebeveynlik, kötü sağlık durumu, partner şiddeti, üvey ebeveyn kodları ile sıklıkla ilişkilendirildiği görülmektedir.

2. Duygusal İstismar

Duygusal çocuk istismarını konu edinen çalışmalar istismarın nedenleri ve sonuçları doğrultusunda incelenmiş olup belirlenen duygusal istismar teması, duygusal istismarın sebepleri ve duygusal istismarın sonuçları kategorileriyle açıklanmıştır. Duygusal istismar temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 15’de verilmiştir.

Şekil 14. Duygusal İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

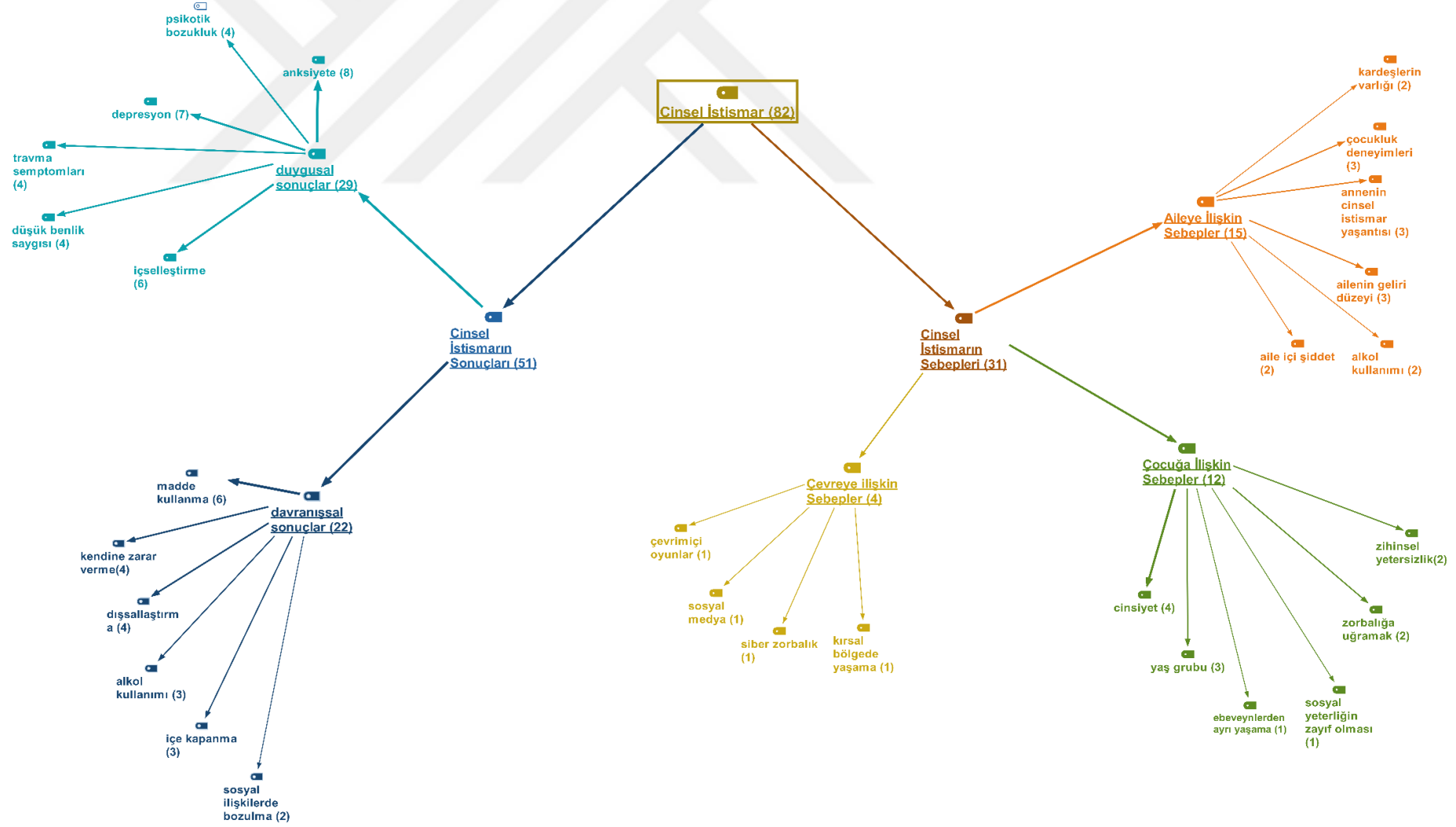

Şekil 15’de görüldüğü gibi duygusal istismarın nedenleri çocuk, aile ve çevre bağlamında incelenmiştir. Çocuğa ilişkin sebepler çocuğun kronik hastalığı, çocuğun dürtüsel davranışları ve zorbalığa maruz kalma kodları ile ilişkilendirilirken, aileye ilişkin sebepler çocukluk çağı yaşantıları, annenin depresyonu, ebeveyn uyumsuzluğu, ebeveyn özyeterliliği, eğitimsizlik ve işsizlik kodları ile açıklanmıştır. Çevreye ilişkin sebeplere bakıldığında ise sosyal destek eksikliğinin yanı sıra ırk/etnik kodunun da yer aldığı görülmektedir. Duygusal istismarın sonuçları ise depresyon, travma semptomları, paranoid düşünce, intihar, öfke ve kişilerarası duyarlılık kodları ile açıklanmaktadır.

3. Cinsel İstismar

Cinsel çocuk istismarını konu edinen çalışmalar istismarın nedenleri ve sonuçları doğrultusunda incelenmiş olup belirlenen cinsel istismar teması, cinsel istismarın sebepleri ve cinsel istismarın sonuçları kategorileriyle açıklanmıştır. Cinsel istismar temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 16’da verilmiştir.

Şekil 15. Cinsel İstismar Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

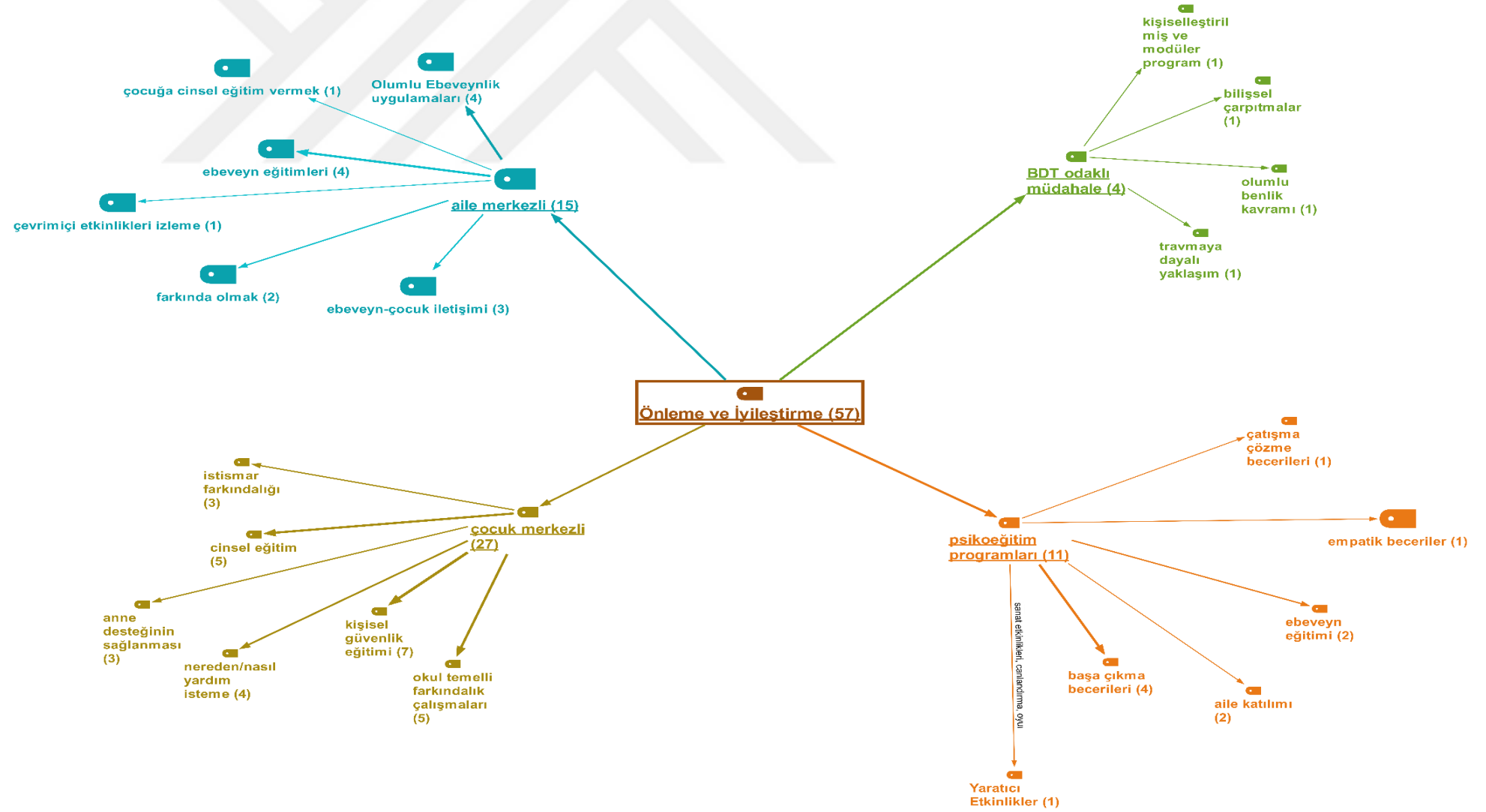
Şekil 16’da görüldüğü gibi cinsel istismarın sebepleri çocuğa, aileye ve çevreye ilişkin faktörler bağlamında incelenmiştir. Çocuğa ilişkin faktörlerde cinsiyet, yaş grubu, zihinsel yetersizlik, zorbalığa uğramak, sosyal yeterliğin zayıf olması ve ebeveynlerden ayrı yaşama kodlarının yer aldığı görülmektedir. Aileye ilişkin sebepler ailenin gelir düzeyi, çocukluk deneyimleri, annenin istismar yaşantısı, kardeşlerin varlığı, aile içi şiddet ve alkol kullanımı kodları ile açıklanmaktadır. Çevreye ilişkin sebeplerin ise çevrim içi oyunlar, sosyal medya, kırsal alanda yaşama ve siber zorbalık kodları ile açıklandığı görülmektedir.

İstismarın sonuçları, etkileri bakımından duygusal ve davranışsal sonuçlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Duygusal sonuçlara bakıldığında anksiyete, depresyon, içselleştirme, psikotik bozukluk, travma semptomları ve düşük benlik saygısı kodları yer almaktadır. İstismarın davranışsal sonuçlarında ise madde kullanma, kendine zarar verme, dışsallaştırma, alkol kullanımı, içe kapanma ve sosyal ilişkilerde bozulma kodları en sık tekrarlayan kodlardır.

2.2. *Çocuk istismarı ile ilgili yapılan yayınlardan elde edilen verilere göre duygusal ve fiziksel istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programı hangi uygulamaları içermelidir?*

Sistematiik derlemeye dâhil edilen yayınlardan istismarın önlenmesine ilişkin elde edilen veriler önleme ve iyileştirme teması altında çocuk merkezli, aile merkezli, BDT odaklı müdahale ve psikoeğitim programları olmak üzere dört kategoride değerlendirilmiştir. Önleme ve iyileştirme temasına ilişkin hiyerarşik kod alt modeli Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 16. Önleme ve İyileştirme Temasına İlişkin Hiyerarşik Kod Alt Modeli

Şekil 17’de görüldüğü üzere, çocuk merkezli kategorisinde kişisel güvenlik eğitimi, okul temelli farkındalık çalışmaları, cinsel eğitim, nereden/nasıl yardım isteme, anne desteğinin sağlanması ve istismar farkındalığı kodları en sık tekrar eden kodlardır. Aile merkezli önleme uygulamalarına bakıldığında ebeveyn eğitimleri, olumlu ebeveynlik uygulamaları, ebeveyn-çocuk iletişimi, farkında olmak, çocuğa cinsel eğitim vermek ve çevrim içi etkinlikleri izleme kodlarının yer aldığı görülmektedir. Psikoeğitim programları kategorisinde başa çıkma becerileri, ebeveyn eğitimi, aile katılımı, empatik beceriler, çatışma çözme becerileri ve yaratıcı etkinlikler kodları yer almaktadır. Son olarak BDT odaklı müdahalelerin travmaya dayalı yaklaşım, bilişsel çarpıtmalar, olumlu benlik kavramı ile kişiselleştirilmiş ve modüler program kodları ile açıklandığı görülmektedir.

Şekil 18. Yayınlara İlişkin Kod İlişki Matrisi

Kod Sistemi	madde...	depres...	fiziksel...	anksiy...	alkol k...	içselleş...	ebeve...	dışsal...	obsesy...	paran...	kişisel ...	cinsel ...	okul te...	çevrim...	sosyal ...	ailenin...	anksiy...	intihar ...	saldırg...	öfke
▼ Cinsel İstismar																				
> Cinsel İstismarın Sebepleri						2	1	1						1	1	1				
> Cinsel İstismarın Sonuçları	4	2	2	2	1	5	2	2	2	1							7	4	4	4
▼ Duygusal İstismar																				
> Duygusal İstismarın Sebepleri																				
> Duygusal İstismarın Sonuçları	1	2	2	1	1				1	2										
▼ Fiziksel İstismar																				
> Fiziksel İstismarın Sebepleri																				
> Fiziksel İstismarın Sonuçları	3	2	1	2	2															
▼ Önleme ve İyileştirme																				
> aile merkezli											1	1								
> çocuk merkezli											4	1	1							
> BDT odaklı müdahale																				
> psikoeğitim programları													1							
Σ TOPLAM	8	6	5	5	4	7	3	3	3	3	5	2	2	1	1	1	7	4	4	4

Şekil 19’da görülen kod ilişkileri matrisinde birbiri ile ilişkili olan kodlara yer verilmiştir. Şekil incelendiğinde madde kullanmanın istismarın her üç türü ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yine depresyon, fiziksel sağlık problemleri, anksiyete ve alkol kullanma kodları, fiziksel, duygusal ve cinsel istismarın sonuçları ile ilişkilidir. Kişisel güvenlik eğitimlerinin ve cinsel eğitimin hem çocuk merkezli hem de aile merkezli önleme çalışmalarında ele alınabileceği ilgili matristen çıkarılabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tartışma ve Sonuç

Araştırma Sorusu: “Alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen mülakat verileri ile sistematik derleme sonucu elde edilen veriler, fiziksel ve duygusal istismarı önleme amacını taşıyan öğrenci odaklı çok düzeyli müdahale programını geliştirmede nasıl yardımcı olur?” sorusuna ilişkin bulguların tartışılması

Araştırma sürecinde yukarıda verilen soru doğrultusunda fiziksel ve duygusal istismarın önlenmesi için geliştirilen çok düzeyli müdahale programının içeriğini oluşturmada, disiplinler arası bir yaklaşım sergilenerek farklı meslek gruplarından olup çocuk istismarı ile çalışan uzmanların görüşlerine başvurulmuş ve bununla birlikte çocuk istismarı ile ilgili son 10 yılda yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda ilgili alanyazın bağlamında tartışılmıştır.

İstismarın Tanımına İlişkin Bulguların Tartışılması

Aanyazındayer alan çocuk istismarı tanımları incelendiğinde, kabul edilemez çocuk yetiştirme biçimlerinin neler olduğu konusunda uzlaşıya varılamamış olması, kültürel farklılıklar, kötü muamelenin çocuğun yaşı, cinsiyeti, istismarcı ile olan ilişkisine bağlı olarak anlam kazanması, disiplinler arası fikir birliğinin olmaması gibi nedenlerle istismarın genel ve operasyonel bir tanımının yapılmasının zorlaştığı görülmektedir (Türkkan, 2022). Ancak çocuklara yönelik kötü muamelenin önlenmesi, alınacak tedbirlerin belirlenebilmesi için çocuk istismarı olarak nitelendirilebilecek eylemlerin çerçevesinin çizilmesi, çocuklar üzerinde bıraktığı etkilerin neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklanabilmesi gereklidir. Bu bağlamda istismarın tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma bulgularına göre çocuk istismarı, daha çok çocukların bakımından sorumlu ve onlar üzerinde otorite sahibi olan yetişkinler tarafından uygulanan, çocukların bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren, iyi olma hâlini olumsuz etkileyen ve çoğunlukla bilinçli olarak yapılan yıkıcı eylemler ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte çocuk üzerinden fayda sağlamayı amaçlayan her türlü ekonomik ve cinsel sömürü de yine istismar olarak tanımlanmıştır. Alanyazında çocuk istismarına ilişkin en kapsamlı tanımlardan biri olarak Dünya Sağlık Örgütü’nün çocuk istismarı tanımını gösterebiliriz. Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarını, 18 yaşından küçük çocukların sağlığını, hayata kalmasını, gelişimini, onurunu olumsuz etkileyen

her türlü fiziksel / duygusal /cinsel istismar ve ihmal ile ticari sömürüyü içeren kötü muamele olarak tanımlar.

İstismarın Risk Faktörlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle istismara ilişkin risk faktörleri belirlenmiş ve risk faktörleri çocuk, aile ve çevre kapsamında 3 düzeyde incelenmiştir. Çocuğun zihinsel yetersizlik veya konuşma güçlüğü gibi bir engel durumu varsa, kendini ifade edememesi istismarcının işini kolaylaştırmakta ve bu durum çocuğu istismara daha açık hâle getirmektedir. Yine engel durumunda olduğu gibi çocuğun Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu gibi, dürtüsellik gibi birtakım davranış sorunları var ise veya kronik hastalığı nedeniyle bakımı zorlaşıyorsa, ebeveynler bu durumla başa çıkmada zorlanabilmekte ve çocuğu hem fiziksel hem de duygusal yönden daha fazla istismar edebilmektedirler. Çocuğun demografik özellikleri de istismar için risk faktörüne dönüşebilmektedir. Kendini ifade edebilmeleri için gerekli olan iletişim becerileri tam gelişmediğinden küçük yaştaki çocuklar, istenmeyen veya istenmeyen cinsiyette doğan bebekler istismara daha fazla maruz kalmaktadırlar. Alanyazında, çocuğa yönelik kötü muamelenin engelli olan çocuklarda engelli olmayan çocuklara kıyasla fazla olduğu (Kvist vd., 2020; Metin vd., 2014), bununla birlikte çocuğun kronik hastalığa sahip olmasının, çocukta DEHB, dürtüsellik ve benzeri davranış bozukluklarının varlığının ebeveynin stres düzeyini artırdığı, uygun olmayan disiplin yöntemlerini kullanmasına yol açtığı ve dolayısıyla da istismar riskini artırdığı belirtilmektedir (Çiftçi vd., 2021; Evinç & Foto-Özdemir, 2015; Kvist vd., 2020).

Anne babalar sahip oldukları birtakım kişisel özellikleri dolayısıyla, yaşamlarında var olan ekonomik problemler, işsizlik, aile içi uyumsuzluklar gibi dışsal stres kaynakları karşısında uygun başa çıkma yöntemlerini kullanamamakta ve dolayısıyla çocuklarını istismar etmeleri de kaçınılmaz olabilmektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre anne babanın ya da çocuğa bakım veren kişilerin patolojik özellikleri, çocukluk çağı istismar yaşantıları, uyuşturucu ve madde kullanımı gibi bağımlılık niteliğindeki davranışları ve özellikle anne depresyonu hem ebeveynin özdenetimini hem de çocuk üzerindeki denetimini azaltmaktadır. Bu durumda çocukları istismara daha açık hâle gelebilmektedir. Bununla birlikte eşler arasında uyumsuzluk varsa ve bu bir de boşanma ile sonuçlanmışsa, çocuğun bakımını üstlenen ebeveynin yaşadığı ekonomik kaygılar nedeniyle tahammül düzeyi düşebilmekte ve sonuç olarak kontrol edilemeyen öfke ve şiddet davranışları ya da ihmal çocuğa yansıyabilmektedir. Aileden kaynaklanan bir diğer risk olarak, anne babanın ebeveynlik becerilerinin zayıf olması nedeniyle, çocuğun zorlayıcı davranışları karşısında disiplin yöntemi olarak dayacağı kullanmaları gösterilmektedir. Yine elde edilen bulgulara göre ailenin gerçekçi olmayan

beklentilerinin çocuk üzerinde duygusal baskıya neden olduğu söylenebilir. İlgili alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde (Karasu & Gül-Bilgen, 2017; Kvist vd., 2020; Ma & Grogan-Kaylor, 2017; Rodriguez, 2010) bulguların alanyazınla tutarlı olduğu görülmüştür.

Çocukları içinde bulundukları aileden ve toplumdan ayrı düşünmenin mümkün olmadığı gibi istismara yol açan nedenleri de tek bir faktöre bağlı olarak açıklamak mümkün değildir. Ailenin çocuk yetiştirme biçimleri içinde bulunduğu kültürel yapıdan etkilenir. Araştırma bulguları, geleneksel disiplin yöntemlerinin kullanılmasının, dayanın bir ceza yöntemi olarak kabul görmesinin ve fiziksel ceza kullanımının toplum tarafından kabul edilebilir bir uygulama olarak görülmesinin çocuğa yönelik istismarın önünü açan bir faktör olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularına paralel olarak Fleckman (2019) çalışmasında, fiziksel cezanın kullanımının algılanan sosyal normlar ile ilişkili olduğunu bulmuştur. 2020 yılında yayınlanan Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu’nda da kimi şiddet biçimlerinin kültürel nedenlerle ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak normalleştirildiği ve sıradanlaştırıldığı, dolayısıyla şiddete yönelik farkındalığın düşük olduğu belirtilmektedir (Akbaş & Ergin, 2020).

Yukarıda verilen çevresel risk faktörlerine ek olarak araştırma bulgularına göre, son zamanlarda geniş bir kullanım alanı bulan internet ve sosyal medyanın çocuklara erişimi kolaylaştırdığı ve istismara zemin hazırladığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde istismar açısından internet ve sosyal medyanın bir risk kaynağı olduğunu doğrulayan çalışmalar mevcuttur. Hebert vd. (2016), cinsel istismar mağduru çocukların siber zorbalığa karşı daha savunmasız olduklarını bulmuşlardır. Çevrim içi oyun sitelerinin, cinsel içerik barındırdıkları ve olumsuz davranışları teşvik ettikleri (Çıkman vd., 2017; Sağlam & Kayaduman, 2018), internet yoluyla istismarcının çocuğa daha kolay ulaşabildiği, çocuğa ait görüntülerin kontrol edilemediğini dolayısıyla da istismarcının şantaj ve tehditlerinden ötürü çocukların yeniden mağduriyet yaşadıkları (Hamilton-Giachritsis vd., 2020) belirtilmektedir.

İstismarın Göstergelerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Türü ne olursa olsun çocuğun maruz kaldığı kötü muamele, yetişkinlik dönemine dek uzanan etkileri nedeniyle çocuğun yaşamında kalıcı, duygusal ve bedensel hasarlara yol açar. Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında, istismarın etkilerinin çocuğun kişilik özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebileceği ancak genel olarak istismarın çocukların benlik bütünlüğüne zarar verdiği, karşılaştıkları muamele karşısında kendilerini değersiz, çaresiz ve yetersiz hissettikleri söylenebilir. Çocuklar kendilerine yöneltilen bu olumsuz eylemlerin sorumluluğunu alma eğiliminde olup kendilerini suçlayabilirler. Güven duygusu zarar görebilir kime ne kadar güvenmeleri gerektiğini kestiremeyebilirler. Bununla birlikte

istismar mağduru çocukların, depresif belirtiler sergiledikleri, duygusal olarak içselleştirme eğiliminde oldukları, geleceğe yönelik umutsuz bir bakış açısına sahip oldukları yine bulgulara öne çıkan sonuçlardır. Aanyazında araştırma bulgularına paralel olarak, özellikle duygusal istismar mağduru çocuklarda sürekli anksiyete ve depresif semptomların görülme sıklığının yüksek olduğu (Alshekaili vd., 2020; Dhamayanti vd., 2020; Metin vd., 2021), istismarın çocuk tarafından tehdit edici bir durum olarak algılandığı, buna çaresizce boyun eğdikleri (Joleby vd., 2021), istismarın tekrarlanmasından endişe ettikleri ve geleceğe dönük olumsuz düşüncelere sahip oldukları (Güven vd., 2018) bulunmuştur.

İstismar, çocuğun davranışlarında gözlenen birtakım değişikliklerde saklı olabilmektedir. Olumsuz yaşantılar karşısında çocuklar birbirlerinden farklı tepkiler sergileyebilmektedirler. Araştırma bulgularına göre çocuklar yaşadıkları değersizlik ve suçluluk duyguları ile başa çıkamayıp kendilerine zarar verici eylemlerde bulunabilmekte, intihara teşebbüs edebilmekte, kendilerini kabul ettirmek, bir gruba dâhil olabilmek ve onay alabilmek ihtiyacı ile daha fazla riskli davranışlarda bulunabilmektedirler. Alanyazında (Martin vd., 2016; Ngai vd., 2022; Wong vd., 2020; Yıldırım vd., 2014) çocukluk çağı istismarı ile intihar davranışının birbiri ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Erel ve Gölge (2015), yaptıkları çalışmada gençler arasında görülen dürtüsellik ile riskli davranışların çocukların çağı istismarının uzun vadeli etkilerinden biri olduğunu saptamış ve bu davranışların bireysel ve toplumsal sorunlara yol açtığını ifade etmişlerdir.

İstismar mağduru çocuklarda görülen bir diğer gösterge olarak araştırma bulguları akademik başarıdaki düşüşü işaret etmektedir. İstismar sosyal ve bilişsel becerileri olumsuz etkilemekte, mağduriyet yaşayan çocukların büyük bir kısmı eğitimlerini yarıda bırakmaktadırlar. May ve Avcı (2021) lise öğrencilerinde anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismar davranışının okul reddini artırdığını, Öztürk vd. (2015) aile içinde görülen fiziksel ve duygusal şiddetin akademik başarıyı olumsuz etkilediğini tespit etmişlerdir. Okula devam etme çocuğun istismardan korunabilmesi için önemli bir işleve sahiptir. Aksi takdirde çocuk, tekrarlanan mağduriyetlere karşı savunmasız konumda kalmaya devam edecektir.

Araştırma bulgularında en fazla dikkati çeken sonuç, tepkilerin iki uçlu olduğu, çocuğun ya tamamen kendini izole ettiği, içine kapandığı ya da saldırgan davranışlarla bu durumu dışa vurduğu şeklindedir. İstismar mağduru çocukların duygu düzenleme becerilerinde ve sosyal ilişkilerinde zorluklar yaşadıkları, daha fazla içe kapanma davranışı sergiledikleri (Amedee vd., 2019), buna karşılık özellikle duygusal ihmal ve istismar mağduru bireylerin öfke kontrolünde zorlandıkları ve öfke duygusunu saldırgan ve yıkıcı eylemlerle ifade ettiklerini (Bal vd., 2018) vurgulayan araştırma sonuçları ile bulgular tutarlılık göstermektedir.

İstismarın Önlenmesine ve Uygulamaların Odak Noktasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Çocuk istismarının önlenmesi için alınacak tedbirler elbette ki tek boyutlu olarak düşünülemez. Çocukla birlikte aile ve toplum temelinde önlem alınması gerekir. Ancak kimi zaman istismarın kaynağını, biçimini veya yerini değiştirmek mümkün olmayabilir. Bu sebeple temelde çocukları istismara karşı güçlü kılacak uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma bulgularına göre çocuk düzeyinde alınacak önlemlerin başında farkındalık kazandırma çalışmaları gelmektedir. Çocuğun kendine yöneltilen kötü muamelenin olağan olmadığını fark edebilmesi, uygun tepkiler verebilmeyi ve kendini korumayı öğrenebilmesi istismarın önlenmesi açısından önemlidir. Bu noktada çocuklara hayır demenin önemi, beden güvenliklerini nasıl sağlayacakları ve kimlerden yardım alacakları öğretilmelidir. Wurtele ve Kenny (2010), okul temelli programlar ile, çocukların kendilerini ve bedenlerini korumalarının önemi ile ilgili bilinçlilik düzeylerinin artmasının, istismar içeren eylemleri ayırt edebilmelerinin, hayır diyebilme becerilerini geliştirmelerinin ve güvendikleri bir yetişkinden destek alabilmeleri için gerekli olan öz güven duygusunun oluşturulmasının hedeflendiğini belirtmiştir.

İlgili alanyazında okul temelli önleme programlarının birinci basamağında farkındalık çalışmalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin 1983 yılından beri anaokulundan 12. sınıf düzeyine kadar fiziksel ve cinsel istismarı önlemeye yönelik uygulanan Play it Safe! programı ile çocuklara ve gençlere, istismar içeren bir durumu fark etmeyi, potansiyel olarak istismara yol açan durumlara nasıl tepki verileceğini ve olayı güvendikleri birine rapor etmeyi, *istismarın ciddi olduğunu ve asla onların suçu olmadığını* vurgulayarak öğretmek amaçlanır (Blakey vd., 2019). Yine White vd. (2018) uyguladıkları “Learn to be safe with Emmy and friends” programı ile çocuklara karşı kötü muameleyi önlemeyi hedeflemiş, programda duygu tanıma ve erken uyarı işaretleri, güvenli/güvensiz durumların belirlenmesi, kişisel alan ve özel vücut bölgeleri, güvenli ve güvenli olmayan sınırlar ile bildirme için güvenli yetişkinlerin ve güvenlik ağlarının belirlenmesi konularına odaklanmıştır.

Araştırma bulgularına göre çevrim içi risklerden koruyabilmek için çocuklara güvenli internet kullanımı hakkında bilgi verilmelidir. Dolayısıyla güvenli internet kullanımı birinci düzeyde ele alınması gereken konulardan biri olmalıdır (Cohen & Katz, 2023; Morris vd., 2017; Wurtele & Kenny, 2016). Ayrıca araştırma bulgularına göre çocukların istismardan korunabilmeleri için sahip oldukları hakların neler olduğunu bilmeleri kolaylaştırıcı bir işleve sahiptir. Çocuk yaşama hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, düşüncelerini ifade edebilme hakkı gibi temel haklarının olduğunu ve bunların devlet tarafından korunduğunu bilirse, çocuğu koruyan, destekleyen birimlerin varlığından haberdar olursa şayet kendini koruma konusunda

daha güçlü konuma gelebilecektir. Bu bulguya paralel şekilde alanyazında istismarı önleme programlarında çocuk hakları temasına yer verildiği de görülmektedir (Moreno-Manso vd., 2014; Seydooğulları, 2018).

Araştırma bulgularına göre iletişim becerileri ile duygularını tanıma ve ifade edebilme yetkinliği çocuğu istismardan koruyabilecek önemli bir faktördür. İletişim becerileri zayıf, içe dönük çocuklar mağduriyet yaşama noktasında dezavantajlı konumdadırlar ve bu özellikleri dolayısıyla yardım alacakları kişilere ulaşmada da güçlük yaşayabilirler. Bu nedenle iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik tedbirlerin de alınması önemlidir (Moreno-Manso vd., 2014). Yine araştırma bulgularına göre öfke kontrolü ve başa çıkma becerilerinin kazandırılması noktasında çocuklar desteklenebilir. Davranış problemleri olan çocukların aileleri tarafından daha fazla fiziksel cezaya/şiddete maruz kaldıkları araştırma bulgularında verilmişti. Çocuklara öfke kontrolü becerisi kazandırarak, uygun tepkiler vermelerinin sağlanmasının bu noktada önleyici olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte maruz kaldıkları ya da tanık oldukları kötü muamele karşısında işlevsel başa çıkma becerisine sahip çocukların bu olumsuz yaşantıdan daha az zarar görmeleri olasıdır. Gubbels vd. (2021), okul temelli istismarı önleme programları nasıl şekillenmelidir ve hangi bileşenleri içermelidir sorularına cevap aradıkları çalışmada, etkili bir önleme programının bileşenlerini şu şekilde açıklamışlardır: I) çocuk istismarı ve önlemeye ilişkin tanımlar, II) güvenli/güvenli olmayan sınırlar, III) kişisel haklara ilişkin farkındalığın artması, IV) suçlayıcı düşüncelerden kurtulma (senin suçun değil), V) beden güvenliği (mahremiyet eğitimi, dokunma türleri), VI) güvenilir kişileri belirleme, VII) sosyal-duygusal beceri eğitimi (akranlarla ilişkiler, problem çözme becerileri), VIII) riskli durumları tanımak ve bunlardan kaçınmak, IX) girişkenlik becerileri (hayır diyebilme gibi), riskli durumlardan kaçınması ve yardım istemesi için X) çocuğun benlik saygısını artırmak ve XI) öğrenme becerilerini geliştirmek (kimlerden yardım isteyebileceği, yardım istemek için gerekli dil-ifade becerilerinin geliştirilmesi gibi).

Etkili bir önleme programında içerik kadar kullanılan teknikler de önemlidir. Bu bağlamda araştırma bulgularına göre, psikoeğitim programlarının, sistematik ve işlevsel bir özellik taşıması, çocuklarda davranış değişikliği oluşturmaya imkân tanınması, yapılandırılmış olması gibi özellikleri ile birlikte istismarı önlemede gerek farkındalık oluşturmaları gerekse ihtiyaç duyulan bilgi ve temel becerileri kazandırması bakımından kullanımının faydalı olacağı söylenebilir. Swaminath'a (2009) göre terapötik iletişim, açıklık getirme ve baş etme becerisini geliştirme olmak üzere üç temel bileşenden oluşan psikoeğitim programlarında temel amaç, bireylerde/çocuklarda bilgi ve davranış değiştirme suretiyle problemleri ile nasıl başa çıkabileceklerini öğretmek, kendilerini daha iyi tanımlarını ve gizil güçlerini ortaya

ıkarmalarını sağlamak, iyi oluş düzeyini ve yaşam kalitesini artırmaktır. Bu açıdan bakıldığında çocukların istismar konusundaki bilgi düzeylerini artırmak, kendilerini koruyabilmeleri için gerekli temel becerileri kazandırmak, etkili başa çıkma yöntemlerini öğretmek bakımından nleme programında psikoeğitim uygulamasına yer verilmesi uygun bir yaklaşımdır.

Araştırma bulgularından hareketle, gerek birinci düzeyde yapılacak bilgi verme faaliyetlerinde gerekse ikinci düzeyde uygulanacak psikoeğitim programında etkililiğin artırılabilmesi için etkileşime dayalı bir sürecin yürütülmesine, bu bağlamda etkinliklerden, grsel-işitsel araçlardan, oyun veya drama gibi çalışmalardan yararlanılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bilişsel davranışçı terapi temelli bir psikoeğitim programı, istismarın yol açtığı benliğe ilişkin olumsuz değerlendirmelerle, kendini suçlama davranışları ile çalışmada ve düşüncelerini kontrol etmesinde etkili olabilir. Yapılan araştırmalarda bilişsel davranışçı terapi odaklı müdahalelerin, travmatik yaşantı geçiren bireyler için etkili sonuçları olduğu görülmektedir (Cohen vd., 2006; Crespo & Arinero, 2010; Crespo vd. 2021).

Bilişsel Davranışçı Terapinin (BDT) temel varsayımı, problemlili davranışların kişinin öğrenme yaşantılarından ve hatalı bilişsel süreçlerinden kaynaklandığı ancak bunların yerine olumlu davranış örüntülerinin kazanılabileceği olup, bireylere yeni beceriler edinebilme için öğrenme fırsatı sunar (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). BDT uygulamaları yalnızca yetişkinler için değil çocuklar ve ergenlerle çalışırken de kullanılabilen güçlü bir yaklaşım olarak bilinmektedir (Jones & Stewart, 2007). Travma mağduru çocuklarla yapılan çalışmalarda uygulanan BDT odaklı grup müdahalelerinde, çocukların benzer deneyimleri yaşadıklarını, yalnız olmadıklarını fark ettikleri ve dolayısıyla travma sonrasında açığa çıkan utanç ve suçluluk duygusunun azaldığı gözlenmekte bununla birlikte süreç içerisinde çocukların birbirlerine destek olmaları empati becerilerinin gelişmesine ve güven duygusunun yeniden inşasına katkıda bulunmaktadır (Deblinger vd., 2016).

Mevcut Müdahale Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Ulusal alanyazında ocuk istismarı ile ilgili yer alan araştırmaların, genel olarak farklı meslek gruplarının ocuk istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini ölçmeyi amaçlayan tarama çalışmaları ile istismarla ilişkili risk faktörlerinin ve yaygınlığın tespiti üzerine odaklandığı görülmüştür. Bununla birlikte ocuk istismarının nlenmesine yönelik, kanıta dayalı koruyucu ve önleyici nitelik taşıyan psikoeğitim uygulamalarının sınırlı olduğu dikkati çekmiştir. Mevcut uygulamalara ilişkin ayrıntılı içerik ve yönteme ikinci kısımda yer verilmiştir. Çalışmanın bu kısmında mevcut uygulamalar araştırma bulguları doğrultusunda tartışılacaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından uygulanan Anka Destek Programı, risk altında ve mağdur konumunda bulunan çocukların yaşadıkları travmaların etkisinin en aza indirilmesi için belirlenen ihtiyaç ve risklere göre çocuğa ve ailesine yönelik grup çalışmaları ve bireysel danışmanlık hizmeti vermeyi hedefler. Bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları ele alması, mağdur ve risk altındaki çocukları güçlendirmeyi amaçlayan uygulamalara yer vermesi açısından etkili bir programdır. Bakanlık bünyesindeki uygulayıcı eğitimlerini tamamlamış psikologlar tarafından, koruma altına alınmış çocuklara yönelik uygulanan ikinci ve üçüncü düzey önleme faaliyetlerini içermektedir. Programın tüm çocuklara yönelik birincil müdahale uygulamalarına yer vermemesi bakımından sınırlılık taşıdığı söylenebilir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından doğal afet, göç, terör, intihar, ölüm/yas ve cinsel istismar gibi zorlayıcı yaşam olaylarına karşı kullanılabilecek müdahale programları uygulanmaktadır. Program, farklı eğitim kademelerine göre hazırlanmış önleyici ve güçlendirici nitelikteki öğrenci etkinlikleri ile veli etkinliklerini içermekte olup uygulayıcılar, okul psikolojik danışmanları, sınıf rehber öğretmenlerinin ulaşabileceği kılavuz niteliğinde sistematik bir programdır. Ancak yalnızca cinsel istismara odaklanıyor olması ve istismarın diğer boyutlarına değinmemiş olması bakımından sınırlılıklar içermektedir.

Okul öncesi çocuklar için hazırlanmış okul temelli cinsel istismarı önleme programı olan Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum programı, çocuklara istismardan korunma becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. Araştırmacılar tarafından uygulayıcılara yönelik hazırlanan el kitabı ile birlikte program sistematikleştirilmiş ve uygulanabilirliği artmıştır. Bu anlamda sahada çalışan okul psikolojik danışmanları ve öğretmenler için bir rehber niteliğindedir. Ancak yalnızca koruma becerilerinin kazandırılmasına odaklanması, başa çıkma becerilerine yer verilmemesi bakımından sınırlılık içermektedir.

Okul temelli önleme programlarının genel olarak çocuk cinsel istismarını önleme amacı ile geliştirildiği görülmektedir. Kemer ve İşler-Dalgıç (2022) tarafından hazırlanan “Bedenim Benim Özelimdir Eğitim Programı” ile okul öncesi dönemdeki çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik beden güvenliği ve bedeni tanıma ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yaratıcı drama temelli bir program olması açısından diğer programlardan farklılık göstermektedir. Cinsel istismarı önleme programlarının çocuklarda istismar hakkında farkındalık oluşturmak, beden güvenliği ve kendini koruma becerilerini geliştirmeye odaklandığı daha çok okul öncesi ve ilkökul düzeyindeki çocuklara yönelik hazırlandığı (Cecen-Erogul & Kaf-Hasirci, 2013; Özdemir, 2018; Seydooğulları, 2018) görülmektedir. Programların birincil düzey önleme faaliyetleri olduğu, risk altındaki çocuklara yönelik uygulamalar içermediği, ayrıca yardım aramaya yeterince yer vermedikleri gözlenmiştir. Oysa ki birinci düzey önleme çalışmalarında

çocuklara kimlerden nasıl yardım alabilecekleri, başvurabilecekleri acil telefon numaraları ve kurumlar hakkında da bilgi verilmelidir.

Eslek ve Irmak (2022) geliştirdikleri cinsel istismarı önleme programında 9-13 yaş aralığındaki erken ergenlere yönelik uygulamalar yapmışlardır. Cinsel istismardan korunma becerilerinin yanı sıra ergenlik gelişimi, cinsel eğitim, toplumsal cinsiyet ve sanal istismar konularında öğrencilere bilgi verilmiştir. İçerik ve hedef kitle açısından değerlendirildiğinde cinsel merakın arttığı erken ergenlik döneminde çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak cinsel eğitimin verilmesi, çocukların doğru kaynaklardan bilgi edinmesi açısından kıymetlidir. Ayrıca artan internet kullanımı ile birlikte çocukların güvenli olmayan kişilerle iletişime geçmesi, izinsiz fotoğraf paylaşma ya da siber zorbalığa maruz kalması olasıdır. Programda sanal istismardan korunma ile ilgili bilgilere yer verilmesi de bu açıdan önemlidir. Programın risk altındaki çocuklara yönelik başa çıkma becerilerini geliştirici uygulamalara yer vermemiş olması bakımından sınırlı olduğu düşünülmektedir.

İstismarı önlemede ailenin önemli rolü olması ve ailenin istismara ilişkin bilgi ve becerilerinin artmasıyla kötü muamelenin önlenebileceği bilinmektedir. Bu amaçla çocukları istismardan korumak için ebeveynlere yönelik psikoeğitim programları mevcuttur. Aktu (2021) çocuk istismarı farkındalığını artırmaya yönelik ebeveynler için psikoeğitim programı geliştirmiştir. Programın hazırlanması sürecinde uzmanların ve ebeveynlerin görüşlerine başvurulmuş olması ve bununla birlikte alanyazına dayalı doküman incelemesinin yapılması kanıta dayalı bir yaklaşımla geliştirildiğini göstermektedir. Ateşoğlu (2018) ve Sarı (2010), ebeveynlere yönelik geliştirdikleri istismarı önleme programlarında istismarı tanımlamaya, çocukları korumak için alınacak tedbirlere ve çocuklara cinsel eğitimin verilmesinin önemi konularına değinmişlerdir. Gürsel (2019) ve Gülırmak'ın (2019) çalışmalarında duygusal istismarı ele almaları ise dikkat çekicidir. Farkındalık ve önleme çalışmalarında duygusal istismarın yeterince ele alınmadığı bilinmektedir. Bu nedenle duygusal istismarı önlemeye yönelik çalışma yapılmış olması önemlidir. Programlarda anne-baba tutumlarına, iletişim becerilerine, öfke kontrolüne, alternatif disiplin yöntemlerine, duygu davranış ilişkisine vurgu yapılmıştır.

İstismarı önlemeye yönelik yapılan ebeveyn programlarının içeriği incelendiğinde, istismarın ebeveynlerin bilgi eksikliğinden kaynaklandığı varsayımıyla hareket edildiği ve dolayısıyla daha çok bilgi verme çalışmalarının odağa alındığı düşünülmektedir. Hâlbuki araştırma bulguları istismar potansiyeli olan ebeveynlerin özelliklerinin çok daha kompleks yapıda olduğunu göstermiştir. Çocuğa yönelik uygulanan kötü muamelenin ardında ebeveynin eğitimsizliği olabileceği gibi, yaşamında var olan zorluklarla başa çıkamayışı da olabilir.

Ailenin içinde bulunduğu çevrenin sosyokültürel özellikleri, ebeveynlerin ruhsal problemleri, izole bir yaşam sürmeleri ve ihtiyaç duydukları sosyal destekten yoksun olmaları gibi faktörler de çocukların istismarına zemin hazırlayabilmektedir. Bu sebeple istismar potansiyeli olan ailelerin tespitine öncelik verilmesi ve ailelerin özellikleri göz önünde bulundurularak daha spesifik konularda beceri kazandırmayı hedefleyen programların geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hem çocuğa hem de ailelere yönelik geliştirilen programlarda genel olarak izleme çalışmalarına yer verilmediği görülmektedir. Bu durum programların etkililiği konusunda sınırlılığa yol açmaktadır.

Çok Düzeyli Müdahale Uygulamaları

Çocuk istismarını önlemenin en etkili yöntemi şüphesiz ki istismarın hiç gerçekleşmemesini sağlamaktır. Bu durumda birinci düzey önleme uygulamaları, çocuk istismarını önlemede koruyucu bir işlev üstlenmektedir. Birinci düzey uygulamaların önemi ve gerekliliği, okul temelli önleme programlarının veya müfredatların okullarda kabul görmesine ve yaygınlaşmasına neden olmuştur (Lynas & Hawkins, 2017). Okullar, istismarı önlemek için gerekli olan bilgi ve becerileri çocuklara kazandırmada önemli bir konuma sahiptir. Bunun yanı sıra risk altındaki ve mağdur konumunda olan çocukların tespitinde, risk durumunu azaltmada, çocukların psikolojik uyum düzeylerini artırmada ve istismar döngüsünü bozmada yine okullar çok önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada çok düzeyli müdahale uygulamaları geliştirilirken öğrenciler odağa alınmıştır. Bulgular doğrultusunda birinci uygulamalar kapsamında yapılacak çalışmalar istismar farkındalığı, duyguları tanıma, çocuk hakları eğitimi, beden güvenliği eğitimi ve güvenli internet kullanımı olarak belirlenmiştir. Çocuk hakları eğitimi, çocuk haklarına, çocuk haklarının önemine ve çocuk koruma sistemlerine ilişkin bilgileri içermektedir. Beden güvenliği eğitimi çocukların kendilerini korumalarını sağlamaya yönelik olup, mahremiyet eğitimi, iyi dokunuş/kötü dokunuş, hayır deme becerileri ve yardım arama davranışına ilişkin kazanımları içermektedir. Güvenli internet kullanımı eğitiminde ise, sanal ortamda karşılaşılabilecek risklere, kişisel bilgilerin gizliliğine ve siber zorbalığa ilişkin bilgiler yer almaktadır. Okul temelli programlar birinci basamakta çocukların potansiyel istismar durumlarını tanımlarını ve kişisel güvenliklerini artırmayı amaçlamakta, dolayısıyla riskli durumları tanımak ve bunlardan kaçmak, kişisel haklara ilişkin farkındalık oluşturmak, beden güvenliğini sağlayabilmek ve girişkenlik becerilerini (kendini korumaya yönelik hayır deme ve yardım isteme becerileri) artırmak gibi konuları ele almaktadır (Gubbels vd., 2021; Lynas & Hawkins, 2017).

İkinci düzeyde fiziksel ve duygusal istismarı önlemeye yönelik psikoeğitim programı hazırlanmıştır. Araştırma bulguları sonucunda hazırlanan ve toplamda 12 oturumdan oluşan

psikoeğitim programı, iletişim becerilerini geliştirmeye, duygulara ilişkin farkındalığı artırmaya, çocuğun karşılaştığı olumsuz yaşantıları fark edebilmesine, çocuk istismarını tanımlamaya ve konuyla ilgili farkındalık kazandırmaya ve işlevsel başa çıkma stratejilerini geliştirmeye yönelik uygulamaları içermektedir. Birinci düzeyde ele alınan çocuğun kendini korumaya yönelik hayır diyebilme, yardım isteme hedeflerinin gerçekleşebilmesi önemli ölçüde çocuğun kendini ifade edebilme becerisine bağlıdır. Sosyal olarak soyutlanan, içe dönük, iletişim becerileri zayıf olan çocukların istismara daha fazla maruz kalmaları olasıdır (Aküzüm & Oral, 2015; Alıkaşifoğlu, 2011). Bu nedenle çocukların iletişim becerilerini güçlendirmeye yönelik uygulamalara yer verilmesi bir gerekliliktir (Gubbels vd., 2021; MacIntyre vd., 2000; Moreno-Manso vd., 2014).

İstismar mağduru çocuklar duygularının çoğu zaman farkına varamazlar, başkaları ile yakın ilişkiler kurmaktan kaçınırlar, duygu yoğunlukları az olduğundan diğerlerinin duygularını anlama becerisini edinemezler (Amedee, 2019; Arslan, 2016; Çeçen-Eroğul & Türk, 2013; Petersen vd., 2014, ss.5-6). Dolayısıyla duyguları tanımama, çocukların riskli durumları fark edebilmelerini zorlaştırdığı gibi mağduriyet yaşadıklarında duygu ve düşüncelerini ifade edememelerine de neden olur. Bu nedenle psikoeğitim programında duygu tanıma çalışmalarına yer verilmiştir. Benzer şekilde istismarı önlemede temel duyguları tanımaya, olumlu ve olumsuz duyguları ayırt etmeye ve duyguları ifade edebilme becerisini geliştirmeye vurgu yapan psikoeğitim programlarının olduğu görülmektedir (Miller vd., 2012; Müller, 2014; Rabago-Mingoa, 2017; Irmak vd., 2018).

Farkındalık çalışmaları istismarı önleme programlarında önemli bir yere sahiptir. İstismarın kültürel unsurlardan beslendiği, fiziksel cezanın kabul edilen bir uygulama olabildiği, ebeveynlerin çocuklarıyla kullandıkları iletişim dilinin içinde bulundukları sosyal çevresinin etkisiyle şekillendiği bilinmektedir (Akbaş & Ergin, 2020; Fleckman, 2019). Toplumsal kabul söz konusu olduğunda çocuklar kendilerine yöneltilen kötü muamelenin farkına varmayabilir, hak ettiği için cezalandırıldığını düşünebilir. Bu nedenle önleme programında günlük yaşamda karşılaşılabilecek olumsuz olaylara, istismara neden olabilecek durumlara, istismarın türlerine ilişkin bilgi ve farkındalık kazandırma amaçlı çalışmalara yer verilmiştir. Mevcut önleme programlarının birçoğunda farkındalık kazandırmaya yönelik uygulamaların yapıldığı bilinmektedir (Conte vd., 1985; Citak-Tunc vd., 2018; Daigneault, 2012; Rudolph vd., 2018; Tutty, 2000).

Araştırma bulguları istismar mağduru çocuklarda güven duygusunun zedelendiğini, anksiyete ve depresif semptomlar sergilediklerini, değersizlik ve suçluluk duyguları ile birlikte geleceğe dönük umutsuzluk duyguları yaşadıklarını göstermektedir. Bu noktada olumsuz

duygularla baş edebilme becerisini kazandırmaya dönük uygulamalara ihtiyaç vardır. Bu nedenle son 3 oturumda, istismara maruz kalındığında kullanılan başa çıkma stratejilerini tanımlayabilme, kullanılan bu başa çıkma stratejileri arasında işlevsel olanlar ile işlevsel olmayanları ayırt edebilme, işlevsel olmayan başa çıkma stratejilerinin istismarı sürdürmedeki rolünü kavrayabilme, işlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini alternatif işlevsel stratejilerle değiştirebilme hedeflerine ilişkin çalışmalara yer verilmiştir.

Üçüncül önleme faaliyetleri ise istismarın gerçekleşmesinden sonra, çocuk üzerindeki travmatik etkileri azaltmaya ve mağduriyetin yenilenmesini önlemeye yönelik tepkisel, iyileştirme amaçlı müdahaleleri içerir. İstismar mağduru çocuklar ile çalışırken kullanılabilecek uygulamalar şunlardır:

Sanat Terapi Uygulamaları: Sanat terapi uygulamaları bir sanat eğitmeni ile terapistin ortaklaşa yürüttüğü sembollerin ve metaforların sıklıkla kullanıldığı, sözlü olarak ifade edilmesi güç olay ve duyguların sanat etkinlikleri ile açığa çıkarıldığı terapi tekniği olarak bilinir. Goldner vd. (2021), hareket, dans, müzik, drama ve görsel sanatlar gibi sanat alanları ile uğraşmanın somutlaşmış deneyimleri içermesi yönüyle, travma mağduru kişilerin travma kaynaklı sıkıntılarını sözsüz olarak ifade edebilmesine, geçmiş ilişkisel deneyimlerini açığa çıkarabilmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Sanat terapileri ile travma mağdurları, derin ve ezici duygularını güvenli bir atmosferde ifade etme olanağı bulur (Laird & Mulvihill, 2022), ve ayrıca sanat terapileri mağdurlarda sağlıklı duygu düzenlemeyi teşvik eder (Ferguson, 2014). Travmayı resimle, yazıyla, müzikle veya drama yoluyla yeniden yaratmak, mağdurun proaktif yanıtlar vermesini kolaylaştırarak, benliğini kurban sıfatından kurtarıp güçlendirmesine katkıda bulunur (Cavanaugh vd., 2015; McKinnon, 2019).

Laird ve Mulvihill (2022), yaptıkları meta sentez çalışmasında cinsel istismar mağduru çocuk ve yetişkinlerle uygulanan sanat terapi uygulamalarını içeren 24 araştırmayı etkililik bakımından incelemiş ve sanat terapisinin istismarın psikolojik etkilerini hafifletmede etkili olduğunu ve aynı zamanda danışan ve terapist arasındaki iletişimi kolaylaştırdığını tespit etmişlerdir. Yine Kemer ve İşler-Dalgıç (2022), okul öncesi çocuklara istismardan korunmak için beden güvenliğini anlatmada sanat terapi tekniklerinden yararlanmış ve dramının çocukların duygu ve düşüncelerini açığa çıkarma, öğrenme sürecinde aktif rol almalarına fırsat sunduğunu belirtmişlerdir. Bu bilgiler ışığında sanat terapinin, istismar mağduru çocukların tedavi sürecinde kullanılabilecek etkili bir terapi tekniği olduğu söylenebilir.

Oyun Terapisi Uygulamaları: Oyun terapisi, çocukların duygularını oyun yoluyla ifade edebilecekleri bir ortam sağlar. Terapist, çocuğu aktif bir şekilde dinleyerek ve oyun vasıtasıyla iletişim kurmaya davet ederek, çocuğun dikkatini oyuna çeker ve duygularını, düşüncelerini

açığa çıkarmasına destek olur. Küçük çocukların dil/konuşma yeterlilikleri maruz kaldıkları travmayı, duygularını ifade edebilecekleri düzeyde olmadığından, oyun terapi gibi yalnızca sözel etkileşimlere dayanmayan terapi tekniklerine ihtiyaç vardır (Singhal & Vahali, 2014). Oyun terapisinin riskli gruplarda etkili sonuçlar verdiği yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Altun vd., 2019; Ray vd., 2021; Singhal & Vahali, 2014).

Ebeveyn Çocuk Etkileşim Terapisi: Ebeveyn Çocuk Etkileşim terapisi (PCIT) çeşitli davranışsal, duygusal ve ailevi sorunlar yaşayan 2-6 yaş arası çocukları olan aileler için tasarlanmış kanıta dayalı bir müdahale yaklaşımı olup, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşime vurgu yapan bir terapi tekniğidir (Herschell vd., 2002). PCIT, çocuğa yönelik etkileşim (CDI) ve ebeveyn yönelimli etkileşim (PDI) olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır: CDI, oyun esnasında ebeveynlere çocukları ile besleyici ve güvenli ilişkiler kurmayı öğretirken, PDI ebeveynlerin beklentilerine, sınır koyma becerilerini geliştirmeye ve çocuğun uyumlu olmayan davranışlarını azaltmak için güvenli ve etkili disiplin yöntemlerinin kullanımına odaklanır (Thomas vd., 2017). Çocuğa uygulanan kötü muamelenin başlıca nedenleri arasında ise ebeveyn-çocuk etkileşiminin zayıf olması, ebeveynlerin bilgi eksikliği ve uygunsuz katı disiplin yöntemlerini kullanmalarının geldiği bilinmektedir. PCIT çocuğa yönelik kötü muamelenin önlenmesinde ebeveyn-çocuk odaklı etkili bir teknik olarak kullanılabilir. Mevcut çalışmalar da PCIT'ın istismarla ilgili çalışmalardaki etkililiğini göstermektedir (Lanier vd., 2014; Thomas & Zimmer-Gembeck, 2012; Villodas vd., 2021).

Öneriler

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, çocuk istismarını önleme amaçlı yapılacak araştırmalara ve uygulamalara ilişkin öneriler verilmiştir.

Araştırmacılara Öneriler

1. İlgili alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de yapılmış okul temelli istismarı önleme programlarının daha çok cinsel istismarı önleme boyutuna odaklandığı görülmüştür. Bu sebeple fiziksel ve duygusal istismarı önlemeye dönük çalışmaların sayısının artırılması önerilmektedir.
2. Çocuk istismarının yaşamın tüm dönemlerini olumsuz etkileyen travmatik bir yaşam olayı olduğu göz önünde bulundurularak, gelişim dönemi özellikleri doğrultusunda farklı yaş gruplarındaki çocukları kapsayacak şekilde önleyici ve rehabilite edici uygulamaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

3. İstismarın önlenmesinde ebeveyn eğitimlerinin etkili ve gerekli olduğu bulgusundan hareketle, istismar potansiyeli yüksek olan ebeveynlere yönelik, risk gruplarına ilişkin farklı uygulamaları içeren psikoeğitim programları hazırlanabilir.
4. Çocuklara yönelik psikoeğitim uygulamalarında çocuğa kazandırılan becerilerin evde pekiştirilebilmesi, ebeveynlerin çocuklarla iletişim biçimlerinin değerlendirilmesi ve geri bildirimde bulunma fırsatı sunması açısından birkaç oturumda ebeveynlerin de sürece dâhil edildiği programlar geliştirilebilir.

Uygulayıcılara Öneriler

1. İstismarı önlemede çocuklara istismara maruz kalmadan kendi güvenliklerini sağlama becerilerinin kazandırılması önemlidir. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarının tüm öğrencilere yönelik 1. Düzeyde yer alan farkındalık ve bilgilendirme çalışmalarını uygulamalarının, çocuklarda istismar farkındalığını artırmada önemli olduğu düşünülmektedir.
2. Okul temelli uygulamaların, istismar mağduru olsun olmasın hemen her çocuğa ulaşılması ve çocuklarda istismardan korunma için gerekli bilgi ve becerileri kazandırması açısından önemli olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında okul psikolojik danışmanlarının istismar açısından risk altında olan öğrencileri tespit edebilmek için tarama çalışmaları yapmalarının ve risk altında olduğunu tespit ettikleri öğrencilere yönelik mevcut iyileştirici ve rehabilite edici programları uygulamalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.
3. Çok düzeyli müdahalelerin uygulama sürecinde istismar durumlarına ilişkin bilgi verirken çocuklarda korku ve kaygı uyandıracak ifadeler kullanmamaya özen gösterilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adonteng-Kissi, O. (2018). Parental perceptions of child labour and human rights: A comparative study of rural and urban Ghana. *Child Abuse & Neglect*, 84, 34–44. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.07.017>
- Agid, O., Shapira, B., Zislin, J., Ritsner, M., Hanin, B., Murad, H., Troudart, T., Bloch, M., Heresco-Levy, U., & Lerer, B. (1999). Environment and vulnerability to major psychiatric illness: a case control study of early parental loss in major depression, bipolar disorder and schizophrenia. *Molecular Psychiatry*, 4(2), 163–172. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4000473>
- Akbaş, E., & Ergin, E. (2020). *Türkiye çocuğa karşı şiddeti önleme durum raporu 2020*. Ulusal Çocuk Merkezi. web adresi: <http://cocuklarlagucluyuz.net/yayinlar/cocuga-karsi-siddet-durum-raporu-2020>
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95–119. <http://www.psikguncel.org/>
- Aktepe, E., & Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410–420 <https://doi.org/10.18863/pgy.310791>
- Aktu, Y. (2021). *Bilişsel davranışçı terapi odaklı psikoeğitim uygulamasının ebeveynlerin çocuk istismarı farkındalıklarına etkisinin karma yöntemle incelenmesi* (Tez No. 685530) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aküzüm, C., & Oral, B. (2015). Yönetici ve öğretmen görüşleri açısından okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, nedenleri ve çözüm önerileri. *Ekev Akademi Dergisi*, 0(61), 1–30. <http://www.ekevakademi.org/>
- Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku. Çocukların hakları ve korunması* (Genişletilmiş 3. baskı). Pegem Akademi.
- Alikaşifoğlu, M. (2011). Akran istismarı. *Türk Pediatri Arşivi*, 46(11), 31–34. <https://doi.org/10.4274/tpa.46.29>
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak-Kaymak, D., Uysal, O., & Ilter, O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse & Neglect*, 30(3), 247–255. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.10.012>
- Alshekaili, M., Alkalbani, Y., Hassan, W., Alsulimani, F., Alkasbi, S., Chan, M. F., & Al-Adawi, S. (2020). Characteristic and psychosocial consequences of sexually abused children referred to a tertiary care facility in Oman: Sentinel study. *Heliyon*, 6(1), 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e03150>
- Altun, K., Demir, V., & Ünübol, H. (2019). Gelişimsel oyun terapisinin çocuk evlerinde kalmakta olan 4–8 yaş grubu çocukların travma sonrası duygusal streslerine olan etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilimsel Dergisi*, 2(2), 35–46.
- Alzoubi, F. A., Ali, R. A., Flah, I. H., & Alnatour, A. (2018). Mothers' knowledge & perception about child sexual abuse in Jordan. *Child Abuse & Neglect*, 75, 149–158. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.06.006>
- Amado, B. G., Arce, R., & Herraiz, A. (2015). Psychological injury in victims of child sexual abuse: A meta-analytic review. *Psychosocial Intervention*, 24(1), 49–62. <https://doi.org/10.1016/j.psi.2015.03.002>

- Amato, P. R., & Booth, A. (1991). Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Social Forces*, 69(3), 895–914. <https://doi.org/10.2307/2579480>
- Amédée, L. M., Tremblay-Perreault, A., Hébert, M., & Cyr, C. (2019). Child victims of sexual abuse: Teachers' evaluation of emotion regulation and social adaptation in school. *Psychology in The Schools*, 56(7), 1077–1088. <https://doi.org/10.1002/pits.22236>
- Aral, N., & Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 27–54. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/milli-egitim-dergisi/kategori/29>
- Arman, A. (2007). *Tüm Boyutları ile Çocuk İstismarı–2: Önleme ve Rehabilitasyon* (O. Polat, Ed.). Seçkin.
- Arslan, R. (2016). Çocukluk dönemi duygusal istismarı ile depresyon arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolüne ilişkin bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 202–210. <https://dx.doi.org/10.5505/kpd.2016.42714>
- Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul çocuklarına yönelik ihmal ve istismarı önleme: Bir anababa eğitim programının değerlendirilmesi* (Tez No. 530045) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, A., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi. Dergisi*, 7(1), 8–14. <https://doi.org/10.5222/buchd.2017.008>
- Bal, Ö. Ü. F., Faraji, A. G. H., & Gemici, U. P. M. (2018). Travma ve öfke tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between trauma and anger styles]. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(26), 2470–2483. <https://doi.org/10.26450/jshsr.632>
- Baldry, A. C. (2007). It does affect me. *European Psychologist*, 12(1), 29–35. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.12.1.29>
- Barcenas, M. G. (2005). *Parenting education curriculum for parent educators at public schools* (UMI No. 1429280) [Master Thesis, California State University-Long Beach]. ProQuest Dissertations and Theses.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23–28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed>
- Begle, A. M., & Dumas, J. E. (2011). Child and parental outcomes following involvement in a preventive intervention: Efficacy of the PACE program. *The Journal Of Primary Prevention*, 32(2), 67–81. <https://doi.org/10.1007/s10935-010-0232-6>
- Bensley, L., Ruggles, D., Simmons, K. W., Harris, C., Williams, K., Putvin, T., & Allen, M. (2004). General population norms about Child Abuse & Neglect and associations with childhood experiences. *Child Abuse & Neglect*, 28(12), 1321–1337. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.07.004>
- Berger, L. M. (2005). Income, family characteristics, and physical violence toward children. *Child Abuse & Neglect*, 29(2), 107–133. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.02.006>
- Blakey, J. M., Glaude, M., & Jennings, S. W. (2019). School and program related factors influencing disclosure among children participating in a school-based childhood physical and sexual abuse prevention program. *Child Abuse & Neglect*, 96, 104092. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104092>

- Blakey, J. M., & Thigpen, J. W. (2015). Play it safe!®: A school-based childhood physical and sexual abuse prevention program. *Journal of Adolescent and Family Health*, 7(1), 1–27. <https://scholar.utc.edu/jafh/vol7/iss1/5>
- Bolen, R. M. (2003). Child sexual abuse: prevention or promotion?. *Social Work*, 48(2), 174–185. <https://doi.org/10.1093/sw/48.2.174>
- Brassard, M. R., & Fiorvanti, C. M. (2015). School-based child abuse prevention programs. *Psychology in The Schools*, 52(1), 40–60. <https://doi.org/10.1002/pits.21811>
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analiz kullanımı [Using analysis thematic in psychology] (Şad, S. N. , Özer, N., & Atli, A. Çev.) *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 1–26. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m>
- Briere, J. N. (1992). *Child Abuse Trauma. Theory and Treatment of the Lasting Effects*. Sage.
- Briere, J. N., & Elliott, D. M. (1994). Immediate and long-term impacts of child sexual abuse. *The Future of Children*, 4(2), 54–69. <https://doi.org/10.2307/1602523>
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G., & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported Child Abuse & Neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22(11), 1065–1078. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(98\)00087-8](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(98)00087-8)
- Burkhart, K. M., Knox, M., & Brockmyer, J. (2013). Pilot evaluation of the ACT raising safe kids program on children's bullying behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 22(7), 942–951. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9656-3>
- Campbell-Bishop, C., & Pina, R. R. (2003). Child lures prevention program: Development of a program specific assessment instrument and evaluation of program effectiveness. *Research in Educational Leadership Electronic Journal of the Center for Research and Doctoral Studies in Educational Leadership*. 1–19.
- Cavanaugh, C. E., Harper, B., Classen, C. C., Palesh, O., Koopman, C., & Spiegel, D. (2015). Experiences of mothers who are child sexual abuse survivors: A qualitative exploration. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(5), 506–525. <https://doi.org/10.1080/10538712.2015.1042186>
- Cawson, P., Wattam, C., Brooker, S., & Kelly, G. (2000). Child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of abuse and neglect. NSPCC. www.nspcc.org.uk/inform
- Cecen-Erogul, A. R., & Kaf-Hasirci, O. (2013). The effectiveness of psycho- educational school-based child sexual abuse prevention training program on Turkish elementary students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 725–729. <https://eric.ed.gov/>
- Chalmers, I., Hedges, L. V., & Cooper, H. (2002). A brief history of research synthesis. *Evaluation & The Health Professions*, 25(1), 12–37. <https://doi.org/10.1177/0163278702025001003>
- Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., Elamin, M. B., Seime, R. J., Shinozaki, G., Prokop, L. J., & Zirakzadeh, A. (2010). Sexual abuse and lifetime diagnosis of psychiatric disorders: Systematic review and meta-analysis. *Mayo Clinic Proceedings*, 85(7), 618–629. <https://doi.org/10.4065/mcp.2009.0583>
- Chen, M., & Chan, K. L. (2016). Effects of parenting programs on child maltreatment prevention: A meta-analysis. *Trauma, Violence, and Abuse*, 17(1), 88–104. <https://doi.org/10.1177/1524838014566718>

- Chen, Y. C., Fortson, B. L., & Tseng, K. W. (2012). Pilot evaluation of a sexual abuse prevention program for Taiwanese children. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21(6), 621-645. <https://doi.org/10.1080/10538712.2012.726699>
- Citak-Tunc, G., Gorak, G., Ozyazicioglu, N., Ak, B., Isil, O., & Vural, P. (2018). Preventing child sexual abuse: Body safety training for young children in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(4), 347-364. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1477001>
- Clark, R. E., & Clark, J. F. (2007). *The encyclopedia of child abuse*. Facts On File.
- Cohen, A. J., Mannarino, A. P., & Deblinger, E. (2006). *Treating trauma and traumatic grief in children and adolescents*. Guilford.
- Cohen, N., & Katz, C. (2023). What messages are communicated to children in maltreatment prevention programs? Conclusions of a scoping review. *Trauma, Violence & Abuse*, 24(1), 15-28. <https://doi.org/10.1177/15248380211016012>
- Conte, J. R., Rosen, C., Saperstein, L., & Shermack, R. (1985). An evaluation of a program to prevent the sexual victimization of young children. *Child Abuse & Neglect*, 9(3), 319-328. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(85\)90027-4](https://doi.org/10.1016/0145-2134(85)90027-4)
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* [Teheory and practise of counseling and psychotherapy]. (T. Ergene, Çev. Ed.) Mentis. (Çalışmanın orijinali 2005'te yayımlanmıştır).
- Courtney, E. A., Kushwaha, M., & Johnson, J. G. (2008). Childhood emotional abuse and risk for hopelessness and depressive symptoms during adolescence. *Journal of Emotional Abuse*, Vol. 8(3), 281-298. <https://doi.org/10.1080/10926790802262572>
- Crespo, M., & Arinero, M. (2010). Assessment of the efficacy of a psychological treatment for women victims of violence by their intimate male partner. *The Spanish Journal of Psychology*, 13(2), 849-863. <https://doi.org/10.1017/s113874160000250x>
- Crespo, M., Arinero, M., & Soberón, C. (2021). Analysis of effectiveness of individual and group trauma-focused interventions for female victims of intimate partner violence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1-18. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041952>
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3. baskı). (M. Bütün, S. B. & Demir Çev. Ed.). Siyasal. (Çalışmanın orijinali 2013'te yayımlanmıştır)
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39, 124-130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Çeçen-Eroğul, A. R., & Türk, S. B. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1421-1439. <https://www.j-humansciences.com/>
- Çetintaş, A., Ersoy, E., Kaya, Y., & Aksüt, Y. (2021). Çocuk cinsel istismarı ve toplumsal risk faktörleri. *Journal of History School (JOHS)*. <https://doi.org/10.29228/Joh.51391>
- Çıkman, B., Salman, Ö., & Çalışkan, D. (2017). Adı: Meraklı soyadı: Çocuk durum: Çevrimiçi sonuç: Grooming internette çocuk istismarı. *Güncel Pediatri*, 15(3), 65-70. <https://doi.org/10.4274/jcp.2017.0030>
- Çiftçi, A., Ovalı, İ. E., Evren, C., Eyuboglu, M., & Eyuboglu, D. (2021). Madde kullanımı bozukluğu ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerdeki travmatik yaşantılar ve sosyal destek algısı açısından farklılıklar. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(3), 394-404. <https://doi.org/10.5505/kpd.2021.50375>

- Çöpoğlu, M. (2018). Bir kısır döngü: Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği ve işsizlik. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5) 671–685. <https://doi.org/10.18506/anemon.397136>
- Daigneault, I., Hébert, M., McDuff, P., & Frappier, J. Y. (2012). Evaluation of a sexual abuse prevention workshop in a multicultural, impoverished urban area. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21(5), 521-542. <https://doi.org/10.1080/10538712.2012.703291>
- Davis, J. L., & Petretic–Jackson, P. A. (2000). The impact of child sexual abuse on adult interpersonal functioning. A review and synthesis of the empirical literature. *Aggres Violent Behav*, 5(3), 291–328. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(99\)00010-5](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(99)00010-5)
- De-Bellis, M. D., Noonan, K. B., Scheid, J. M., & Cohen, J. A. (2019). Depression in maltreated children and adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 28(3), 289-302. doi: 10.1016/j.chc.2019.02.002
- Deb, S. (2018). *An empirical investigation into Child Abuse & Neglect in India: Burden, impact and protective measures*. Springer.
- Deblinger, E., Pollio, E., & Dorsey, S. (2016). Applying trauma-focused cognitive-behavioral therapy in group format. *Child Maltreatment*, 21(1), 59–73. <https://doi.org/10.1177/1077559515620668>
- Demircioğlu, H., & Işık, E. (2019). Çocuk cinsel istismarını önlemeye yönelik geliştirilen okul temelli programlar ve etkililikleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 32-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hsbdergi>
- Dereobalı, N., Karadağ, S. Ç., & Sönmez, S. (2013). Okulöncesi eğitim öğretmenlerinin çocuk istismarı, ihmali, şiddet ve eğitimcilerin rolü konusundaki görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 50–66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eegefd>
- Derneği, İ. H. (2008). *Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu*. Berkay Ofset. ISBN, 978–975.
- Dessy, S., & Knowles, J. (2008). Why is child labor illegal?. *European Economic Review*, 52(7), 1275–1311. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2007.11.004>
- Dhamayanti, M., Novianthari, A., Masdiani, N., Pandia, V., & Sekarwana, N. (2020). The association of depression with child abuse among Indonesian adolescents. *BMC pediatrics*, 20(1), 313. <https://doi.org/10.1186/s12887-020-02218-2>
- Doğanlı, B., & Karaörs, G. (2017). Çocuk istismarı ve sosyal devlet kapsamında çocuk istismarına yönelik alınan önlemler. *The Journal of International Scientific Researches*, (7), 82–92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isrjournal>
- ECPAT. (2016, Aralık 2022), Retrieved from www.ecpat.org.
- Eğmir, E., & Koçyiğit, M. (2013, 22-24 Kasım). *Okullarda cinsel taciz olgusu hakkında akademisyen görüşleri ve çözüm önerileri*. [Sözlü Bildiri]. In International Symposium On Changes And New Trends In Education. Konya.
- Erdoğan, Y. M., & Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılacak ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12(3), 11–23. https://doi.org/10.1501/Kriz_00000000212
- Erel, Ö., & Gölge, Z. B. (2015). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ile çocukluk çağı istismar, dürtüsellik ve riskli davranışlar arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 189–197. <https://doi.org/10.5455/apd.167082>

- Erginer, F. (2007). *Ankara ili ilköğretim okulu yöneticilerinin öğrencilerin aileleri tarafından istismarı ve ihmaline ilişkin görüşleri* (Tez No. 232011) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erkut, Z., Balcı, S., & Yıldız, S. (2017). Tarihsel süreç içinde çocuk. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(3), 17–28. <http://cocukvedenedeniyet.cocukvakfi.org.tr/>
- Eslek, D., & Irmak, T. Y. (2022). Evaluation of the effectiveness of the "our lesson: Safe relationships" program in preventing child sexual abuse. *Türk Psikoloji Dergisi*, 38(89), 61-66.
- Evinç, Ş. G. (2011). *Associated factors of child maltreatment and its consequences among children diagnosed with and without adhd: A comparative study* (Tez No. 300535) [Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Evinç, Ş. G., & Foto-Özdemir, D. (2015). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda risk ve sonuçları açısından çocuk istismarına bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 166–177. <https://doi.org/10.5455/cap.20140724030523>
- Ferguson, C. (2014). *Art therapy for adult survivors of child sexual abuse* (Tez No.56) [Yüksek Lisans Tezi, California State University - San Bernardino]. Electronic Theses, Projects, and Dissertations.
- Fırat, S., İltaş, Y., & Işık-Yılmaz, Ş. B. (2017). *Ruhsal ve hukuki yönleriyle çocuk istismarı: Çocukların cinsel dokunulmazlığına dair suçlar* (2. baskı). Akademisyen Kitabevi.
- Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. (Tez No. 226363) [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi-Denizli]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Flaherty, E. G., Perez-Rossello, J. M., Levine, M. A., Hennrikus, W. L., American Academy of Pediatrics Committee on Child Abuse & Neglect, Section on Radiology, American Academy of Pediatrics, Section on Endocrinology, American Academy of Pediatrics, Section on Orthopaedics, American Academy of Pediatrics, & Society for Pediatric Radiology. (2014). Evaluating children with fractures for child physical abuse. *Pediatrics*, 133(2), e477–e489. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-3793>
- Fleckman, J. M., Taylor, C. A., Theall, K. P., & Andrinopoulos, K. (2019). The association between perceived injunctive norms toward corporal punishment, parenting support, and risk for child physical abuse. *Child Abuse & Neglect*, 88, 246–255. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.11.023>
- Flores, E., Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2005). Predictors of resilience in maltreated and nonmaltreated Latino children. *Developmental Psychology*, 41(2), 338–351. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.2.338>
- Friedrich, W. N., & Einbender, A. J. (1983). The abused child: A psychological review. *Journal of Clinical Child Psychology*, 12(3), 244–256. <https://doi.org/10.1080/15374418309533139>
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128(4), 539–579. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539>
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 697–714. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(02\)00342-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(02)00342-3)

- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş* (5. Baskı) (A. Ersoy & P. Yalçınoglu, Çev. Ed.). Anı. (Çalışmanın orijinali 2010'da yayımlanmıştır)
- Goldman, J., Salus, M. K., Wolcott, D., & Kennedy, K. Y. (2003). *A coordinated response to Child Abuse & Neglect: The foundation for practice. Child Abuse & Neglect User Manual Series* [e-kitap sürümü]. Government Printing Office. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED474857.pdf>
- Goldner, L., Lev-Wiesel, R., & Binson, B. (2021). Perceptions of child abuse as manifested in drawings and narratives by children and adolescents. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.562972>
- Goulart, P., & Bedi, A. S. (2007). Child labour and educational success in Portugal. *Economics of Education Review*, 27(5), 575–587. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2007.07.002>
- Gould, F., Clarke, J., Heim, C., Harvey, P. D., Majer, M., & Nemeroff, C. B. (2012). The effects of Child Abuse & Neglect on cognitive functioning in adulthood. *Journal of Psychiatric Research*, 46(4), 500–506. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2012.01.005>
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 511–537. <https://www.j-humansciences.com/mod/page/view.php?id=95#gsc.tab=0>
- Gözübüyük, A. A., Duras, E., Dağ, H., & Arıca, V. (2015). Olağanüstü durumlarda çocuk sağlığı. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 324–330. <https://doi.org/10.5799/ahinjs.01.2015.03.0544>
- Gubbels, J., Assink, M., Prinzie, P., & Van Der Put, C. E. (2021). What works in school-based programs for child abuse prevention? The perspectives of young child abuse survivors. *Social Sciences*, 10(10), 1-20. <https://doi.org/10.3390/socsci10100404>
- Güçlü, O., & Erkıran, M. (2004). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş çocukların ebeveynlerinde psikiyatrik yüklülük. *Klinik Psikiyatri*, 7(1), 32-41. <https://klinikpsikiyatri.org/default.aspx>
- Gülirmak, K. (2019). *Web tabanlı uygulanan duygusal ihmal ve istismarı önleme ebeveyn eğitim programının duygusal istismar farkındalık düzeyine ve çocuk yetiştirme tutumuna etkisi* (Tez No. 536106) [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Samsun]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güloğlu, B., Kararımak, Ö., & Emiral, E. (2016). Çocukluk çağı travmalarının tinsellik ve affetme üzerindeki rolü. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 309–316. <https://doi.org/10.5455/apd.217593>
- Gültekin, G., & Baran, G. (2005). Hastalık ve çocuk. *Aile ve Toplum*, 8(8). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd>
- Gündüz, B., & Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 13, 29-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad>
- Güner, Ş. İ., Şahin, G., & Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; İstismar. *Van Tıp Dergisi*, 17(3). 108–113. <https://vantipderg.org/>
- Gürsel, A. (2019). *Duygusal istismarı önleme ve müdahale programı geliştirme ve etkisinin test edilmesi* (Tez No. 583872) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güven, Ş. T., Dalgıç, A. İ., & Erkol, Z. (2018). Emotional and psychosocial problems encountered by children who have been sexually abused. *Journal of Psychosocial*

- Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Alves-Costa, F., & Beech, A. (2020). Technology assisted child sexual abuse in the UK: Young people's views on the impact of online sexual abuse, *Children and Youth Services Review*, 119, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2020.105451>.
- Harrison, P. A., Fulkerson, J. A., & Beebe, T. J. (1997). Multiple substance use among adolescent physical and sexual abuse victims. *Child Abuse & Neglect*, 21(6), 529–539. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00013-6](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00013-6)
- Hatiboğlu, N. (2011). *The socio-demographic predictors of child abuse and relationships between child abuse, attachment patterns, and psychopathology in a group of Turkish university students* (Tez No. 288062) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hébert, M., Cénat, J. M., Blais, M., Lavoie, F., & Guerrier, M. (2016). Child sexual abuse, bullying, cyberbullying, and mental health problems among high schools students: A moderated mediated model. *Depression and Anxiety*, 33(7), 623–629. <https://doi.org/10.1002/da.22504>
- Herschell, A. D., Calzada, E. J., Eyberg, S. M., & McNeil, C. B. (2002). Parent-child interaction therapy: New directions in research. *Cognitive and Behavioral Practice*, 9(1), 9–16. [https://doi.org/10.1016/S1077-7229\(02\)80034-7](https://doi.org/10.1016/S1077-7229(02)80034-7)
- Hildyard, K. L., & Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: developmental issues and outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 26, 679–695. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00341-1](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00341-1)
- Hurtado, A., Katz, C. L., Ciro, D., Guttfreund, D., & Nosike, D. (2014). Children's knowledge of sexual abuse prevention in El Salvador. *Annals of Global Health*, 80(2), 103-107. <https://doi.org/10.1016/j.aogh.2014.04.004>
- Irmak, T. Y. (2011). Fiziksel istismara uğrayan ergenlerde dayanıklılığın incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 12(2), 1-21.
- Irmak, T. Y., Kızıltepe, R., Aksel, Ş., Güngör, D., & Eslek, D. (2018). Mika ile kendimi korumayı öğreniyorum: Cinsel istismarı önleme programının etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 33(81), 41–61. <https://www.ejmanager.com/my/tjp/?lng=Turkish>
- Işık, Ş. (2017). *Eğitim Psikolojisi*. (Ed. Şerife Işık). Pegem Akademi.
- İnsan Hakları Derneği. (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu*. Berkay Ofset.
- İşmen, E., & Aydın, B. (1996). Duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyelerine etkisi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (8), 127–134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd>
- Jacobsen, D. R. (1993). *Evaluation of a teacher training program for the identification, intervention, and prevention of child sexual abuse* (UMI No. 1355396) [Doktoral Thesis, California State University- Long Beach]. ProQuest Dissertations and Theses.
- Jones, A. B., & Stewart, J. L. (2007). *Group cognitive-behavior therapy to address: Post-traumatic stress disorder in children and adolescents*. In *Cognitive-Behavior Group Therapy with Children and Adolescents: Specific Settings and Presenting Problems*. (Eds RW Christner, JL Stewart, A Freeman): 223–240. Routledge.
- Johnson, J. G., Cohen, P., Brown, J., Smailes, E. M., & Bernstein, D. P. (1999). Childhood maltreatment increases risk for personality disorders during early adulthood. *Archives of General Psychiatry*, 56(7), 600–606. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.56.7.600>

- Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., & Jonsson, L. S. (2021). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts, *Psychology, Crime & Law*, 27(2), 159-181, <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1781120>
- Kahraman, M. S., & Çokomay, G. (2016). Aile içi şiddet ve çocuklar üzerindeki etkileri: Temel kavramlar, güvenlik planı hazırlama ve alternatif tedavi model örnekleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4), 321–336. <https://doi.org/10.18863/pgy.253438>
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D., & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1214–1222. <https://doi.org/10.1097/00004583-199910000-00009>
- Kara, B., Biçer, Ü., & Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140–151. <https://www.cshd.org.tr/>
- Karabay, Ş. O., & Aydın, D. G. (2017). Farklı geçmiş yaşantılardan gelen çocukların mutluluk ve gelecek ile ilgili görüşleri. *İlköğretim Online*, 16(4), 1816-1828. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.342995>
- Karaman, B., & Özçalık, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: Çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(1). 25–41. <http://yonetimekonomi.cbu.edu.tr/>
- Karasu, F., & Gül-Bilgen, F. (2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 22–34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortadoguvegoc>
- Kaya, İ. (2015). *Ergenlerin Çocukluk Dönemi İstismar Yaşantıları ile Davranış Problemleri ve Psikolojik Sağlamlıkları Arasında İlişkinin İncelenmesinde Otomatik Düşünceler ve Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Aracı Rolü* (Tez No. 417609) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi-Adana]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kaya, İ., & Çeçen–Eroğul, A. R. (2013). Ergenlerde çocukluk dönemi istismar yaşantılarının yordayıcısı olarak aile işlevlerinin rolü. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 386–397. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/index>
- Kemer, D., & İşler-Dalgıç, A. (2022). Effectiveness of sexual abuse prevention training program developed by creative drama for preschoolers: An experimental study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 31(1), 9–32. <https://doi.org/10.1080/10538712.2021.1994504>
- Kenny, M. C. (2009). Child sexual abuse prevention: Psychoeducational groups for preschoolers and their parents. *The Journal for Specialists in Group Work*, 34(1), 24–42. <https://doi.org/10.1080/01933920802600824>
- Kılıç, A. (2004). Çocuk ihmali ve istismarı. *Klinik Çocuk Forumu*, 4(2), 35-40.
- Kim, J., & Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(4), 341–354. <https://doi.org/10.1023/b:jacp.0000030289.17006.5a>
- Kirschner, R. H., & Wilson, H. (2001). *Pathology of fatal child abuse*. In R. M. Reece & S. Ludwig (Eds.), *Child abuse: Medical diagnosis and management* (pp. 467-516). Lippincott Williams & Wilkins.
- Koçtürk, N. (2019). *Çocuk ihmali ve istismarı. Çocuk psikolojisi* [Child psychology]. (N. Ş. Özabacı, Ed., ss. 237–264). Nobel.

- Koçtürk, N., & Bilge, F. (2018). Tekrarlanan ve bir kez cinsel istismara maruz kalan ergenlerin riskli davranışları. *Eğitim ve Bilim*, 43(193), 109–119. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2018.7000>
- Koçtürk, N., Ulaş, Ö., & Bilginer, Ç. (2019). Career development and educational status of the sexual abuse victims: The first data from Turkey. *School Mental Health*, 11, 179–190. <https://doi.org/10.1007/s12310-018-9274-3>
- Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: The assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy: Official Publication of the American Occupational Therapy Association*, 45(3), 214–222. <https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214>
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik Psikolojisi*. (10. Baskı). Remzi Kitabevi
- Kumpulainen, K., Räsänen, E., & Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(2), 102–110. <https://doi.org/10.1002/ab.3>
- Kurt, L. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve tarihsel uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(36), 99–127. <https://doi.org/10.21560/spcd.28915>
- Küçüköğlu, S., & Karakoç-Başar, H. (2020). Çocuk ihmal ve istismarına Türkiye’de yapılan lisansüstü tezler açısından bir bakış. *Journal of Woman’s Studies*, 2(1), 11–18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aws>
- Kvist, T., Dahllöf, G., Svedin, C. G., & Annerbäck, E. M. (2020). Child physical abuse, declining trend in prevalence over 10 years in Sweden. *Acta Paediatrica (Oslo, Norway :1992)*, 109(7), 1400–1408. <https://doi.org/10.1111/apa.15215>
- Laird, L., & Mulvihill, N. (2022). Assessing the extent to which art therapy can be used with victims of childhood sexual abuse: A thematic analysis of published studies. *Journal of Child Sexual Abuse*, 31(1), 105–126. <https://doi.org/10.1080/10538712.2021.1918308>
- Lange, B. C., Condon, E. M., & Gardner, F. (2020). A mixed methods investigation of the association between child sexual abuse and subsequent maternal parenting. *Child Abuse & Neglect*, 103, 1–14. <https://doi.org/10.1016/J.CHIABU.2020.104389>
- Lanier, P., Kohl, P. L., Benz, J., Swinger, D., & Drake, B. (2014). Preventing maltreatment with a community-based implementation of parent-child interaction therapy. *Journal of Child and Family Studies*, 23(2), 449–460. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9708-8>
- Lape-Brinkman, L. M. (2000). *Evaluation of a sexual abuse prevention program: The effect of parental involvement* (Tez No: 9950968) (Doktora Tezi, Bowling Green State University-Ohio). ProQuest Dissertations and Theses.
- Lewin, D., & Herron, H. (2007). Signs, symptoms and risk factors: Health visitors' perspectives of child neglect. *Child Abuse Review*, 16(2), 93–107. <https://doi.org/10.1002/car.949>
- Lewis, D. O. (1992). From abuse to violence: Psychophysiological consequences of maltreatment. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31(3), 383–391. <https://doi.org/10.1097/00004583-199205000-00001>
- Li, F., Godinet, M. T., & Arnsberger, P. (2011). Protective factors among families with children at risk of maltreatment: Follow up to early school years. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 139–148. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.08.026>

- Lök, N., Başoğlu, C., & Öncel, Ş. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155–161. <https://doi.org/10.18863/pgy.05252>
- Lynas, J., & Hawkins, R. (2017). Fidelity in school-based child sexual abuse prevention programs: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 72, 10-21. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.07.003>
- Ma, J., & Grogan-Kaylor, A. (2017). Longitudinal associations of neighborhood collective efficacy and maternal corporal punishment with behavior problems in early childhood. *Developmental Psychology*, 53(6), 1027–1041. <https://doi.org/10.1037/dev0000308>
- MacIntyre, D., Carr, A., Lawlor, M., & Flattery, M. (2000). Development of the stay safe programme. *Child Abuse Review*, 9(3), 200–216. [https://doi.org/10.1002/1099-0852\(200005/06\)9:3<200::AID-CAR596>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/1099-0852(200005/06)9:3<200::AID-CAR596>3.0.CO;2-T)
- Madak, P. R., & Berg, D. H. (1992). The prevention of sexual abuse: an evaluation of "Talking About Touching". *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 26(1), 29–40. <https://cjc-rcc.ucalgary.ca/index>
- Maguire, S. A., Williams, B., Naughton, A. M., Cowley, L. E., Tempest, V., Mann, M. K., Teague, M., & Kemp, A. M. (2015). A systematic review of the emotional, behavioural and cognitive features exhibited by school-aged children experiencing neglect or emotional abuse. *Child: Care, Health And Development*, 41(5), 641–653. <https://doi.org/10.1111/cch.12227>
- Martin, M. S., Dykxhoorn, J., Afifi, T. O., & Colman, I. (2016). Child abuse and the prevalence of suicide attempts among those reporting suicide ideation. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51(11), 1477–1484. <https://doi.org/10.1007/s00127-016-1250-3>
- May, H., & Avcı, R. (2021). Okul reddinin yordayıcısı olarak lise öğrencilerinin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 202-221. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hmkusbed>
- McCoy, A., Melendez-Torres, G. J., & Gardner, F. (2020). Parenting interventions to prevent violence against children in low- and middle-income countries in East and Southeast Asia: A systematic review and multi-level meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 103, 2-18. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104444>
- McCoy, M. L., & Keen, S. M. (2009). *Child Abuse and Neglect*. Psychology Press.
- McKibbin, G., & Humphreys, C. (2020). Future directions in child sexual abuse prevention: An Australian perspective. *Child Abuse & Neglect*, 105, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104422>
- McKinnon, K. K. (2019). Drawing out trauma: Visual art therapy for child sexual abuse victims. *Intuition: The BYU Undergraduate Journal of Psychology*, 14(1), 75-83. <https://scholarsarchive.byu.edu/intuition/>
- Menick, D. M. (2001). La problématique des enfants victimes d'abus sexuels en Afrique ou l'imbricatio d'un double paradoxe: l'exemple du Cameroun [Problems of child sexual abuse in Africa or the imbricatio of a double paradox: the example of Cameroon]. *Child Abuse & Neglect*, 25(1), 109–121. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(00\)00220-9](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(00)00220-9)
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* [Qualitative resarch: A guide to desing and implementation]. (S. Turan, Çev. Ed.) (3. baskı). Nobel. (Çalışmanın orijinali 2009'da yayımlanmıştır)

- Merrick, J., Greydanus, D. E., & Palusci, V. J. (2017). Child abuse and neglect in a historic perspective. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 10(3), 275–284. <https://novapublishers.com/shop/international-journal-of-child-and-adolescent-health/>
- Metin, A., Bilgin, N. G., & Yıldırım, V. (2014). Bakimevinde ölüm ile sonuçlanan engelli çocuğa yönelik fiziksel istismar olgusu. *Adli Tıp Bülteni*, 19(3), 193-197. <https://doi.org/10.17986/blm.2014193258>
- Metin, Ö., Toros, F., & Karcı, C. (2021). Cinsel istismara uğramış çocuk ve ergenlerde cinsiyet ve yaşa ilişkin farklılıklar: Psikopatoloji öngörücüleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(1), 86 – 98. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.82335>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Miller, L. E., Howell, K. H., Hunter, E. C., & Graham-Bermann, S. A. (2012). Enhancing safety-planning through evidence-based interventions with preschoolers exposed to intimate partner violence. *Child Care in Practice*, 18(1), 67-82. <https://doi.org/10.1080/13575279.2011.621885>
- Moreno–Manso, J. M., Sánchez, M. E. G. B., & Blázquez–Alonso, M. (2014). Application of a child abuse prevention programme in an educational context. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 30(3), 1014–1024. <https://doi.org/10.6018/analesps.30.3.154231>
- Morgan, C. T. (2006). *Psikolojiye giriş*. Hacettepe Üniversitesi psikoloji Bölümü Yayınları.
- Morris, M. C., Kouros, C. D., Janecek, K., Freeman, R., Mielock, A., & Garber, J. (2017). Community–level moderators of a school–based childhood sexual assault prevention program. *Child Abuse & Neglect*, 63, 295–306. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.005>
- Moses, J. O., & Villodas, M. T. (2017). The potential protective role of peer relationships on school engagement in at-risk adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(11), 2255-2272. doi: 10.1007/s10964-017-0644-1
- Moss, W. J., Ramakrishnan, M., Storms, D., Henderson Siegle, A., Weiss, W. M., Lejnev, I., & Muhe, L. (2006). Child health in complex emergencies. *Bulletin of the World Health Organization*, 84(1), 58–64. <https://doi.org/10.2471/blt.04.019570>
- Müller, A. R., Röder, M., & Fingerle, M. (2014). Child sexual abuse prevention goes online: Introducing “Cool and Safe” and its effects. *Computers & Education*, 78, 60–65. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.04.023>
- Naudé, H., Du-Preez, C. S., & Pretorius, E. (2004). Executive emotional system disruption as causal agent in frontal lobishness among abused children. *Early Child Development and Care*, 174(5), 437–460. <https://doi.org/10.1080/0300443032000153615>
- Ngai, M., Delaney, K., Limandri, B., Dreves, K., Tipton, M. V., & Horowitz, L. M. (2022). Youth suicide risk screening in an outpatient child abuse clinic. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing : Official Publication of The Association of Child and Adolescent Psychiatric Nurses, Inc*, 35(1), 38–44. <https://doi.org/10.1111/jcap.12335>
- Nolin, P., & Ethier, L. (2007). Using neuropsychological profiles to classify neglected children with or without physical abuse. *Child Abuse & Neglect*, 31(6), 631–643. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2006.12.009>
- O’Hagan, K. (2006). *Identifying emotional and psychological abuse: A guide for childcare professionals*. McGraw Hill Education.

- Ovacık, A. C. (2008). *Aile içi şiddetin erkek çocuğun şiddet içeren suç işleme davranışına etkisi* (Tez No. 225503) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ozan-Leymun, Ş., Odabaşı, H. F., & Kabakçı-Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 5(3), 369–385. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.5c3s16m>
- Ögel, K., & Aksoy, A. (2006). *Kendine zarar verme davranışı raporu*. Yeniden Yayın no:18, İstanbul 2006
- Özdemir, S. G. (2018). *Okul sosyal hizmeti bağlamında cinsel istismarı önleme eğitiminin 8-11 yaş grubundaki çocukların farkındalık düzeylerine etkisi* (Tez No. 510746) [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi- Kocaeli]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özservet, Y. Ç., & Sirkeci, I. (2016). Editörden: Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1–4. <https://doi.org/10.33182/gd.v3i1.552>
- Öztürk, H. B., Ilgar, M. Z., & Öztük, E. E. (2015). Aile içi şiddetin akademik başarı ve saldırganlıkla ilişkisi. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 115-168. <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/4>
- Paavilainen, E., Astedt-Kurki, P., Paunonen-Ilmonen, M., & Laippala, P. (2001). Risk factors of child maltreatment within the family: Towards a knowledgeable base of family nursing. *International Journal of Nursing Studies*, 38, 297–303. [https://doi.org/10.1016/s0020-7489\(00\)00074-2](https://doi.org/10.1016/s0020-7489(00)00074-2)
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve SB Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi. (Çalışmanın orijinali 2002’de yayımlanmıştır)
- Pelcovitz, D., Kaplan, S. J., Ellenberg, A., Labruna, V., Salzinger, S., Mandel, F., & Weiner, M. (2000). Adolescent physical abuse: Age at time of abuse and adolescent perception of family functioning. *Journal of Family Violence*, 15(4), 375–389. <https://doi.org/10.1023/A:1007506313663>
- Perez, C. M., & Widom, C. S. (1994). Childhood victimization and long-term intellectual and academic outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 18(8), 617–633. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(94\)90012-4](https://doi.org/10.1016/0145-2134(94)90012-4)
- Perry, B. D., & Szalavitz, M. (2013). *Köpek gibi büyütülmüş çocuk* (Elif Söğüt, Çev.). Okuyan Us. (Çalışmanın orijinali 2006’da yayımlanmıştır)
- Petersen, A. C., Joseph, J., Feit, M., & National Research Council. (2014). *Consequences of child abuse and neglect. In new directions in child abuse and neglect research*. National Academies Press.
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.
- Plummer, C. A., & Njuguna, W. (2009). Cultural protective and risk factors: Professional perspectives about child sexual abuse in Kenya. *Child Abuse & Neglect*, 33(8), 524–532. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.02.005>
- Pidano, A. E., & Allen, A. R. (2015). The incredible years series: A review of the independent research base. *Journal of Child and Family Studies*, 24(7), 1898–1916. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-9991-7>
- Polat, O. (2017). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı-1: Tanımlar*. Seçkin.

- Rabago-Mingoa, T., Herrera, M. A., & Torchiva, M. (2017, June 20-22). *Gaining self-protective knowledge and self-assertiveness skills in kindergarten*. [Paper presentation]. Presented at the DLSU Research Congress, Manila, Philippines.
- Ray, D. C., Burgin, E., Gutierrez, D., Ceballos, P., & Lindo, N. (2022). Child-centered play therapy and adverse childhood experiences: A randomized controlled trial. *Journal of Counseling & Development*, 100, 134–145. <https://doi.org/10.1002/jcad.12412>
- Read, J., Agar, K., Argyle, N., & Aderhold, V. (2003). Sexual and physical abuse during childhood and adulthood as predictors of hallucinations, delusions and thought disorder. *Psychology and Psychotherapy*, 76(Pt 1), 1–22. <https://doi.org/10.1348/14760830260569210>
- Roche, A. J., Fortin, G., Labbé, J., Brown, J., & Chadwick, D. (2005). The work of Ambroise Tardieu: The first definitive description of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 29(4), 325–334. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.04.007>
- Rodriguez, C. M. (2010). Personal contextual characteristics and cognitions: Predicting child abuse potential and disciplinary style. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(2), 315–335. <https://doi.org/10.1177/0886260509334391>
- Rothman, E. F., Edwards, E. M., Heeren, T., & Hingson, R. W. (2008). Adverse childhood experiences predict earlier age of drinking onset: Results from a representative US sample of current or former drinkers. *Pediatrics*, 122(2), e298–e304. <https://doi.org/10.1542/peds.2007-3412>
- Rudolph, J., Zimmer-Gembeck, M. J., Shanley, D. C., Walsh, K., & Hawkins, R. (2018). Parental discussion of child sexual abuse: Is it associated with the parenting practices of involvement, monitoring, and general communication?. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(2), 195–216. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1425946>
- Rutter, M. (2000). Resilience reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (pp. 651–682). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511529320.030>
- Sağır, M. (2013). *Okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri (Kayseri ili örneği)* (Tez No. 358491) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sağlam, M., & Kayaduman, H. (2018). İnternet üzerindeki oyun sitelerinin çocuklara yönelik riskler açısından incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 253–262. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiletisim>
- Sandberg, J. G., Feldhousen, E. B., & Busby, D. M. (2012). The impact of childhood abuse on women's and men's perceived parenting: Implications for practitioners. *American Journal of Family Therapy*, 40(1), 74–91. <https://doi.org/10.1080/01926187.2011.566827>
- Sarı, İ. (2010). *Emniyet örgütünde görevli anne-babaların fiziksel istismar potansiyellerinin belirlenmesi ve istismarla ilgili aile eğitim programının etkililiği* (Tez No. 279673) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sarıbeyoğlu, N. S. (2007). *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 217945) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sawrikar, P., & Katz, I. (2017). How aware of child sexual abuse (CSA) are ethnic minority communities? A literature review and suggestions for raising awareness in Australia.

- Children and Youth Services Review*, 81(August), 246–260.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.08.015>
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5–14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Seydooğulları, S. (2018). *İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik cinsel istismarı önleme psiko-eğitim programının geliştirilmesi ve etkililiğinin sınanması*. (Tez No. 508702) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal tez Merkezi.
- Seyrek, M., & Gencer, C. (2022). Kadına yönelik şiddetin veri madenciliği ile analizi: Türkiye uygulaması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 15(1), 75–81. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.734136>
- Silverman, A. B., Reinherz, H. Z., & Giaconia, R. M. (1996). The long-term sequelae of child and adolescent abuse: A longitudinal community study. *Child Abuse & Neglect*, 20(8), 709–723. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(96\)00059-2](https://doi.org/10.1016/0145-2134(96)00059-2)
- Singhal, M., & Vahali, H. O. (2014). Building broken sandcastles: Explorations in play therapy with a sexually abused child. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 10(2), 132–144. <https://doi.org/10.1177/0973134220140204>
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88–99. <https://klinikpsikiyatri.org/E-Dergi>
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., & Carnes, M. (2007). Long-term physical and mental health consequences of childhood physical abuse: Results from a large population-based sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 31(5), 517–530. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.01.003>
- Stagner, M. W., & Lansing, J. (2009). Progress toward a prevention perspective. *The Future of Children*, 19(2), 19–38. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0036>
- Stevenson, J. (1999). The treatment of the long-term sequelae of child abuse. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(1), 89–111. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00425>
- Sullivan, P. M., & Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257–1273. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(00\)00190-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(00)00190-3)
- Swaminath, G. (2009). Psychoeducation. *Indian Journal of Psychiatry*, 51(3), 171–172. <https://doi.org/10.4103/0019-5545.55082>
- Şahin, F. (2002). Çocuk ihmalı: Tanı ve tedavide hekimler için ipuçları. *Klinik Pediatri*, 1(3), 103–106.
- Şahin, F. T., & Kalburan, F. N. C. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 1–12. <http://pauyegitimdergi.pau.edu.tr/Anasayfa.aspx>
- Şener, D. K., & Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57–68. https://doi.org/10.1501/Ashd_00000000098
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması)* (Tez No. 190182) [Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi-Malatya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Şimşek, S., & Cenkseven-Önder, F. (2011). Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(3), 1123-1137.
- Şimşek, Z., & Erol, N. (2003). Çalışan çocuklarda yeterlik alanları davranışsal ve duygusal sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2), 59-70.
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35(2), 82-86. <https://actamedica.org/index.php/actamedica/index>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2017). *Çocuk işçiliği ve eğitim öğretmen el kitabı*. (Genel yayın no:72).
- Temiz, H. E. (2008). Dünyada kronik yoksulluk ve önleme stratejileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 17(2), 61-100. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct>
- Thomas, R., Abell, B., Webb, H. J., Avdagic, E., & Zimmer-Gembeck, M. J. (2017). Parent-child interaction therapy: A meta-analysis. *Pediatrics*, 140(3), e20170352. <https://doi.org/10.1542/peds.2017-0352>
- Thomas, R., & Zimmer-Gembeck, M. J. (2012). Parent-child interaction therapy: An evidence-based treatment for child maltreatment. *Child Maltreatment*, 17(3), 253-266. <https://doi.org/10.1177/1077559512459555>
- Tran, N. K., Alink, L. R., Van Berkel, S. R., & Van Ijzendoorn, M. H. (2017). Child maltreatment in Vietnam: Prevalence and cross-cultural comparison. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 26(3), 211-230. doi: 10.1080/10926771.2016.1250851
- Tuna, S. (2010). *Aile içi çocuk istismarı: Annelerin bazı risk faktörleri açısından incelenmesi* (Tez No. 257942) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi- İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tutty, L. M. (1997). Child sexual abuse prevention programs: Evaluating who do you tell. *Child Abuse & Neglect*, 21(9), 869-881. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00048-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00048-3)
- Tutty, L. M. (2000). What children learn from sexual abuse prevention programs: Difficult concepts and developmental issues. *Research on Social Work Practice*, 10(3), 275-300. <https://doi.org/10.1177/104973150001000301>
- Türker, G. (2017). *Aile hekimleri, hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeyleri: Burdur örneği* (Tez No. 462521) [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi- Konya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar, 2015*. [Children coming to or brought to the security unit, 2015]. (Rapor No: 21544). TÜİK. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21544>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar, 2017*. [Children coming to or brought to the security unit, 2017]. (Rapor No: 27609). TÜİK. <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27609>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019*. (Rapor No: 33807). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri, 2021*. (Rapor No: 45586). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Juvenile-Statistics-Received-Into-Security-Unit-2021-45586#>

- Türkkan, T. (2022). *Çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan bir psiko-eğitim programının öğretmenlerin farkındalık düzeylerine etkisi* (Tez No. 719638) [Doktora tezi, Trabzon Üniversitesi-Trabzon]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Trickett, P. K., Negriff, S., Ji, J., & Peckins, M. (2011). Child maltreatment and adolescent development. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 3–20. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00711.x>
- Uğurlu, Z., & Gülsen, İ. P. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1–24. <https://doi.org/10.20860/ijoses.40982>
- Uluğ, Ş. Ö. (2008). *Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyinde ebeveyn kaybının ve anne baba ayrılığının etkisi* (Tez No. 204083) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi-Kocaeli]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ulum, H. (2021). *Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin ilkökul öğrencilerinin matematik başarısına etkisi: Sistematik derleme ve meta-analiz* (Tez No. 669778) [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi-Adana]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Umberson, D. (2016). *Ebeveynin ölümü: Yeni bir yetişkin kimliğine geçiş* (Ö. Ç. Aksoy, Çev.). (2. baskı). İletişim. (Çalışmanın orijinali 2003'te yayımlanmıştır)
- UNICEF. (2007). *Çocuklara yönelik şiddetin ortadan kaldırılması* [e-kitap sürümü] https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=441
- UNICEF. (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması: Özet rapor* [Child abuse and domestic violence research in Turkey: Summary report.]. SHÇEK
- UNICEF. (2011). *The state of the world’s children 2011–Adolescence an age of opportunity*. <https://data.unicef.org/resources/the-state-of-the-worlds-children-2011-adolescents-an-age-of-opportunity/>
- UNICEF. (2013). *UNICEF annual report 2013*. (Rapor No. 978-92-806-4755-6). <https://www.unicef.org/media/92791/file/UNICEF-annual-report-2013.pdf>
- UNICEF. (2014). *UNICEF annual report 2014*. (Rapor No. 978-92-806-4809-6). https://www.unicef.org/media/50786/file/UNICEF_Annual_Report_2014_ENG.pdf
- UNICEF. (2015). *Cinsel istismar mağduru çocuklara bakım kılavuzu* [Caring for Child Survivors of Sexual Abuse]. International Rescue Committee.
- UNICEF. (2017). *Dünya çocuklarının durumu 2017: Dijital bir dünyada çocuklar*. (Rapor No. 978-92-806-4938-3). <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/d%C3%BCnya-%C3%A7ocuklar%C4%B1n%C4%B1n-durumu-2017-dijital-bir-d%C3%BCnyada-%C3%A7ocuklar>
- Üstündağ, A., Şenol, F., & Mağden, D. (2015, 11-15 Mayıs). *Ebeveynler çocuk istismarına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bilinçlendirilmesi*. [Sözlü bildiri]. Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi “Erken Müdahale”, Ankara.
- Van der Kolk, B. A. (1989). The compulsion to repeat the trauma. Re-enactment, revictimization, and masochism. *The Psychiatric Clinics of North America*, 12(2), 389–411. [https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(18\)30439-8](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30439-8)
- Villodas, M. T., Moses, J. O., Cromer, K. D., Mendez, L., Magariño, L. S., Villodas, F. M., & Bagner, D. M. (2021). Feasibility and promise of community providers implementing home-based parent-child interaction therapy for families investigated for child abuse: A pilot randomized controlled trial. *Child Abuse & Neglect*, 117, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105063>

- Vural, G. (2015). *Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler ile ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarının karşılaştırılması* (Tez No. 405440) [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Widom, C. S. (1999). Posttraumatic stress disorder in abused and neglected children grown up. *The American Journal of Psychiatry*, 156(8), 1223–1229. <https://doi.org/10.1176/ajp.156.8.1223>
- White, C., Shanley, D. C., Zimmer-Gembeck, M. J., Walsh, K., Hawkins, R., Lines, K., & Webb, H. (2018). Promoting young children's interpersonal safety knowledge, intentions, confidence, and protective behavior skills: Outcomes of a randomized controlled trial. *Child Abuse & Neglect*, 82, 144–155. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.05.024>
- Wise, L. A., Zierler, S., Krieger, N., & Harlow, B. L. (2001). Adult onset of major depressive disorder in relation to early life violent victimisation: A case-control study. *Lancet*, 358(9285), 881–887. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)06072-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)06072-X)
- World Health Organization. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. WHO http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf
- World Health Organization. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. WHO. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf
- World Health Organization. (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. WHO. <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/649376/retrieve>
- World Health Organization. (2016). *Child maltreatment*. WHO. <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/child-maltreatment>.
- World Health Organization. (2020). *Global status report on preventing violence against children 2020*. WHO. <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention/global-status-report-on-violence-against-children-2020>
- Wong, W. H., Kuo, W. H., Sobolewski, C., Bhatia, I., & Ip, P. (2020). The association between child abuse and attempted suicide. *Crisis*, 41(3), 196–204. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000625>
- Wurtele, S. K., & Kenny, M. C. (2010). Partnering with parents to prevent childhood sexual abuse. *Child Abuse Review*, 19, 130–152. <https://doi.org/10.1002/car.1112>
- Wurtele, S. K., & Kenny, M. C. (2016). Technology-related sexual solicitation of adolescents: A review of prevention efforts. *Child Abuse Review*, 25(5), 332–344. <https://doi.org/10.1002/car.2445>
- Wurtele, S. K., & Owens, J. S. (1997). Teaching personal safety skills to young children: An investigation of age and gender across five studies. *Child Abuse & Neglect*, 21(8), 805–814. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00040-9](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00040-9)
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin.
- Yıldırım, F., Küçükgöncü, S., Beştepe, E., & Yıldırım, M. (2014). Erişkin unipolar depresyon örnekleminde çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantılarının intihar girişimi ile ilişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 51(2), 133-140.
- Yiğit, İ., & Erden, G. (2015). Çocukluk çağı istismar yaşantıları ile genel psikolojik sağlık arasındaki ilişkide erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(75), 47-59. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/>

- Yildirim, F., Küçükgöncü, S., Beştepe, E. E., & Yıldırım, M. S. (2014). Erişkin unipolar depresyon örnekleminde çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantılarının intihar girişimi ile ilişkisi. *Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arşivi*, 51(2), 133 -140. <https://doi.org/10.4274/npa.y6802>
- Yörükoğlu, A. (2008). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür.
- Yüksel, M., Adıgüzel, O., & Yüksel, H. (2015). Dünyada ve Türkiye'de sosyal politika temelinde dezavantajlı bir grup olarak çocuk işçiler realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 23–34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu>
- Zhang, T., Chow, A., Wang, L., Dai, Y., & Xiao, Z. (2012). Role of childhood traumatic experience in personality disorders in China. *Comprehensive Psychiatry*, 53(6), 829–836. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2011.10.004>
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., & Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69–78. <https://alpha-psychiatry.com/>

EKLER

EK-1. Çok Düzeyli Müdahale Uygulamaları

I. DÜZEY UYGULAMALAR

1. Seans	
GÜNLÜK YAŞAMDA KARŞILAŞTIĞIM ZORLUKLAR	
Amaç	Çocukların, günlük yaşamda karşılaştıkları, kendileri için zorlayıcı ve tehlikeli olabilecek durumlara karşı farkındalık kazanmasını sağlamak
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, etkinliğin amacının günlük yaşamda ya da okulda karşılaştıkları sosyal/ duygusal ya da akademik sorunların neler olduğu ve bu problemlerle karşılaştıklarında nasıl tepki verdiklerinin farkına varmaları olduğunu açıklar. ➤ Uygulayıcı öğrencilere günlük yaşamda ya da okulda karşılaştıkları sosyal/ duygusal ya da akademik sorunların neler olduğunu sorar. ➤ Öğrencileri duygu ve düşüncelerini açıklamaları için cesaretlendirir. ➤ Ardından öğrencilere Form 1'i dağıtarak doldurmalarını ve verdikleri cevapları sınıfla paylaşmalarını ister. Formu doldurmaları için öğrencilere 15 dakika süre verir. ➤ Öğrencilerden alınan yanıtlardan sonra öğrencilere “günlük yaşamda karşılaştığınız sosyal veya akademik sorunlarla ilgili yeterince bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?” , “<i>Sorunlarınızı çözmek için birinden yardım almaya ihtiyaç duyduunuz mu? İhtiyaç duyduysanız kimlerden yardım almayı tercih ettiniz?</i>” , “<i>Sorunsuz bir yaşamımız olsaydı neler olurdu?</i>” gibi sorular yönlendirerek öğrencilerin duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için onları cesaretlendirir. ➤ Öğrencilerin paylaşımları tamamlandıktan sonra uygulayıcı, insanların sosyal bir varlık olduğuna, günlük yaşamlarında, akademik yaşamlarında veya ikili ilişkilerinde birtakım sorunları yaşamalarının olası olduğuna, bu sorunları çözebilmek için de gerektiğinde yardım almaları gerektiğinin önemine vurgu yaparak etkinliği sonlandırır.
Formlar ve Materyaller	Form-1 Örnek Olay Listesi

Form 1. Örnek Olay Listesi

Sıra arkadaşın hoşlanmadığın şakalar yapıyor ve söylediği sözler canını fazlasıyla sıkıyor. Birkaç kez rahatsızlığını yüz ifadenle bildirmeye çalıştın ama arkadaşın şakalar yapmaya ve hoş olmayan sözleri söylemeye devam ediyor.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
En yakın arkadaşının babasının tayin istediğini ve başka bir şehre taşınacaklarını duydun.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
Arkadaşlarının başka sınıftan iki kişiyle okulun arka bahçesinde kavga ettiğini gördün. Onları ayırmak için yanlarına gittin. Ancak o esnada gelen nöbetçi öğretmen, senin de olaydan sorumlu olduğunu düşünerek kızdı.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
Annen ekran karşısında çok fazla zaman geçirdiğini düşündüğü için seni uyardı. Ancak baban, annenin bu konuda fazla kısıtlayıcı olduğunu düşünüyor. Bu konuyu tartışmaya başladılar ve sesler giderek artmaya başladı.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
Sınıf arkadaşının bir problemi olduğunu düşünüyorsun çünkü birkaç gündür sizinle çok az konuşuyor ve yalnız kalmayı tercih ediyor. Nedenini sorduğunda ablasının çok riskli bir ameliyata gireceğini öğrendin.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
Sekizinci sınıflardan birkaç öğrenci teneffüste yanına geldi ve senden para	Bu durumda ne hissedersin?

istedi eğer vermezsen okul çıkışında seni dövmekle tehdit ettiler. Paranı vermeyi istemiyorsun ama dayak yemekten de korkuyorsun.	 Duygularını nasıl ifade edersin?
Gece yarısı odanın birdenbire aydınlanması ile uyandın. Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Gök gürültüsünün ve çatıya düşen yağmur damlalarının sesi tüm odayı dolduruyor.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?
Arkadaşın Melek ile mesajlaşırken ona bazı çocukluk fotoğraflarını ve videolarını gönderdin. Komik bazı videoların için birlikte yorum yapıp güldünüz. Ertesi gün sınıfa geldiğinde diğer arkadaşlarının sana bakıp güldüğünü gördün.	Bu durumda ne hissedersin? Duygularını nasıl ifade edersin?

2. Seans	
ÇOCUK İSTİSMARI	
Tanımı ve Türleri	
Amaç	İstismarı tanımlama, istismar türleri hakkında farkındalık kazanma.
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, etkinliğin amacı hakkında öğrencilere bilgi verir. ➤ Uygulayıcı etkinliğe geçmeden önce öğrencilere “güvenlik” denince aklınıza ne geliyor diye sorar. Cevapların ardından “Sağlıklı bir yaşam sürebilmek için kendimizi güvende hissetmeye ihtiyaç duyduğumuzu, kişisel güvenliğimizi koruyabilmek için ise beden ve ruh sağlığımızı tehdit eden unsurların neler olduğunu kavramamızın önemli olduğunu” ifade eder. ➤ İstismarı tanımlayarak, istismar türleri (fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ekonomik istismar ile sanal istismar) hakkında bilgi verir. (Bu konuda hazırlanmış eğitim sunusundan yararlanılabilir). ➤ Uygulayıcı, Form 2’yi tahtaya yansıtarak fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismar ile sanal istismar içeren eylemler ile ilgili bilgi verir. ➤ Ardından uygulayıcı, aşağıdaki örnek olayları öğrencilerle paylaşarak bu durumda mağdurun ne hissettiği ve kimden destek alması gerektiği konusunda tartışılır. • Selim 9 yaşındadır. Çok sık yaralanmaktadır sınıf öğretmeni Pervin Hanım, Selim’in annesi ile konuşmuş, annesi Selim’in çok yaramaz olduğu için sürekli düştüğünü ve bu sebeple yaralandığını söylemiştir. Ancak öğretmeni ikna olmamış ve Selim’i okul psikolojik danışmanına yönlendirmiştir. Selim psikolojik danışmana, babasının eve genellikle alkollü olarak geldiğini annesini ve kendisini kemerle dövdüğünü ve hatta bir keresinde sırtında sandalye kırdığını anlatmıştır. • Betül, 16 yaşındadır ve lisede eğitim görmektedir. Babası Betül’ü arkadaşının oğlu ile nişanlamıştır. Nişanlısı izin vermediği için de okuldan alınmış ve çok istemesine rağmen okula devam etmesine engel olunmuştur.

	• Tuana 7. Sınıf öğrencisidir. Ablası Pelin, çok başarılı bir öğrencidir ve LGS’de il derecesi yaparak yüksek puanla öğrenci alan bir okula yerleşmiştir. Annesi sürekli ders çalışması için baskı yapmakta Pelin’in çalışmalarını örnek göstermektedir. Zeynep deneme sınavlarında yeterli puan alamayınca da “Ders çalışmak umurunda bile değil, senin için harcadığımız çabayı hak etmiyorsun, bizim ailede herkes okuyup bir meslek sahibi oldu başımızı öne eğdireceksin” diye söylenmektedir. • Ferda, 8. Sınıf öğrencisidir. Bir gün arkadaşına, babasının ablasını taciz ettiğini, annesinin bunu bildiği halde sakladığını, bu nedenle babası ile artık aynı ortamda bulunmak istemediğini ve tek seçeneğinin yatılı bir okul kazanıp evden ayrılmak olduğunu söylemiştir. • Tuna, 4 yaşındayken evde yalnız kaldığı bir sırada tırmandığı merdivenden düşerek yaralanmıştır. Tedavi olmasına rağmen sağ kolunu kullanamamaktadır. Babası bu kazadan annesini sorumlu tutmaktadır ve Tuna bu durumdan dolayı anne ve babasının sık tartışmasına tanık olmaktadır. • Furkan 14 yaşındadır. Okula çoğunlukla geç kalmakta ya da hiç gelmemekte, geldiği günler ise çok yorgun ve uykusuz gözükmektedir. Öğretmeni sorduğunda ise bir çay evinde çalıştığını akşam geç saatte kapandığından eve geç dönebildiğini ve bu nedenle okula gelemediğini söylemiştir.
Formlar ve Materyaller	➤ Form 2. İstismar Türleri Örnek Davranış Listesi ➤ Eğitim Sunusu

İSTİSMAR TÜRLERİNİ TANIYALIM

1

FİZİKSEL İSTİSMAR

Tokat atmak, bağırarak, yumruk atmak, tekme atmak, sarsmak, dövmek, itmek, dürtmek, saçını çekmek, kulağını çekmek, çimdiklemek, çelme takmak, herhangi bir alet kullanarak zarar vermek

2

DUYGUSAL İSTİSMAR

Bağırarak, lakap takmak, aşağılamak, alay etmek, küçük düşürmek, kıyaslamak, dışlamak, görmezden gelmek, küçümsemek, tehdit etmek, suçlamak, şantaj yapmak, yıldırma, korkutma, kıyaslamak

3

CİNSEL İSTİSMAR

Pornografik yayınlar göstermek/izletmek, pornografik biçimde konuşmak, özel bölgelerine dokunmak, kendisinin özel bölgelerine dokunulmasını istemek, cinsel organını açarak göstermek, tecavüz, laf atmak/sözlü taciz, sosyal medya ortamında başkasının özel fotoğraflarını paylaşmak

4

EKONOMİK İSTİSMAR

14 yaşın altında çalıştırmak, 14 yaşını tamamlamış olsa bile rızası dışında çalıştırmak, yaptığı işin gerektirdiği ücretin altında çalıştırmak, sağlıksız koşullar altında çalıştırmak, iş kanununda belirtilen mesai saatlerinin üzerinde çalıştırmak maaşına el koymak

5

SANAL İSTİSMAR

Mahremiyeti ihlal eden fotoğraf ve görüntüleri paylaşma, zorbalık, tehdit, şantaj, kişisel hesapları ele geçirme, siber uşaklaştırma (grooming)

Bu form, MEB Psikososyal Destek Programı Cinsel İstismar Kitabından uyarlanmıştır.

3. Seans	
DUYGU FARKINDALIĞI	
Amaç	Öğrencilere, duyguları tanımlayabilme ve duyguların yaşamımızdaki önemini kavrayabilme becerisini kazandırma hedeflenmektedir.
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı öğrencilere linki verilen Alfred ve Gölgesi adlı animasyon filmini izleterek etkinliği başlatır. (https://www.youtube.com/watch?v=AUv7XZtBW64&t=45s) ➤ Animasyon filminin izletilmesinden sonra öğrencilerden duygunun tanımını yapmalarını ister. Gelen paylaşımlardan sonra <i>“Duygular, kişilerin tutumlarını, davranışlarını ve hatta düşüncelerini etkileyen içsel süreçlerdir.”</i> şeklinde duygunun tanımını yapar. ➤ Uygulayıcı öğrencilere <i>“Duygular olmasaydı ne olurdu? Size göre duyguların yaşamımızdaki önemi nedir?”</i> sorularını yönelterek etkinliğe devam eder. Öğrencilerin paylaşımlarından sonra <i>“Duygularımız olmasaydı insanlarla iletişim kuramazdık, herhangi bir tehlike karşısında nasıl tepki vereceğimizi kestiremezdik. Bu yüzden duygularımız hayatta kalmamıza yardımcı olur, ailemizle ve arkadaşlarımızla olan ilişkilerimize rehberlik eder. Korku, öfke, üzüntü gibi kimi duygular bizi zorlayabilir bu nedenle olumsuz duygular olarak adlandırırız. Ancak olumsuz dahi olsalar yaşamımızda çok önemli role sahiptirler. Yolda yürüdüğünüzü düşünün. Karşınızda size doğru gelen kocaman bir sahipsiz köpek var bana bir şey olmaz deyip yanından geçer misiniz yoksa sakince yolunuzu mu değiştirirsiniz? Yolunuzu değiştirmenize sebep olan duygu korkudur ve korku sizin tedbir almanıza dolayısıyla güvende kalmanıza yardımcı olur.”</i> açıklamasını yapar. ➤ Uygulayıcı öğrencilere duyguları yönetebilmenin önemi hakkında açıklama yapar: <i>“Duyguları yönetmek demek, kendini tanımak ve duygularının farkında olmak demektir. Kendi duygularının bilincinde olanlar iletişim halinde oldukları diğer insanların duygularını daha iyi anlayabilir, empati kurabilirler.”</i> Linkte verilen videoyu (https://www.youtube.com/watch?v=11wBEHaXaPY) öğrencilere izletir sonrasında videoya ilişkin sorularla etkinliği devam ettirir.

	➤ Uygulayıcı gönüllü olan öğrencileri tahtaya davet eder ve Duygu Avı adlı oyunu başlatır.
Formlar ve Materyaller	➤ Eğitim videoları https://www.youtube.com/watch?v=AUv7XZtBW64&t=45s https://www.youtube.com/watch?v=11wBEHaXaPY ➤ Duygu Avı Oyunu https://wordwall.net/tr/resource/52819564

4. Seans	
ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ	
Amaç	Sahip oldukları temel haklar konusunda çocuklara bilgi vermek
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, etkinliğe başlarken öğrencilere “Çocuk Hakları” denince akıllarına gelen ilk şeyin ne olduğunu sorarak bir kelime ile yanıtlamalarını ister. ➤ Öğrencilerden alınan yanıtlardan sonra etkinliğin amacı hakkında bilgi vererek, çocukların sahip olduğu temel hakların neler olduğunu açıklar. Uygulayıcı hazırlanan eğitim sunusunu kullanabilir. ➤ Sunumun ardından “Çocuk Hakları Nedir” adlı videoyu öğrencilere izlettirir. ➤ Uygulayıcı Form 3’te verilen örnek olayları tahtaya yansıtır. Öğrencilerden örnek olayları incelemelerini ve hangi hak ihlallerinin yapıldığını tartışmalarını ister. Gönüllü olan öğrencilerin fikirlerini açıklamaları teşvik edilir, ardından uygulamacı etkinliği sonlandırır.
Formlar ve Materyaller	➤ Eğitim Sunusu ➤ “Çocuk Hakları Nedir” eğitim videosu (https://www.youtube.com/watch?v=ElkMqcJt8Fw&t=54s) ➤ Form 3. Örnek olay kartları

Form 3. Örnek Olay Kartları

7\B sınıfı öğrencileri hazırlamış oldukları sosyal sorumluluk projesini başarıyla uygulamışlar ve bunun sonucunda 2500 liralık para ödülünü kazanmışlardır. Kazanılan ödülle, öğrencilerin bir kısmı geziye gitmeyi, bir kısmı yemek ve sinema etkinliği yapmayı, bir kısmı da parayı sokak hayvanları için mama almada kullanmayı istemektedir. Bunun üzerine Şükran Hanım öğrencilerine "Anlaşılan ortak bir karara varamayacaksınız. Bu yüzden bu parayı sınıfımızın ihtiyaçlarını karşılamada kullanacağız." demiştir.

Görkem 11 yaşındadır. Bir süre önce tahtaya yazılanları yeterince iyi göremediğini fark etmiştir. Bu yüzden notları defterine geçirirken zorlanmakta ve geride kalmaktadır. Bu durumu annesine tekrar tekrar anlatmış ancak her defasında annesi Görkem'in gözlük takmaktan hoşlandığını düşünerek O'nu hastaneye götürmeyi reddetmiştir.

Ayşe 14 yaşında 8. Sınıf öğrencisidir. Pandemi döneminde imkânların kısıtlılığın dolaylı canlı derslere katılamamış ve dolayısıyla akademik olarak geride kalmıştır. Babası da sıklıkla liseyi açıktan okumasını istediğini söylemektedir. Ayşe şu anda okula gelmemekte, kardeşlerinin bakımında annesine yardımcı olmakta ve aile bütçesine katkıda bulunmak için oturdukları binanın temizliğini yapmaktadır.

Doğa, 12 yaşındadır. Ailenin tek çocuğudur ve okul dışında zamanının büyük bir kısmını ailesiyle birlikte geçirmektedir. Okulun evine yakın olmasına rağmen, Doğa'yı her sabah annesi okul bırakmakta ve akşamları okuldan almaktadır. Annesi Doğa'nın arkadaşları ile birlikte dışarıda oyun oynamasına izin vermemektedir. Bu yüzden Doğa annesi ile sık sık tartışmaktadır.

5. Seans	
BEDEN GÜVENLİĞİ EĞİTİMİ	
Amaç	Vücudun dokunulmazlığı, güvenliği tehdit edebilecek durumlara karşı farkındalık oluşturma, istismardan korunma yolları ve yardım alınabilecek kişiler/kurumlar hakkında bilgi verme hedeflenmektedir.
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, öğrencilere etkinliğin amacı ile ilgili bilgi verir. Ardından aşağıdaki örnek durumları paylaşarak, nasıl tepki vereceklerini sorar. “Yağmurlu bir günde, okul çıkışında bir araba yanında durdu ve arabadaki kadın, yeni taşınan komşunuz olduğunu söyleyerek seni eve bırakabileceklerini söyledi”, “Yolda tanımadığın biri yanına yaklaştı ve elindeki kâğıtta yazılı olan adresi göstererek adresi bir türlü bulamadığını söyledi. Senden kendisini o adrese götürmeni istedi”, “İnternette ücretsiz drama kursu ilanını gördün ve başvuru için verilen telefon numarasını aradın. Telefondaki kişi yaş, cinsiyet, yaşadığın il, devam ettiğin okul gibi kişisel bilgilerini içeren formla birlikte fotoğraflarını göndermeni istedi” ➤ Yukarıda verilen örnek durumlar, uygun tepki verme ve olası tehditler açısından öğrencilerle tartışılır. Ardından hazırlanan eğitim sunusunu kullanarak mahremiyet, dokunma türleri, hayır diyebilme ve yardım arama ile ilgili bilgi verir.
Formlar ve Materyaller	➤ Eğitim Sunusu

6. Seans	
GÜVENLİ İNTERNET KULLANIMI	
Amaç	Sanal ortamda karşılaşılabilecek riskler, kişisel bilgilerin gizliliği ve siber zorbalığa ilişkin farkındalığın artırılması hedeflenmektedir.
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, öğrencilere etkinliğin amacı ile ilgili bilgi verir. “Teknolojinin insan yaşamındaki yeri nedir?” , “İnternetin olmadığı bir dünyada yaşamak mümkün mü?” , “İnterneti hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?”, “Güvenli internet kavramını nasıl açıklarsınız?” gibi sorular yöneltir. Gönüllü olan öğrencilerin cevapları dinlenir. Ardından sanal ortamdaki risklere dikkat çekmek için “Becky’nin Hikayesi” adlı videoyu öğrencilere izlettirir. Videodan sonra Becky’nin maruz kaldığı zorbalık türleri, sosyal medyadaki güvenlik açıkları öğrencilerle birlikte tartışılır. ➤ Uygulayıcı, siber zorbalığı tanımlayarak hangi eylemlerin siber zorbalık içerdiğini açıklar. <i>“Siber zorbalık, dijital teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilen zorbalık türüdür. Bu tür zorbalıklarla sosyal medyada, mesajlaşma platformlarında, çevrim içi oyun platformlarında karşılaşmak mümkündür. Hedef olarak seçilen kişileri korkutmaya, kızdırmaya ya da utandırmaya yönelik kasıtlı olarak ve tekrar tekrar yapılan eylemlerdir. Sosyal medyada bir kişi hakkında doğru olmayan haberleri yaymak, utandırıcı fotoğraflar yayınlamak, mesajlaşma platformlarından incitici mesajlar ya da tehditler yollamak, başka birinin kimliğiyle başkalarına kötü mesajlar göndermek gibi davranışlar buna örnek verilebilir.”</i> ➤ Uygulayıcı, hazırlanan eğitim sunusunu kullanarak, öğrencilere sanal ortamdaki güvenlik kuralları, siber zorbalık ve siber zorbalıktan korunma yolları hakkında bilgi verir. Zorbalıkla karşılaştıklarında, ailelerine mutlaka anlatmalarını ve ayrıca ALO 141 Güvenli İnternet Bilgi / Destek Yardım Hattı hakkında bilgi vererek, siber tehditlere karşı bu destek hattından yardım alabileceklerini söyler. Öğrenciler arasında gönüllü olan birkaç kişiden öğrendiklerini özetlemesini ister. Paylaşımlardan sonra eğitim süreci sona erdirilir.

➤ Eğitim Sunusu

- Becky'nin hikayesi
(<https://www.youtube.com/watch?v=GgdK2rdJTrE&t=374s>)

7. Seans	
YARDIM ARAMA ve BAŞA ÇIKMA	
Amaç	Olası istismar durumunda tehditlerle nasıl başa çıkabilecekleri ve kimlerden yardım alabilecekleri konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi hedeflenmektedir.
Süre	40 dakika (1 ders saati)
Yöntem	Anlatı, Soru-cevap, Tartışma
Süreç	➤ Uygulayıcı, öğrencilere etkinliğin amacı ile ilgili bilgi verir ardından başa çıkma stratejilerine dikkati çekmek için hazırlanmış bulmacayı öğrencilere dağıtır. Cevaplamaları için 10 dakika süre verir. Sürenin bitiminde öğrencilere buldukları kelimelerin neler olduğunu sorarak paylaşımları için teşvik eder. ➤ Paylaşımların ardından uygulayıcı başa çıkma stratejileri ile ilgili açıklamalar yapar. <i>Kaçınma:</i> Yaşanan sorunla başa çıkmak yerine, soruna yol açan durumlardan, kişilerden kaçınmak yoluyla çözüm bulmaya çalışmaktır. <i>Boyun eğme:</i> Sorunu normalleştirerek kabul etme, duygu ve düşüncelerini bastırma ile kendini korumak için herhangi bir eylemde bulunmama şeklinde tanımlanabilen baş etme yaklaşımıdır. <i>Uzaklaşma (geri çekilme):</i> Uzak durmak, sessiz kalmak, ilgisiz davranmak, sorun hakkında konuşmayı reddetmek olarak tanımlanabilir. <i>Yok sayma:</i> Ortada herhangi bir sorun yokmuş gibi davranmak, sorunu inkar etmek şeklinde açıklanabilir. <i>Kabullenme:</i> Problem durumunu kabul etmek ve duruma uygun tavır sergilemek şeklinde açıklanır. Kabullenme, problemin çözümü için sorumluluk almada önemlidir. <i>Yüzleşme:</i> Kaçınmanın aksine yüzleşme, kişinin sorunun varlığını kabul edip, nedenlerini sorgulaması, yaşadığı durumla ilgili kendi sorumluluğunu kabul etmesi ve kalıcı çözümler üretme çabasıdır.

	<i>Direnme:</i> Kişinin kendisi için stres kaynağı olan olay ya da faktörlere karşı direnmesi ve sorunla başa çıkmak için gösterdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkiler olarak tanımlanmaktadır. <i>Yardım Arama:</i> Soruna kalıcı çözümler bulabilmek için bireyin kendisine yardımcı olabilecek kişilerin kurumların desteğine başvurmasıdır. <i>Sosyal Desteğe Başvurma:</i> Bireyin yaşadığı sorunu çözmesine katkı sağlayacak sosyal destek arayışında olmasıdır. Sosyal destek kaynakları çocuğun anne babası, öğretmenleri ve arkadaşları olabilir. ➤ Uygulayıcı baş etme stratejilerini açıkladıktan sonra sorun çözmede kullanılan kaçınma, boyun eğme, geri çekilme, yok sayma gibi baş etme stratejilerinin sorunun çözümüne katkı sağlamadığı gibi devam etmesine neden olduğunu belirtir. Sorun çözmede aktif başa çıkma stratejilerini kullanmanın (kabullenme, yüzleşme, direnme, yardım arama ve sosyal desteğe başvurma gibi) önemini vurgular. ➤ Uygulayıcı çocukların karşılaşılabilecekleri şiddet, zorbalık ve istismar durumlarının temelinde bir hak ihlali olduğunu hatırlatarak bu hak ihlali ile mücadelede yardım aramanın etkili bir baş etme stratejisi olduğunu belirtir. Ardından öğrencilere “<i>Hak İhlallerine Karşı Ne Yapabilirim?</i>” adlı videoyu izletir. (https://www.youtube.com/watch?v=acq2mWZs0N4&t=8s) ➤ Uygulayıcı olası bir istismar durumunda mağdurun ailesinden, öğretmeninden, okul psikolojik danışmanından, güvenlik birimlerinden ya da 112 Acil Çağrı Hattı ve 183 Sosyal Destek Hattını arayarak yardım talebinde bulunabileceğini vurgulayarak etkinliği sonlandırır.
Formlar ve Materyaller	➤ Kelime Avı- Başa Çıkma Stratejileri

Kelime Avı-Başa Çıkma Stratejileri

L	G	E	F	Ğ	Ü	I	L	K	A	B	U	L	L	E	N	M	E	K	L	I
G	Ş	I	L	Z	H	Ç	P	Y	G	O	J	Ğ	Ğ	I	K	P	E	O	A	U
J	U	O	M	H	T	Y	Ş	H	F	Y	O	K	S	A	Y	M	A	Ö	Z	Y
N	V	N	M	F	I	Z	Ü	Y	G	U	Z	A	K	L	A	Ş	M	A	T	A
S	A	P	V	P	K	K	A	Ç	I	N	M	A	Ş	I	V	K	Ğ	Ö	I	R
G	S	Ü	Y	Ü	Z	L	E	Ş	M	E	I	N	S	Ğ	L	S	I	Y	M	D
K	R	J	S	U	H	Z	Z	B	Ü	Ğ	G	L	Ö	L	L	Ğ	J	J	G	I
I	Z	T	C	D	D	I	R	E	N	M	E	R	S	S	A	S	F	U	F	M
S	O	S	Y	A	L	D	E	S	T	E	Ğ	E	B	A	Ş	V	U	R	M	A
D	S	V	M	B	O	Ç	E	U	A	H	Ö	P	Z	E	I	M	Y	Z	B	R
D	Ş	J	Ç	B	L	K	Z	B	P	Ü	Y	E	E	I	L	P	D	T	M	A
V	J	Ğ	V	E	V	H	M	O	E	B	G	V	R	N	R	R	Ü	V	D	M
U	S	Ğ	G	N	Ğ	A	I	V	G	B	K	F	I	O	Ş	T	K	Ş	U	A

1. _____
-
2. _____
-
3. _____
-
4. _____
-
5. _____
-
6. _____
-
7. _____
-
8. _____
-
9. _____
-

Sevgili öğrenciler, yukarıdaki bulmacada problem çözmede kullandığımız başa çıkma stratejilerinden birkaçı bulunmaktadır. Sizden beklenen saklı kelimeleri bulmanız ve sağdaki numaralandırılmış kısma yazmanızdır.

II. DÜZEY UYGULAMALAR

1. OTURUM

Tanışma

Hedefler

1. Grup üyelerini tanıma ve güvene dayalı ilişkiler kurabilme
2. Grubun bir araya gelme nedenleri ile programın genel hedeflerini kavrayabilme
3. Grup süresince uyulması gereken kuralları kavrayabilme
4. Grup içerisindeki rolünü ve sorumluluklarını kavrayabilme
5. Duygu ve düşüncelerini ifade edebilme becerisi kazanma

Materyal

1. Grup üyelerinin her birinin kullanması için hazırlanmış isim etiketleri
2. Her bir öğrenci için süreç içerisinde kullanılacak formları saklayabilecekleri birer dosya
3. Grup Amaçları Formu (Form 1)
4. Grup Kuralları Formu (Form 2)
5. Grup Katılım Sözleşmesi (Form 3)
6. Gruba katılımın teşvik edilmesi için önceden hazırlanmış hediyelerin bulunduğu bir hediye kutusu
7. Gözleri kapamak için kullanılacak bir göz bandı

Süre: 90-120 Dakika

Süreç

1. Uygulayıcı grup üyelerinin her birini karşılar, kendini tanıtır ve uygulanacak programın amaçları hakkında kısaca bilgi verir. Programın amaçları anlatılırken şu örnek ifade kullanılabilir. “ *Sevgili öğrenciler, kimi zaman okulda, evde veya arkadaşlarımızla dışarıda oyun oynarken bizi rahatsız eden bazı durumlarla karşılaşabiliriz. Bu programda rahatsız edici durumların neler olduğunu, bu durumlarla karşılaştığımızda nasıl tepki vermemiz gerektiğini hep birlikte tartışacağız. Sizlerle 12 hafta boyunca haftada bir gün bir araya geleceğiz. Her bir oturumda farklı bir konuyu ele alacak, çeşitli etkinlikler ve oyunlarla süreci tamamlayacağız.* ”
2. Uygulayıcı ilk oturumda grup üyelerinin birbirlerini tanımalarına ve birbirlerine güvenmelerine yönelik etkinlikler yapılacağını söyler. Ardından ilk tanışma etkinliğine geçilir. Gruptaki tüm öğrenciler el ele tutuşarak bir çember oluşturur ve uygulayıcı sağındaki öğrenciye ismini, isminin baş harfiyle başlayan bir sıfatla birlikte söyler (ör. Sabırlı Sinan, Hızlı Hüma gibi..). Her bir öğrenci kendinden önceki öğrencilerin sıfatları

ile isimlerini tekrar ederek ismini söyler ve bu son öğrenciye kadar devam eder. Bütün öğrencilerin katılımından sonra oyuna son verilir.

3. Tanışma etkinliğinin ardından uygulayıcı her bir öğrenciye kaç arkadaşının ismini hatırladığını sorar. En fazla ismi hatırlayan 3 öğrenciyi masada duran hediye kutusuna yönlendirir ve gözleri kapalı olarak kutunun içindeki hediyelerden birini seçmesini ister.
4. Uygulayıcı öğrencilerden, isim etiketlerini yakalarına takmalarını ve her konuşmadan önce isimlerini söylemelerini ister. Böylelikle öğrencilerin birbirlerini tanımaları kolaylaşacaktır.
5. Uygulayıcı öğrencilere dosyaları ile grubun amaçları formunu dağıtır (Form 1) ve kendisi grup amaçlarını yüksek sesle okur. Ardından öğrencilere bu gruba katılma amaçlarını, grup sürecinden beklentilerini ve nelerin değişmesini istediklerini sorar.
6. Uygulayıcı öğrencilere, amaca ulaşabilmek için süreç içerisinde grup üyelerinin birbirlerine güvenmelerinin ve işbirliği yapmalarının öneminden bahseder, üyelerin birbirlerine güvenmelerine yardımcı olacak **güven yürüyüşü** etkinliği yapacaklarını söyler ve oyun kurallarını açıklar. Ardından ikiye bölünür. Eşlerden birinin gözünün açık, diğerinin ise kapalı olacaktır. Gözü kapalı olacak öğrencinin gözlerini göz bandı yardımı ile kapatır. Gözü açık olanların sol ellerini önde birleştirmelerini diğer ellerini ise gözü kapalı olan eşlerinin beline koyarak onları gezdirmelerini söyler. Gözü kapalı olan eşlerinin tüm sorumluluğunun kendilerinde olduğunu, aralarında konuşmamalarını ve olabildiğince yavaş hareket etmeleri gerektiğini hatırlatır. Sonra rolleri değiştirmelerini ve 2. aşamada öğrencilerin el ele tutuşarak gözü kapalı eşlerini gezdirmelerini ister. Etkinliğin 3. aşamasında ise öğrencilerin tekrar rolleri değiştirmelerini ve bu kez de işaret parmaklarının uçları birbirine değecek şekilde gözü kapalı olan eşlerini gezdirmelerini ister. Etkinlik sonrasında ise öğrencilere etkinlik esnasında neler hissettiklerini sorar. Grup sürecinde güven duygusunun önemine dikkat çekmek için “İçinde bulunduğunuz grubu düşünün. Grup arkadaşlarınızın size güven duymaları için neler yaparsınız?” veya “İçinde bulunduğunuz bu gruptaki arkadaşlarınızdan, onlara güvenmek için hangi davranışları sergilemelerini beklersiniz?” gibi soruları yöneltir.
7. Uygulayıcı grup kurallarının öneminden bahsederek, kuralların grupta herkesin birbiriyle saygı ve güvene dayalı bir iletişim kurmasını, herkesin konuşmak ve kendini ifade edebilmek için gerekli olan zamana sahip olmasını kolaylaştıracağını belirtir. Gizlilik ve katılım ile ilgili temel kuralları açıklar. Örneğin, “*Gizlilik, en önemli kurallarımızdan biridir. Burada konuştuğumuz şeyler, yaptığımız tüm etkinlikler bu gruba özeldir ve grup dışındaki kişilerle paylaşılmaz.*”, “*Gruptaki herkesin eşit söz*

alma hakkı vardır.”, “Bir arkadaşınız konuşurken diğerleri mutlaka dinlemelidir.”...
Ardından, grup kuralları formunu (Form 2) dağıtır ve öğrencilere eklenmesini istedikleri başka kural olup olmadığını sorar.

8. Uygulayıcı öğrencilerden dosyalarında bulunan grup katılım sözleşmesini (Form 3) okumalarını ve kabul etmeleri durumunda imzalamalarını ister. Formlar imzalandıktan sonra öğrencilerden teslim alır.
9. Uygulayıcı oturumu sonlandırırken haftaya yine aynı saatte bir araya geleceklerini, herkesin belirlenen saatte hazır olmasını, katılamayacak olanların 1 gün öncesinden haber vermeleri gerektiğini öğrencilere hatırlatır.

NELERİ HEDEFLİYORUZ?

- + Grup üyelerinin öncelikli olarak kendilerini tanımalarına yardımcı olma
- + Grup üyelerinin birbirlerini tanımalarına yardımcı olma
- + Üyelerin duygu ve düşüncelerini açıklayabilecekleri samimi ve güvene dayalı bir grup ortamı oluşturma
- + Üyelerin birbirlerini yargılamadan dinlemelerini sağlama ve başkalarının yaşantılarına, duygularına karşı duyarlılık kazanmalarına yardımcı olma
- + Üyelere günlük yaşamlarında karşılaştıkları olumsuz yaşantılar konusunda anlayış kazandırma
- + Üyelerin olumsuz yaşantılar karşısında ortaya koydukları davranışlar ve bu durumla başa çıkmak için kullandıkları stratejileri belirleme
- + Üyeleri sahip oldukların hakların neler olduğu konusunda bilgilendirmeye haklarını savunabilme becerisi kazandırma.
- + Üyelerin, diğer üyelerin sorunlarına karşı daha duyarlı olmalarına yardımcı olma
- + Üyelere etkin dinleme becerisi kazandırma

KURALLARIMIZ

Gruba katılan tüm öğrenciler grup sürecinde birbirine eşittir ve aynı haklardan yararlanma hakkına sahiptirler.

1

2

Herkesin fikirlerini özgürce açıklayabilme hakkı vardır. Bu nedenle bütün grup üyelerinin birbirlerinin düşüncelerine saygı göstermesi ve dinlemesi gerekmektedir.

3

Birbirlerinden farklı görüşleri olanlar, bunu yalnızca karşısındaki kişileri eleştirmeden ve yargılamadan uygun bir dille dile getirebilir.

4

Grupta konuşulanlar gizlidir ve konuşulanlar grup haricinde grup üyeleri dahil olmak üzere hiç kimseye paylaşılmamalıdır.

5

Grup sürecinde gönüllük esastır. Herkesin pas geçme hakkı vardır. Kendilerini zorlayan etkinliğin tamamına veya bir kısmına katılmayabilirler.

6

Gruptaki herkesin duygu ve düşüncelerini samimi bir şekilde dile getirmesi beklenmektedir.

7

Grup sürecinde herkes birbirini dinlemelidir. Sadece grup sürecinde konuşulanlar üzerinde durulabilir, kişiler hakkında yorum yapılmamalıdır.

8

Grup üyelerinin grup sürecinde söz alarak konuşmaları beklenmektedir.

9

Grup üyeleri birbirlerini saygıyla dinlemeli ve birbirlerini anlamaya çalışmalıdırlar.

10

Grup sürecinde herkes birbirine yardımcı olmaya ve destek vermeye özen göstermelidir.

11

Grup üyeleri kendilerine verilen ev ödevlerini ve görevleri yerine getirmelidirler.

12

Çok önemli bir neden olmadığı sürece grup oturumlarına katılım esastır. Eğer katılamayacak kadar ciddi bir durum varsa 1 gün öncesinden bildirilmelidir.

Form 3. Grup Katılım Sözleşmesi

SÖZLEŞME

...../...../.....

Psikoeğitim programının amacı, süreci hakkında yeterli bilgiye sahip oldum ve programa kendi isteğimle, gönüllü olarak katılıyorum. Oturumlar süresince, belirlenmiş olan tüm kurallara uyacağıma, oturumlara aktif bir şekilde katılacağıma söz veriyorum.

Ayrıca grup süresinde edindiğim bilgi ve becerileri günlük yaşamımda kullanmaya çaba göstereceğime, ev ödevlerini yerine getireceğime ve psikoeğitim sürecinde grup arkadaşlarıma destek olacağıma söz veriyorum.

Yukarıda ifade ettiğim hususların hepsini kendi isteğimle kabul ediyorum ve yerine getireceğimi beyan ediyorum.

Adı-Soyadı *İmza*

2. OTURUM

İletişim Becerileri

Hedefler

1. Etkili iletişimin insan yaşamındaki önemini kavrayabilme
2. Etkili iletişimin temel unsurlarını tanımlayabilme
3. Günlük yaşamda karşılaşılan iletişim engellerini tanımlayabilme
4. Kendini ifade ederken ben dilini kullanabilme
5. Günlük yaşamında etkili iletişim becerilerini kullanabilme

Materyal

1. Akıllı tahta
2. Ben Dili-Örnek Olay Formu (Form-4)
3. İletişim Engelleri Ödev Formu (Form-5)

Süre: 90-120 dakika

Süreç

1. Uygulayıcı ilk oturumu kısaca özetler ve öğrencilerin duygularını ifade edebilmeleri için onları cesaretlendirir.
 2. Isınma oyunu için gruptaki öğrenci sayısının bir eksiği kadar sandalye, daire oluşturacak şekilde ortaya dizilir. Uygulayıcı, gönüllü bir öğrenciyi ebe olarak seçer. Ebe, gruptaki öğrencilerin özelliklerine göre örneğin “İsminin baş harfi K olanlar yer değiştirsin”, “Siyah pantolon giyinenler yer değiştirsin”, “Bugün kendini uyuklu hissedenenler yer değiştirsin” gibi talimatlar verir. Verilen talimata uygun olan öğrenciler ayağa kalkar ve yer değiştirmek üzere harekete geçer. Bu sırada ebe boşalan sandalyelerden birine oturmaya çalışır. Ayakta kalan ebe olur.
 3. Isınma oyununun ardından uygulayıcı, öğrencilere oturumda ele alacakları konunun etkili iletişim becerileri olduğunu söyleyerek, etkili iletişimin insan yaşamındaki önemini ve etkili iletişimin temel unsurlarını açıklar. Uygulayıcı öğrencilere linki verilen (<https://www.youtube.com/watch?v=J91Xsy2-C1M>) “Etkili İletişim” adlı videoyu izlettirir. Öğrenilenlerin pekişmesi açısından gönüllü öğrenciler tahtaya davet edilir ve linki verilen bulmacayı çözerler (uygulayıcı öğrencilere rehberlik eder)
- <https://learningapps.org/display?v=px5qr7d2323>

4. Uygulayıcı, iletişim sürecinde ben dilini kullanmanın, kişinin duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesinde etkili bir yöntem olduğunu vurgular. Öğrencileri 4 gruba ayırarak her bir gruba örnek olayların yazılı olduğu formu (Form-4) dağıtır ve öğrencilerden ben diline uygun ifadeleri yazmalarını ister. Öğrenciler formu doldurduktan sonra gönüllü olan öğrenciler yazdıklarını paylaşırlar.
5. Uygulayıcı, öğrencilere günlük yaşamda karşılaşılan iletişim engelleri hakkında vererek bu engellerin etkili iletişim kurmayı zorlaştırdığını açıklar. Ardından öğrencilerle aşağıda linki verilen etkinlik yapılır. <https://wordwall.net/tr/resource/47520526>
6. Etkinlik bitiminde uygulayıcı teşekkür ederek öğrencilere, bugünkü oturuma dair akıllarında nelerin kaldığını sorar, cevaplamak isteyen öğrencileri dinler. Uygulayıcı oturumun kısa bir özetini yapar ve öğrencilere bir hafta sonraki oturuma getirmeleri için bir ödev vereceğini söyler ve “*Bir hafta boyunca ailenizle, öğretmenlerinizle ve arkadaşlarınızla kuracağınız iletişim süreçlerine dikkat etmenizi ve karşılaştığınız iletişim engellerini Form-5’e not etmenizi istiyorum*” şeklinde açıklama yapar. Bir hafta sonra bir araya gelmek üzere oturum sonlandırılır.

Form 4. Ben Dili-Örnek Olay Formu

Senaryo 1. Sıra arkadaşın Merve, Türkçe sınavına yeterince hazırlanmadığı için sınavda senden yardım istedi. Fısıltıyı duyan öğretmeniniz kopya çektiğinizi düşünerek ikinize de kızdı. Merve'ye ben dilini kullanarak ne söylersin?

..... yaptığında
..... hissediyorum.

Çünkü.....
.....
.....

Senaryo 2. Okulunuzun voleybol takımı kaptanı ile aynı sınıftasın. Beden eğitimi derslerinde her defasında senin iyi voleybol oynayamadığını ileri sürerek seni oyuna almıyor. Arkadaşına (takım kaptanı) ben dilini kullanarak ne söylersin?

..... yaptığında
..... hissediyorum.

Çünkü.....
.....
.....

Senaryo 3. Senden iki yaş küçük bir kardeşin var. Senin kıyafetlerini giymekten çok hoşlanıyor. Sen ise dolabını açtığında aradığın kıyafeti bulamıyorsun ya da kirli olduğunu görüyorsun. Kardeşine ben dilini kullanarak ne söylersin?

..... yaptığında
..... hissediyorum.

Çünkü.....
.....
.....

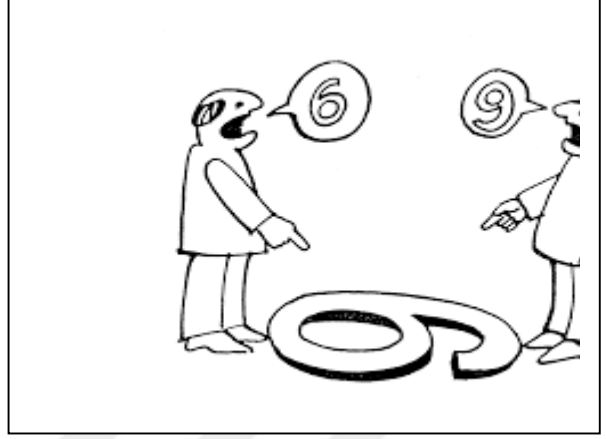
Senaryo 4. Sınıftaki en samimi arkadaşın bir süredir hasta olduğu için okula gelemedi. Notlarını tamamlamak için senden defterini istedi. Defterini geri getirdiğinde sayfa kenarlarının kırışmış bazı satırların altı çizilmiş ya da karalanmış halde olduğunu gördün. Arkadaşına ben dilini kullanarak ne söylersin?

..... yaptığında
..... hissediyorum.

Çünkü.....
.....
.....

İLETİŞİM ENGELLERİ

- Emir vermek
- Değersizleştirmek
- Yorumlamak/tanı koymak
- Sorguya çekmek
- Gözdağı vermek
- Öğüt vermek
- Alay etmek
- Ahlak dersi vermek
- Yargılamak/eleştirmek
- Güven vermek/desteklemek

Açıklama: Aşağıdaki tabloya bir hafta boyunca yaşadığınız 3 tane olayı ve bu olay karşısında karşılaştığınız iletişim engelini yazınız. İletişim engellerinin neler olduğu yukarıda verilmiştir.

Karşılaştığım Olay	İletişim Engeli
1.	
2.	
3.	

3. OTURUM

Duyguları Tanıma

Hedefler

1. Duyguları tanımlayabilme
2. Duyguların yaşamımızdaki önemini fark edebilme
3. Duygularını açık bir şekilde ifade edebilme
4. Duygularını yönetebilme

Materyal

1. Akıllı tahta
2. Öğrenci sayısı kadar balon
3. Fon kartonu
4. Sepet
5. Duygu Kartları-Ödev Formu (Form-6)

Süre: 90-120 dakika

Süreç

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir. Daha sonra ev ödevi olarak verilen günlük yaşamda karşılaştıkları iletişim engelleri ile ilgili gözlemlerini paylaşmaları istenir.
2. Oturuma duygu balonları etkinliği ile başlanır. Uygulayıcı, oturum öncesinde karton parçalarına çeşitli duygu sözcüklerini yazarak rulo haline getirir. Öğrenciler sepetin içerisinden birer tane balon ve rulo haline getirilmiş karton parçası alırlar. Karton parçasını balonun içine koyar ve balonu şişirirler. Uygulayıcı oyunu öğrencilere anlatır. *“Birazdan müzik başlayacak, müzikle birlikte elinizde bulunan balonları havaya atacaksınız. Balonlar birbirine karışabilir amacımız balonları mümkün olduğunca fazla havada tutabilmek. Müzik bittiği anda herkes kendine en yakın balonu eline alacak ve sırayla tahtanın önüne gelip elindeki balonu patlatacak. Balonun içerisinde duygu ifadelerinin yazdığı kağıtlar var. Herkes balonundan çıkan kağıdı okuyacak ve duygu ifadesine uygun örnekler verecek. Örnek olarak kağıtta şaşırmak yazıyorsa sizi en çok neyin şaşırtacağını söyleyebilirsiniz. Bu bir senaryo da olabilir. Sabah kapıyı açtığımda eşiğin üzerine kıvrılan kedi yavrularını gördüm ve çok şaşırdım gibi.”* şeklinde açıklama yaparak oyunu başlatır.

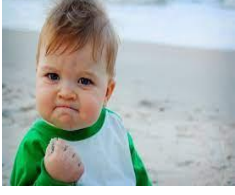
3. Oyunun ardından uygulayıcı öğrencilerden duygunun tanımını yapmalarının ister. Gelen paylaşımlardan sonra *“Duygular, kişilerin tutumlarını, davranışlarını ve hatta düşüncelerini etkileyen içsel süreçlerdir.”* şeklinde duygunun tanımını yapar.
4. Uygulayıcı öğrencilere *“Duygular olmasaydı ne olurdu? Size göre duyguların yaşamımızdaki önemi nedir?”* sorularını yönelterek etkinliğe devam eder. Öğrencilerin paylaşımlarından sonra *“Duygularımız olmasaydı insanlarla iletişim kuramazdık, herhangi bir tehlike karşısında nasıl tepki vereceğimizi kestiremezdik. Bu yüzden duygularımız hayatta kalmamıza yardımcı olur, ailemizle ve arkadaşlarımızla olan ilişkilerimize rehberlik eder. Korku, öfke, üzüntü gibi kimi duygular bizi zorlayabilir bu nedenle olumsuz duygular olarak adlandırırız. Ancak olumsuz dahi olsalar yaşamımızda çok önemli role sahiptirler. Yolda yürüdüğünüzü düşünün. Karşınızda size doğru gelen kocaman bir sahipsiz köpek var bana bir şey olmaz deyip yanından geçermisiniz yoksa sakince yolunuzu mu değiştirirsiniz? Yolunuzu değiştirmenize sebep olan duygu korkudur ve korku sizin tedbir almanıza dolayısıyla güvende kalmanıza yardımcı olur.”* açıklamasını yapar. Açıklama sonrasında uygulayıcı, gönüllü olan bir öğrenciyi tahtaya davet ederek linki verilen etkinliği yapmasını ister. <https://learningapps.org/display?v=p2myqk2kj23>
Gönüllü olan öğrencilerle etkinliğe devam edilir.
5. Etkinliğin ardından, uygulayıcı öğrencilere duyguları yönetebilmenin önemi hakkında açıklama yapar: *“Duyguları yönetmek demek, kendini tanımak ve duygularının farkında olmak demektir. Kendi duygularının bilincinde olanlar iletişim halinde oldukları diğer insanların duygularını daha iyi anlayabilir, empati kurabilirler.”* Linkte verilen videoyu (<https://www.youtube.com/watch?v=11wBEHaXaPY>) öğrencilere izletir sonrasında videoya ilişkin sorularla etkinliği devam ettirir.
6. Son olarak uygulayıcı bir önceki oturumda etkili iletişim becerilerinden bahsettiklerini, aktif dinlemenin yalnızca karşıdaki kişinin ifadelerini, düşüncelerini anlamak ve tepki vermek değil aynı zamanda duygularını da anlamak olduğunu söyler. Oturumda öğrenilenleri kısaca özetleyerek, bu haftaki ev ödevi hakkında açıklama yapar.

Form 6. Duygu Kartları-Ödev Formu

Açıklama: Sevgili öğrenciler, bir hafta boyunca karşılaştığınız ve sizi etkileyen durumlara ilişkin duygularınızı ve duygularınızı nasıl ifade ettiğinizi gözlemlemenizi ve aşağıdaki forma yazarak bir sonraki oturumda yanınızda getirmenizi bekliyorum.

DUYGU		OLAY	İFADE ŞEKLİ
MUTLU			
ŞAŞKIN			
ÖFKELİ			
KORKMUŞ			
ÜZGÜN			
YORGUN			
UTANMIŞ			

HIRSLI			
HUZURLU			
TEDİRGİN			
CANI SİKILMIŞ			
PİŞMAN OLMUŞ			
Eklemek istediğiniz başka duygular varsa aşağıya yazabilirsiniz.			

4. OTURUM

Zorlayıcı Yaşam Olayları

Hedefler

1. Zorlayıcı yaşam olaylarını tanımlayabilme
2. Zorlayıcı yaşam olaylarının etkilerini fark edebilme
3. Stres kaynaklarının yaşamı üzerindeki etkilerini fark edebilme
4. Zorlayıcı yaşam olayları ile baş edebilme

Materyal

1. Akıllı Tahta
2. Zorlayıcı yaşam senaryoları (Form-7)
3. Zorlayıcı yaşam olaylarının bireyler üzerindeki etkileri (Form-8)
4. Yaşantılarım- Ödev Formu (Form-9)

Süre: 90-120 dakika

Süreç

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir. Daha sonra ev ödevi olarak verilen duygu kartları ödev formunda yazdıklarını paylaşmalarını ister.
2. Uygulayıcı, öğrencilere “ *Yaşadığımız bazı olumsuz olaylar bizi fazlasıyla zorlayabilir, kızgın, kırgın ve hatta çaresiz hissetmemize yol açabilir. Bu olaylar kimi zaman yaşamımızda değişikliklere yol açabilir. Bunlar başlangıçta felaket olarak gelebilir ama zamanla bu durumdan güçlenerek çıktığımızı görürüz. Bu oturumda sizlerle karşılaşabileceğimiz olumsuz olayların neler olabileceğini, bunların yaşamımızda ne gibi etkilere yol açacağını ve bu olumsuz etkilerden nasıl kurtulacağımızı öğreneceğiz. Sizlerden 4 gruba ayrılmanızı ve seçeceğiniz senaryoları canlandırmanızı isteyeceğim.*” şeklinde açıklama yapar. (Grubun büyüklüğüne göre grup sayısı artırılabilir).
3. Her grup canlandırmak üzere bir senaryo seçer. Kendilerine verilen 10 dakikalık süre içerisinde senaryoyu okur, rolleri paylaşır ve hazırlıklarını yaparlar.
4. Uygulayıcı, her bir grubun canlandırmayı tamamlanmasının ardından tüm öğrencilere “*Sizce buradaki zorlayıcı yaşam olayları nelerdir? , Sizce (olayı deneyimleyen kişi) ne hissetmiş olabilir? , Bu durumla başa çıkmak için nasıl bir yol izledi? , Siz bu durumla karşılaşsaydınız hangi tepkileri verirdiniz?*” gibi sorularla etkinliği değerlendirmesini yapar.

5. Canlandırma etkinliğinin ardından uygulayıcı tüm öğrencilere zorlayıcı yaşam olaylarının bireyler üzerindeki etkileri hakkında bilgi verir (Form-8). Olumsuz yaşam olayları ile karşılaşmanın bireydeki stres tepkilerini artırabildiğini söyler ve linki verilen videoyu öğrencilere izlettirir (<https://www.youtube.com/watch?v=7MKPalFg4a4>).
6. Uygulayıcı, öğrencilere stresle baş etme yöntemlerinin neler olduğunu kavramaları amacıyla linki verilen (<https://learningapps.org/display?v=p642sdt523>) etkinliği uygular. Etkinlik, sıralaması yanlış verilen bir öyküyü tamamlamaya yöneliktir. Bunun için gönüllü bir öğrenciyi tahtaya davet eder. Gruptaki diğer öğrencilerin uygulamayı yapan arkadaşlarına yardımcı olabileceklerini söyler. Öykü tamamlandıktan sonra, uygulayıcı metin içerisinde yer alan stresle başa çıkma stratejilerine dikkati çekecek şekilde öğrencilere metinle ilgili sorular sorar. (*Akif Bey, yardım istemeye nasıl karar verdi? , Psikolog, Akif Beye hangi başa çıkma stratejilerini kullanmasını tavsiye etti? , Arkadaşı Selim ile konuşunca Akif Bey neyi fark etti? , Yaşamış olduğu stres Akif Bey'i nasıl etkiledi?*)
7. Uygulayıcı oturumda anlatılanları öğrenciler ile birlikte özetler. Ardından gelecek haftaya kadar yapmalarını istediği ev ödevine (Form-9) ilişkin açıklamalar yapar.

Form 7. Zorlayıcı Yaşam Senaryoları

- Sude ve ailesi babasının iş değişikliği nedeniyle başka bir şehire taşınmışlardır. Sude yeni okuluna ve arkadaşlarına bir türlü ısınamamıştır. Her sabah okula ağlayarak gitmektedir. (Roller: Sude, anne, baba ve sınıf öğretmeni)
- Sinan, uzun bir süre hastanede tedavi gördüğü için okula devam edememiştir. Bu süre içerisinde çok kilo almıştır. Okula başladığı ilk gün okuldaki öğrenciler kilosuyla dalga geçtikleri için onlarla kavga etmiştir. (Roller: Sinan, baba, müdür yardımcısı ve kavga ettiği öğrenci)
- Gül, dayısıyla birlikte yolda yürürken, iki kişinin kavga ettiğini görürler. Polis memuru olan dayısı olaya müdahale etmek isterken, bacağından bıçaklanarak yaralanır. Gül, uzun süre bu olayın etkisinden kurtulamaz. (Roller: Gül, anne, baba, okul psikolojik danışmanı)
- Betül, diyabet hastasıdır. Belirli aralıklarla şeker ölçümü yapması, beslenmesi gerekmektedir. Sınıf öğretmeni ise Betül'ün durumunu yakından takip etmektedir. Arkadaşları ise Betül'ün ilgi çekmek için hastalığını bahane ettiğini söyleyerek onu suçlamışlardır (Roller: Betül ve 3 arkadaşı).
- Ebrar 3. sınıf öğrencisidir. Annesi rahatsız olduğu için bir süredir psikolojik tedavi görmektedir. Ebrar ve kardeşleriyle teyzesi ilgilenmektedir. Ebrar'ın son zamanlarda akademik başarısı düşmüş, arkadaşları ile ilişkileri iyice bozulmuştur. Arkadaşları ile sürekli kavga etmektedir. (Roller: Ebrar, 2 sınıf arkadaşı ve öğretmeni)

Form 8. Zorlayıcı Yaşam Olaylarının Bireyler Üzerindeki Etkileri

 Bedensel Etkiler • Yorgunluk ve bitkinlik • Ellerin titremesi • Sürekli baş ağrıları • Mide bulantısı • Uyku problemleri • Fiziksel yorulma olmaksızın belde, sırtta ve boyundaki ağrılar	 Duygusal Etkiler • Kaygı ve endişe • İçsel çatışmalar • İsteksizlik • Baskı altında hissetme • Huzursuzluk ve • Gerginlik
 Davranışsal Etkiler • İçer kapanma • Yalnız kalma isteği • Problemler internet kullanımı • Öz-bakıma dikkat etmeme • Ödev ve sorumlulukları erteleme, • İlişkileri sürdürmede güçlük çekme	 Bilişsel Etkiler • Dikkati toparlamada güçlük çekme, • Yapılacak işlere odaklanamama, karar vermede güçlük çekme, • Olumsuzluklar üzerine daha fazla odaklanma, • Belirsizliği tolere edebilmede güçlük çekme

Form 9. Yaşantılarım-Ödev Formu

Açıklama: Sevgili öğrenciler, çocukluğunuzdan bu güne kadar karşılaştığınız, sizi zorlayan olayları hatırlamaya çalışın. Olayı kısaca açıklayarak etkileri ve kullandığınız başa çıkma stratejisini yazınız.			
Zorlayıcı Yaşam Olayım	Etkileri		Baş Çıkma Stratejim
	Davranışsal		
	Bilişsel		
	Duygusal		
	Bedensel		

5. OTURUM

Çocuk İstismarının Tanımlanması

Hedefler

1. Çocuk istismarı hakkında farkındalık geliştirebilme
2. Çocuk istismarını, türlerini ve bileşenlerini belirleyebilme
3. Çocuk istismarını ortaya çıkaran unsurları fark edebilme

Materyal

1. Akıllı tahta
2. Yaşantı listesi (Form 10)
3. İstismar türleri örnek davranış listesi (Form 11)

Süre: 90-120 dk

Süreç

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşımları için zaman verir. Daha sonra ev ödevi olarak verilen yaşantılarım ödev formunda yazdıklarını paylaşımlarını ister.
2. Uygulayıcı oturumun hedeflerini açıklar ve bu oturumda her üyenin günlük yaşamında karşılaşabileceği ve kendi güvenliklerini tehdit eden davranışların ele alınacağı belirtir.
3. Ardından uygulayıcı yaşantı listesi (Form 10) u dağıtarak formun amacı ve nasıl doldurulacağını açıklar. Formu doldurmakta zorluk yaşayan öğrencilerin yardım isteyebileceklerini hatırlatır. Üyelerin formu tamamladıktan sonra yazdıklarını paylaşımlarını ister. Paylaşımlar esnasında istismara maruz kaldığını belirtenlerin bu durumları tahtaya yazarak tüm öğrencilerin dikkatini çekmesi sağlanır.
4. İstismarı tanımlayarak, istismar türleri (fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve duygusal istismar) hakkında bilgi verilir.
5. Uygulayıcı Form 11'i öğrencilere dağıtır, fiziksel ve duygusal istismar içeren eylemlerin neler olduğu açıklar. Daha sonra öğrencilerden gönüllü olanları tahtaya davet ederek istismar içeren eylemleri kavramaya yönelik hazırlanmış anagram bulmaca etkinliğini yaptırır.

<https://wordwall.net/tr/resource/52820777>

Ardından grup üyelerinin daha önce belirtmiş olduğu istismar yaşantılarının hangi istismar türüne ait olduğunu tartışmaları sağlanır.

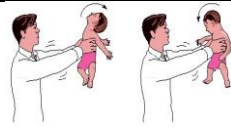
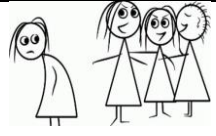
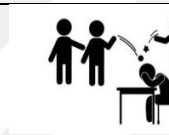

6. Yapılan paylaşımların ardından uygulayıcı, öğrencilere mağdurların istismara en çok nerede ve kimler tarafından maruz kaldıklarını sorar ve öne çıkan cevapları öğrencilerle birlikte değerlendirerek tahtaya yazar.
7. Daha sonra istismar durumunda üyelerin başvurabilecekleri kişi kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi verir. Bir sonraki oturuma kadar maruz kaldıkları ya da tanık oldukları istismar durumlarını not etmeleri ve paylaşımları istenir.

Form 10. Yaşantı Listesi

Ailemle birlikte olduğum zamanlarda yaşadığım benzer olaylar şunlardır: 1. 2. 3.
Arkadaşlarımla vakit geçirdiğim zamanlarda yaşadığım benzer olaylar şunlardır: 1. 2. 3.
Okula gelirken (serviste/okul yolunda) yaşadığım benzer olaylar şunlardır: 1. 2. 3.
Okulda (derste/teneffüste) yaşadığım benzer olaylar şunlardır: 1. 2. 3.
İnternette dolaşırken yaşadığım benzer olaylar şunlardır: 1. 2. 3.

Form 11. İstismar Türleri Örnek Davranış Listesi

FİZİKSEL İSTİSMAR		DUYGUSAL İSTİSMAR	
			
Tokat atmak	Sarsmak	Bağırmak	Alay etmek
			
Çelme takmak	Dövmek	Lakap takmak	Küçük düşürmek
			
Yumruk atmak	İtmek	Aşağılamak	Kıyaslamak
			
Tekme atmak	Dürtmek	Dışlamak	Yıldırmaq
			
Saçını çekmek	Herhangi bir alet kullanarak zarar vermek	Görmezden gelmek	Korkutmak
			
Kulağını çekmek		Küçümsemek	Şantaj yapmak
			
Çimdiklemek		Tehdit etmek	Suçlamak

6. OTURUM

Farkındalık Kazanma

Hedefler

1. Duyguları fark etme
2. Travmatik olaylar karşısında verilen tepkiler konusunda farkındalık kazanma
3. İstismar durumunda hissedilen duyguları ve düşünceleri fark edebilme
4. Karşılaşılabilecekleri herhangi bir kötü muamele durumundaki düşüncelerini, tepkilerini ortaya koyabilme
5. Çocuk istismarının psikolojik, sosyal ve akademik etkilerini fark edebilme

Materyal

1. Duygu-düşünce Formu (Form 12)
2. İstismar durumları ödev formu (Form 13)

Süre: 90-120

Süreç

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir. Daha sonra bir hafta boyunca gözlemledikleri istismar durumlarının neler olduğunu sorar ve gönüllü öğrencilerin paylaşımları dinlenir.
2. Uygulayıcı, bu oturumun hedeflerini açıklayarak oturumda özellikle duyguların ele alınacağını belirtir. Ardından “Heykel Oyunu” ısınma etkinliğini yapılır. Etkinliğin amacı grup üyelerinin iç gözü kazanmalarınıdır. Uygulayıcı öğrencileri ortaya davet eder ve istedikleri şekilde herhangi bir heykel olmalarını ister. Öğrenciler kendileri belirledikleri yerlerde heykel pozisyonunu aldıktan sonra öğrencilere dönüp yerini aldıkları heykellerin nasıl bir mekânda durduğuna, hangi malzemeden yapıldığına, boyutuna dikkat etmelerini ve sonrasında onlarla konuşarak neler hissettiklerini sorar. Son olarak da her birine bulunan plakette ne yazdığı sorar. Oyunu sonlandırır ve öğrencilere heykeller ile kendi yaşamları arasında nasıl bir bağ kurduklarını sorar, böylelikle seçmiş oldukları sembollerle kendi yaşamları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmalarına yardımcı olur. Gönüllü öğrencilerin paylaşımlarından sonra etkinliği sonlandırır.
3. Ardından Duygu-düşünce formunu (Form 12) öğrencilere dağıtır ve herhangi bir kötü muameleyle karşılaşmaları durumunda hissettikleri duyguları ve akıllarından geçen

- düşünceleri doldurmalarını ister. Formu doldurmada güçlük yaşayan öğrencilere gerekli açıklamalar yapılır.
4. Öğrenciler formu doldurduktan sonra uygulayıcı, öncelikle gönüllü öğrencilerden başlayarak formda doldurduklarını grupta paylaşımlarını ister. Paylaşımlardan yola çıkarak yoğunlukla dile getirilen, öne çıkan duygu ve düşünceleri maddeleştirerek tahtada yazar. Varsa aralarında yer alan bilişsel çarpıtmalar belirlenir.
 5. Son olarak uygulayıcı, öğrencilere “*Duygularınızı kontrol edebilmenin kendi elinizde olduğunu unutmayın. Şimdi olumsuz duyguların bedenimize nasıl zarar verebileceğini görmek için sizlerle bir etkinlik yapacağız. Etkinliğin adı organınızın sesine kulak verin. Size bir şeyler anlatmak isteyen herhangi bir organınızı hayal etmenizi, onu dinlemenizi ve ardından yine o organın yerine geçerek onu konuşturmanızı istiyorum.*” Etkinlikle bedenın kötüye kullanımını hakkında ipuçlarının elde edilmesi ve öğrencilere duygularını yönetebilme gücüne sahip oldukları iç görüşünün kazandırılabilceğı öngörülmektedir. Uygulayıcı etkinliğı, gönüllü öğrencilerin paylaşımları ile sonlandırır.
 6. Bir sonraki oturumda istismar ve istismarla başa çıkma yaklaşımları üzerinde durulacağı söylenir. Bir hafta boyunca yaşadıkları ya da tanık oldukları istismar durumlarının etkileri ve kullanılan başa çıkma stratejilerine ilişkin gözlemlerini Form 13’e yazmalarını ister.
 7. Öğrencilerle birlikte özetleme yaparak oturumu sonlandırır.

Form 12. Duygu-Düşünce Formu

Fiziksel veya duygusal olarak, dayak ya da hakaret gibi kötü muameleyle karşılaştığım zaman veya bir başkasının kötü muameleye maruz kaldığını gördüğüm zaman genellikle hissettiğin duygular ve aklımdan geçen düşünceler aşağıdaki gibidir.		
Ailem tarafından fiziksel istismara maruz kaldığımda	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Ailem tarafından duygusal istismara maruz kaldığımda	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Arkadaşlarım tarafından fiziksel istismara maruz kaldığımda	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Arkadaşlarım tarafından duygusal istismara maruz kaldığımda	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Başka bir çocuğun ailesi tarafından fiziksel istismara maruz kaldığını gördüğümde	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Başka bir çocuğun ailesi tarafından duygusal istismara maruz kaldığını gördüğümde	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Başka bir çocuğun arkadaşları tarafından fiziksel istismara maruz kaldığını gördüğümde	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.

Başka bir çocuğun arkadaşları tarafından duygusal istismara maruz kaldığını gördüğümde	Duygularım 1. 2. 3.	Aklımdan geçen düşünceler 1. 2. 3.
Varsa eklemek istediklerinizi yazınız.		

Form 13. İstismar Durumları Ödev Formu

Açıklama: Sevgili öğrenciler, bir hafta boyunca varsa karşılaştığınız ya da tanık olduğunuz istismar durumlarını sizin veya maruz kalan kişinin üzerindeki etkilerini, kullandığınız/kullandıkları başa çıkma stratejilerini yazınız.			
	İstismar Durumları	Etkileri	Başa Çıkma Stratejileri
Maruz kaldığım durumlar			
Tanık olduğum durumlar			

7. OTURUM

İstismar ve İstismarla Başa Çıkma Stratejileri

Hedefler

1. İstismara maruz kalındığında kullanılan başa çıkma stratejilerini tanımlayabilme
2. Kullanılan bu başa çıkma stratejileri arasında işlevsel olanlar ile işlevsel olmayanları ayırt edebilme
3. İşlevsel olan başa çıkma stratejilerini kullanmasını engelleyen sahip olduğu bilişsel çarpıtmaları tanımlayabilme

Materyal

1. Örnek Olay Formu (Form 14)
2. Başa Çıkma Stratejileri Formu (Form 15)
3. Bilişsel Çarpıtmalar Formu (Form 16)

Süre: 90-12 dakika

Süreç

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir. Daha sonra ev ödevi olarak verilen bir hafta boyunca yaşadıkları ya da tanık oldukları istismar durumlarının neler olduğunu, etkilerini ve kullanılan başa çıkma stratejilerinin neler olduğunu sorar ve gönüllü öğrencilerin paylaşımları dinlenir.
2. Uygulayıcı oturumun hedeflerini açıklayarak özellikle istismar durumunda kullanılan başa çıkma stratejileri ve bu işlevsel olmasını engelleyen çarpıtmalar ile otomatik inançlar üzerinde durulacağı belirtir
3. Ardından öğrencilere örnek olay formunu (Form 14) dağıtır ve öğrencilerden formu doldurmalarını ister.
4. Formlar doldurulduktan sonra gönüllü öğrencilerden başlayarak kötü muameleye maruz kaldıklarında sırasıyla neler hissettiği, nasıl tepki verdiği, kendisiyle ilgili değerlendirmelerini ve kullandığı başa çıkma stratejilerini söylemeleri için teşvik eder. Açıklamalar yapılırken öğrencilerin varsa kendileri ile ilgili olumsuz düşünceleri, işlevsel olmayan başa çıkma stratejileri ve buna yol açan otomatik düşünceler belirlenmeye çalışılır.
5. Ardından uygulayıcı öğrencilere istismar ile başa çıkma stratejilerini açıklayan bilgi formunu (Form 15) dağıtarak okumalarını ister. Daha sonra her bir stratejiyi kısaca

açıklar. Kaçınan ve olumsuz başa çıkma stratejisinin işlevsel olmadığını ve maruz kalınan istismar durumunun devam etmesine yol açacağını belirtir. İstismar ile başa çıkmada en etkili olan başa çıkma stratejisinin ise aktif başa çıkma stratejisi olduğunu vurgular.

6. Öğrencilere bir sonraki oturumda bilişsel çarpıtmalar üzerinde durulacağını söyleyerek bilişsel çarpıtmalar listesini (Form 16) dağıtır. Bir sonraki oturuma gelinceye kadar bu listeyi gözden geçirmelerini ödev olarak verir.
7. Uygulayıcı öğrencilere duygu ve düşüncelerini anlatmak isteyenler olup olmadığını sorar ve öğrencilerle birlikte özetleme yaparak oturumu sonlandırır.

Form 14. Örnek Olay Formu

Örnek Olay-1: Kardeşinin doğumundan itibaren evde her şey çok değişti. Kardeşinle ilgilenmediğinde ya da etrafı dağıttığında annen çok daha fazla öfkeleniyor, sana bağırıyor, vuruyor ve odandan bir süre çıkmamanı istiyor. Özellikle yüzünde oluşan morluklar arkadaşlarının ve öğretmenlerinin de dikkatini çekmeye başladı. Sana sıklıkla bunun nedenini soruyorlar.

Böyle bir durum yaşadığında ne hissedersin?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Böyle bir durum yaşadığında nasıl davranırsın?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Annem bana kötü davranıyor. Çünkü/ama

ben.....

.....

.....

.....

.....

.....

Fiziksel istismarla başa çıkmak için ne yaparsın?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Örnek Olay-2: Okulda veli toplantısı var. Bunu ailene söyleyip söylememe konusunda kararsızsın. Son zamanlarda derslerine yeterince çalışmadın. Öğretmenlerinin bunu fark edip ailene söylemelerinden korkuyorsun. Zaten baban sana sıklıkla aptal olduğunu, senden adam olmayacağını, senin için boş yere emek verdiklerini söylüyor, çoğu kez konuşmana bile izin vermiyor.

Böyle bir durum yaşadığında (sana hakaret edildiğinde) ne hissedersin?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Böyle bir durum yaşadığında (sana hakaret edildiğinde) nasıl davranırsın?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ailem bana kötü davranıyor. Çünkü/ama

ben.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Duygusal istismarla başa çıkmak için ne yaparsın?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Form 15. Başa Çıkma Stratejileri Formu

İŞLEVSEL	Aktif Başa Çıkma Stratejileri	Yapıcı başa çıkma stratejisidir. Sorunlara olumlu yaklaşmakla birlikte problemi tanımlama, çözüm seçenekleri üretme, karar verme ve değerlendirme adımlarını içermektedir.
İŞLEVSEL OLMAYAN	Kaçınan Başa Çıkma Stratejileri	Kaçınan başa çıkma stratejisi; sorunlardan uzaklaşma, kendi kendine çözülsün diye bekleme gibi problem çözmede işlevsel olmayan yaklaşımları içerir.
	Olumsuz Başa Çıkma Stratejileri	Problemlerin çözümünde etkisizdir. Sorunu tehdit olarak algılama, çözemeyeceğine inanma, kendini ve başkalarını suçlama, etrafa zarar verme davranışları yer almaktadır.

Form 16. Bilişsel Çarpıtmalar Listesi

1. Keyfi Çıkarsama: Herhangi bir durumda tersine kanıtlar olmadan ya da destekleyici kanıtlar olduğu durumlarda dahi kişinin belli bir sonuç çıkarması eğilimidir. Örneğin, iş yerinde patronu tarafından çağrılan bir işçinin “kesin beni işten atacağı için benimle görüşüyor” şeklinde düşünmesi bu çarpıtma türüne örnek olabilir. 2. Seçici Soyutlama: Olayları ilişkili olduğu durumlardan ayırarak daha belirgin olan detayları göz ardı ederek belirli detaylara içinde bulunulan durumu sınırlandırarak kavramsallaştırılmasıdır. Örneğin, akademik başarısı yüksek olan bir öğrencinin herhangi bir sınavdan düşük alması durumunda sınıfta kalacağına inanması bu tür düşünce hatasına örnek olarak gösterilebilir. 3. Kişiselleştirme: Kişinin kendisi dışında gelişen olayları kendisiyle ilişkili görmesi sonucunda olayın olumsuz sonuçlarından kendisini sorumlu tutmasıdır. Örneğin, iş toplantısına birisinin gelmemesi durumunda “benim yüzümden gelmedi” şeklinde düşünmek bu bilişsel çarpıtmaya örnek verilebilir. 4. Ya Hep Ya Hiç Tarzı Düşünme: Olayların siyah-beyaz şeklinde iki uça değerlendirilmesidir. Esnek düşünmenin olmadığı bu çarpıtma türünde o olay ya olmuştur ya da olmamıştır. Örneğin, arkadaşı tarafından ikaz edilen birisinin “bana bunları dediğine göre benden hoşlanmıyor” şeklinde düşünmesi örnek verilebilir.

5. **Küçümseme ya da Büyütme:** Herhangi bir durumu/olayı olduğundan daha büyük ya da daha küçük görmektir. Kişi kendisi için önemli olan olayları küçümserken, hatalı ya da eksik davranışları büyütür. Örneğin, çok iyi bir okuldan mezun olan birisinin bunu herkesin yapabileceğini düşünmesi bu çarpıtma türüne örnek verilebilir.
6. **Zihin Okuma:** Destekleyen yeterli delil olmadığı halde bireyin, karşısındaki kişilerin kendisine yönelik neler düşündüğünü tam olarak bildiğini varsaymasıdır. Böyle bir durumda birey alternatif nedenleri araştırmadan sonuca ulaşmaktadır. Örneğin, kendisini görmeyen bir arkadaşı hakkında kişinin “beni sevmiyor, benden nefret ediyor” şeklinde düşünmesi örnek verilebilir.
7. **Aşırı Genelleme:** Kişinin bir olaya bağlı kalarak tüm olaylar hakkında aynı sonuçlara ulaşması durumudur. Örneğin, erkek arkadaşı tarafından terk edilen birinin “tüm erkekler aynı, hiçbir erkek tarafından istenmem” şeklinde düşünmesi örnek verilebilir.
8. **Olumsuz Odaklanma:** Bireyin olayların olumlu yanlarını yok sayıp olumsuz yanlarına odaklanmasıdır. Örneğin, zor bir sınavdan iyi puan alan 50 bir öğrencinin “şansım yaver gitti bu yüzden iyi bir puan aldım” şeklinde düşünmesi örnek verilebilir.
9. **Etiketleme:** Bu bilişsel çarpıtmada birey olumlu kanıtlar olmasına rağmen olumsuz özellikler kendisine ya da diğerlerine yükler. Genellikle de birey yargılayıcı, olumsuz etiketler yakıştırmaktadır. Örneğin, “beş para etmez birisiyim” gibi kişinin kendisini olumsuz değerlendirmesi etiketlemeye örnek olarak verilebilir.
10. **Felaketleştirme:** Kişinin olası sonuçları düşünmeden gelecek hakkında sürekli olumsuz düşünmesidir. Basit bir olaydan yola çıkarak olayın diğer alternatif seçeneklerine odaklanmadan olayın tamamını olumsuz olarak nitelemektir. Örneğin, kalabalık bir ortamda konuşmaktan çekinen bir bireyin “az sonra heyecandan bayılacağım, hiçbir şey konuşamayacağım” şeklinde düşüncelere sahip olması bu çarpıtma türüne örnek gösterilebilir.
11. **Duygulara Göre Sonuca Ulaşma:** Kişinin bir duyguyu aşırı yaşaması sonucunda o duygunun doğru olduğunu düşünmek ve bu durumu desteklemeyen kanıtları yok saymaktır. Örneğin, “bu işte birçok şeyi iyi yapabiliyorum ancak ben kendimi aptal hissediyorum” gibi.
12. **Meli-Malı İfadeler:** Bireylerin kendilerinin ve başkalarının nasıl davranması gerektiği konusunda kalıp yargılarının olması ve bu durumların gerçekleşmediği zaman sonuçlarının aşırı abartılması olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, “herkes benden hoşlanmalı, kimse bana sesini yükseltmemeli” gibi düşünceler örnek verilebilir.

8. OTURUM

İşlevsel Olmayan Başa Çıkma Yaklaşımları

Hedefler

1. Olumsuz otomatik düşünceler ile bilişsel çarpıtmaların istismarla başa çıkma yöntemleri üzerine etkisini anlayabilme
2. İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini kullanmasına yol açan olumsuz otomatik düşünceleri ve bilişsel çarpıtmaları tanımlayabilme
3. Olumsuz otomatik düşünceleri ve bilişsel çarpıtmaları işlevsel inanç ve düşünceler ile değiştirebilme

Materyal

1. Neden Mağdurum (Form 17)
2. Başa Çıkma Stratejileri Formu (Form 18)

Süre: 90-120 dakika

Süreç:

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir. Ardından önceki oturumda öğrenilen bilişsel çarpıtmalara ilişkin bir oyun oynayacaklarını söyleyerek gönüllü öğrencileri tahtaya davet eder.
(<https://wordwall.net/tr/resource/52828830>)
2. Uygulayıcı öğrencilere bu oturumda istismara maruz kalınca kullandıkları olumsuz başa çıkma stratejilerinin neler olduğunu, bu başa çıkma stratejilerinin kullanılmasına zemin hazırlayan otomatik düşünce ve bilişsel çarpıtmaların neler olduğunu ele alacaklarını belirtir.
3. Ardından öğrencilerin her birine “Neden Mağdurum?” formunu (Form 17) dağıtır ve doldurmaları için 15 dakika süre verir. Süre dolduğunda önce gönüllü öğrencilerden başlayarak neden ve hangi özelliklerinden dolayı istismara maruz kaldıkları ve yaşadıkları bu durumla nasıl başa çıktıklarını sorar. Öğrencileri paylaşımda bulunmaları için teşvik eder.
4. Paylaşımlardan sonra uygulayıcı öğrencilere başa çıkma stratejileri belirleme formunu dağıtarak incelemeleri için süre verir. Öğrenciler formu inceledikten sonra her bir stratejiyi kısaca açıklar. Gönüllü öğrencilerden başlayarak kullandıkları başa çıkma stratejileri ile ilgili görüşlerini grupta paylaşmalarını ister. İşlevsel ve işlevsel olmayan

başa çıkma yöntemlerine dikkati çekerek, özellikle kaçınma ve boyun eğmenin çocuğun yaşadığı mağduriyetin devam etmesine yol açtığını vurgular. İstismardan korunmak için bu durumu bir sorun olarak kabul etmenin, soruna karşı direnmenin, yardım istemenin ve sosyal desteğe başvurmanın rolünü açıklar.

5. Uygulayıcı öğrencilerden doldurmuş oldukları Form 17'yi incelemelerini ve işlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini kullanmalarına yol açan otomatik düşüncelerinin neler olduğunu paylaşmalarını ister. Bu olumsuz düşüncelerde yer alan bilişsel çarpıtmaların neler olabileceği öğrencilerle birlikte tartışılır.
6. Uygulayıcı öğrencilerin görüşlerini aldıktan sonra bir sonraki oturumda bilişsel modeli tanıtacağını ve bilişsel çarpıtmaları tekrar ele alacaklarını söyler. Bir sonraki oturuma kadar öğrencilerin sahip oldukları bilişsel çarpıtmaları düşünmelerini ödev olarak verir.
7. Öğrencilerle birlikte oturumu özetleyerek sonlandırır.

Form 17. Neden Mağdurum

Sevgili öğrenciler formu doldururken 1. Sütuna mağduriyet yaşamınıza sebep olduğunu düşündüğünüz kişisel özelliklerinizi (örn. istismara maruz kalıyorum çünkü ben yaramaz bir çocuğum), ikinci sütuna ise istismar karşısında kullandığınız başa çıkma yöntemini yazınız (örn. Boyun eğirim, direnirim).

	Fiziksel istismara maruz kalıyorum çünkü ben, 1)..... 2)..... 3)..... 4)..... 5).....	Fiziksel istismara maruz kaldığımda, 1)..... 2)..... 3)..... 4)..... 5).....
	Duygusal istismara maruz kalıyorum çünkü ben, 1)..... 2)..... 3)..... 4)..... 5).....	Duygusal istismara maruz kaldığımda, 1)..... 2)..... 3)..... 4)..... 5).....

Form 18. Başa Çıkma Stratejileri Formu

İŞLEVSEL OLMAYAN BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

KAÇINMA: YAŞANAN SORUNLA BAŞA ÇIKMAK YERİNE, SORUNA YOL AÇAN DURUMLARDAN, KİŞİLERDEN KAÇINMAK YOLUYLA ÇÖZÜM BULMAYA ÇALIŞMAKTIR.

BOYUN EĞME: SORUNU NORMALLEŞTİREREK KABUL ETME, DUYGU VE DÜŞÜNCELERİNİ BASTIRMA İLE KENDİNİ KORUMAK İÇİN HERHANGİ BİR EYLEMDE BULUNMAMA ŞEKLİNDE TANIMLANABİLEN BAŞ ETME YAKLAŞIMIDIR.

UZAKLAŞMA (GERİ ÇEKİLME): UZAK DURMAK, SESSİZ KALMAK, İLGİSİZ DAVRANMAK, SORUN HAKKINDA KONUŞMAYI REDDETMEK OLARAK TANIMLANABİLİR.

YOK SAYMA: ORTADA HERHANGİ BİR SORUN YOKMUŞ GİBİ DAVRANMAK, SORUNU İNKAR ETMEK ŞEKLİNDE AÇIKLANABİLİR.

İŞLEVSEL BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

KABULLENME: PROBLEM DURUMUNU KABUL ETMEK VE DURUMA UYGUN TAVIR SERGİLEMEK ŞEKLİNDE AÇIKLANIR. KABULLENME, PROBLEMİN ÇÖZÜMÜ İÇİN SORUMLULUK ALMADA ÖNEMLİDİR.

YÜZLEŞME: KAÇINMANIN AKSİNE YÜZLEŞME, KİŞİNİN SORUNU VARLIĞINI KABUL EDİP, NEDENLERİNİ SORGULAMASI, YAŞADIĞI DURUMLA İLGİLİ KENDİ SORUMLULUĞUNU KABUL ETMESİ VE KALICI ÇÖZÜMLER ÜRETME ÇABASIDIR.

DİRENME: KİŞİNİN KENDİSİ İÇİN STRES KAYNAĞI OLAN OLAY YA DA FAKTÖRLERE KARŞI DİRENMESİ VE SORUNLA BAŞA ÇIKMAK İÇİN GÖSTERDİĞİ BİLİŞSEL, DUYGUSAL VE DAVRANIŞSAL TEPKİLER OLARAK TANIMLANMAKTADIR.

YARDIM ARAMA: SORUNA KALICI ÇÖZÜMLER BULABİLMEK İÇİN BİREYİN KENDİSİNE YARDIMCI OLABİLECEK KİŞİLERİN KURUMLARIN DESTEĞİNE BAŞVURMASIDIR.

SOSYAL DESTEĞE BAŞVURMA: BİREYİN YAŞADIĞI SORUNU ÇÖZMESİNE KATKI SAĞLAYACAK SOSYAL DESTEK ARAYIŞINDA OLMASIDIR. SOSYAL DESTEK KAYNAKLARI ÇOCUĞUN ANNE BABASI, ÖĞRETMENLERİ VE ARKADAŞLARI OLABİLİR.

9. OTURUM

Duygu, Düşünce ve Davranış İlişkisi

Hedefler

1. Duygu, düşünce ve davranışlar arasındaki ilişkiyi kavrama
2. Olumsuz otomatik düşünceler ile bilişsel çarpıtmaların davranışlar üzerine etkisini anlayabilme
3. Olumsuz otomatik düşünceler ile bilişsel çarpıtmaların başa çıkma yöntemleri üzerine etkisini anlayabilme

Materyal

1. Bilişsel model formu (Form 19)
2. Bilişsel modele dayalı olarak istismarın açıklanması formu (Form 20)
3. Otomatik düşünceler kayıt formu (Form 21)

Süre: 90-120 dakika

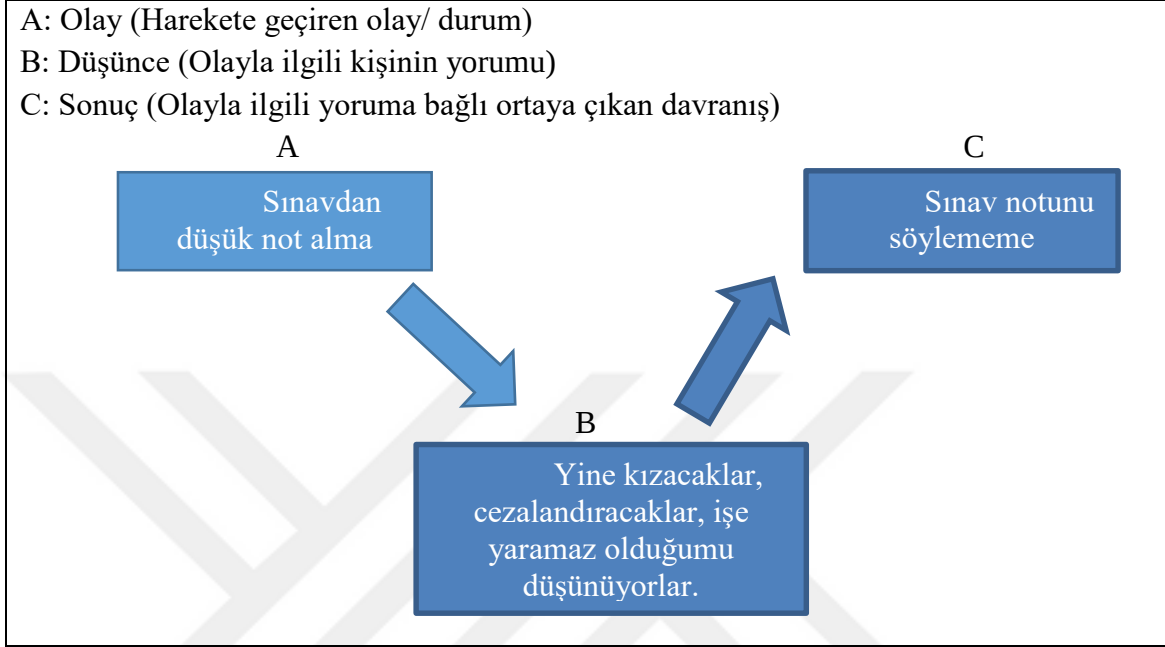
Süreç:

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşımları için zaman verir.
2. Uygulayıcı, oturumun hedeflerini açıklayarak bilişsel modelin tanıtılacağını ve duygu-davranış-düşünce ilişkisi üzerinde durulacağını belirtir.
3. Uygulayıcı, bilişsel model tanıtım formunu (Form 19) öğrencilere dağıtarak modeli açıklar. Öğrencilerin bilişsel modeli kavrayabilmeleri için hazırlanmış “ABC Küpü” adlı oyunu oynamak üzere öğrencileri davet eder. Öğrenciler daire şeklinde dizilirler. Uygulayıcı, öğrencilere oyunu açıklar. “Sevgili öğrenciler bu oyunda herkes sırayla üzerinde duygu görsellerinin yer aldığı küp şeklindeki zarı havaya atacak. Yere düşen zarın üst yüzündeki görselle ilgili bir örnek vererek olay-düşünce ve sonuç bağlamında açıklayacak.” Uygulayıcı zorlanmaları halinde örnek yaşantılar vererek öğrencileri, benzer durumları yaşamaları durumunda açığa çıkan duygu düşünce ve davranışlarını A-B-C modeli üzerinde açıklayabilmeleri için teşvik eder.
4. Bilişsel model tam olarak anlaşıldıktan sonra öğrencilere Form 20’yi dağıtır. İstismar sürecini bilişsel model üzerinden öğrencilere açıklar. İstismarın devam etmesinde kendilerine yönelik olumsuz otomatik düşüncelerinin etkili olduğunu vurgular.
5. Ardından uygulayıcı öğrencilere otomatik düşünce kayıt formunu (Form-21) dağıtır ve doldurmalarını ister. Gönüllü öğrencilerin paylaşımlarının ardından ev ödevi olarak

yaşadıkları herhangi bir istismar olayı olursa bunu otomatik düşünce kayıt formuna yazmaları ve bir sonraki oturuma getirmelerini ister.

6. Oturum öğrencilerle birlikte özetlenerek sonlandırılır.

Form 19. Bilişsel Model Formu

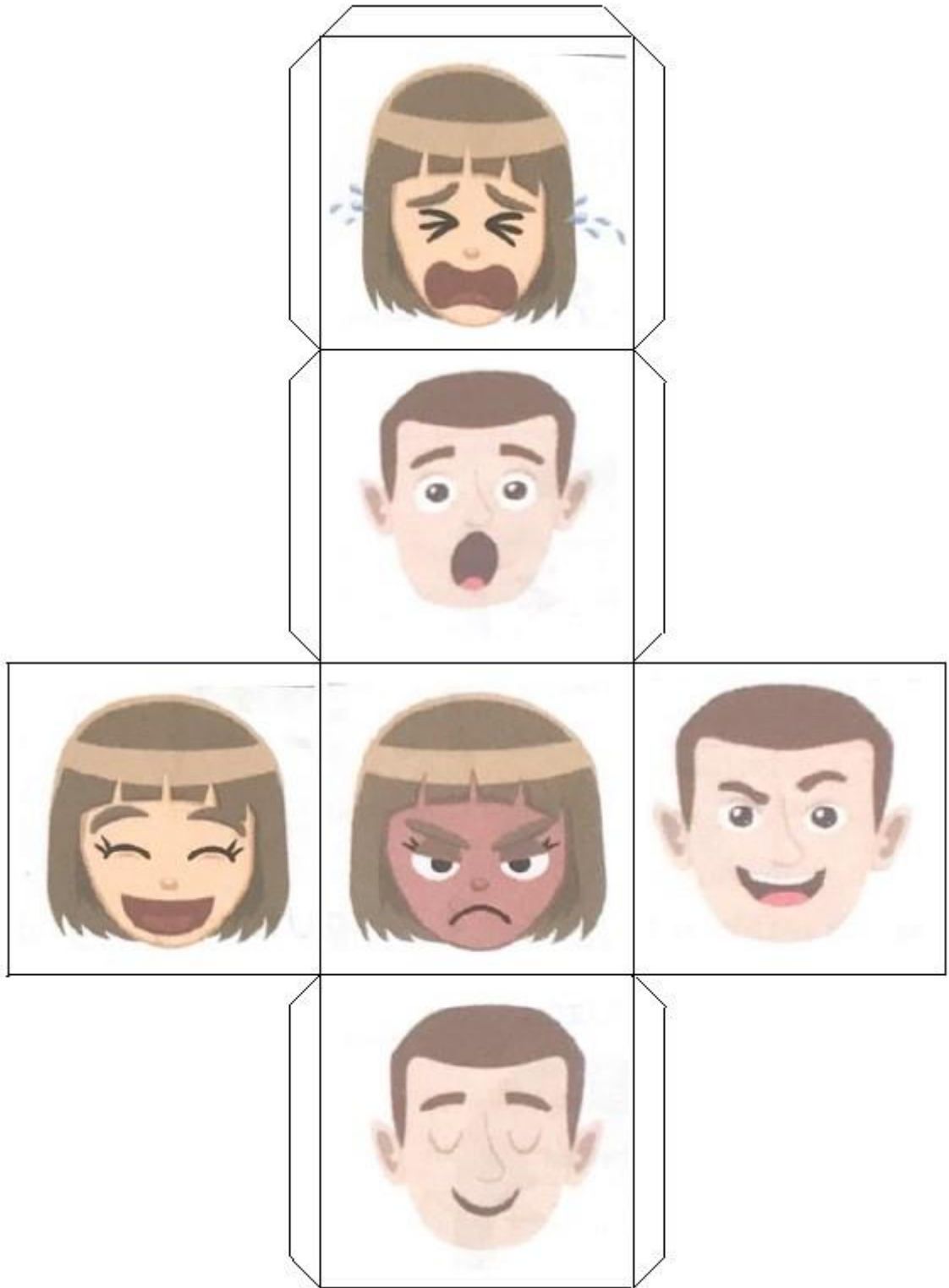
Form 20. Bilişsel Modele Dayalı Olarak İstismarın Açıklanması Formu

<u>Tetikleyici olay</u> Fiziksel ve duygusal olarak kötü muameleye maruz kalma	
<u>Temel İnançlar</u> Değersizim, seilmeyi hak etmiyorum, kötü bir insanım	
<u>Kendilik algısı</u> Zayıf, korkak, başarısız, yetersiz, değersiz <u>Ara inançlar</u> Beni sevmeleri için onlara karşı gelmemeliyim, her istediklerini yapmalıyım <u>Otomatik düşünceler</u> Onlarla başa çıkamayacak kadar güçsüzüm.	<u>Dış dünya algısı</u> Acımasız, güvensiz, tehlikeli
<u>Tepkiler</u> Başa Çıkma Stratejileri (Aktif, Kaçınan, Olumsuz)	

Form 21. Otomatik Düşünceler Kayıt Formu

Olay (A)	Otomatik düşünce (B)	Duygu	Ara inanç	Bilişsel Çarpıtma	Sonuç (C)
İstismar olarak tanımladığınız yaşantınızı yazınız.	O an aklınızdan ne geçiyordu? Her bir düşünceniz e ne kadar inandınız? (%0-100)	O anda ne tür duygular yaşadınız? Bu duygu ne kadar güçlüydü? (%0-100)	Ara inançlarını z nedir?	Bilişsel çarpıtmalarını z nedir?	Tepkileriniz ve davranışlarını z nedir?

“ABC Küpü” Görseli

10. OTURUM

İşlevsel Başa Çıkma Becerileri Geliştirme-1

Hedefler

1. İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerinin istismarı sürdürmedeki rolünü kavrayabilme
2. İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerinin altında yatan bilişsel çarpıtmaları ve otomatik inançları fark edebilme
3. İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini alternatif işlevsel stratejilerle değiştirebilme

Materyal

1. Kağıt ve farklı renklerde keçeli kalem
2. Örnek olay ve soru listesi (Form 22)
3. Olumsuz ve kaçınan başa çıkma stratejilerini değerlendirme formu (Form 23)

Süre: 90-120 dakika

Süreç:

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşımları için zaman verir.
2. Bir önceki oturumun sonunda ödev olarak verilen otomatik düşünce kayıt formu incelenir. Öğrencilerin doldurdıkları bu formlarda yer alan otomatik düşüncelerinin, bilişsel çarpıtmalarının ve buna dayalı olarak sergiledikleri davranışların neler olduğu belirlenir. Uygulayıcı, ön plana çıkan bilişsel çarpıtmaları tahtaya yazılarak öğrencilerin dikkatine sunar.
3. Uygulayıcı oturumun hedeflerini açıklayarak istismar karşısında kullanılan başa çıkma stratejilerinin ele alınacağını belirtir.
4. Öğrencileri üç gruba ayrılarak her birine örnek olay ve soru listesi (Form 22) dağıtır. Ardından her bir gruptan örnek olaylara ilişkin soruları birlikte cevaplandırarak kendilerine verilen kâğıtlara yazmalarını ister. Cevaplamaları için 15 dk süre verir. Her grubunun kendilerinin belirlediği grup sözcüsünden yazılanları paylaşmasını ister. Öğrencilere sunmuş oldukları çözüm önerilerinin işlevsel olup olmadığı noktasında sorular sorarak düşünmeleri sağlanır.
5. Paylaşımlar tamamlandıktan uygulayıcı sonra Form 23'ü öğrencilere dağıtır ve doldurmalarını ister. Öncelikle istismar yaşadığında olumsuz başa çıkma stratejileri ile kaçınan başa çıkma stratejilerini kullanan öğrencilerin olumsuz otomatik düşünceleri ve bilişsel çarpıtmaları belirlenerek tahtaya yazılır ve öğrencilerle birlikte alternatif

düşünme biçimlerinin neler olabileceği üzerine tartışılır. Uygulayıcı öğrencilere olumsuz düşünceleri etkisiz hale getirmenin yolları ve kullanılabilecek işlevsel stratejiler hakkında bilgi verir. “*Şimdi sizlere olumsuz düşüncelerinizi etkisiz hale getirebilmek için birkaç yöntemden bahsedeceğim.*

- *Olumsuz düşünceleri fark edin. Yavaşça söyleyin. Yazın. Eğlenceli seslerle söyleyin.*
- *Olumsuz düşünceleri sınıflandırın. Ör. Bir yargı, bir öngörü, bir his, bir anı gibi*
- *Farkındalığı artırın. Böylece geçmiş veya geleceğe saplandığınızda veya şimdiyi yaşadığınızdaki durumları ayırt edebilirsiniz.*
- *DURUN, BİR ADIM GERİYE ATIN, GÖZLEMLEYİN. (ne düşünüyor ve hissediyorsunuz bu arada diğer insanlar nasıl davranıyorlardı)”*

Uygulayıcı öğrencilere istismar yaşantısıyla karşılaştıklarında ya da tanık olduklarında mutlaka güvendikleri bir yetişkinden yardım istemeleri gerektiğini hatırlatarak yardım isteyebilecekleri kurumlar hakkında bilgi verir.

6. Uygulayıcı oturumu öğrencilerle birlikte özetler.

Form 22. Örnek Olay ve Soru Listesi

Örnek Olay 1: <i>Sedef instagram hesabından sık sık paylaşımlar yapmaktadır. Gittiği yerlerden fotoğraflar paylaşmakta aldığı beğeni sayısı ve yorumlar da onun kendini iyi hissetmesine katkıda bulunmaktadır. Doğum tarihini, hangi şehirde yaşadığını, okulunu ve en büyük hayalinin ise ünlü bir müzisyen olmak olduğunu sıklıkla paylaşımlarında vurgulamaktadır. Bir gün Dm’de bir mesaj görür. Gelen mesajda, herkes tarafından bilinen bir firmada yönetici olduğunu söyleyen biri bir toplumsal duyarlılık projesi kapsamında çocuk koroları oluşturacaklarını söyler ve eğer isterse Sedef’e hayallerini gerçekleştirmeleri için yardımcı olabileceklerini söyler. Bunun üzerine Sedef bu kişiyle sosyal medya hesabından yazışmaya başlar ve buluşma teklifini kabul eder.</i>	Soru Listesi 1) Sedef’in sosyal medya üzerinden kişisel bilgilerini ve fotoğraflarını paylaşmasının ne tür olumsuz sonuçları olabilir? 2) Sedef’in tanımadığı kişilerle görüşmeyi kabul etmesi nasıl sonuçlar ortaya çıkarabilir? 3) Sedef bu konuda ailesini bilgilendirmeli midir? Neden? 4) Sedef, başına olumsuz bir durum gelmesi durumunda neler yapmalıdır? 5) Sedef’in riskli durumlardan kendini koruyabilmesi için nasıl davranması gerekirdi?
Örnek Olay 2: <i>Zeliha arkadaşı Melek ile mesajlaşırken ona bazı çocukluk fotoğraflarını ve videolarını gönderdi. Komik bazı videoları için birlikte yorum yapıp güldüler. Ertesi gün sınıfa geldiğinde diğer arkadaşları Zeliha’ya bakıp kendi aralarında konuşmaya ve gülmeye başladılar.</i>	Soru Listesi 1)Zeliha bu durum karşısında neler hissetmiş olabilir? 2)Melek’in bu davranışını nasıl değerlendirirsiniz? 3) Zeliha bu durum karşısında neler yapabilir ve kimlerden yardım isteyebilir? 4) Zeliha’nın arkadaşları bu olay karşısında neler yapabilir? 5) Sizce Melek’in bu yaptığıının yasal yaptırım var mıdır?

Form 23. Olumsuz ve Kaçınan Başa Çıkma Stratejilerini Değerlendirme Formu

İşlevsel olmayan başa çıkma stratejisi	Olay	Otomatik Düşünce	Bilişsel Çarpıtma	Davranış
Olumsuz başa çıkma	Kendinizi ve başkalarını suçladığınız, çözümün mümkün olmadığına inandığınız istismar yaşantısı	1. 2. 3.	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Kaçınan başa çıkma	İnsanlardan ve problemin kendisinden uzak durmaya çalıştığınız istismar yaşantısı	1. 2. 3.	1. 2. 3.	1. 2. 3.

11. OTURUM

İşlevsel Başa Çıkma Becerileri Geliştirme-2

Hedefler

1. İşlevsel başa çıkma stratejilerinin neler olduğunu kavrayabilme
2. Etkili başa çıkma stratejilerini kullanmanın istismar ile başa çıkmadaki rolünü kavrayabilme
3. İşlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini alternatif işlevsel stratejilerle değiştirebilme

Materyal

1. Kâğıt ve farklı renklerde kalem
2. Senaryo kartları (Form 24)
3. Aktif başa çıkma stratejilerini değerlendirme formu (Form 25)

Süre: 90-120 dakika

Süreç:

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşmaları için zaman verir.
2. Uygulayıcı oturumun hedeflerini açıklayarak istismar karşısında kullanılan başa çıkma stratejilerinin ele alınacağı belirtir. Ardından öğrencilere şu açıklamayı yapar. *“Sevgili öğrencileri, yaşadığımız bazı olumsuz olaylar karşısında kendimizi koruyabilmek için başa çıkma stratejilerini kullanırız. Yaşadığımız olumsuz durumda kendimizi suçlamayı, hak ettiğimizi düşünmenin, susmanın, olayı yaşanmamış kabul etmenin ya da insanlardan uzaklaşarak kendimiz korumaya almanın işlevsel olmadığını, aksine istismarın / olumsuz yaşantının sürmesine neden olduğunu artık biliyoruz. Peki diyelim ki fiziksel ya da duygusal olarak istismara maruz kaldınız bu durumla nasıl başa çıkabilirsiniz?”* Uygulayıcı aşağıdaki alternatif başa çıkma yöntemlerini tahtaya yazarak açıklar.

- **Yardım Arama:** Duygusal ya da fiziksel istismara maruz kalan öğrenciler bu durumu güvendikleri bir yetişkine (anne, baba, öğretmenleri olabilir), okul rehber öğretmenine, okul idaresine ya da güvenlik birimlerine bildirmelidir. Bu durumda istismara karşı çocuğun savunmasız ve yalnız olmadığını fark eden istismarcı genel olarak davranışlarını düzenlemeye, geri adım atmaya başlar.
- **Sosyal Destek Kaynaklarına Başvurma:** Duygusal ya da fiziksel istismara maruz kalan çocuğun durumu anlatarak aile bireylerinden, arkadaşlarından ya da

öğretmenlerinden destek almaları yalnız ve savunmasız olmadıklarını göstermeleridir.

- Direnme: Çocuk yalnızca ebeveynleri tarafından değil kardeşleri veya arkadaşları tarafından da duygusal ve fiziksel istismara maruz bırakılabilir. Bu durumda kaçmak ya da boyun eğmek yerine, istismarcıdan korkmadığını ona hissettirmek, hayır demek etkili bir yöntemdir.
- İyimserlik: İstismar mağdurlarının etkili başa çıkma stratejilerini kullanmalarındaki en önemli sorunlardan biri iyimserliklerini kaybetmeleri, istismarın tekrarlanmasına yönelik sürekli endişelerinin olması ve yaşadıkları durumdan kendilerini suçlayarak bu muameleyi hak ettiklerini düşünmeleridir.

3. Açıklamalar sonrasında uygulayıcı öğrencileri üyeler 5 gruba ayırır ve “Duygu Durağı” etkinliğine geçilir. Her bir gruba farklı renkte kalem verilir ve kendi aralarından bir grup sözcüsü seçmeleri istenir. Daha önceden hazırlanmış senaryo kartları her bir durağa bırakılarak gruplardan burada yer alan senaryo ile ilgili, senaryodaki kişinin ne hissettiğini, neler yapması gerektiğini ve kimlerden yardım isteyebileceğini yazmaları istenir ve bunun için 15 dakika süre verilir, yazdıktan sonra kâğıdı kimsenin görmeyeceği şekilde katlamaları ve bırakmaları istenir. Daha sonra gruplar kendi aralarında yer değiştirerek her duraktaki senaryoya ilişkin soruları kendi kalemleri ile cevaplandırılır. Her grup sırasıyla bütün durakları dolaştıktan sonra grup sözcüleri senaryolar için kendi yazmış oldukları ifadeleri okurlar. Bu paylaşımlar esnasında öne çıkan bilişsel çarpıtmalar belirlenerek tahtaya yazılır ve öğrencilerin dikkati çekilir.
4. Etkinlik tamamlandıktan sonra uygulayıcı Form 23’ü öğrencilere dağıtır bir sonraki oturuma kadar geçecek sürede karşılaşacakları ya da tanık olacakları istismar yaşantısında doldurmalarını ve bir sonraki oturuma gelirken yanlarında getirmelerini ister. Yine bu süre içerisinde alternatif düşünceler geliştirmenin ve etkili başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinin iyi olma hali üzerine etkilerini düşünmelerini ister.
5. Oturum öğrencilerle birlikte özetlenerek sonlandırılır ve uygulayıcı haftaya son oturumu yapacakları ve eğitim sürecini sonlandıracakları konusunda öğrencileri bilgilendirir.

Form 24. Senaryo Kartları

Senaryo-1: Selim 9 yaşındadır. Çok sık yaralanmaktadır sınıf öğretmeni Pervin Hanım, Selim'in annesi ile konuşmuş, annesi Selim'in çok yaramaz olduğu için sürekli düştüğünü ve bu sebeple yaralandığını söylemiştir. Ancak öğretmeni ikna olmamış ve Selim'i okul psikolojik danışmanına yönlendirmiştir. Selim psikolojik danışmana, babasının eve genellikle alkollü olarak geldiğini annesini ve kendisini kemerle dövdüğünü ve hatta bir keresinde sırtında sandalye kırdığını anlatmıştır.
Senaryo-2: Betül, 16 yaşındadır ve lisede eğitim görmektedir. Babası Betül'ü arkadaşının oğlu ile nişanlamıştır. Nişanlısı izin vermediği için de okuldan alınmış ve çok istemesine rağmen okula devam etmesine engel olunmuştur.
Senaryo-3: Furkan 14 yaşındadır. Okula çoğunlukla geç kalmakta ya da hiç gelmemekte, geldiği günler ise çok yorgun ve uykusuz gözükmektedir. Öğretmeni sorduğunda ise bir çay evinde çalıştığını akşam geç saatte kapandığından eve geç dönebildiğini ve bu nedenle okula gelemediğini söylemiştir.
Senaryo-4: Tuana 7. Sınıf öğrencisidir. Ablası Pelin, çok başarılı bir öğrencidir ve LGS'de il derecesi yaparak yüksek puanla öğrenci alan bir okula yerleşmiştir. Annesi sürekli ders çalışması için baskı yapmakta Pelin'in çalışmalarını örnek göstermektedir. Zeynep deneme sınavlarında yeterli puan alamayınca da "Ders çalışmak umurunda bile değil, senin için harcadığımız çabayı hak etmiyorsun, bizim ailede herkes okuyup bir meslek sahibi oldu başımızı öne eğdireceksin" diye söylenmektedir.
Senaryo-5: Ferda, 8. Sınıf öğrencisidir. Bir gün arkadaşına, babasının ablasını taciz ettiğini, annesinin bunu bildiği halde sakladığını, bu nedenle babası ile artık aynı ortamda bulunmak istemediğini ve tek seçeneğinin yatılı bir okul kazanıp evden ayrılmak olduğunu söylemiştir.

Form 23. Aktif Başa Çıkma Becerileri Değerlendirme Formu

İşlevsel başa çıkma stratejisi	Olay	Otomatik Düşünce	Bilişsel Çarpıtma	Davranış
Aktif başa çıkma (Yardım arama, sosyal destek, direnme ve iyimserlik stratejilerinden hangisi/hangilerini kullandınız?)	Okulda veya evde maruz kaldığınız istismar yaşantısı	1. 2. 3.	1. 2. 3.	1. 2. 3.

12. OTURUM

Sonlandırma

Hedefler

1. Grup sürecine ilişkin değerlendirme yapabilme
2. Grup sürecinde elde ettiği kazanımları ifade edebilme
3. Oturumların başlangıcından itibaren kendisinde meydana gelen değişimleri fark edebilme.

Materyal:

1. Üye sayısınca renkli A4 kağıdı

Süre: 90-120 dakika

Süreç:

1. Uygulayıcı öğrencilere hoş geldiniz diyerek oturumu başlatır ve bir önceki oturumun kısa bir özetini yapar. Öğrencilere önceki oturuma ilişkin varsa duygu ve düşüncelerini paylaşımları için zaman verir.
2. Bir önceki oturumun sonunda ödev olarak verilen aktif başa çıkma becerileri değerlendirme formu incelenir. Öğrencilerin doldurdukları bu formlarda yer alan başa çıkma becerilerinin neler olduğu uygulayıcı tarafından tahtaya yazılır ve öğrencilerle birlikte değerlendirilir.
3. Uygulayıcı oturumun amacını açıklar ve bu oturumun son oturum olduğunu öğrencilere açıklar. Bu sebeple hep birlikte geçirilen bu grup yaşantısının değerlendirmesinin yapılacağını belirtir. Gönüllü olanlardan başlamak üzere her bir üyenin grup yaşantısına ilişkin değerlendirmelerini paylaşmalarını ister.
4. Kendi değerlendirmelerinin ardından grup arkadaşlarını ve onlarda gördükleri değişimleri de değerlendirmelerini ister.
5. Daha sonra öğrencilerle birlikte oturumların genel bir değerlendirilmesi yapılır. Uygulayıcı kazanılan becerilerin korunması ve devam etmesi için gerekli bilgi aktarımında bulunur.
6. Öğrencilerin grup sürecinin sona ermesi ile ilgili duyguları ve geleceğe yönelik olası kaygıları ele alınır.
7. Ardından her bir öğrenciye renkli A4 dağıtılarak uçak yapmaları ve kanadın birine grup süreçleri ile ilgili duygu ve düşüncelerini diğer kanadına ise eğer bu psikoeğitim programı tekrarlanırsa eğer nelerin yapılmasını istediklerine dair beklentilerini yazmaları istenir.

8. Uygulayıcı bütün öğrencilere teşekkür eder. Her bir öğrenci bir arada toplanır ve ellerindeki uçakları ortaya doğru uçururlar. Bununla birlikte oturum sonlandırılır.

EK-2. Görüşme Formu

Görüşme Tarihi:

Mesleği/Görevi:

Eğitim Durumu:

Kod:

Görüşme Soruları

1. “Çocuk istismarını nasıl tanımlarsınız?”

.....
.....
.....
.....

2. “Çocuk istismarına zemin hazırlayan faktörleri nasıl tanımlarsınız?”

.....
.....
.....
.....

3. “İstismara uğrayan çocukların davranışsal göstergeleri sizce nelerdir?”

.....
.....
.....
.....

4. “İstismara uğrayan çocukların duygusal göstergeleri sizce nelerdir?”

.....
.....
.....
.....

5. “İstismarın önlenmesine yönelik olarak “çocuk düzeyinde” uygulanması gereken önlemler neler olmalıdır? Neden?”

.....
.....
.....
.....

6. “Psikoeğitim uygulamasının önleme programları içerisindeki işlevini nasıl değerlendirirsiniz?”

.....
.....
.....

7. “Etkili bir program sizce hangi uygulamaları içermelidir?”

.....
.....
.....
.....

8. “Çok düzeyli uygulamalar bağlamında 1. 2. ve 3. Düzey uygulamaların odak noktası ne olmalıdır?”

.....
.....
.....
.....

EK-3. Sistematik Derleme Kapsamında İncelenen Makalelere İlişkin Bilgiler

Kod	Çalışma	Araştırma Türü	Araştırma Deseni	Çalışma Grubu ve Veri Kaynakları	Anahtar Kavramlar	Genel Bulgular
D 1	Adams, vd. 2018	Makale	Tarama	İstismar mağduru 1270 yetişkin	Fiziksel İstismar, Cinsel İstismar, Psikopatoloji, Kötüye Kullanım Özellikleri	Araştırma sonucunda çocukluk çağı istismar yaşantısı olan kadın mağdurların erkeklere göre daha fazla TSSB belirtisi gösterdikleri, uyumsuz başa çıkma yöntemlerini kullandıkları ve 5 yaşından sonraki istismar yaşantısının ruh sağlığı açısından daha olumsuz sonuçlara yol açtığı bulunmuştur.
2	Annerback, vd. 2018	Makale	Kesitsel Çalışma	8024 Fiziksel İstismar Mağduru Ergen	Çocuk Fiziksel İstismarı, Fiziksel Sağlık, Ruhsal Sağlık, Şiddet, Sıklık, Sosyoekonomik Yük	Sonuç olarak fiziksel istismar mağduru çocukların genel ve fiziksel sağlık durumlarının diğerlerine kıyasla daha kötü olduğu, anne istismarının genel sağlık durumunun yanı sıra ruhsal sağlık durumunu da olumsuz etkilediği bulunmuştur. Buna ek olarak erkek çocuklardaki fiziksel istismar şiddet ve sıklığının sosyoekonomik sorunlardan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.
3	Chimdessa, vd. 2018	Makale	Fenomenolojik	61 Sokak Çocuğu	Sokak Çocukları, Cinsel ve Fiziksel İstismar, Uyuşturucu Kullanımı, Addis Ababa, Etiyopya	Sokak çocuklarının cinsel ve fiziksel istismar deneyimlerinin ve bunların belirleyicilerinin araştırıldığı çalışmada, bu çocukların her türlü sömürüye açık oldukları, depresyon, stres ve uyuşturucu kullanımını deneyimledikleri, en fazla yaşadıkları sorunların ise temel ihtiyaçları karşılayamama, güvenlik eksikliği, sosyal izolasyon ve okula gidememe olduğu bulunmuştur.
4	Cui, vd. 2018	Makale	Kesitsel Tarama	Fiziksel istismar mağduru 296 çocuk	Fiziksel İstismar, Anne Davranışları, Baba Davranışları, Çocuk, Davranış, Aile	Anne ve babaları tarafından fiziksel istismara uğradıklarını bildiren çocuklarla yapılan çalışmada, istismar mağduru bu çocukların istismar yaşantısı olmayan yaşlıtlarına göre daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma davranışı sergiledikleri ve daha çok davranış sorunları yaşadıkları bulunmuştur.

5	Fingarson, vd. 2019	Makale	Tarama	1615 vaka kaydı	Fiziksel İstismar, Çocuk, Kaza Dışı Yaralanma, Bakıcı Özellikleri	Yaralanma nedeniyle hastaneye başvuran 0-48 aylık çocukların hastane kayıtlarının incelendiği çalışmada, bakım verenlerin fiziksel istismar ile ilişkili olduğu, tek ebeveynlerin özellikle erkek bakıcılardan kaynaklanan istismar riskinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaralanma anında birden fazla bakıcının olmasının ise istismar riskini artırdığı bulunmuştur.
6	Abera, vd. 2021	Makale	Kesitsel Tarama	794 lise öğrencisi (kız)	Çocuk, Cinsel İstismar, Lise, Kız Öğrenciler	Araştırma sonucunda ebeveynlerden ayrı yaşama, kırsal kesimde ikamet etme, ebeveynleri ile cinsel konuları konuşmama, alkol kullanma değişkenlerinin cinsel istismarla ilişkili olduğu bulunmuştur.
7	Bargett, vd. 2017	Makale	Deneyisel	159 anne ve bebekleri	İnternet, kanıta dayalı tedavi, önleme araştırmaları, teknoloji, ebeveynlik	3-7 aylık bebeği olan annelerle yapılan çalışmada olumlu ebeveynlik becerilerinin kazandırılması amacıyla hazırlanan program, internet yoluyla uygulanmıştır. Sonuç olarak annelerin olumlu ebeveynlik becerilerinin arttığı ve bununla birlikte istismar riskinin azaldığı bulunmuştur.
8	Biehal, vd. 2018	Makale	Tarama	390 istismar mağduru çocuk	Çocuk Koruma Planları, Kötü Muamele, Şiddet, Koruyucu Bakım	Araştırmada kötü muamele şüphesiyle, devlet korumasına alınan çocukların istismar yaşantıları araştırılmış ve %15'inin ailede alkol kullanımı, şiddet ve kardeşlerin istismar mağduriyeti nedeniyle bakıma alındıkları, geri kalan %75'inin ise ihmal ve duygusal istismar başta olmak üzere istismara maruz kaldıkları bulunmuştur.
9	Borelli, vd. 2019	Makale	Nedensel Karşılaştırma	111 çocuk ve ebeveyni	Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı, Ebeveyn-Çocuk İlişkisi, İçselleştirme, Dışsallaştırma, Yansıtıcı İşlev	Anne ve çocuktaki cinsel istismar mağduriyetinin psikolojik zorluğa yol açtığı, ancak istismar açısından koruyucu bir faktör olarak annenin kendi travması hakkında yansıtıcı işlevi gösterilmektedir. Dolayısıyla annelerin ve çocukların kendi travmaları hakkında annenin yansıtıcı işlevini artırmaya odaklanan tedavilerin artırılması önerilmektedir.
10	Bosschaart, 2019	Makale	Karma	125 istismar mağduru çocuk	Cinsel Davranış, Cinsel Bilgi, Cinsel İstismar, Çocuklar, Değerlendirme, Görüşme	Araştırmada cinsel istismar mağduru çocuklarda kaçınma ve konuşmayı reddetme, dikkati dağıtan eylemlerde bulunma gibi davranışların olduğu, buna öfke ve saldırganlığın eşlik ettiği bulunmuştur. Ayrıca çocukların %37'sinde uygunsuz cinsel davranışın olduğu ve gelişime uygun olmayan cinsel bilgilere sahip oldukları tespit edilmiştir.

11	Bourgeois, vd. 2020	Makale	Kohort Çalışması	1764 genç	Çocuk İstismarı, Psikotik Bozukluklar, Ruhsal Bozukluklar, Hayatta Kalma	Bu çalışmada psikotik bozukluğa sahip çocukların cinsel istismar ve madde kötüye kullanımına açık oldukları ayrıca mağduriyet yaşamamış gençlerle karşılaştırıldıklarında istismar mağduru çocukların daha fazla madde kötüye kullanım davranışlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
12	Canton, Cortes, 2020	Makale	Tarama	188 üniversite öğrencisi (kadın)	Çocuk Cinsel İstismarı, İntihar Düşüncesi, Bağlanma, Duygusal Güvenlik	Araştırmacılar 18 yaşından önce istismara uğramış üniversite öğrencilerinde bağlanma ve duygusal güvenliğin intihar düşüncesi ile ilişkili olduğunu belirlemiştir. İntihar düşüncesinin önüne geçmenin duygusal güvensizliğin azalması ve bağlanmanın artmasında etkili olduğu bulunmuştur. Cinsel istismara uğramış çocuk ve ailesine erken müdahale edilmesi gerektiği bildirilmektedir.
13	Chan, vd. 2013	Makale	Tarama	18.341 9-12 sınıf öğrencileri	Ergen, Cinsel İstismar, Yaygınlık, Risk Faktörleri	Ergenlerde cinsel istismar yaygınlığı ve risk faktörlerinin araştırıldığı çalışmanın sonucunda yıllara göre sırasıyla %8.0 ve %6.4 oranlarında cinsel istismar oranı tespit edildiği ve erkek olmak, büyük olmak, kardeş(ler)e sahip olmak, boşanmış, ayrılmış veya dul ebeveynlere sahip olmak veya işsiz bir babaya sahip olmak etkenlerinin cinsel istismar üzerine etkili olduğu belirlenmiştir.
14	Ccross, vd. 2016	Makale	Kesitsel	154 anne	Çocuk Cinsel İstismarı, Cinsiyet, Nesiller Arası Risk, Anne Depresyonu	Araştırmada, anne depresyonunun, çocuğun cinsiyeti ne olursa olsun, duygusal yakınlığın azalmasına neden olduğunu ve annenin çocukluk çağı cinsel istismarının ise, yalnızca kız çocuklarına karşı sıcaklığın azalmasına neden olduğu tespit edildi.
15	Cui ve Liu, 2016	Makale	Kohort Çalışması	265 çocuk	Davranış Sorunları, Çocuk Davranışları, Fiziksel İstismar, Ebeveynlik Tarzı	Araştırmacılar, çocuğun fiziksel istismar riskinin, anneler ve öğretmenler tarafından algılanan dışsallaştırma davranışı ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte içselleştirme davranışının, annenin fiziksel istismar riskinin azalmasıyla bağlantılı olduğu bildirilmektedir.
16	Dias, vd. 2014	Makale	Tarama	1200 yetişkin	Çocuklukta Kötü Muamele, Duygusal İstismar, Toplumdaki Yetişkinler, Psikolojik Belirtiler	Araştırma sonucunda katılımcıların %14.7'sinin orta veya şiddetli çocukluğunda kötü muameleye maruz kaldığını, %67'sinin ise birden fazla kötü muamele biçimine maruz kaldığını belirlemiştir. Duygusal istismarın, diğer tüm çocukluk kötü muameleye formlarına maruz kalma ile uyumlu olduğu belirlenmiştir. Tüm istismar türleri psikolojik problemlerle ilişkili bulunmuştur.

17	Do, vd. 2019	Makale	Kesitsel	800 4-9. Sınıf öğrencisi	Çocuklar, Cinsel İstismar, Algı, Tutum, Bilgi	Cinsel istismar hakkında yapılan farkındalık ve tanımlama araştırmasında, kadın olmak, yaşlı olmak, aile ve akrabalarla birlikte yaşamamak ve kentte yaşamamanın çocuk cinsel istismarına yol açan olan faktörler olduğu belirlenmiştir.
18	Duin, vd. 2018	Makale	Vaka Çalışması	44 çocuk (mağdur) ve 41 ebeveyn	Cinsel İstismar, Bebek, Okul Öncesi Çocuk, Psikolojik Uyum, Ebeveyn	Çocuk istismarı mağduru çocukların %3'ünde travma sonrası stres bozukluğu, %30'unda cinsel davranış sorunları, %24'ünde içselleştirme sorunları, %27'sinde güvensiz bağlanma ve %18'inde herhangi bir psikiyatrik bozukluk bulunmuştur. Bu çocukların ebeveynlerinde ise suçluluk, utanç ve öfke duygularının ağırlıkta olduğu belirlenmiştir.
19	Earley, vd. 2014	Makale	Deneyisel	19 çocukluk çağı istismarı mağduru	Çocuk İstismarı, Farkındalık, Müdahalesi, Travmatik Stres Bozukluğu Sonrası, Cinsel İstismar	Yürütülen çalışmada 128 hafta boyunca katılımcılara uygulanan farkındalık temelli stres azaltma programının, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, kaygı belirtileri üzerine olumlu yönde gelişim gösterdiğini belirlemiş olup farkındalık temelli stres azaltma programının, cinsel istismarın tedavisi için kullanılabilecek etkili bir yöntem olabileceğini bildirmiştir.
20	Ellis, 2019	Makale	Nitel	15 cinsel istismar mağduru kız	Güvenlik Açığı, Kızlar, Cinsel İstismar, Suçlamak	İstismar mağduru çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda yaşanan travma sonrasında hepsinin kendine zarar veren eylemlerde bulundukları ve kendilerini suçlama eğiliminde bulundukları araştırma sonucunda ortaya konulmuştur.
21	Ensink, vd. 2017	Makale	İlişkisel Tarama	154 anne ve çocuğu	Cinsel İstismar, Dışsallaştırma a İçselleştirme Güçlükleri, Yansıtıcı İşlevi, Zihinleştirme	Araştırma sonucunda annenin zihinselleştirmesi ile çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma güçlükleri arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Annenin zihinselleştirmesi arttıkça çocukların içselleştirme ve dışsallaştırma güçlükleri azalmıştır.
22	Enyedy, vd. 2018	Makale	Tarama	Vaka kayıtları (426)	Çocuk Cinsel İstismarı, Ergenler, Cinsiyet Farklılıkları, Yasal İşlemler, Çocuk Dostu Adalet, Önleme	Macaristan'da yürütülen çalışmada, cinsel istismarı mağduru çocukların vaka kayıtları incelenmiş sonuç olarak araştırmacılar tarafından toplumsal düzeyde önleme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve profesyonellerin raporlamaya ilişkin acilen eğitim almaları gerektiği belirtilmiştir.

23	Fallon, vd. 2013	Makale	Tarama	1203 bebek	Kötü Muamele, Bebekler, Genç Ebeveynler, Yönlendirme Kaynağı, Karar Verme	Araştırmada vakaların ihbarının hastane, polis ve çevredeki kişilerden olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, yoksulluk, tek ebeveynlik, uyuşturucu/çözücü madde ve alkol kötüye kullanımı, akıl sağlığı sorunları, sosyal destek eksikliği ve yakın partner şiddeti ile mücadele eden genç bakıcılar gibi faktörlerin bebeklerdeki kötü muamelede etkili olduğu bildirilmektedir.
24	Gerke, vd. 2021	Makale	Tarama	2531 anne	Kadın Tarafından Uygulanan Çocuk Cinsel İstismarı, Seyirci, Yaygınlıklar,	Araştırmada cinsel çocuk istismarı yaygınlığı %6.6 oranında belirlenmiş olup istismara seyirci kalanlar arasında en sık biyolojik annenin olduğu bildirilmiştir. Araştırmacılar, annelerin şimdiye kadar hafife alınan cinsel istismarda fail ya da görgü tanığı olarak rol oynadığını göstermektedir.
25	Hamilton-Crichton, vd.	Makale	Tarama	260 Genç	Teknoloji Destekli, Dijital, Çocuk Cinsel İstismarı, Çevrim içi, Etki	Araştırmada, çevrim içi çocuk cinsel istismarı vakaların %46.4 ila %62.5'inde meydana geldiği belirlenmiştir. Araştırmacılar çevrim içi çocuk cinsel istismarının, çocuk cinsel istismarı ile aynı duygusal, psikolojik ve davranışsal sonuçların ortaya çıktığı belirlenmiştir.
26	Grogan-Kaylor, vd. 2020	Makale	İlişkisel tarama	Adli vaka kayıtları	Fiziksel Çocuk İstismarı vakaları, Güvenlik Birimleri Mahalleler, Çocuklara Kötü Muamele	Araştırma sonucunda, dezavantajlı konumda olan bölgelerdeki çocuk istismarı yaygınlığının benzer olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca bulguların istismarın diğer bazı problemli davranışlar gibi mekânsal olarak yayılabileceğini ileri sürmüşlerdir.
27	Guastafarro, vd. 2019	Makale	Deneyisel	13 ebeveyn	Çocuk Cinsel İstismarı, Müdahale Geliştirme, Kabul Edilebilirlik, Fizibilite	Araştırma sürecinde ebeveynlere istismarın duygusal ve davranışsal ipuçlarını, çocukları vücut güvenliği, istismardan korunmayı nasıl öğretecekleri, cinsel konular hakkında nasıl tartışılacağı konusunda bilgileri içeren bir program uygulanmış, temel ebeveynlik becerileri eğitiminin istismarı önlemede koruyucu olduğu bulunmuştur.
28	Haque, vd. 2019	Makale	Tarama	1416 çocuk	Çocuk, Fiziksel İstismar, Anne Eğitim Düzeyi, Fiziksel Ceza Türleri	Araştırma sonucunda, kız çocuklarının daha çok fiziksel istismara maruz kaldıkları, en yaygın fiziksel istismar türlerinin vurma, çimdikleme, ayakta bekletme, tokatlama olduğu, ayrıca anne eğitim düzeyinin düşük olmasının istismar için risk faktörü olduğu bulunmuştur.

29	Hebert, vd. 2016	Makale	Tarama	158 çocuk ve ebeveynleri	Akran Mağduriyeti, Cinsel İstismar, TSSB, Ayırışma	Araştırma sonucunda cinsel istismara uğramış çocukların %60'ı okulda akranları tarafından sataşıldığını, %51'i sözlü tacize uğradığını ve %35'inin fiziksel tacize uğradığını tespit edilmiştir. Cinsel istismara uğramış çocukların akran mağduriyeti açısından genel popülasyondaki çocuklara göre daha fazla risk altında olduğu belirlenmiştir.
30	Hebert, vd. 2016	Makale	Tarama	8194 genç	Zorbalık, İstismar, Kötü Muamele, İhmal, Anne-Çocuk, İntihar/Kendine Zarar Verme, Uyum Bozuklukları	Çocuğun cinsel istismarı, zorbalık ve siber zorbalık üzerine yürütülen araştırmada siber zorbalık oranları, cinsel istismara uğramış gençlerde mağdur olmayanlara göre iki kat daha fazla olduğunu ve bu nedenle çocuk cinsel istismarı mağdurlarının hem zorbalığa hem de siber zorbalığa maruz kalma konusundaki artan savunmasızlığının vurgulanmaktadır.
31	Hebert, vd. 2019	Makale	Tarama	8194 genç	Çocuk Cinsel İstismarı, Ruh Sağlığı, İntihar Düşüncesi, TSSB, Riskli Davranışlar, Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma	Çocuk cinsel istismarının, hem genç erkekler hem de kızlar için daha yüksek olumsuz ruh sağlığı sonuçları riski taşıdığını vurgulanmaktadır. Ayrıca, çocuklara yönelik cinsel istismarın artan bir ekonomik yük ile ilişkili olduğunu ve mağdurların sağlık hizmetlerinden yararlanma bildiriminde bulunma olasılığının iki kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.
32	Hebert, vd. 2020	Makale	Deneyssel	384 genç	Çocuk Cinsel İstismarı, TSSB, BDT Travma Odaklı Bilişsel Davranışçı,	Araştırma sonucunda, çocukların %51'ini yeniden gruplandıran Klasik Travma Sonrası Stres Bozukluğu, %23'ünün Karmaşık Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve %25'inin ise dayanıklı olduğu tespit edilmiştir. Travma odaklı terapi ile çözülme, içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinde önemli bir azalma olduğu ve TSSB semptomlarında önemli bir azalma sağladığı bildirilmektedir.
33	Herrenkohl, vd. 2013	Makale	Boylamsal Çalışma	457 çocuk	Çocuk İstismarı, İhmal, Depresyon, Kaygı, Ruh Sağlığı, Madde Kullanımı, Fiziksel Sağlık	Cinsel istismar mağduru çocukları 30 yıl boyunca izleyen bu araştırma sonucunda, çocuklukta kötü muameleye maruz kalan yetişkinlerde daha fazla depresyon, anksiyete ile zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları olduğu bildirilmektedir. Kötü muamele geçmişi olanlarda daha yüksek oranda alkol sorunları bildirilmiş ve madde bağımlılığı için daha fazla risk altında oldukları tespit edilmiştir.

34	Hiller, vd. 2014	Makale	Deneyisel	166 çocuk	Çocuk Cinsel İstismarı, Bilişsel-Davranışçı Terapi, Grup Terapisi	Araştırmada, oyun tabanlı bilişsel-davranışçı terapi kullanılarak tedavi edilen, çocuk cinsel istismarı mağduru 6-10 yaşlarındaki çocuklarda içselleştirme ve dışa vurma semptomlarında, cinsel açıdan uygunsuz davranışlarda ve kişisel güvenlik becerilerinin kazanılmasında uygulamanın etkili olduğu belirtilmiştir.
35	Hodge, Baker, 2021	Makale	Nitel Araştırma	7 Kadın	Sanat Temelli Araştırma Yöntemleri, Çocuk Cinsel İstismarı, Çizimler, Yeme Bozuklukları, Duygular, Şiir, Görüşme,	Araştırmada çocuklukta cinsel istismara uğramış 7 kadının yetişkinlikte ortaya çıkan yeme bozukluğunun, ezici bir utanç duygusundan kaçma ile ilişkili olduğu bununla birlikte yeme bozukluklarının temizlik ve yenilenme algısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.
36	Hoeböer, vd. 2021	Makale	Deneyisel	287 çocuk ve ergen	İstismar, Çocuk/Ergen, Kötü Muamele, İhmal, TSSB Travma, Tedavi.	Ebeveyn duygusal istismarının çocuk ve ergenlerde travma sonrası stres bozukluğu belirtisi, şiddeti ve travma tedavisinin etkinliği hakkındaki araştırmada, duygusal istismarın daha şiddetli travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ile ilişkili olduğu, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının, travma odaklı tedavi ile önemli ölçüde azaldığı bildirilmektedir.
37	Holloway,&Pulida 2018	Makale	Deneyisel	411 çocuk	Çocuk Cinsel İstismarı, Okul, Önleme, Sosyoekonomik Durum	Yapılan araştırma sonucunda, cinsel istismar farkındalık eğitimleri sonrasında düşük gelirli ve farklı etnik kökene sahip çocukların belirli kavramları öğrendiklerini ve akılda tuttuklarını, ancak gruplar arasında bilgi açısından büyük farklılıklar gösterdikleri bulunmuştur
38	Hurtado, vd. 2014	Makale	Deneyisel	189 çocuk	El Salvador, Çocuk, Önleme, Cinsel İstismar.	Cinsel istismarı önlemede sergi gösteriminin etkinliğini değerlendirmenin amaçlandığı araştırmada müze sergisine gitmeden önce ve geziden sonra çocuk cinsel istismarına ilişkin bilgilerini ölçen bir ölçek uygulanmıştır. Müze gezisi sonrasında önleme konusunda bilginin önemli ölçüde arttığı belirlenmiştir.
39	Isıyel, vd. 2018	Makale	Tarama	132 çocuk	Yanık, İlaç Zehirlenmesi, Pediatrik Acil Klinikleri, Fiziksel İstismarın Risk Faktörleri, Travma.	Çocuk acil servisine başvuran 3 yaş altı çocuklarda fiziksel istismar ihtimalinin değerlendirildiği araştırmada fiziksel istismar ve ihmal vakalarının çoğu çocuk acil servislerine sevk edildiği ve bu vakalarda ev kazası olarak yanlış yönlendirildiği tespit edilmiştir.

40	Jessiman, vd. 2017	Makale	Nitel Araştırma	29 çocuk	Çocuk İstismarı, Sosyal Hizmet, Terapi, Gençler, Cinsel İstismar	Çalışmada, çocukların ve bakıcıların görüşleri üzerine araştırma yapılmış olup terapötik desteğin süreç öğeleri, özellikle güçlü ilişkilerin geliştirilmesinin, çocuklara seçim yapma ve kontrol olanağı sağlamada önemli olduğu belirtilmektedir.
41	Ji, vd. 2019	Makale	Tarama	707 Ergen	Uyku Kalitesi, Çocuk İstismarı, Ergenler	Araştırma sonucunda ebeveynleri tarafından fiziksel istismara maruz bırakılan ergenlerin uyku kalitesinin düşük olduğu bulunmuştur.
42	Jin, vd. 2017	Makale	Tarama	484 çocuk, ebeveyn ve öğretmen	Çocuk, , Ebeveyn Güvenliği, Cinsel İstismar, Önleme Programı, Öğretmenler, Grup Eğitimi.	Üç farklı eğitim grubunda bulunan çocuklarda çocuk cinsel istismarı önleme konusunda bilgilerin ölçümünde, öğretmen eğitimi grubundaki çocukların en yüksek, takibinde ebeveyn eğitimi grubunun izlediğini, kontrol grubundaki çocukların ise en az gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar okul temelli çocuk cinsel istismarı önleme eğitimlerinin en etkili yöntem olacağını vurgulamaktadır.
43	Johnson, Zaidi, 2021	Makale	Tarama	79960 çocuk	Fiziksel istismar, cinsel istismar, opioid kötüye kullanımı, ergenler, çocuk adaleti	Araştırma sonucunda fiziksel ve cinsel istismara uğramanın madde kötüye kullanım olasılığını artırdığını ve bu istismarların cinsiyete göre değiştiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte cinsel istismara uğrayan kadın mağdurların, cinsel istismara uğrayan erkek mağdurlara göre üç kat daha fazla madde kötüye kullanma olasılığı belirlenmiştir.
44	Joleyby, vd. 2020	Makale	Nitel Araştırma	7 genç kadın	Mağdur, Çevrim içi İstismar, Deneyimler, Çocuk Cinsel İstismarı, Sonuçları	Çocukluk döneminde çevrim içi istismar deneyimi yaşamış 7 katılımcıyla yürütülen çalışma sonucunda, taciz, sağlık ve esenlik üzerindeki olumsuz etki ve istismar sonrası yeni bir benlik olmak üzere 3 tema tespit edilmiştir. Çocuğun kendi cinsel merakından başlayarak, cinsel aktivitede bulunmak üzere manipüle edilmiş veya tehdit edilmiş olmanın sağlıklı durumları ve benlik algılarını etkilediği bulunmuştur.
45	Joleyby, vd. 2021	Makale	Karna	98 Çevrim içi Çocuk Cinsel İstismarı Vakası	Çevrim içi Çocuk Cinsel İstismarı, Psikolojik Sonuçlar, Çocuk Deneyimleri, Mahkeme Kararları.	Araştırmada, çevrim içi çocuk cinsel istismarına maruz kalan çocukların, bazılarının son derece çok çeşitli cinsel eylemlere maruz kaldığını, ayrıca, çevrim içi kötüye kullanımın, çevrimdışı çocuk cinsel istismarına benzer birçok potansiyel psikolojik sonuçla ilişkili olduğunu da belirtilmektedir.

46	Jung, vd. 2015	Makale	Boylamsal araştırma	356 yetişkin	Çocuk İstismarı Türü, Suç, Antisosyal Davranış, Arabuluculuk	Araştırmada, fiziksel ve duygusal istismarın yetişkinlik dönemindeki suçlar ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Özellikle duygusal istismarın yetişkin suçları üzerinde de doğrudan bir etkisi olduğu belirtilmektedir.
47	Karkoskova, Dobovik, 2019	Makale	Tarama	2186 genç	Çocuk Cinsel İstismarı, Açıklama, Geç Ergenlik, Yaygınlık.	Slovakya’da çocuk cinsel istismarı yaygınlığı, kızlarda %40.6 ve erkeklerde %17.7 olarak bulunmuş olup çocuk cinsel istismarının yarısından fazlasının 16 ila 18 yaşları arasında meydana geldiği belirlenmiştir.
48	Klevens, vd. 2018	Makale	Tarama	208.542 çocuk	Çocuk İstismarı, Çocuk İhmali, Çocuklara Kötü Muamele, Etiyoloji	Bakıcı tarafından bildirilen fiziksel istismar ve ihmal mağduriyetine 5 kıtadan 42 ülkede 11 farklı yapıyı temsil eden 22 toplumsal faktörü inceleyen araştırmada cinsiyet eşitsizliğinin hem çocuk fiziksel istismarı hem de ihmali için önemli olabileceğini, okuryazarlık ve gelişim göstergelerinin de çocuk ihmali için önemli olduğunu bildirilmektedir.
49	Klika & Horowitz, 2013	Makale	Tarama	457 ergen	Fiziksel İstismar, Antisosyal Davranış, Okula Bağlılık, Okul Terki, IQ	Araştırmada, antisosyal davranışın fiziksel çocuk istismarı ile ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca çalışma, çocuk IQ'sunun, çocuk fiziksel istismarı ile antisosyal davranış arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını, fiziksel istismar mağduru ergenlerde okula bağlılığın azaldığı ve dolayısıyla okul terkinin daha fazla olduğu bulunmuştur.
50	Kovler, vd. 2021	Makale	Tarama	257 çocuk	Covid-19, Coronavirüs, Fiziksel Çocuk İstismarı, Kaza Dışı Travma	Covid-19 pandemisi döneminde eğitim kurumlarının kapatılması sonrasında çocuk fiziksel istismarının durumu incelenmiş olup pandemi süresince 2018- 2019 yıllarına nazaran çocuk fiziksel istismarında ve fiziksel istismara bağlı yaralanmalarda artış olduğu belirlenmiştir.
51	Lahtinen, vd. 2018	Makale	Tarama	11.364 ergen	Çocuk Cinsel İstismarı, Açıklama, İfşa Etmeme.	Araştırmada çocuk cinsel istismarı %2.4 oranında tespit edilmiştir. Cinsel istismarın ifşası konusunda çocukların %80’inin durumu ifşa ettiğini ancak yetişkinlere ifşanın en düşük oranda olduğu belirtilmektedir. İfşa edilmeme nedeninin ise cesaret edemeden çok deneyimin bildirilecek kadar ciddi görülmemesi olarak belirtilmektedir.

52	Lahtinen, vd. 2020	Makale	Tarama	11.364 ergen	Çocuk Fiziksel İstismarı, Çocuk Cinsel İstismarı, Açıklama, Açıklama Oranı, İfşa Etmeme	Çocuklara yönelik fiziksel istismarın prevalansının %4.1 olarak belirlendiği araştırmada fiziksel istismarın genel ifşa oranı %74 olarak belirlenmiştir. İfşaların açıklamamamanın en yaygın nedeni, gençlerin deneyimi rapor edecek kadar ciddi bulmamaları olarak belirtilmektedir.
53	Lamela, Figueiredo, 2017	Makale	Tarama	892 Ebeveyn	Fiziksel İstismar Potansiyeli, Çocuğun Fiziksel İstismarı, Medeni Durum, Boşanma, Depresyon	Araştırmada katılımcılardan evli ebeveynler ile kıyaslandığında, boşanmış ebeveynlerin çocuk fiziksel istismar potansiyellerinin daha yüksek olduğunu ve medeni duruma bağlı olarak ortaya çıkan depresyonun çocuğun fiziksel istismar potansiyeli üzerindeki etkisine aracı rolü olduğu bulunmuştur.
54	Lang, vd. 2021	Makale	Tarama	197 Bakıcı	Çocuk İstismarı Potansiyeli, Ebeveyn Risk Faktörleri, Ebeveyn Stresi, Erken Çocukluk, Erken Çocukluk Müdahalesi	Çocuklara kötü muamele, çeşitli risk faktörleri, istismar riski ile bunların bakıcı tarafından bildirilen istismar oluşumu arasındaki bağlantının araştırıldığı araştırmada, maternal psikopatoloji ve öfke, ebeveynlik stresi ve çocuklukta annenin kötü muamele deneyimlerinin istismar riski ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Çocuk istismarı potansiyelinde bakıcının eğitim düzeyinin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tespit edilen risk faktörlerinin toplamının, risk faktörlerinin tek puanlamalarının toplamından daha yüksek etkide olduğu tespit edilmiştir.
55	Langevin, vd. 2022	Makale	Tarama	997 cinsel istismar mağduru çocuk ve annesi	Çocuk Cinsel İstismarı, Ruh Sağlığı, Nesiller Arası Süreklilik, Davranış Sorunları, Çözülme	Çalışmada çocuk cinsel istismara mağduru çocuklar ve annelerinin psikolojik sıkıntıları, travma sonrası stres bozukluğu semptomları incelenmiş olup annenin cinsel istismar öyküsü, çocukların cinsel istismarı ifşa etmesinin ardından artan anne psikolojik sıkıntısı, travma sonrası stres bozukluğu semptomları ve dissosiyasyon ile ilişkilendirilmiştir.

56	Lansford, vd. 2015	Makale	Tarama	1432 aile	Çocuk fiziksel istismarı ve ihmali, Bireysel, Ailesel ve Kültürel Etkiler,	Birçok farklı ülkeden araştırmada incelenen anne ve babaların fiziksel ceza uygulamalarının ve çocukların ebeveynlerinin ihmaline ilişkin algılarının, ebeveynlerin fiziksel cezanın gerekliliğine olan inançlarının, ebeveynlerin toplumlarında fiziksel cezanın normatifiğine ilişkin algılarının, ebeveynlerin ilerici ebeveynlik tutumları, ebeveynlerin saldırganlığı onaylaması, ebeveynlerin eğitimi, çocukların dışa vurma sorunları ve çocukların üç düzeyin her birinde içselleştirme sorunları hakkındaki araştırmada çocukların fiziksel istismarı ve ihmali konusunda bireysel düzeydeki yordayıcılar ve kültürel düzeydeki yordayıcılar bedensel ceza ve ihmali yordamıştır.
57	Lawson, vd. 2020	Makale	Tarama	342 ebeveyn	Çocuklara Kötü Muamele, Fiziksel İstismar, Pandemi, COVID-19, İş Kaybı, Başa Çıkma	Covid-19 salgını sırasında ebeveynlerin karşılaştığı çeşitli sıkıntılar ve çocuklara kötü muamele ile ilişkili faktörler araştırılmış olup iş kaybının, çocuklara kötü muamele için önemli bir risk faktörü olduğu, ebeveynlerin başa çıkma becerilerinin güçlendirilmesi ile çocuğun fiziksel istismar olasılığının azaldığı belirlenmiştir.
58	Leppakoski, vd. 2022	Makale	Tarama	17.009 Ebeveyn	İkili Lojistik Regresyon, Ebeveyn, Fiziksel İstismar, Psikolojik İstismar, Risk Faktörü	Araştırma sonucunda, 4 yaşındaki çocukların %44'ünün en az bir tür psikolojik istismar ve %14'ü fiziksel istismar yaşadığı belirlenmiştir. Risk altındaki aileleri belirleyerek ve ailelerin ihtiyaçlarına göre ebeveynliği destekleyerek çocuklara yönelik her türlü kötü muamelenin önlenmesinin önemi vurgulanmaktadır.
59	Lewis, vd. 2016	Makale	Nedensel Karşılaştırma	977 çocuk ve ergen	Kötü Muamele, Boylamsal, Çocuk Cinsel İstismarı, Cinsiyet	Araştırmada, cinsel istismar öyküsü olanların içselleştirici ve dışsallaştırıcı davranış problemlerini, kötü muamele öyküsü olan ancak cinsel istismarı olmayan kişilerle karşılaştırma yapılmıştır. Cinsel istismar mağdurları arasında yüksek oranda çoklu mağduriyet olduğu, mağdurların, cinsel istismara uğramamış çocuklara kıyasla sürekli ve daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları sergilediği, erkeklerin daha büyük ve sürekli içselleştirme sorunları olmasına rağmen, kadınlarda dışsallaştırmanın yaşla birlikte arttığı tespit edilmiştir.

60	Loiseau, vd. 2021	Makale	Tarama	844.227 çocuk	Covid-19, Çocuk istismarı, hastaneye yatış, Karantina.	Fransa'da hastaneye yatırılan 0-5 yaş arası tüm çocukların fiziksel istismara uğramış olup, olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada 2017 yılından 2020 yılına kadar fiziksel istismar nedeniyle hastaneye başvuran çocuk sayısında Covid-19 pandemisi ile çok önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir.
61	Ma, vd. 2022	Makale	Tarama	424.414 Aile	Çocuklara Kötü Muamele, Çocuk Fiziksel İstismarı, Aile İçi Şiddet, UNICEF Çoklu Gösterge Kümesi Araştırmaları	UNICEF Çoklu Gösterge Kümesi Araştırmalarından cinsiyet eşitsizliği ile fiziksel istismarın olasılıkları arasındaki ilişkiyi incelemek için yürütülen araştırmada, cinsiyet eşitsizliği ile fiziksel istismarın birbiri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki kız çocuklarında erkek çocuklara göre daha güçlü olarak belirlenmiştir.
62	Ma, vd. 2022	Makale	Deneyisel	156.166 çocuğa ait veri	Şaplak, Fiziksel Ceza, Fiziksel İstismar, Çoklu Gösterge Kümesi Araştırmaları, UNICEF	Düşük ve orta gelirli ülkelerde, bakıcıların şaplak atması ile fiziksel istismarı arasındaki ilişkiyi ve şaplak ortadan kaldırılırsa fiziksel istismarın ne durumda olacağını amaçlayan araştırmada şaplak atmanın, fiziksel taciz olasılığıyla ilişkili olduğu ve istismara uğramış çocukların popülasyonu ile ilgili olarak, yapılan analiz sonucunda şaplak ortadan kaldırılırsa fiziksel istismarın %33'e kadar azaltılabileceğini bildirilmektedir.
63	Marhawa, Bebbington, 2015	Makale	Tarama	7.461 genç ve yetişkin	Psikoz, Cinsel İstismar, Aracılık, Duygudurum Bozukluğu, Nüfus Araştırması	Cinsel ilişkiyi içeren çocuk cinsel istismarı ile psikoz arasında, bağlantının %38.5 olduğu, bunun %30.0'ına depresyon ve %8.5'ine anksiyete bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Araştırmacılar, psikoz tedavisine yönelik bilişsel-davranışçı yaklaşımlarda stresli deneyime yönelik duygusal tepkilerin hedeflenmesi gerektiğini bildirmektedir.
64	McCharty-Junes, 2014	Makale	Tarama	3486 çocuk cinsel istismar mağduru kadın	Zorbalık, Cinsiyet, Arabuluculuk, Tıbbi Bozukluklar, Sarkıntılık, Tecavüz, İntihar, Travma.	Çocukluk çağı cinsel istismarının yetişkin kadınlardaki vücut kitle indeksinde artış gibi sorunlarla ilişkisi araştırılmıştır. Çocukluk çağı cinsel istismarı yaşayan kadınların obez olma riskinin 2 kat, akıl sağlığı bozuklukları riski 3 katından fazla, alkol bağımlısı olma ihtimalinin 4 katından fazla, ilaca bağımlı olma ihtimalinin 5 katından fazla ve intihara teşebbüs etme olasılığının 6 katından fazla olduğu belirtilmektedir.

65	McGillivray, vd. 2018	Makale	Tarama	68 anne	Çocuk Cinsel İstismarı, Olumlu Yeniden Değerlendirme, Psikolojik Sıkıntı, Dayanıklılık, Öz-Şefkat, Sosyal Destek.	Çocuk cinsel istismarının ifşa edilmesi sonrasında annenin dayanıklılığının çocuğun tedavisinde olumlu olduğu düşünülürken annenin psikolojik olarak kendi dayanıklılığının önemi oldukça yüksektir. Araştırmada, yüksek dayanıklılık grubundaki suç işlemeyen annelerin, düşük dayanıklılık grubundaki suç işlemeyen annelere kıyasla daha yüksek düzeyde olumlu yeniden değerlendirme, öz-şefkat, sosyal destek ve önemli ölçüde daha düşük psikolojik sıkıntı seviyelerinde olduğu belirtilmektedir.
66	McLean, vd. 2013	Makale	Karma	90 cinsel istismar mağduru genç kız	Ergenler, Çocuk Cinsel İstismarı, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Sosyal İşlevsellik, Akademik İşlevsellik	Çocuk cinsel istismarı geçmişi olan psikolojik destek arayan ergenler ile yürütülen çalışmada travma sonrası stres bozukluğu şiddetinin daha zayıf sosyal yeterlilikle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu ancak akademik performansla anlamlı bir şekilde ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının ve özellikle kaçınma semptomlarının, çocuk cinsel istismarının akademik işlevsellik ile değil, azalan sosyal işlevsellik ile ilişkili olduğunu gösterilmiştir.
67	Meinck, vd. 2013	Makale	Tarama	603 çocuk	Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Ergenler, Güney Afrika.	Araştırmada, Güney Afrika'da fiziksel ve duygusal çocuk istismarı ile ilişkili faktörlerin aile çatışması deneyimi, eşit olmayan yemek dağılımı, tutarsız disiplin, bakıcı değişikliği sayısı, üvey ebeveynle yaşama, bakıcı özürü, gıda güvensizliği, zorbalık, edinilmiş immün yetmezlik sendromu (AIDS) ile ilgili damgalama, okula devamsızlık ve başarısızlık olarak belirlenmiştir.
68	Meinck, vd. 2015	Makale	Tarama	3515 çocuk	Çocuk İstismarı, Ergen İstismarı, HIV/AIDS, Risk Faktörü, Kronik Hastalık.	Güney Afrika'da AIDS hastalığından etkilenen ailelerdeki çocukların çocuk istismarına maruz kalma riskinin daha yüksek olduğu ve bu riske daha yüksek düzeyde yoksulluk ve engelliliğin aracılık ettiği bildirilmektedir. Diğer kronik hastalıklardan etkilenen çocuklar, daha yüksek düzeyde hanehalkı engeline maruz kalmadıkça, istismar mağduru olma riskinin daha düşük olacağı belirtilmektedir.
69	Moreno Manso, vd. 2014	Makale	Deneyisel	317 çocuk	Çocuk İstismarı, Öncelikli Korunma, Programlar, Eğitim Bağlamı	Çocuklarda potansiyel olarak tehdit edici durumlarla yüzleşme kapasitesini geliştirmek için uygulanan 12 seanslık eğitim programı sonrasında deney grubundaki öğrencilerin artan beceri, güven ve kararlılık durumları olduğunu ve koruma tedbirleri açısından nereden yardım arayacaklarını öğrenildiği belirtilmektedir.

70	Nobes, vd. 2020	Makale	Tarama	86 Baba	Çocuk Fiziksel İstismarı, Evrim Psikolojisi, Nesiller Arası Aktarım, Üvey Babalar, Stresörler.	Kolombiya’da üvey babaların üvey çocuklarına fiziksel istismarının yoğunluğu ve nedenleri araştırılmıştır. Üvey babalar tarafından fiziksel istismarın hem yaygınlığı hem de sıklığının, genetik babalarinkinden önemli ölçüde daha fazla olduğu ve ebeveyn gençliği ve istismar deneyimi, babaların kronik stresi ve annelerin çocukla zayıf iletişimi göstergelerinin hem istismar hem de üvey ebeveynlik ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
71	Okada, vd. 2018	Makale	Tarama	273 istismar mağduru çocuk ve genç	Çocuk İstismarı, Uyku Bozukluğu, Duygusal ve Davranışlar Sorunlar	Araştırma katılımcılarının %40'ında yatmadan önce ve uyandığında uyku ile ilgili bazı belirtiler vardı ve %19'unda uyku bozukluğu şüphesi tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda antisosyal davranış ve depresif davranışın şüpheli uyku bozukluklarının önemli belirleyicileri olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.
72	Pajer, vd. 2014	Makale	Karma	195 genç kız	Çocuk İstismarı, Ergenler, Kızlar, Davranım Bozukluğu, İçselleştirme Bozuklukları	Hamile olmayan ergen kızlarda psikopatoloji, kötü muameleye maruz kalma, çocuk doğurmaya hazır olma, madde kullanım bozuklukları, IQ, ırk ve sosyoekonomik durumun çocuk istismarı potansiyeli ile ilişkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen araştırmada davranış bozukluğu, içselleştirme bozuklukları olan ergenlerin çocukları olduğunda fiziksel çocuk istismarı potansiyelinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir.
73	Paluski, Ilardi, 2020	Makale	Kohort Araştırma	42.036 çocuk	Çocuk Cinsel İstismarı, Suçlular, Tekerrür, Hizmetler.	Araştırmada, kadın cinsiyeti, ailede işitme ve görme sorunları, diğer çocuklara yönelik kötü muamele ve diğer aile içi şiddet, çocuk cinsel istismarının tekrarlama riskinde artışla ilişkilendirilmiştir. Tekrarların dörtte biri, genellikle bir ebeveyn veya bakıcı olan aynı kişiyi içermekte olduğu, ayrıca madde kullanımı ile mücadele sonucunda tekrarların azaldığı bildirilmektedir.
74	Pulido, vd. 2015	Makale	Deneyisel	492 çocuk	Önleme Programı, Uygun olmayan Dokunuş, Çocuk Cinsel İstismarı, Sosyoekonomik Farklılık.	New York City'deki okul temelli bir çocuk cinsel istismarını önleme programı düşük sosyoekonomik durumda, ırksal olarak farklı bir örnekleme değerlendirilmiştir. Araştırmada, müdahale grubunun, uygunsuz dokunma bilgisinde kontrol grubuna göre önemli ölçüde daha fazla gelişme gösterdiği, kontrol veya müdahale grupları arasında uygun dokunma bilgisinde önemli bir değişiklik olduğu belirtilmektedir.

75	Rajan, vd. 2021	Makale	Vaka-Kontrol	5439 genç kız	Cinsel istismar, İdari veritabanları, Komorbidite, İlaç tedavisi, Epidemiyoloji	İsveç'in Stockholm Bölgesi'nde çocuk cinsel istismar mağduru kızların kontrol grubuna kıyasla sağlık hizmeti tüketim kalıpları araştırılmıştır. Cinsel istismar mağduru grubun kontrol grubuna göre daha yüksek oranda hastaneye başvuru yaptığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda sırasıyla, intihar girişimleri, stres bozuklukları, psikoz, ve alkol kötüye kullanımı olduğu tespit edilmiştir.
76	Rodriguez, vd. 2021	Makale	Tarama	292 anne	Çocuklara Kötü Muamele Riski, Irksal Farklılıklar, Ayrımcılık, Afro-Amerikan Ebeveynlik	Ebeveynlerin fiziksel ve psikolojik istismar potansiyelini ırka göre farklılık gösterebilen risk faktörleri hakkında yeterli araştırma olmaması nedeniyle yürütülen araştırmada fiziksel ve psikolojik istismar ve istismar riskine dahil olan faktörlerin siyahi ve beyaz anneler arasında farklılık gösterdiğine dair ön kanıtlar sunmaktadır.
77	Rudolph, Zimmer-Cornbrook, 2018	Makale	Nitel	24 ebeveyn	Çocuk cinsel istismarı, Ebeveyn Tarafından Bildirilen CSA önleme faaliyetleri, Ebeveyn liderliğindeki CSA eğitimi,	Araştırmada çocuk cinsel istismarı hakkındaki inançlar, risk faktörleri, önleme yöntemleri ve ebeveynlerin çocuk cinsel istismarından korunmadaki rolü ve ebeveynlerin kendi çocuklarını korumaya yönelik yaklaşımları incelenmiş olup ebeveynlerin konuyla ilgili yeterli bilgi sahibi olsa da önleme kampanyalarının mesajlarını çocuklarına iletmek yerine insanlara güvensizlik oluşturacak korkular oluşturdukları belirlenmiştir.
78	Rueness, vd. 2019	Makale	Vaka-Kontrol	1010 ergen	Çocuk İstismarı, Gençlik, Ergen Sağlığı, Duygusal İstismar, Ağrı, Fiziksel Sağlık, Cinsel İstismar, Somatik Sağlık	Araştırma sonucunda, çocukluk döneminde özellikle cinsel ve duygusal istismara maruz kalmanın ergenlik ve erken yetişkinlik dönemindeki fiziksel sağlık şikayetlerini öngördüğünü gösterdiği ve halk sağlığı açısından bakıldığında, çocuk istismarının erken teşhisinin, yaşamın ilerleyen dönemlerinde fiziksel sağlık şikayetlerini önlemede faydalı olabileceği bildirilmektedir.
79	Rueness & Myhre, 2019	Makale	Vaka-Kontrol	1010 ergen	Çocuk İstismarı ve İhmali, Ebeveyn Yakın Partner Şiddetine Tanık Olma,	Travma sonrası stres bozukluğunun çocuk istismarı ve fiziksel sağlık şikayetleri arasındaki ilişkide önemli bir aracı olabileceği gösterilmiştir. Sağlık çalışanlarının, çocuk istismarı mağdurlarında fiziksel sağlık sorunlarının tanısında ve tedavisinde travma sonrası stres bozukluğunun sahip olabileceği önemli rolün farkında olması gerektiği vurgulanmaktadır.

80	Schönfelder, vd. 2021	Makale	Tarama	146 psikiyatri hastası kadın	Kişilerarası Psikolojik İntihar Teorisi, Çocuk İstismarı, İntihar Düşüncesi, İntihar Girişimleri	Çocuk istismarının farklı alt türlerinin intihar düşüncesi ve Kişilerarası Psikolojik İntihar Teorisi bağlamında girişimlerle nasıl ilişkili olduğu incelenmiş ve çocuk istismarı ile ilgili olarak, duygusal istismarın merkezi bir rol oynadığının ve intihar riski değerlendirmesi için önemli olabileceği belirlenmiştir.
81	Shimada, vd. 2019	Makale	Nedensel Karşılaştırma	52 anne	Çocuk fiziksel istismarı, Fiziksel ceza, Sosyal bilgi işleme, Mutlu yüz tespiti, Kalabalık içinde yüz görevi	Çocuğu disipline etmek için şaplak kullanma durumuna göre katılımcılar yüksek ve düşük riskli olarak gruplandırılmış ve gruplarda hedef olmayan tarafsız yüzlerden oluşan bir kalabalıkta hedef bir duygusal yüzün bulunup bulunmadığını belirlemek için kalabalıktaki yüz ölçümü testi kullanmıştır. Gruplar arasında pozitif yüz ifadesini bulmada önemli farklılıklar çıktığı tespit edilmiş olup bunun fiziksel disiplin anlayışı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.
82	Showalter, vd. 2019	Makale	İlişkisel tarama	580 çocuk	İkili Maruz Kalma, Yakın Partner Şiddeti, Fiziksel İstismar, Travma	Fiziksel istismarın ve yakın partner şiddetine tanık olmanın çocukluk çağı travma belirtileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Fiziksel istismarın ve yakın partner şiddetine tanık olmayla birlikte maruz kalmanın dissosiyasyon dışında tüm travma semptomları ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.
83	Simon, vd. 2019	Makale	Tarama	13.052 çocuk	Fiziksel İstismar Kaynaklı Yaralanmalar , Çocukların Şiddete Maruz Kalması	Araştırmada çocukların %8.4'ünün bakıcı tarafından fiziksel istismara uğradığını belirlenmiştir. Cinsiyet, yaş, ırk/etnik köken veya engellilik durumuna göre yaralanmada herhangi bir farklılık olmadığı bildirilmektedir. Kişisel bildirim verilerinin, resmi veri kaynaklarının önerdiğinden daha yaygın bir sorun olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.
84	Steanbakkers, vd. 2018	Makale	Nicel Araştırma	44 genç	Koruyucu Aile, Çocuklara Yönelik Cinsel İstismar, Çocuklara Kötü Muamele, Öznelik, , Q Sıralaması	Koruyucu aile tarafından büyütülmüş gençlerle yürütülen araştırmada gençlerden 15'inde cinsel taciz tespit edilmiştir. Cinsel istismara uğramış gençlerden bir grup, koruyucu ebeveynlerle duygusal bir bağ yerine, bunun yerine kesinlikle araçsal, profesyonel bir ilişki istediği belirlenmiştir. Araştırmada, gençlerin koruyucu ailedeki çocukların önemli olarak gördükleri güvenlik, aidiyet, öz saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

85	Swahn, vd. 2017	Makale	Tarama	1134 çocuk ve genç	Uluslararası Sağlık, Çocuk Fiziksel İstismarı Ve İhmali, Alkol Kullanımı, Kentsel, Gecekondu Mahalleleri	Uganda’da yapılan araştırmada sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşayan çocukların alkole bağlı fiziksel istismar ve alkol kullanımı durumlarını inceleyen araştırmada çocukların yaklaşık %34’ünün fiziksel istismara uğradığını ve %12.4’ünün alkole bağlı fiziksel istismar yaşadığını bildirmiştir. Ebeveynlik stratejilerini iyileştirmek ve alkole bağlı zararı azaltmak için hem birincil hem de ikincil önleme girişimlerine ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.
86	Tsang, vd. 2021	Makale	Longitudinal Araştırma	87 çocuk ve ebeveyn	Çocuk Kötü Muamelesi, Cinsel İstismar, Bebekler, Okul Öncesi, Travmatik, TSSB	Araştırmada erken çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış çocuklarda psikolojik sonuçların uzun vadeli etkileri incelenmiştir. Erken çocuklukta cinsel istismarı takip eden sonuçların davranış sorunları gibi atipik semptomlarda kendini gösterebileceğini, ebeveynlerin ise ifşa sonrası takip eden yıllarda kalıcı travma sonrası stres bozukluğu yaşadıkları tespit edilmiştir.
87	Tyler, Schmitz, 2018	Makale	Tarama	150 evsiz genç	Çocuk İstismarı, Ruh Sağlığı, Uyku Düzeni, Sokak Mağduriyeti, Evsiz	Evsiz gençlerde fiziki güvenlik ile istismar ilişkisi konusunda yürütülen araştırmada çocukların fiziksel istismarının kaygı, depresif semptomlar, yer bulma gereksinimleri ve sokaktaki fiziksel mağduriyet ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Temel ihtiyaç maddelerini bulmak, sokaktaki fiziksel mağduriyet ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu buna karşın belirli yerlerde uyumak, geçici olarak bir aile üyesinin yanında kalmaya kıyasla daha az cinsel sokak mağduriyeti ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.
88	Virolijk- Bosschaart, vd. 2017	Makale	Karma	54 Cinsel istismar mağduru çocuk	Anogenital Muayene, Çocuk Cinsel İstismarı, Teşhis, Fiziksel Şikayetler, Tanıma.	Çocuk cinsel istismar mağduru çocuklarda istismarın tanısı için fiziki şikayetler, fiziki muayene ve zührevi hastalıklar incelenmiştir. Fiziksel şikayetler %50 oranında bildirilmiştir, gastrointestinal ve anogenital şikayetlerin en yaygın olduğu, fizik muayenede çocukların hiçbir cinsel istismara özgü genital belirtiler göstermediği tespit edilmiştir. Fizik muayene sırasında en belirgin bulgu, özellikle anal/vajinal penetrasyon yaşayan çocuklarda olmak üzere 15 çocukta (%28) sapkın davranışsal tepki (endişe, geri çekilme, fazla dışa dönük) olarak bildirilmektedir.
89	Wamser-Nanney, vd. 2019	Makale	Tarama	161 çocuk ve annesi	Anne Suçu, Anne Desteği, Cinsel İstismar, Cinsel Davranış Sorunları.	Araştırmada anneden algılanan duygusal desteğin çocukların cinsel davranışlarıyla negatif ilişkili olduğu, buna karşın annenin suçlaması/şüphesinin çocuğun cinsel davranışlarıyla pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir.

90	Wolf, & Kepple, 2016	Makale	Nedensel	3023 ebeveyn	Dini Katılım, Çok Düzeyli Modelleme, Bedensel Ceza, Fiziksel İstismar	Dini katılımın bedensel ceza ve fiziksel tacizle ilişkisi araştırılmış olup dini gruplara katılan ebeveynlerin çocuklarda bazı fiziksel disiplin türlerini kullanma olasılıklarının daha yüksek olabileceği bulunmuştur.
91	Yan, vd. 2018	Makale	Tarama	1030 çocuk	Okul Zorbalığı, Dezavantajlı Çocuklar, Çocuk Cinsel İstismarı	Çin’de dezavantajlı gruptaki çocuklarda zorbalık mağduriyetinin çocuk cinsel istismar ile ilişkisinin araştırıldığı çalışmada hem dezavantajlı gruptaki çocuklar hem de dezavantajlı olmayan grup için zorbalık mağduriyetinin çocuk cinsel istismarında önemli bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Hatice ÖZGEN

İş Deneyimi		
Görev Yeri	Unvan	Yıl
MEB	Okul Psikolojik Danışmanı	2012-...

Eğitim Durumu		
Derece	Eğitim Kurumu/Program	Yıl
Lisans	Atatürk Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	2012
Yüksek lisans	Atatürk Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri	2016
Doktora	Atatürk Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri	2023